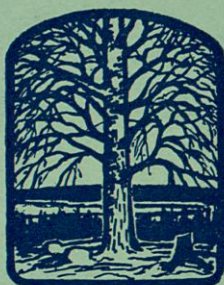

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1904

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1904

HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

(F. d. Päivälehtis tryckeri)

Tryckt i tjugu exemplar.

Eva Ahlström

tillegnad

Då Ni, ärade Fru, uppdrog åt mig att skildra Er aflidne mans lifsgärning, tilltalades jag genast af detta förslag. Utom att Eder önskan var i sig själf naturlig och berättigad, vittnade den tillika om den beundran, vördnad och kärlek Ni hyst och allt hyser till den person som med Eder delat lifvets fröjder och sorger. Då jag erfor att Eder afsigt var att för barn och efterkommande bevara minnet af fadern och stamfadern till föredöme och maning i utöfvandet af de dygder som Ni och hans vänner hos honom skattat högt, så började också mitt hjärta klappa varmt för denne man, som jag visserligen ej haft lyckan att personligen känna, men hvars egenskaper som make och fader jag ej hade anledning att skatta lägre än de hvilka stått honom nära i lifvet. Då Ni tillika förklarade att denna lefnadsteckning skulle stöda sig endast på källor, som jag själf genom en fri och opartisk forskning skulle lyckas skaffa mig, hade jag glädjen att kunna åtaga mig detta hedrande uppdrag — hedrande, emedan Ni åt mig anförtror den persons namn och rykte, som är Eder kärast af allt.

Ehuru redan detta varit skäl nog för mig att åtaga mig detta arbete, så hafva dock äfven andra orsaker bidragit härtill.

Huru litet jag än hade mig bekant om aflidne kommerserådet Ahlström och hans lifsgärning, så visste jag dock, lika

väl som hvarje annan finne, att han utöfvat en storartad välgörenhet och uppoffrat mycket för allmännyttiga och fosterländska ändamål — mera än de flesta andra finska män. Då de många och stora summor han under sitt lif lagt ner på fosterlandets altare, gåfvos till särskilda ändamål under en tid, då arbetet för det finska folket, från att dithills ha varit ett rent ideelt intresse, börjat sträfvat till dessa ideers omsättning i det praktiska lifvet, och då materiellt understöd var ett grundvilkor för framgången af den nationella saken, så är kommerserådet Ahlströms namn därigenom nära förbundet med denna tids och dessa sträfvandens historia. Hans namn är icke allenast namnet på en enskilda aktningvärd medborgare, utan tillika namnet på en offentlig person och allmänt känd fosterlandsvän. Hans lif har sålunda jämväl betydelse för det allmänna, och kännedomen härom var yttermera egnad att intressera mig för detta arbete.

Men kommerserådet Ahlströms allmänna betydelse inskränker sig ej endast till det direkta understöd han så frikostigt skänkte de sträfvanden, som intresserade honom. Hvarje medborgare, hvars verksamhet sprider bildning och välstånd, hvarje dikesgräfvare och åkerrödjare arbetar jemväl för sitt fosterland. Ju vidsträcktare det enskilda verksamhetsområdet är, desto större är allmännyttan däraf. Hvarje verksamhet, den må då gälla jordbruk, industri eller handel, skänker sin utöfvare en jämförelsevis liten vinst; den rikligaste skörden höstas af de efterkommande och i sista hand af fosterlandet och menskligheten, dessa våra universalarfvingar. Detta redan under vanliga förhållanden. Men om jordbrukarens, industriidkarens eller affärsmannens verksamhet därtill ännu är af banbrytande slag och bidrager till upptäckande af nya arbetetsfält, till förbättrande af gamla banor och uppgående af nya, då blir hans betydelse för det allmänna i följd däraf än större. De affärsmän, som förstodo att till nytta också för vårt land begagna sig af skogens stigande värde på världsmarknaden, hafva inlagt en särskild

förtjänst om vårt folks ekonomiska utveckling. Genom deras försorg gjordes de dittills döda kapitalerna räntegifvande. Genom deras förmedling blef vår förnämsta nationalegendom fruktbärande och det materiella välståndet steg till den i jämförelse med forna tider aktning svärda höjd det nu nått. Tänkom endast på de miljoner, som genom dem funnit väg till skogsegarenas fickor, äfvensom till otaliga stockflötare, sågarbetare och skeppsredare. En stor del af detta, genom skogarnas afyttring erhållna kapital hopade sig nog i enskilda händer och har också genom öfverflöd och slöseri gått förloradt för hemlandet. Men mycket har också icke blott nedlagts i nya produktiva både kommersiella och industriella företag, utan också kommit jordbruket till godo, hvarigenom skogen så att säga direkt befruktat den jord, därifrån den tagits.

Bland de män, som sålunda förstått draga nytta af vårt lands förnämsta rikedomar, är Ahlström en af de första. Men dessutom intager han som banbrytande affärsman bland sina jämlingar en alldeles särskild ställning. Af naturliga skäl ha alla viktigare affärsområden hos oss hittills varit och äro det till stor del allt fortfarande i händerna på män, hvilka antingen varit helt och hållet främmande för vårt folk eller, om också i viss mån aklimatiserade, dock i sitt hjärta förblifvit främmande för detta samma folk. Före Ahlström hade vi icke många från de djupa leden utgångna och med dem solidariska finska affärsman. Genom sin framgång har Ahlström bevisat, att en bondson från landet kan äfven på detta område uträtta lika mycket som ättlingen af en borgarearistokrati. Det är själfallet att en sådan mans framgång ej blott verkar imponerande uppåt utan också stärkande och lifgifvande nedåt. „Då han där med ett par toma händer och sin medfödda affärsmannainstinkt kunde nå så långt — hvarför skulle det då ej kunna lyckas äfven för mig!“ Så har mången främåtsträfvande fattigmansson säkert tänkt. Och hvarför skulle ej den praktiske mannens snille kunna

hafva samma höjande och utvecklande betydelse som våra andliga stormäns?

Ahlströms exempel är äfven i så motto lärorikt att det ådagalägger icke allenast hvad en man kan uträtta med egna krafter, utan äfven huru han kan göra det. Om än lyckan var honom bevågen, om han också var snüllrikare, skarpsyntare, mera energisk och arbetsam än mången annan, så ligger hemligheten till hans stora framgång också som affärsman dock egentligen däri att han var hederlig, rättfram och fri från allt svek. Icke alla rikedomar samlas med tillhjälp af de principer Ahlström hyllade, men då de samlas så som han samlade sina, så vittnar deras sammanlagda värde då också om upphöjdheten af samlarens affärsmoral.

Alt detta visste Ni, ärade Fru, och detta väckte naturligt hos Eder den idé, till hvars verkställare Ni utsåg författaren af dessa rader. Eder aflidne mans personliga egenskaper, hans principer och åskådningssätt som medborgare och affärsman, voro Eder bekanta, då Ni i det närmaste under ett fjärdedels sekel stått honom nära, icke allenast som maka, utan äfven som hans förtrogna kamrat och rådgifvarinna. Jag föreställer mig att Ni, då Ni med saknad mindes honom, tillika med ett visst vemod kom att tänka på att om än minnet af mannen blir bestående i hans verk, hans bevekelsegrunder dock skola falla i glömska; att om än det mål han nådde är synligt för en hvar, den väg, som ledde dit dock skall utplånas. Det ville Ni icke gärna låta ske, äfven på den grund att en hel skatt af oersättliga råd, lärdomar och erfarenheter då gått förlorad och fallit i glömska, och engång förlorad, kunde den icke mera återfinnas eller räddas.

Med Eder tillåtelse har jag i detta arbete om Antti Ahlström och hans affärs utveckling låtit ingå historiker öfver de största bruken och egendomarna. Jag har nämligen trott det vara för Eder intressant och för de efterkommande lärorikt att

se, af hvilka bruken och egendomarna i tiden egts och huru de skötts. Måhända kan en sådan återblick i sin mån bidraga därtill, att, såsom Ahlströms önskan var, det hela skall stå odeladt och orubbadt i familjens ego.

Jag är glad att i dessa anteckningar om Eder aflidne man och hans vidsträckta affärers utveckling kunna följa de anvisningar, den ledning och den allmänna uppfattning om honom Ni meddelat mig. Då jag tecknar hans bild, går jag tillväga ungefär på samma sätt som konstnären, hvilken efter en fotografi förstorar den aflidnes drag, men färglägger och belyser den efter sin egen uppfattning och enligt de råd och anvisningar, han fått af dem, som sett och känt originalet. Den fotografi jag haft till modell har utgjorts af de uppgifter jag af utomstående erhållit om honom och taflans färgläggning och belysning ha meddelats af min under arbetet vunna sympati för mannen, men framför allt af den kärlek, med hvilken Ni allt fortfarande dyrkar den aflidnes minne.

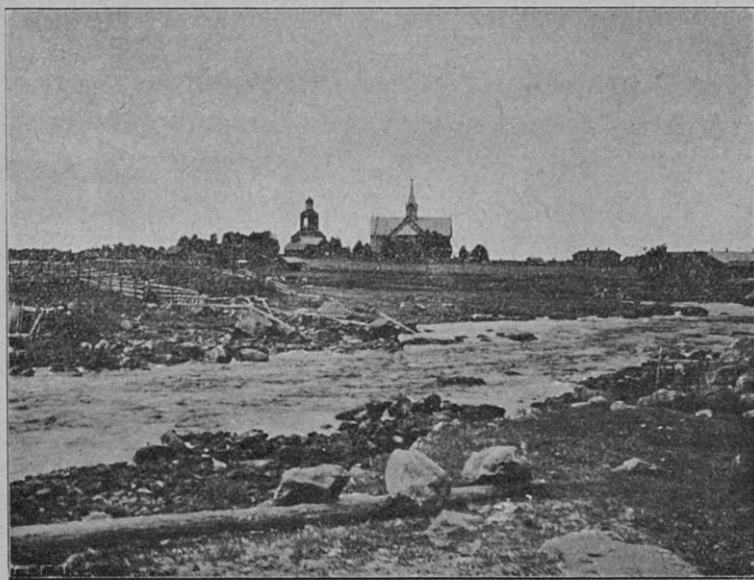
I.
BARNÅREN.

1827—1844.

Björneborgare och Birkkarlar. — Birkalapoikarne. — Jussi gifter sig med en gårdsdotter. — Erik Ahlström. — Handelsförhållanden i Sastmola. — Den första Ahlströmska firman. — Tvillingarna Antti och Frans. — Det röda bandet. — Svenskt blod. — Anttis första „offert“. — Den första donationen. — Antti fraktar trävaror till Åbo. — „Antti kan bli präst“. — Till skolan i Björneborg.

Namnet Birkkarlar är ett känt namn i Finlands historia. Det frammanar bilden af köpmän och krigare. Från sin hemtrakt i närheten af Birkala företogo de långa handels- och plundringståg till Österbottens ödemarker, uppsökande de där spridda lapparne för att af dem tillbyta sig dyrbarheter emot allehanda varor, som de för detta ändamål medtagit. De af lapparne tillhandlade värdefulla pälsverken såldes sedan åt tyska köpmän, hvilka längs Kumoälf funno väg ända till Birkala. Dessa Finlands första landthandlare voro rika och kraftfulla män, som prålade i lysande drägter, buro höga hufvudbonader, utsirade med färgskiftande grannlåt och kantade med guld och silfver samt voro iförda rockar, prydda med röda band och skimrande guldsömmar.

Då jag börjar denna berättelse om en köpman, hvars släkt är bördig i Birkala och hvars farfars far varit krigare, står minnet af dessa forna köpmän och krigare från Birkala levande för mig. Då alla möjliga egenskaper och anlag gå i arf från släkte till släkte, fastän arfvet ofta för närmaste släktled går förloradt, för att åter framträda hos senare generationer, så kunde man ju tänka sig att äfven sådana egenskaper

Sastmola kyrka.

som företagsamhet och djärfhets kunde ärfvas, förloras och återigen efter århundraden plötsligt frambryta. *Det* torde åtminstone vara sannolikt att den gamla handelsväg, som sedan urminnes tider längs Kumoälf förde till det inre af landet, tryckt sin prägel på den befolkning, som bodde i dess närhet, i synnerhet i de trakter, där marknadsplatser uppstodo och där utlandets och inlandets köpmän sammanträffade. Ett af de äldsta handelscentra var Harju marknadsplats i Birkala, som

sedermåra flyttades till den närmåre hafvet belågna Teljä stad i Kumosocken, och vidare till Ulfshy, alt i den mån floden blef grundare, för att slutligen för alltid dragas till Björneborg. Affärsmånnen i Björneborg och dess omnäjd åro i dag hvad birkkarlarna voro fordom: förmedlare af inlandets skatter till världsmarknaden.

Fordom sålde man pälsvaror åt lübska och holländska köpman, nu säljer man trävaror till Tyskland, England och Spanien. Björneborgarna åro således i visst afseende arftagare efter birkkarlarna och hafva alltid varit besjålade af sina förfäders företagsamhetsanda. Denna anda har gått i arf icke allenast till enskilda björneborgare, utan har äfven landtbefolkningen i Björneborgs omnäjd blifvit delaktig af densamma och skapat mindre handelscentra här och där längs kusten.

En sådan medelpunkt för den lokala handeln har Sastmola kyrkoby varit och är det alt fortfarande.

Här föddes Antti Ahlström och här grundade han också sitt »rikes» första hufvudstad, hvarifrån han sedan drog ut att eröfra land och skog. Men till sin härstamning var han ändå, som redan är nämndt, en birkkarl.

Huru många af vårt lands framstående män ha ej burit sin framtids marskalksstaf i en näfverränsel. Om någondera af de två gossar, af hvilka den ena var Antti Ahlströms farfar, hade någonting att bära, så bar han det säkerligen i en näfverränsel, ty efter alt att döma så tigde sig bröderna fram på den färd, som de anträdde i Birkala och slutade i Sastmola.

Fadern Matti Ahlström var skräddare och soldat och bodde i Naistenmatka by af nämnda socken. Efter hans död begåfvo sig de faderlösa, Antti och Jussi, ut för att söka sin lycka i »vida västern», och kommo de sålunda att följa den urgamla vandringsstråten. Sannolikt är att gossarna vandrade längs Kumoålfdal och hamnade till slut i Björneborg. Om detta antagande är riktigt, följde de kanske därifrån vägen till Norr-

marks såg och sedan en väg, som ledde till Siikais och Sastmola. Måhända veko de i Norrmark in till sågegarens kök och bådo om en brödbit. Eller också hade de valt vägen längs kusten.

Anlända till Sastmola sökte de upp en soldat vid namn Kaasman, som hade ett torp i kyrkobyen och möjligen varit bekant med deras aflidne far; detta kan man antaga på grund däraf, att den yngre af soldatgossarna, Jussi, fick husrum hos honom. Jussi som var fem år yngre än brodern, och född den 30 maj 1757, fick för natten tak öfver hufvudet i soldatens torp; om dagen sprang han omkring i byn. Antti erhöll genast anställning som vallgosse om sommaren och som skjutspojke om vintern. Han var som en far för sin lille bror, spårade så mycket han kunde få i hop och knappade t. o. m. ofta in på sin otillräkliga måltid för att få en liten bit öfrig åt brodern. »Det angår ingen huru mycket jag äter», berättas han engång hafva sagt, »om jag blott binder kvastarna, samlar skurnäfvern och kör korna i tid hem». Då det blef bekant att den äldre brodern delade med den yngre sitt eget knappa bröd, började man allmänt att hjälpa dem.

Värdinnan på Mäkelä, hos hvilken Antti tjänade, säges ofta ha sagt: »Inte skall du svälta för din brors skull, här har du något också för hans räkning».

Jussi började så fort det var honom möjligt att själf förtjäna sitt uppehälle, men kläderna skaffade Antti åt honom på samma gång som åt sig själf. Med åren växte Jussi upp till en stark arbetare, han blef en duglig dräng och fick god årslön. I motsats till hvad drängar i allmänhet göra gjorde han besparingar och kan sålunda på sätt och vis anses vara grundläggaren af den Ahlsrömska förmögenheten. Att han vid tidpunkten för sitt giftermål hade samlat i hop något, kan man taga för afgjordt, då han kunde få en gårdsdotter till hustru.

Anna Johansdotter var dotter till aflidne husbonden på Yli-Kasa gård Johan Thomasson. Man berättar att detta hemman var in-tecknad för skuld och höll på att gå öfver i främmande händer. Då erbjödo sig några husbönder till talmän för Naistenmatka Jussi och försäkrade: »den karlen sköter nog gården; inte har den förut blifvit såld och inte kommer den nu heller att säljas åt främmande».

Huru sann denna berättelse är, kan jag ej säga. I det slägtregister, som af kyrkoherde-embetet i Sastmola mig tillhandahållits, omnämnes Johan Mattiasson Ahlström först som torppare i Ylikylä och först omkring åren 1806—1811 som egare af Yli-Kasa gård i samma socken. Möjligt är att han vid ingående af sitt äktenskap fick ett torp på samma hemmans mark, af hvilket han sedan inlöste en del, eller att han nog redan tidigare skötte gården, ehuru först senare i eget namn. Men därmed må förhålla sig huru som helst, visst är emellertid att Jussi från en fattig tiggarpojke blef husbonde och styrde sin gård öfver trettio år eller till sin död år 1838. Hans hustru afled år 1830; hon var född samma år och samma dag som mannen, något som ofta gaf denne anledning att kalla henne sin tvillingssyster, med det tillägget att den ena af tvillingarna var född i Birkala, den andra i Sastmola.

Åt sin bror Antti som hade tagit vård om honom som liten gaf husbonden på Yli-Kasa ett torp, som skulle gå i arf till hans barn. Anttis stuga byggdes alldeles invid gården, för att bröderna ej skulle ha lång väg till hvarandra och att de skulle kunna bada tillsammans i samma badstu, en omständighet, som också den värtaligt vittnar om den broders- och slägtkärlek, som så vackert framträdte äfven hos deras efterkommande.

I Johan Ahlströms och hans hustrus Annas äktenskap föddes 14 barn, af hvilka 9 dogo i späda ålder, så att endast 5 blefvo i lifvet, nämligen Fredrika (f. 1779, d. 1846), gift med

klockaresonen, sedermera hemmansegaren i Ylikylä Anders Henriksson Mellin; Kaisa (f. 1784, d. 1861), gift med Risby torparen Petter Pettersson Velvik; — Erik (f. 1787, d. 1873) — Johan (f. 1796, d. 1880), gift med Fredrika Eriksdotter och Henrik (f. 1798, d. 1836), gift med Kaisa Mathiasdotter; han antog tillnamnet Sved.

Af dessa barn var Erik den tredje i ordningen. Då de äldre barnen voro flickor och bröderna yngre än han, torde husbondeväldet småningom ha öfvergått i hans händer, med all säkerhet efter faderns död 1838. Den ena af hans bröder Henrik var då redan död och den andra Johan hade öfvertagit ett torp i Ylikylä.

Af alla tecken att sluta tyckes Erik Ahlström ha varit en hedersman, som åtnjöt allmänt förtroende på orten, och därförutan hade han nog aldrig kommit att inneha den högsta förtroendepost en bonde den tiden kunde uppnå. Han valdes nämligen år 1838 till kyrkovärd, hvilken befattning han sedan i öfver 20 års tid innehade, eller till år 1860.

I likhet med många andra kustbor, hvilkas små åkertäppor icke äro i stånd att gifva en tillräcklig afkastning och hvilka hafvet erbjuder en naturlig hjälpkälla uppmanande till drift och företagsamhet, idkade också Erik Ahlström vid sidan af sitt jordbruk handel. Birkala-anlagen hade i Sastmola fått en lämplig jordmån att utveckla sig i. Som nämndt var Sastmola en gammal handels- och marknadsplats, som hörde till Björneborgs stads handelsområde. Då landthandeln ända till medlet af förra århundradet var förbjuden, var landsorten vid tillgodoseendet af sina behof helt och hållet hänvisad till städerna, något som ingalunda var egnadt befrämja dess intressen. Ännu svårare blef ställningen då den ena staden med lagens tillhjälp försökte hindra den andra att handla på områden, som de ansågo som sina, på så sätt försökande undgå konkurrens, hvars frånvaro gifvetvis lände landsborna till stor

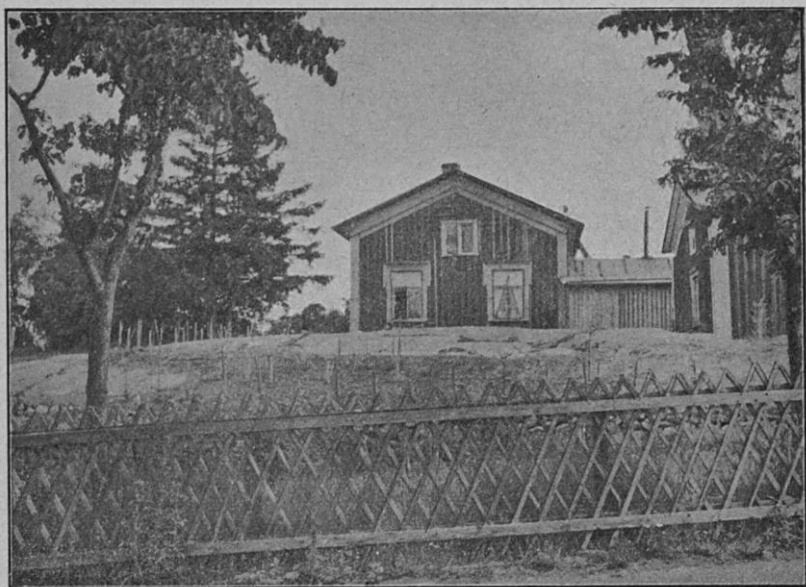
skada. Sastmola tyckes ha varit en af Björneborgs guldgrufvor, hvilket kan slutas bl. a. däraf, att staden för dess bevarande underkastade sig ständiga tvister såväl med själfva Sastmola socken som med Raumo, Kristinestad och isynnerhet Åbo.

För att förhindra landthandeln underhöllo Björneborgs köpmän på 1600-talet ridande patruller, som färdades från by till by. Men ej heller detta hjälpte. Kustborna, som hade rätt att segla med sina egna produkter till Stockholm och därifrån hemta hvad de för egen del behöfde, såsom salt, järn o. s. v., begagnade sig af tillfället och blefvo kommissionärer äfven för andra. Handelsmän från andra orter försökte man åter hålla på afstånd så, att man skaffade sig tillstånd till enskilda marknader, till hvilka endast de Österbottniska städerna och Björneborg fingo infinna sig. År 1731 erhöles tillstånd att hålla en sådan marknad hvart år den 15 februari; tjära och trävaror voro då de förnämsta handelsartiklarne. Då köpmän från Åbo det oaktadt kommo till dessa marknader och ådrogo sig Björneborgarnes misshag genom att öfverbjuda dem, blefvo förhållandena slutligen efter många tvister sålunda ordnade, att Åbo år 1765 helt och hållet uteslöts från Sastmola marknaderna. Detta var naturligtvis förmånligt för Björneborgarena, men ofördelaktigt för Sastmola. Tvisterna hade dock å andra sidan också gagnat orten, i det att affärerna vunno i liflighet och att handeln länkades dit också från andra orter i norra Satakunta. Uteslutandet af andra städer från konkurrensen hade utan tvifvel också till följd att Sastmolaboarna nu på allvar började idka fraktfart för egen räkning.

De viktigaste exportartiklarna voro tjära och skogsprodukter och med dem tyckes äfven Erik Ahlström ha drifvit handel såväl för egen räkning som på uppdrag af handlande i Åbo och Kristinestad. Han är således den egentliga grundläggaren af den Ahlströmska trävaruaffären och i egenskap däraf har han sin särskilda betydelse i denna firmas och därigenom

i alla finska trävaruaffärers historia. Då firmans hufvudman ej var skrifkunning, betecknades firman endast med ett bomärke.

Erik Ahlström var gift med Anna Andersdotter Norrgård och i detta äktenskap föddes åtta söner och en dotter, af hvilka ingen dog som barn. Engång, — den 6 november 1827, då paret redan varit gift i mer än tio år — öfvervoro de ett bröllop och lofvade därjämte att komma tillstädes äfven föl-

Antti Ahlströms barndomshem.

jande dag. Erik infann sig emellertid ensam och tillfrågad hvarför hans hustru uteblifvit svarade han, att hon vid hemkomsten från bröllopfesten skänkt lifvet åt »två vackra gossar, hvilka likna hvarandra som två bär». Den äldre föddes half annan timme tidigare än den yngre och redan före den senares födelse gaf man honom namnet Antti, som var ett gammalt familjenamn och som burits af morfadern och faderns farbror. Den yngres namn fingo faddrarna utse och de valde

namnet Frans. För att undvika förväxling bands omkring den förstföddes arm ett rött band. »Det var som om det röda bandet som knöts omkring den lilles arm hade varit ett godt omen, en den leende lyckans första hälsning, en fin, glimmande stråle, som genombröt framtidens dunkel», skrifver den person, som gifvit mig ofvanstående uppgifter öfver händelsen *).

Antti Ahlströms barndomshem.

Antti var den äldre af de två och försökte genast göra sin förstfödslo rätt gällande: han skrek tills han fick mat och Frans fick nöja sig med hvad som blef öfver. Likheten i deras yttre försvann emellertid snart, Antti blef ljuslätt, blomstrande, kortväxt och undersätsig, Frans däremot mörklätt och smärt. Ju äldre de blefvo desto mer iögonenfallande blef denna olikhet, så att en främmande knappast hade tagit dem för bröder. Denna olikhet berodde på att Antti bråddes

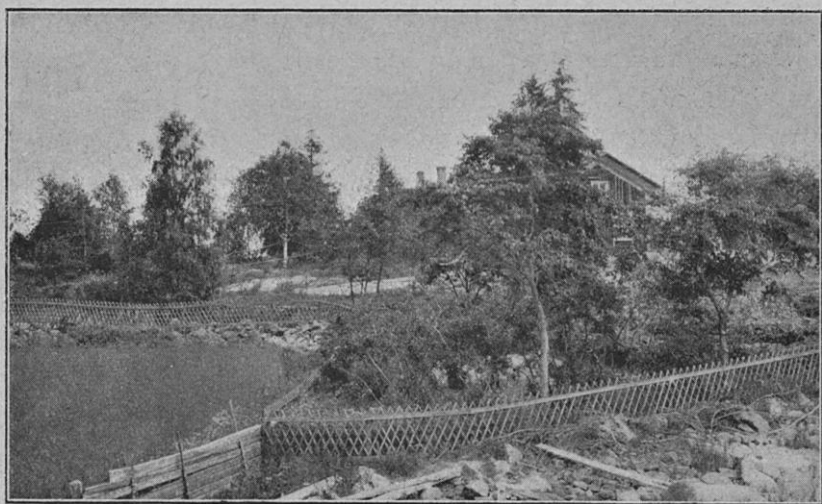
*) Fru Matilda Roslin.

på sin far och Frans på sin mor, som möjligtvis var af svensk börd, härstammande från ortens svenska befolkning. Denna blandade härstamning förklarar måhända att hos Antti Ahlström påträffas många för finnen mindre utmärkande egenskaper såsom liflighet och snabbhet i tanke och handling.

Också i gossarnes lynnen kunde man redan i alldeles unga år iakttaga olikheter, som fingo uttryck i deras lekar och göromål. Då de voro ute och plockade bär, åt Frans vanligtvis upp alt hvad han fann eller också sålde han dem och köpte för de erhållna penningarna sötsaker, af hvilka han förtärde på stället så mycket han förmådde och gaf sedan resten åt kamraterna. Antti däremot förde hem bären åt mor och syster; men om skörden var riklig, sålde också han bären, men sparade pengarna. Ett af Anttis tidigaste affärer var att för betalning hålla sällskap åt farfar, som hade ett eget rum nära gården. Gubben ville ej gärna tillbringa nätterna allena, men öfvertalade fåfängt något af sina andra barnbarn att hålla sig sällskap. Antti var den ende som kom och fick hvarje gång en kopparslant till belöning. En af Anttis barndomskamrater erinrar sig ännu, huru denne bytte ett bälte med honom och t. o. m. hurudant spänne bältet hade, äfvensom huru Antti öfverhufvudtaget var intresserad af handel. Såg han hos någon en slida, en knif eller något annat föremål, som behagade honom, begynte han genast köpslå. Eller om han själf råkade ega ett föremål, som han redan tröttnat på, försökte han genast afyttra det.

Dessa affärsmannaanlag jämte gossens stora naturliga begåfning voro törhända orsaken till att fadern gärna tog honom med sig, fastän Antti hade tre äldre bröder. Redan som en liten parfvel fick han vara sina föräldrar följaktig, då dessa med segelbåt foro till Kristinestad, för att där afyttra landtmannaprodukter. Engång hade Ahlströmskan grisar att sälja och Antti fick i uppdrag att i köpmännens kök bjuda

ut varan. Samtidigt uppgjorde fadern på sitt håll plankaffärer bl. a. med Ramstedt och Ridderstad. Huru väl denna det blifvande kommerserådet Antti Ahlströms första »offert» lyckades, förtäljer ej säggen, men visst är att han altjämt utvidgade sin affärsrörelse på olika områden. Trävaruaffärer bedref han visserligen ännu icke i eget namn, men stod likväl redan i förbindelse med män, som idkade dylika; han sålde tobak, lerpipor och potäter åt plankbönder i Sastmola hamn. Potä-

Antti Ahlströms barndomshem.

terna fick han från sin egen lilla täppa, som han i sitt anletes svett upprödjat. Kopek lades till kopek, rubel till rubel, och då Antti vid 17 års ålder begaf sig till skolan, utvisade bokslutet att han var egare till en förmögenhet af 48 rubel. Men hvar tron I han placerade detta kapital? Det blef hans första donation: han afstod alt åt sin bror, som varit honom behjälplig vid hopsparandet af pengarna.

Det dröjde ej länge, innan Antti fick visa sin skicklighet som trävaruhandlare. Fadern sände honom engång med

bräder till en skonert, som skulle segla till Åbo. Då skepparen undersökte bräderna, tyckte han att de voro spruckna och odugliga samt vägrade att taga emot dem. Antti företog sig då att förklara för skepparen att det icke tillkom honom, utan varans emottagare att göra anmärkningar öfver dess beskaffenhet. Men då skepparen egensinnigt höll på sin åsikt, beslöt Antti följa med ända till Åbo. Anländ dit begaf han sig genast till köparen, en handelsman Thomé, för att erfara, huruvida denne ansåg bräderna odugliga. Thomé klappade den beskäftige gossen på axeln och sade sig vara fullkomligt nöjd med varan. Och enligt gammal god affärsmannased visade Thomé åt den Ahlströmska firmans representant stadens sevärdheter och bjöd honom sedan på middag till sin på Run-sala belägna villa. På återvägen måste Antti ligga för stiltje nära Laitiala. Där funnos äfven några fiskarbåtar, hvilka lastade med strömming voro på väg till Åbo. Då fiskarene voro osäkra om huruvida de därstädes skulle få sin last afyttrad till godt pris, uppmanade Antti dem att komma till Sastmola, hvarest han lofvade dem en god förtjänst. Fiskarene följde gossens råd, och inom några dagar hade de sålt hela sin fångst åt plankbönder från inlandet, hvilka just dessa tider kommit ned till kusten för att köpa upp strömming till höbärgningstiden.

Sålunda fick Antti redan vid unga år vara med om affärer och vänja sig vid arbete. Arbetets tukt är alltid den bästa tukt, den uppfostrar och utvecklar. Folkets barn äro i det afseende lyckligare lottade än herremännens, att föräldrarna äro i tillfälle icke allenast att leda och lära dem i de kunskaper och färdigheter de själfva inneha, utan äfven att vårda sig om deras sedliga utveckling. Anttis hemuppfostran tyckes ha bestått uti inplantandet af goda seder. Den vördnad man var skyldig föräldrarna utsträcktes också till de äldre bröderna. Antti och hans tre yngre bröder måste nämligen som betjänter

passa upp de äldre, borsta deras kläder, rengöra deras skopplagg och springa deras ärenden. Det säges ha varit faderns stoltshet att om söndagarna inträda i kyrkan omgifven af sina åtta söner, hvilka vid detta tillfälle voro klädda i blå vadmal. Söndagen helighölls annars med läsning och psalmsång och den dagen var det gossarne förbjudet att taga del i andra barns lekar och nöjen. Dessutom bjöd modern till att med råd och exempel hos sin talrika barnskara väcka kärlek till sanning och rätt. Såsom bevis på att utsädet föll i god jord kan här omnämnas att Antti, då han engång förde hästen till hagen, icke kunde motstå frestelsen att beskatta grannens rofland. De par tre rofvor, som han där tog och åt upp, beredde honom emellertid så svåra samvetskval att han grät hela aftonen och önskade att han haft rofvorna i behåll för att kunna föra dem tillbaka.

Pojkar äro alltid pojkar och de åtta Ahlstömarna voro icke olika sina jämnåriga. Då de alla voro häftiga till lynnet, grälade de ofta sinsemellan och t. o. m. slogos ibland. Men om någon annan blandade sig i slagsmålet för att hjälpa den angripne och denne äfven tack vare hjälpen afgick med segern, så sällade sig den hulpne genast därefter till bröderna, för att med förenade krafter tukta den som blandat sig i en angelägenhet som icke angick honom. Häftigast voro Isak och Frans, Antti däremot kunde alltid behärska sitt lynne, ehuru han nog kunde brusa upp. Han ville icke gifva stryk åt någon, men icke heller taga. I mångt och mycket tycktes han vara öfverlägsen sina jämnåriga.

Att döma af alla dessa smådrag var Antti ingen alldeles vanlig pojke. Han var en af dessa begåfvade och snabbtänkte gossar, som uppväcka föräldrarnas hopp om att de skola gå längre i lifvet än hvad som är möjligt inom eget stånd. Så tyckes tanken på skolan småningom ha vaknat hos Anttis föräldrar, släktingar och äfven hos honom själf.

De första grunderna i läsning meddelades Antti af modern. Hans fasters man mjölnaren Anders Henriksson Mellin ledde honom vidare framåt på kunskapens väg; dennes fader hade varit klockare och gifvit honom någon skolundervisning. Denne sin svåger, som var gift med hans äldsta syster Fredrika, gaf Erik Ahlström i uppdrag att läsa med sina söner och blefvo de af honom undervisade också i skrifkonstens grunder, hvilka med hemgjordt bläck och spruckna gåspennor inöfvades på groft papper från Lankoski pappersbruk. Lärarens kunskaper torde icke ha varit stora, men så långt kunde han dock föra sin lärjunge att han redan kunde utpeka för denne hans framtidsväg. »Skicka din son till skola i staden», sade han åt Anttis far, »jag kan ej mera lära honom någonting. Det lönar sig nog och det kommer du aldrig att ångra. Antti kan bli *präst* — det har nog funnits många sämre prästämmen än han».

Fadern tog nog rådet i öfvervägande, men år efter år förflöt, utan att det blef något af skolfärden, fastän man alltid talade om att Antti skulle bli präst. I synnerhet hade det varit moderns innerliga önskan, liksom det lär ha varit Anttis egen käraste dröm. Orsaken till att Anttis skolfärd drog ut på tiden torde äfven kunna sökas däri att en af hans äldre bröder, som hade bättre hufvud än han, skickades till skolan före honom, och fadern ansåg sig ej hafva råd att bekosta skolgång för två. Som ersättning härför fick Antti ändå åtnjuta undervisning för en i Sastmola Ylikylä boende magister Holmström. Den långa vägen från kyrkobyen till magistern tillryggalade Antti springande och vanligtvis högljudt gråtande i fruktan för att han måhända aldrig skulle hinna läsa så mycket att han skulle få komma till skolan.

Huru Antti till slut kom till skolan, vet jag icke. Det ser ut som om fadern ej gärna velat skiljas från Antti af den orsak att han behöfde hans hjälp i affärn och annars också

tviflade på att pojken skulle bli präst — ty att skolbildning skulle vara nyttig till annat än till att bli präst, t. ex. till bedrivande af trävaruaffärer, det förstod man ej den tiden. Men då Anttis mor och syster Maria yrkade på saken och församlingens prost lade sitt vägande ord i vågskålen — »af den gossen blir något», hade han sagt — så fick Antti slutligen vid nästan fyllda sjutton år fara till skolan.

Då allt var klart för affärden och Antti, klädd i nya vadmalskläder, skulle taga afsked af sin mor, gaf denna honom en psalmbok, sägande: »Sjung, min gosse, den där psalmen, förrän du gifver dig i väg». Det var N:o 290 i gamla psalmboken, »Var glad min själ», och rörda sjöngo mor och son psalmen och då den var slut, läste fadern en bön. Efter att ha sagt farväl, steg Antti upp i kärran bredvid sin fader och så bar det af till Björneborg. På resan körde man in till Granroths gård i Norrmarksby. Måhända fick Antti vika in till bruket för att taga anläggningarna i närmare betraktande, dessa anläggningar, hvilkas egare han en gång skulle blifva.

II.

I BJÖRNEBORGS SKOLA.

1844—47.

Björneborgs elementarskola. — Framsteg. — Kamratkretsen. — Sammets- och sidenvästar. — Huru Antti skaffar sig kredit. — Skilsmessan från skolan och dess orsaker. — „Han är för gammal att bli präst.“

Den 22 augusti år 1844 inskrefs ynglingen Anders Ahlström som elev på tredje kollegans klass i Björneborgs elementarskola. Den forna trivialskolan i Björneborg hade sedan år 1843, då ny skolordning utfärdades, arbetat enligt en tidsenligare läroplan. Läroämnena voro under Ahlströms skoltid följande: religion, historia, geografi, geometri, matematik, latin, grekiska, tyska och ämneskrifning. Skolans betydelse var ej mera densamma som förut, emedan den redan år 1830, då Åbo gymnasium inrättades, hade förlorat sin dimissionsrätt till universitetet. Någon framstående läroanstalt synes Björneborgs skola då mera ej varit. Skäl till detta förmodande ger åtminstone följande af domprosten J. A. Edman vid en biskopsvisitation 1848 gjord anmärkning »att uti läroanstalten visserligen rörde sig ett framåtskridande till något bättre, men att det mål, till hvilket den sökte och borde komma, ännu var aflägsset», hvarför skolan, enligt hans åsigt, åtminstone i vissa afseenden, stod

efter åtminstone en del af stiftets öfriga elementarskolor. Lärarena besvärade sig öfver detta utlåtande hos domkapitlet, men medgafvo dock, att ett bättre sakernas tillstånd i skolan vore såväl möjligt som önskvärdt. Edmans kritik synes således ha varit för sträng, hvilket också han själf senare torde ha medgifvit. Det största missförhållande, som vidlådde denna liksom öfriga skolor den tiden, var att undervisningen nästan uteslutande omfattade de klassiska språken och försiggick på svenska språket, hvilket för flertalet af folkets barn var fullkomligt främmande.

Enligt Ahlströms egen berättelse var isynnerhet det första året svårt för honom, då han vid sin ankomst till skolan ej förstod många ord svenska. Att han det oaktadt gjorde så stora framsteg såväl i svenska språket som i de särskilda läroämnena, att han efter ett år kunde flyttas upp från första klassen, vittnar godt om hans flit och begåfning — så mycket mer, som af 19 elever 15 kvarstannade på klassen. Till andra kollegaklassen uppflyttades utom Ahlström endast följande tre elever: Johan Viktor Mannelin, Johan Fredrik Sundholm och Frans Josef Vellenius. Ahlström var en af de mera framstående eleverna, hvarför han äfven vid årsexamen, den 16 juni 1845 erhöll af »djekne-penningarna» 1 rubel 50 koekp. I hans första betyg bedömdes hans »naturgåvor» med vitsordet »begriplig», hans flit med ordet »flitig» och »seder och vilkor» med orden »sedig behållen».

Följande läseår (1845—1846) torde han hafva gjort lika stora framsteg, alldenstund han under vårterminen var den elffte i klassen från att höstterminen hafva varit den 23:dje. Vid läseårets slut den 15 juni flyttades Ahlström äfven nu upp från klassen och var ännu ett år i skolan på tredje klassen (den s. k. första kollegans klass). Läseåret från september 1846 till juni 1847 blef hans sista, ty om hösten 1847 torde han ej infunnit sig

till skolan. Han uttog nämligen skiljobetyg den 5 oktober 1847.

Vid sin ankomst till skolan erhöll Ahlström bostad hos snickaren Rothsten, hvars son, sedermera sekreteraren vid Finska Litteratursällskapet Frans Vilhelm Rothsten, var elev i samma skola. Hos Rothstens, som var en allvarlig och allmänt aktad familj, bodde äfven Johan Anton Immanuel Forss, son till prostén i Sastmola. Ahlström var lycklig öfver att få bo tillsamman med elever från den s. k. rektorsklassen, hvilka voro honom öfverlägsna både i bildning och kunskaper. Bland andra, som besökte Björneborgs skola samtidigt med Ahlström, må nämnas Robert Alfred Renvall (1840—1845), sedermera doktorn och amanuensen vid universitetsbiblioteket, naturforskaren Gustaf Vilhelm Grönfeldt, seminarielektorn och kyrkoherden Nestor Järvinen (1843—48), historikern Johan Esaias Vaaranen (1844—49), och kompositören Filip Johan Schantz (1845—52), äfvensom Ahlströms blifvande medtäflare Fredrik Vilhelm Rosenlev (1842—48), som finnes afbildad i »Björneborgs stads historia» vid sidan af Ahlström. Äfven kommunalrådet Edvin Avellan, sedermera en af Ahlströms bästa vänner, besökte samtidigt skolan i Björneborg eller åren 1841—46. Skolans lärare voro: rektorn Johan Isak Florin, konrektorn Oskar Ferdinand Ingelius, första kollegan Lars Reinhold Malmsten, andra kollegan Otto Kristian Strömsten och tredje kollegan Knut Viktor Crusell.

Kommunalrådet Avellan har åt författaren berättat, att han då och då besökte det Rothstenska »bolaget», där han lärde känna Ahlström som en stadig, axelbred och godmodig pojke, med hvilken de äldre skolpojkarne, såsom ofta händer, smått drefvo. Ahlström egde ett slags gitarr, på hvilken han ofta spelade och till hvars ackompanjemang han sjöng bl. a. denna strof: »Hjärtat mitt bränner, sorgligt jag stämmer kvinten

på min fiol.» Anttis kärlek till sång och musik slocknade aldrig, hvilket han senare vid många tillfällen ådagalade.

Anttis stora beundran och vördnad för de äldre kamraterna föranledde honom, enligt hans egen utsago, att taga exempel af dessa. Ibland gick han till och med för långt häri. Då han icke ville stå efter dem i elegans, skaffade han sig bland annat ett stort förråd sammets- och sidenvästar, hvilka den tiden voro i bruk och hvarmed de äldre kamraterna ståtade. Efteråt säges Ahlström ha förvånat sig öfver att fadren tillät honom öda penningar på sådan fåfänglighet.

Innan vi med Ahlström lemna skolan i Björneborg, från hvilken tid vi känna jämförelsevis litet, må ännu några anekdoter anföras.

»Bolagets» medlemmar delade broderligt alla tillgångar; gemensamt åt man upp de från hemmen sända bröden och ostarna och ur gemensamma pipor rökte man. En gång tog tobaken slut till icke ringa ledsnad för bolaget. Penningar hade man icke och sinnesstämningen var tryckt. Men den blifvande affärsmannen visste råd, huru man skulle gå till väga, då kassan var tom; han visste att det fanns något sådant, som kallas kredit och att den vid behof kunde anlitas. Det föll honom in att gå till handlanden Juselius' bod, där fadren brukade göra sina uppköp, och anhålla om tobak till låns. Stor blef glädjen i bolaget, då Antti trädde in och slängde på bordet en hel kardus.

En vår, då farbrodern Juha kom till staden, fick Antti tillåtelse att följa med honom hem till påskan. Då han med fröjd och gamman sprang från skolan till sitt kvarter, mötte han en gatpojke vid namn Prytz, som ofta slagits med skolpojkarne. Utan någon som helst orsak kastade Prytz mot Antti en sten, som säkert hade träffat hans hufvud, om han ej i tid hunnit vika undan. Förgrymmad tog Antti samma sten, kastade den tillbaka och sprang sedan till sitt kvarter, där

farbrodern redan väntade. Då han efter påsken återkommit till staden, inkallades han genast till rektor för att stå till svars för att ha spräckt Prytzens läpp och slagit ut två tänder på honom. Prytz' fader hade anfört klagomål däröfver. Emedan Anttis uppförande i skolan alltid varit oklanderligt, straffades han icke, men hans far fick dock lof att betala åt Prytz 10 rubel i förlikning. Skiljobetygets nedsatta vitsord »nöjaktigt uppförande» i stället för det förra »berömligt» hade kanske sin orsak i denna händelse.

Antagligen från samma påskfärd berättas följande händelse. Då Antti och farbrodern närmade sig hemtrakten, uppstod yr-väder och föret var dåligt. Farbrodern, som hade ett tungt lass, nändes ej köra den igensnöade vägen upp till byn, utan lät hästen stanna vid Brändö hamn, sägande åt Antti: »tag nu, pojke, hvad dig tillhör och gå sedan till fots hem; nog blir det väl litet tungt, men kanske du går i land därmed. — »Det skall nog gå», svarade Antti, hoppade ned från lasset, tog sin tunga kappsäck i den ena handen och allehanda bylten i den andra, sade åt farbrodern tack och farväl och anträdde så, vadande i snön, den ungefär tre kilometer långa vägen hem. Svetten rann från pannan under den tunga bördan, och alldeles uttröttad var han, då han till de egnas stora förvåning sålunda anlände till hemmet.

Efter tre års skolgång tog Antti, såsom redan är nämndt, ut skiljobetyg. Orsaken härtill kan jag ej med säkerhet upp-gifva, men sannolikt kan skälet sökas i att han ej flyttades upp från klassen. I skiljobetyget nämnes ingenting om upp-flyttning från tredje till fjärde klassen, utan endast vitsorden i de särskilda läroämnena: flit »berömlig», matematik »berömlig», religion, historia, geografi och geometri »nöjaktiga», latin, grekiska och tyska »försvarliga», ämneskrifning och sång »för-svarliga». Då eleven var svag i skolans hufvudämnen latin

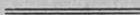
och grekiska, måste han själfallet stanna kvar på klassen. Detta ville väl Antti icke och beslöt följaktligen att afgå.

Skilsmessan från skolan skedde enligt skiljobetyget på grund af Anttis egen vilja och faderns skriftliga tillstånd. Hufvudorsaken torde ha varit att man kommit underfund med »att han var för gammal att bli präst». Antti var redan i det närmaste 20 år och studierna voro egentligen först i sin början. I bästa fall hade det ännu räckt sex eller sju år förrän han kunnat bli präst. Man har visserligen förmodat att han ännu framdeles åtnjutit privatundervisning i hopp att ännu kunna läsa sig till präst. Men antagligare är att Antti var af samma mening som fadern eller att han var mera skapad till affärsman och hemmansegare än till präst.

Men om också skolgången inte förde Antti Ahlström till det mål han eftersträfvade, så hade den dock ingalunda varit förgäfvad. Hän lärde sig något så när det på hans blifvande verksamhetsområde nödvändiga svenska språket och grunden lades till hans kunskaper i särskilda läroämnena. I synnerhet lände hans kunskaper i matematik honom till stor nytta. Matematiken tyckes också ha varit hans bästa ämne, då den vitsordades med »berömligt».

Betecknande för Ahlströms gryende affärsmannaanlag är, att han enligt sin egen berättelse under vistelsen i Björneborg, ofta med hemlig förtjusning betraktade bodbetjänterna, som med stora skramlande nyckelknippor beskäftiga sprungit från magasin till magasin.

Snart skulle också han få stora nyckelknippor att skramla med.

III.

DE FÖRSTA ÅREN PÅ LANKOSKI.

Antti gifter sig. — Enkefru Anna Margaretha Liljeblad. — Långforska släkten. — Den första sågrörelsen. — Pappersbruket och krukmakeriet. — Starks kvarn. — Sägnen om Lankoski skatten. — Husbonden Antti Ahlström.

Det förtäljes, att då Johan Liljeblad, en son till egaren af Lankoski, aflidne Johan Liljeblad, i början af en läsetermin ämnade sig till skolan i Björneborg, frågade denne af Antti Ahlström, om han icke skulle komma med.

»Nej», svarade Antti.

»Hvad ämnar du då göra?»

»Jag ämnar gifta mig med din mor», svarade Antti.

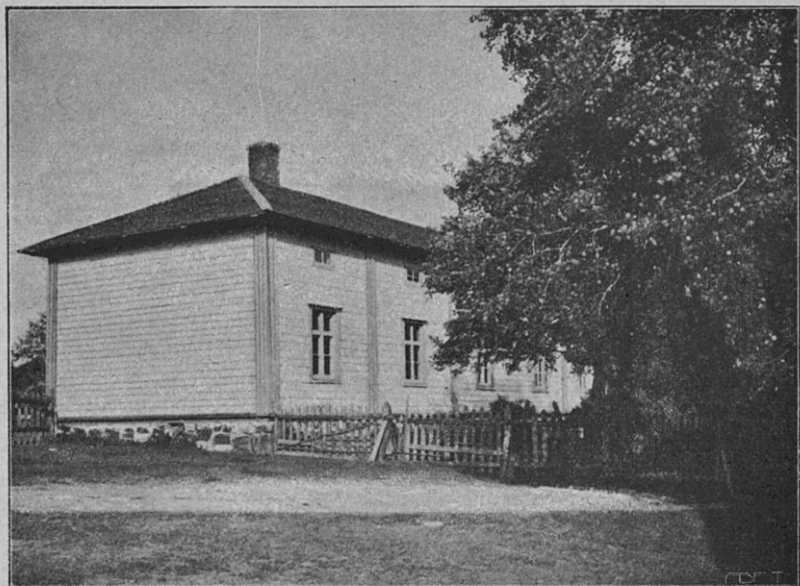
En annan version af denna berättelse är den, att skolans rektor af Liljeblad hade frågat, om ej Ahlström als ämnade komma till skolan.

»Nej, han kommer inte.» — »Hvarför inte?» — »Han gifter sig med min mor.»

Si non é vero, é ben trovato — om historien ej är sann, är den dock mycket sannolik — säger ett italienskt ordspråk.

Samma höst, som Anttis bröllopp skulle stå begaf sig hans blifvande styfson att fortsätta sina studier i Björneborg. Och *denne* skulle engång blifva präst — prosten Johan Liljeblad *).

Efter att ha lämnat skolan, torde Antti mera än förut ha hjälpt sin far med affärerna. Fadern å sin sida ville sörja för

Erkintalo i Lankoski.

sonens framtid genom att sätta honom i tillfälle att köpa eget hemman.

Man tänkte på Pohjusjärvi hemman, som då var till salu. Köpet blef icke af, men snart tryggades Anttis framtid på ett annat sätt. Hans nästan 14 år äldre bror Erkki (född 1814) var husbonde på Erkintalo i Lankoski, därifrån hans hustru

*) Johan Liljeblad, född 1832, dimitterades från Björneborgs skola till gymnasium 1851.

Greta Davidsdotter var hemma. Erkki Ahlströms närmaste granne var enkefru Anna Margaretha Liljeblad, som egde Isotalo i Lankoski med därtill hörande såg, kvarn, pappersbruk och krukmakeri. Hennes man Johan Liljeblad (f. år 1810 i Lappfjärd) hade aflidit 1847 och efterlämnat utom enka fem barn, af hvilka den äldsta var 15 och den yngsta 4 år gammal. Genom sin bror blef Antti bekant med den unga enkan. Det räckte ej länge innan Anna Margaretha förälskade sig i den raske ynglingen och bad Erkki bli talman. Denne kunde naturligtvis icke annat än af hjärtat unna sin bror lyckan att bli husbonde i den rikaste gården i hela socknen. Bandet knöts dock icke utan ömmare känslor från Anttis sida. Enkefru Liljeblad var visserligen redan trettioåtta år gammal, men hon var en hurtig, ståtlig och klok kvinna, så att en ålderskillnad af femton år icke betydde så mycket. Och äfven denna förlofning hade sina små äfventyr i början.

Såsom vanligtvis är fallet, voro barnen den blifvande styf-fadern mindre bevägna. Det har berättats att de äldre sönerna, därtill uppretade af andra, t. o. m. gått med bössan i hand för att hålla Antti borta. De älskande voro därför tvungna att träffas annorstädes. Då Anna Margaretha längtade efter sin fästman, sände hon Erkki Ahlström att hämta Antti. Erkki tog fruns vackra, hvita häst från hagen, spände den för sitt eget åkdon så att ingen märkte något och kuskade i väg. Antti var alltid redo att komma, och de älskande möttes hos Erkki. Detta skedde om sommaren 1850 och i december firades bröllopet, där det enligt hvad det ännu berättas bestods på musik från Björneborg och kulörta papperslyktor.

Det ganska stora hemmanet, på hvilket Antti Ahlström nu blef husbonde, hade länge egts af hans hustrus släkt. Ur Sastmola församlings kyrkoböcker framgår att Lankoski hemman redan från medlet af 1700-talet hade egts af *Henrich Långfors*, gift med Maria Mariasdotter (född 1694 och död 1770). Detta

par hade åtminstone 6 barn af hvilka den äldsta Henrich var född 1721 och dog 1790. En annan af sönerna hette Jacobus och han betecknas i kyrkoböckerna med titeln »studiosus», som ger vid handen att familjen befann sig i ganska goda omständigheter, eftersom den hade råd att bekosta skolgång för en af sina medlemmar. Jacobus, som senare antog namnet Forsbäck, var född 1727.

Isotalo i Lankoski.

Henrich Långfors den yngre, som var gift med Gretha Johansdotter, ärfde fädernegården och afstod den sedermera åt sonen *Johan* (född år 1775 och död 1810). Utom denne son hade Henrich Långfors den yngre sex andra barn, af hvilka en åter hette Jacobus och liksom den förre var »studiosus».

Johan Henrichsson Långfors var gift med Maria Johansdotter och i detta äktenskap föddes år 1773, såsom den äldste af elfva syskon, sonen *Johan* (död 1836). Under Johan Johanssons tid hörde till gården hälften af Långfors eller Lankoski

hemman n:o 1 med nybyggen n:o 1 i Etelämaa by och n:o 5 i Otamo by, af hvilka fastigheter Johan Långfors under den tid han varit gift med Maria Göransdotter genom köp af sina syskon fått $\frac{61}{63}$ delar och genom arf efter sin bror Jakob $\frac{2}{63}$ delar. Af Johan Johansson Långfors' nio barn var *Anna Margaretha*, den sjunde i ordningen, född år 1812. Utom henne lefde, då hon ingick sitt andra äktenskap, endast en sex år äldre syster Maria, som år 1825 gift sig med handlanden Adolf Bäckman i Björneborg.

Anna Margaretha ingick redan under föräldrarnes lifstid äktenskap med »bokhållaren» Johan Liljeblad, hemma från Lappfjärd. Hon var då blott aderton år gammal och fästmannen var två år äldre. Förrän han blef måg i huset hade Johan Liljeblad varit bodbetjänt i Åbo, och sannolikt hade han där gjort besparingar, ty därföru tan hade han nog ej kunnat ingå ett så förmöget gifte — om ej möjligtvis den omständigheten att han var något slags herreman, skulle ha beredt honom denna möjlighet.

Hittills hafva egarena af Lankoski varit vanliga bönder, men nu stiger släkten ett trappsteg på den sociala rangskalan, hvilket framgår af att Johan Liljeblad redan år 1840 kallas »landthushållare», senare fabriksegare eller egentligen »pappersbruksidkare». Liljeblad var en företagsam man, som år 1835 i det nära gården belägna Sahakoski anlade en kvarn, som gick med två par stenar; år 1840 anlade han ett litet pappersbruk vid samma fors. Det på hemmanets mark befintliga ofvannämnda krukmakeriet anlades äfven det af Liljeblad. Dessutom var han sågegare, ty till egendomen hörde fjärdelen af en år 1739 uppförd vattensåg. Samma år som pappersbruket anlades inlöste han sin svärmors och svägerskas andelar af Lankoski egendom, liksom den ofvannämnda handlanden Bäckmans andel i en vid torget i Björneborg belägen

stadsgård n:o 258, äfvensom hälften af Näsi hemman i Yli-Karvia by af bönderna Johan Mattsson och Isak Eriksson Näsi.

I gamla räkenskaps- och dagböcker finnes ännu några spår af, huru och i hvilken utsträckning dessa affärer bedrefvos. Hvad till först sågrörelsen beträffar, så var Lankoski sågen redan på 1740—50-talet en af de sex till Björneborgs stads område hörande sågarna, som försedde staden med en del af dess till utskeppning afsedda trävaror. Sedan dess torde denna såg varit regelbundet i gång, än i större än i mindre skala beroende på de rådande konjunkturerna å trävarumarknaden. Affärerna, som legat nere till följd af de många krigen i slutet af 1700-talet och i början af 1800-talet, blefvo allt lifaktigare och voro på 1830-talet mycket gynnsamma. Efter att några år ha varit ogynnsammare, började trävaruaffärerna gå med altjämt stigande vinst och äfven Lankoskisågen var i regelbunden verksamhet på 1840-talet.

Enligt en anteckning från år 1845 hade Liljeblad engång sålt åt en skeppare C. M. Österlund 384 tolfter plankor och bräder till ett pris af 2,762 rubel 81 kopek. Priset på en tolt bräder var då 4—5 rubel och plankorna varierade mellan 10 och 24 rubel. Enligt en annan anteckning från den 29 mars 1847 hade Liljeblad nämnda dag på lager i Koskärshamn 393 tolfter vattensågade och 227 tolfter handsågade bräder och 220 tolfter plankor. Bräderna voro i medeltal 9 tum breda och $1\frac{1}{2}$ tum tjocka och 7 aln långa. Om ofvanstående siffror utvisa allt, som under hela året sågats för vårlastningen, skulle trävaruhandelns bruttoinkomst för detta år utgjort, om man beräknar 4 rubel för tolften, 2,480 rubel för bräderna, och om man beräknar ett medeltalpris af 15 rubel för tolften, 3,300 mark för plankorna eller sammantaget 5,780 rubel. Summan skulle sedan delas mellan fyra delegare.

Pappersbruket var anlagdt vid stranden af Sahakoski och tillverkade i främsta rummet omslags- och pås- eller kardus-

papper och i mindre mängd skrifpapper jämte spännpapper. Pappret var starkt lumppapper. Brukets hela arbetskraft bestod af fyra man, hvilkas beting utgjorde fyra ris om dagen. Fabriken var i gång året om, utom under den brådeste arbetstiden, då allt folket togs till höbärgningen och rågskörden. Under Ahlströms tid användes pappersmakarene ibland också till att hugga skog.

Af Ahlströms allmanacksanteckningar framgår, att tillverkningen af olika slags papper gick till sålunda, att då t. ex. fabrikationen af grått omslagspapper slutades den 30 januari, tillverkningen af hvitt omslagspapper vidtog de 2 februari och räckte till den 22 mars. Därefter tillverkades karduspapper och spännpapp. Sannolikt gick man under Liljeblads tid tillväga på samma sätt. Storleken af den årliga tillverkningen framgår af Ahlströms år 1851 gjorda anteckningar. Enligt dessa såldes från juli 1851 till juli 1852 följande mängder af olika slags papper: grått omslagspapper 985 ris, hvitt omslagspapper 198 ris, och pås- eller karduspapper 99 ris.

Då ett ris grått omslagspapper kostade (år 1863) 80 kop. och hvitt 90 kop. och ett ris karduspapper 3 rubel 50 kop., så stego pappersbrukets inkomster ifrågavarande tillverkningsår till 1,305 rub. Pappret såldes på beställning till Björneborg, men också till handlande i Raumo, Kristinestad och Nystad, ja, t. o. m. till Vasa och Åland, hvilket framgår ur Ahlströms bokföring år 1851, — den första bokföring som påträffats af hans hand och för hvilken han begagnat en af Liljeblad förut använd foliobok. Denna foliobok är äfven så till vida anmärkningsvärd, att den synes vara gjord af papper från eget bruk. Vattenstämpeln är en stjärna.

Arbetarnes lön utgjordes under Liljeblads tid af 120 rubel i penningar jämte någon tunna råg samt någon tunna strömming. »Pappersmakare» voro år 1844 Adam Mörk, Johan

Palmlöf och Henrik Rosengren, hvilka arbetade i fabriken ännu år 1852.

Krukmakeriet, som stod på en gården tillhörig åker, icke långt från boningshuset, var ej heller den stort tilltagen och hade ingalunda något med storindustri att skaffa. Fabriks personalen utgjordes af *en* man och en pojke. Enligt en af Liljeblad gjord anteckning af den 24 mars 1846 tillverkades där stenfat af olika storlek, talrikar, krukor, fat och nattkärl. Ofvannämde dag funnos alt om alt 93 dussin olika slags kärl. En bränning värderades vanligen till 90 rubel. Utom kärl tillverkades också kakel, bruna till färgen, af hvilka man ännu kan se prof bl. a. i en kamin i Liljelund. Lerkärlen höllos till salu i en enkom därför inrättad minutförsäljning, och skickades äfven till marknaderna. Också utbjödos de af lumpsamlare.

Kvarnen var utan tvifvel en god inkomstkälla. Äfven den byggdes under Liljeblads tid 1835. Där maldes årligen c. 960 tunnor. År 1868 beräknade Ahlström i kvarntull 877 mark 75 penni.

Vid denna kvarn är förknippadt minnet af en process om vattenrätt, som Liljeblad hade med sin granne Erik Herman Stark.

Då den belyser den tidens protektionistiska åskådningsätt, må den här beröras med några ord.

Stark, som egde hälften af Lankoski och Etelämaa, hade år 1843 hos länets gunernör skaffat sig tillstånd att på sitt område i Koivukoski anlägga en med två stenpar gående kvarn, jämte stampverk. Sedan landtmätaren förrättat syn och ritat sina kartor samt direktionen för väg- och vattenkommunikationerna gifvit sitt bifall till saken, sammanträdde häradsynerätter på ort och ställe. Där motsatte sig Liljeblad uppförandet af kvarndammen till en vis höjd, emedan den under flodtider skulle åstadkomma ej allenast undervatten i Sahakoski, utan ock öfversvämning på en honom tillhörig ängsholme. Syne

rätten tillbakavisade emellertid detta påståendet som ogrundadt. Då försökte Liljeblad motsätta sig anläggandet af kvarnen på andra grunder. Han stödde sig därpå, att ehuru man vid uppförandet af kvarnen räknat på kunder från Sastmola kyrkoby, från Peipu, Luhalami, Gärdböle, Etelälampi, Tuorila, Honkajärvi och Lautjärvi byar, äfvensom från en del af Siikais kapell, mällden i själfva verket förminskats mer än önskligt var, emedan oivannämnda byar höllo sig egna kvarnar, och påstod han, att mällden i hans kvarn icke motsvarade den skatt han var skyldig att erlægga för den. Fördenskull skulle inrättandet af en ny kvarn göra intrång i hans rätt. Den nya kvarnen vore äfven i så måtto obehöflig, som hans kvarn, förbättrad, kunde mala all säd som fanns på två mils omkrets. Hemmansegaren Erkki Ahlström motsatte sig äfven inrättandet af en ny kvarn, enär han själf stod i beråd att bygga en tullvattenkvarn. Dessa påståenden befrades af motparten, som höll före att den gamla kvarnen på intet sätt ensam fylde behovet, emedan den ej kunde för ishinder och öfversvämningar vara i gång mera än högst 4 månader om året och kunde mala högst fyra tunnor i dygnet med hvardera stenparet eller summa 960 tunnor om året. Behovet af en mjölkvarn var dock mycket större eller 1960 tunnor, då den nya kvarnen skulle erhålla mälld äfven från Kasaböle, Risby, Filppula, Bogaskär, och Saltö byar äfvensom från en del af Siikais kapell. Då i så fall kvarnen skulle lända orten till stor nytta, utan att på något sätt skada Liljeblads intressen, förkastades dennes påstående och Stark fick tillstånd att bygga sin kvarn. Om också Liljeblad således icke kunde hindra sin medtäflares afsikter, så ådagalägger den omständigheten, att han alls kunde göra en sådan invändning och att den tillbakavisades endast på grund däraf, att hans kvarn i vederbörandes tycke icke kunde fylla behovet, hvilka hinder ännu då kunde läggas i vägen för en på fri konkurrens grundad

verksamhet. Likadana voro förhållandena på alla andra affärsområden.

Jordbruket var väl ändå Lankoski gårds förnämsta inkomstkälla. Det är redan nämnt, hvilka gårdar och hemman hörde till boet vid Liljeblads död år 1847. I hvilken utsträckning jordbruket bedrefs, huru många hästar, kor och får hemmanet kunde hålla, kan ej med tillhjälp af till buds stående källor utredas. Då man år 1871 sådde 7 tunnor råg och födde 25 kor och 10 ungor, 6 hästar och 30 får, så kan man antaga att hälften af dessa antal höllos år 1847, då hemmanet var hälften mindre.

Visserligen framgår ur den efter Liljeblad gjorda boupp-teckningen, att Lankoski hemman med såg och kvarn var värdt 1,000 rubel, men denna summa är naturligtvis endast för syns skull upptagen. I själfva verket var egendomens värde mycket större. Så förhåller det sig äfven med löseghenden, som hästar och annan boskap inberäknade värderades till 780 rubel. De siffror, som utvisa boets penningetillgångar, gifva oss en riktigare uppfattning af den förmögenhet, hvars förvaltare Ahlström skulle blifva. Det fanns rena penningar 3,000 rubel och i säkra fordringar till ett belopp af 3,788 rubel 90 kop. Om vi räkna med de 1,500 rubel, som enkan gömt undan och som sedan gaf anledning till den bekanta Liljebladska processen, så fanns i boet i rena penningar 8,288 rubel 20 kop. Den utstående penningesumman visar att den i huset bedrifna låne- eller bankrörelsen var jämförelsevis stor.

Detta torde ha gifvit anledning till följande sägen, hvars sanningsenlighet ej garanteras, men som såsom karaktäristisk må här anföras.

Liljeblad hade engång i en boda åt en viss Juho Andersson från Alajärvi visat en gammal silltunna och bedt honom se efter, hvad som fanns i den. — »Gammalt järnskräp finns där ju bara», sade Juho. — »Se djupare», sade Liljeblad. Juho

gräfdde djupare men hittade ingenting. — »Se ännu djupare.» Då hittades på botten af tunnan ett tjockt lager af fyra riksdalers mynt. — »Så mycket pengar här finns!» beskärmade sig Juho. — »Ja, här finns bara silfver,» menade Liljeblad, »men annorstädes finns det ännu sedlar.» — Det berättas också att man under Liljeblads tid i en källare under farstugolfvet i Lankoski gamla byggnad hållit penningar gömda. Om än dessa berättelser voro gripna ur luften, bevisa de ändock, att Lankoski husbonden af sina socknebor ansågs för en rik man, för en af socknens allra rikaste, något som han i själfva verket äfven torde ha varit.

Ahlström hade altså en god grund att bygga sin framtida verksamhet på, om han också ej kunde anse såsom sitt mera än den tredjedel af hela egendomen som vid arfskiftet efter Liljeblad tillföll hans hustru.

Hans egen hemgift bestod af en häst, skänkt af fadern, kärra och 200 rubel i penningar. Men af större värde var hans insats af ungdomskraft on företagsamhet.

Närmare tio år förflöto dock innan den nye husbondens på Lankoski andliga kapital bar frukt. De osäkra politiska förhållandena verkade förlamande på affärerna och omöjliggjorde all företagsamhet. Allehanda skyddsförordningar, monopol, och inblandningar från regeringens sida bundo allt initiativ till händer och fötter. Denna i vissa bestämda hjulspår intvungna tid bar den byråkratiska prägel, som Nikolaj I:s hand tryckt på alt offentligt lif och som äfven gjorde sig märkbar i privatlivet. Man hade inte tillfälle att förbättra och samla, utan måste på alla områden nöja sig med att spara och bevara det som fanns sedan gammalt.

Anna Margaretha Ahlström var på sitt eget lilla område en representant för denna tid och Antti måste i början rätta sig efter hennes ekonomiska principer och sedan dagligen kämpa mot dem. Hans ställning var så mycket mera ömtålig,

som han utom att han var förvaltare af hustruns egendom, tillika var förmyndare för styfbarnen och således ansvarig också för deras egendom. Redan förrän han kom till gården fick han af utomstående höra antydningar om att han blott ville komma åt främmande egendom, eller att han ej skulle duga till att sköta den. Och alltid, då han ville utvidga sina affärer, mötte han motstånd från hustruns sida, som hvarje gång fruktade de värsta följder.

De första åren förflöto under uppfyllandet af de värf jordbruket, sågen, kvarnen och de små fabrikerna ålade honom. Han upptog en kärrodling i Pentinneva och arbetade i spetsen för sitt folk på åker och äng. Om hans principer som arbetsledare har berättats, att han alltid tog de bästa karlarne i sin tjänst och betalte de bästa lönerna, hvarför hans arbeten alltid blefvo bättre utförda än deras, som prutade på priset. Genom sitt tillmötesgående och sitt skämtsamma sätt tillvann sig den unga husbonden sitt husfolks bevågenhet. De komma ännu i håg, huru han sjöng på ängen:

Polsterit, täkit,
Leningit nätit,
poikain liivivärkit
Luhdin orsilla liehuvat,
kas, eikös tuo poikia mielluta.

Eller också sjöng han »Arvon mekin ansaitsemme», »Savolaisten laulu» eller någon folksång. — Första versen af Savolaisten laulu finnes upptecknad i en almanacka från år 1858 bland allehanda anteckningar och i samma häfte finnes en visstump af följande innehåll:

Aktning äfven vi må röna
Barn af Suomis vida land,
Fast ej rika skördar löna
Här i trägnas sälla land.

Och då måltidstimmen nalkades uppmanade han folket att äta duktigt för att orka arbeta och föregick dem själf med godt exempel. Och icke brukade han vänta på att bordet skulle dukas eller förarga sig öfver, om middagen händelsevis ej var färdig, då han kom hem. Råkade han ha brådtom gick han till skåpet och tog därifrån kalla, helkokta potäter och sade åt köksan: »Så här åt Kärjenkoski Samuli också», och därefter gick han åter till sitt arbete — så har en af hans gamla tjänarinnor berättat *).

Men huru Antti än sträfvade och stretade, icke fick han ihop mera än som behöfdes till det nödvändigaste. I en biografisk anteckning säger han själf, att inkomsterna af hans verksamhet icke voro större än att de just jämt räckte till att betäcka de dagliga utgifterna och kostnaderna för styfbarnens skolgång.

*) At Fru Matilda Roslin, som samlat och meddelat mig nästan allt som af mig ofvan anförts.

IV.

DE FÖRSTA AFFÄRSFÖRETAGEN.

Det orientaliska kriget. — Den nya tiden tager Ahlström från plogen. — „Veljekset“ byggas. „Veljeksets“ resor och deras resultat. — „Fortuna“. — Framgången sporrar till nya företag. — Skogsköp.

E gendomligt är att iakttaga, huru förändringar i folkens lif och staternas inbördes förhållanden förorsaka förändringar i den enskildes lif, så att de historiska händelserna så att säga afspegla sig i de små förhållandena, inläggande i dem färger och omvexling, såsom vattendroppen afspeglar molnens gång.

Såsom vi redan tidigare sagt var tiden före och under det orientaliska kriget dyster, tryckande och osäker. I synnerhet i kusttrakterna och där främst i städerna gjorde sig trycket gällande. Björneborgs stad och dess omnäjd led kännbara förluster såväl af själfva kriget som af dess följder. Den första olyckan efter krigets utbrott år 1853 var att stadens stora handelsflotta, som under tiden för den »stora rederiverksamheten» (1809—52) hade stigit till 5,000 läster, nu blef alldeles överksam, hvilket förhållande naturligtvis förorsakade orten stora

skador. Inga nya fartyg byggdes och de gamla såldes, om köpare anmälde sig. Under kriget tog fienden 2 större och 17 mindre fartyg. Då staden genom branden år 1852 förlorat en stor del af sina byggnader och sin löseegendom och genom kriget nästan två tredjedelar af sin flotta, och då dess invånareantal minskats med tusen personer, tedde sig förhållandena i Björneborg efter det orientaliska krigets slut ganska sorgliga.

Men såsom vackert väder alltid följer på regn och rusk, goda tider på dåliga, så blomstrade också Björneborg snart upp. Den nybyggda staden ådagalade tio år efter kriget en utomordentlig lifaktighet och ifver på olika områden. Handelsflottan växte och var år 1866 5,844 läster och många fabriker och sågar anlades. Kort efter krigets slut började trävaruaffärerna antaga förut oanade proportioner. Då staden förut icke exporterat mera än omkring 25,000 tolfter plankor till utlandet, så blef exporten nu tre gånger större. År 1865 utfördes 88,000 tolfter plankor och 31,000 tolfter bräder *).

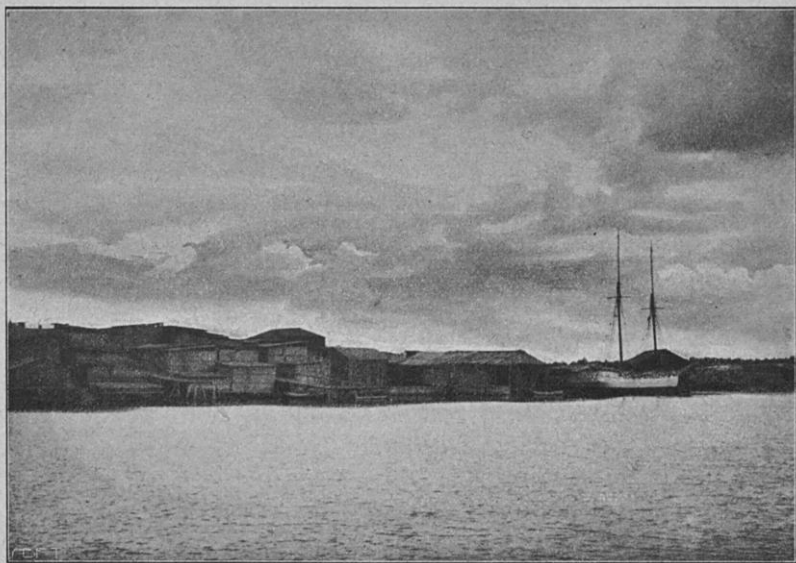
Alldeles säkert var det denna uppvaknande nya tid som tog Ahlström från plogen och stälde honom i ledet bland de män, som i spetsen för våra furubataljoner drogo ut för att eröfra sig en plats på världsmarknaden.

Redan under de forna dåliga tiderna torde Ahlström ha bedrifvit trävaruaffärer i eget namn och i liten skala på samma sätt som andra bönder, användande som rörelsekapital den lilla penningesumma han fått af sin far. Men redan 1857, eller kort efter fredsslutet, tager Ahlström steget fullt ut som själfständig affärsman. Det sker då han tillsammans med sin bror Erkki bygger ett fartyg, skonerten »Veljekset» (Bröderna).

»Veljekset», som byggdes i Sastmola, lastade 150 standert trävaror och kostade 6,800 rubel. Första gången gick skonerten med en trävarulast från Brändö till Lübeck den 11 maj

*) J. V. Ruuth, Björneborgs stads historia, sid. 412.

1858. Denna dag var en tisdag. Redan föregående fredag hade skeppet varit färdigt att afsegla och vinden var gynsam, men kapten Hedlund ville icke anträda resan på en fredag. I Ahlströms tycke var det ett onödigt dröjsmål och han fordrade att kaptenen skulle gå till segels. Men då storseglet skulle hissas, föll ett block ner på däck och resan måste upp-

Brändö hamn.

skjutas. I sitt fall var blocket nära att träffa Ahlströms far i hufvudet

Om »Veljeksets» första last och resans resultat finnas numera inga uppgifter. Då Ahlström i en allmanacke af samma år antecknat, att han den 19 maj skrifvit ett bref åt herrar D. Eschenburg i Lübeck och ett annat åt J. H. Brandt i Köpenhamn, hvilka sedermera visa sig vara emottagare af hans trävarulaster, så är det troligt att brefven rörde »Veljeksets» last, eller att lasten bestod af trävaror, som antingen sålts

eller utbudits åt dessa herrar. Redan den 3 juli återvände skonerten till Brändö.

Däremot finnas noggranna anteckningar om »Veljeksets» följande resor och läster. De äro upptagna i Ahlströms första ordentliga kontorsbok, i hvilken han år 1864 öppnar en någorlunda regelbunden bokföring. Denna första kontorsbok sträcker sig till år 1867 och alla där gjorda anteckningar äro skrifna med Ahlströms egen handstil, hvilket bevisar att han var sin egen kontorist. Också korrespondensen sköttes att sluta af kopieboken, som vidtager från slutet af år 1863, af honom själf.

Boken börjar med en förteckning öfver skonerten »Veljeksets» last under dess första resa år 1860. Lasten innehöll trävaror, tjära och pottaska. Trävaror fanns för nedanstående numror: Af Jaakko Mikkola för 33 rub. 84 kop., af Jaakkola för 56 rub. 15 kop., af Berghems enka för 29 rub. 91 kop., af herr D. V. Vidbom (209 tolfter, 12 tum breda) för 782 rub. 68 kop., från Norrmarks bruk (385 tolfter 9 tum br.) för 614 r. 72 k., äfvensom utskottsbräder (42 tolfter 9 tum) för 45 rubel 51 kopek. samt af onämd person, kanske af Ahlström själf, (30 tolfter 10 tum) till ett värde af 141 rubel. Från Norrgård 200 tunnor tjära värda 812 rubel, och 36 lispund pottaska för 36 rubel. Då härtill lägges utgifterna för släpningen af bräderna till lastageplatsen 194 rubel 68 kop., så stego utgifterna för varan och lastningen till 2,746 rubel 49 kop. Synbarligen voro trävarorna Ahlströms egna och icke blott af honom emottagna i kommission. Utgifterna för matförråd kaptenens och manskapets aflöning, försäkring, besigtning, lastning m. m. stego till 644 rubel under ifrågavarande resa, och följaktligen utgöra kostnaderna sammanlagdt 3,390 rubel 62 kop. På debetsidan finnes antecknad en vaxel på 4321 rub. 86 kop., så att nettovinsten således utgjorde 931 rub. 24 kop. Då Ahlström egde tre fjärdedelar af fartyget, tillföll honom 612 rubel af vinsten. Själf har han antecknat i det närmaste samma summa

eller 630 rub. Samma summa, 630 rub., utgjorde vinsten äfven af »Veljeksets» andra resa samma år. Vinsten af den tredje resan var betydligt större eller 1,620 rub., beroende därpå att fartyget fick retur frakt till Björneborg. Nettobehållning af 1860 års resor utgjorde således 2,880 rubel.

Låtom oss ännu följa med »Veljeksets» färder, eftersom vi med detsamma kunna följa med affärernas utveckling. År 1861 anträdde fartyget sin första resa eller begynte åtminstone intaga last redan i april. Då mottogs bräder af följande personer: Heikkilä i Otamo, Johan Salo, Juhola, Jaakko Mikkola, Gammalgård, enkan Mikkola, Norrgård i Kangasniemi och af Herman Starck till ett värde af 1,799 rub. Bland dessa fanns från Ahlströms egen såg bräder till ett värde af 198 rubel. De sammanlagda utgifterna för denna resa belöpte sig till 3,281 rubel 6 kop., försäljningen inbragte 3,677 rubel 45 kop., så att hela vinsten utgjorde endast 386 rub. 39 kop. Den andra resan under samma sommar inbragte mera eller 835 rub. 3 kop. Den tredje resan år 1861 inbrakte 1,998 rub. 91 kop., beroende den stora vinsten på returlast från Lübeck till Björneborg. Skonerten var under denna resa lastad med 367 tolfter bräder och 74 tunnor tjära. Bland dem som anskaffat bräderna omnämnas pastor Granqvist, från Siikais, Kivi från Kivi-järvi, Pitkäranta och Varsamäki från Lautjärvi, Kahri från Levasjoki och Ahlströms styfson Frans Oskar Liljeblad från Sastmola. Ahlström hade endast 22 $\frac{1}{2}$ tolfter egna bräder. Inköpspriset på bräderna var 957 rub. 47 kop. Tjäran kostade 6 rub. 25 kop. tunnan.

»Veljeksets» första resa år 1862 är i det afseendet anmärkningsvärd att egaren själf då följde med till Tyskland. I kontorsboken finnes nämligen antecknad: »Min resa till Tyskland 200 rubel.» Några andra uppgifter från denna resa finnes icke, men ändamålet med den var väl att göra bekantskap med forna affärsvänner och att knyta nya förbindelser. Sanno-

likt rufvade Ahlström redan då på planen att utvidga sin trävarurörelse, eftersom han redan före sin afresa börjat köpa skog och på hösten köpte han Saarikoski egendom.

På denna resa hade »Veljekset» en last af tjära till ett värde af 2178 rubel 86 kop. och trävaror endast för 554 rub. 47 kop. (89 tolfter). Samma år gjorde »skonerten» en resa till Reval för att därifrån hemta 2061 tunnor råg, och fick för frakten 1030 rubel. Hela vinsten af 1862 års resor utgjorde 3603 rubel 58 kop.

»Veljekset» var dock ej det enda fartyg, med hvilket Ahlström exporterade trävaror. I oktober 1861 afsände han en brigg »Frithiof» till J. H. Brandt i Köpenhamn med en last af 1210 tolften bräder och 41 tunnor tjära. Dessa bräder voro uppköpta af samma personer, som redan blifvit nämnda. Då af denna last finnes i behåll en specifikation, den första i sitt slag, så kunna vi däraf se, hurudan vara Ahlström denna tid bjöd till salu. Större delen af bräderna, endast några tolfter undantagna, voro 7 aln långa och 7—10 tum breda. Tjockleken är ej antecknad. Största delen är vattensågadt furuvirke. Mer än hundra tolfter äro handhyflade.

Men rörelsen utvidgas allt mer och mer, så att Ahlström år 1862 utom åt »Veljekset» ger last åt två andra på utlandet gående fartyg, nämligen skonerten »Lovisa», *) kapten J. O. Malm, som den 15 augusti lastar 678 tolfter bräder, af hvilka 149 äro Ahlströms egna, 431 från Norrmarks bruk och resten

*) Såsom prof på, hvilka olika afgifter den tiden trykte trävaruaffärerna, bifoga vi här nedanstående kvitto:

Tull efter föreskrefne och å andra sidan stående Specifikation . . .	28: 38
Universitetsfonds afgift	23: 25
Fattig- och arbetshusafgift	2: 40
Sågningsafgift	52: 79
Båk och lots och Inrättn. afgift	6: 80

tillhörde de förut nämde bönderna; samt galeasen »Fortuna», som att sluta däraf att han förser den med proviant och i öfrigt utrustar som sitt eget fartyg sannolikt åtminstone delvis egdes af honom själf. Det är ej nämnt, hvart »Fortuna» seglade denna sin bräd- och tjärlast, men vinsten af den i augusti anträdde resan finnes upptecknad till 609 rub. 18 kop. »Fortuna» omnämnes i boken första gången om hösten 1861, och lär Ahlström enligt ett muntligt meddelande ha egt den gemensamt med Frans Oskar Liljeblad. Dessutom omnämnes i böckerna skonerten »Lybeck», som kostade i inköp den 28 oktober 1861 1800 rubel, för hvilken summa jämte kostnaderna för fartygets utrustning Ahlström stannade i skuld hos säljaren. Sannolikt är att han endast var delegare i fartyget, för hvilket någon annan var redare.

Såsom namnet »Veljekset» redan antyder, voro Erkki och Antti, »Lankoski bröderna», såsom de allmänt kallades, bägge med om att bygga fartyget. Huru stor Erkkis andel var, kan jag ej med stöd af böckerna säga. År 1861 omnämnes Anttis yngre bror Israel Ahlström såsom egare till fjärdedelen af »Veljekset», hvilken andel han möjligtvis köpt af sin bror Erkki. Israel, som var född år 1834 och sedan 1854 gift med Ahlströms styfdotter Maria Adolfin Liljeblad, var för resten sin broders högra hand vid öfvervakandet af trävarornas inlastning och sedermera vid skogshuggen m. m. Senare bedref Israel Ahlström trävaruaffärer för egen räkning, men ingalunda med

För afskrift och Vidim af Fri- och Mätebrefve	6: 35
Expeditions afgift	1: 67
Sigill penningar	—: 12
Uträkning	—: 25
Charta till passet	—: 40
	<hr/>
	Summa 116: 41

Degerby Sjö-tullkammare d. 25 aug. 1862 qvitteras af C. V. Peron.

samma framgång som Antti, då boet efter hans död år 1870 försattes i konkurs.

Ofvanstående siffror utvisa, att Antti synnerligen väl lyckats i den trävaru- och fraktrörelse, som han hittills bedrifvit. Om än vinsten ej var stor, utgjorde den dock ett vackert tillskott till hemmanets inkomster.

Naturligtvis sporrade framgången till nya företag. I längden nöjde sig ej Antti mera med att köpa upp färdigsågade bräder. Vi se honom redan år 1862 köpa skogar bl. a. i Sideby och Siikais. Vintern 1862 betalar han åt Esaias Sjöström i arrende för skog 430 rubel och sågar 178 tolfter plankor och 202 tolfter bräder samt hugger dessutom 86 trän. På samma sätt betalar han i arrende åt Benjamin Sjöström 400 rubel, för hvilken summa han hugger 324 stockar, och åt en viss Anttila 150 rubel för 571 trän, hvilka alla flötas till sågen.

Det är nu första gången, som stocken flötas till sågen; därförinnan hade trävarorna köpts antingen färdigsågade eller släpats med häst till sågen.

Men redan följande vinter och vår är skogsafverkningen i gång i större skala än någonsin förr, ty på hösten 1862 köpte Ahtström Saarikoski hemman för den goda skogens skull. Och med detta köp börjar ett nytt tidsskede i Ahlströms affärsmanna utveckling, ty först nu begynte han riktigt på allvar bedrifva trävaruexport.

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1905

Godkändt af censuren, Helsingfors den 12 Maj 1905.

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1906

HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

Detta arbete är icke afsedt för offentligheten.

Eva Ahlström

tillegnadt

Då Ni, ärade Fru, uppdrog åt mig att skildra Er aflidne mans lifsgärning, tilltalades jag genast af detta förslag. Utom att Eder önskan i sig själf var naturlig och berättigad, vittnade den tillika om den beundran, vördnad och kärlek Ni hyst och allt framgent lyser till den person som med Eder delat lifvets fröjder och sorger. Då jag erfor att Eder afsikt var att för barn och efterkommande bevara minnet af fadern och stamfadern till föredöme och maning i utöfvandet af de dygder som Ni och hans vänner hos honom skattat högt, så började också mitt hjärta klappa varmt för denne man, som jag visserligen ej haft lyckan att personligen känna, men hvars egenskaper som make och fader jag ej hade anledning att skatta lägre än de hvilka stått honom nära i lifvet. Då Ni tillika förklarade att denna lefnadsteckning skulle stöda sig endast på källor, som jag själf genom en fri och opartisk forskning kunde lyckas skaffa mig, hade jag glädjen att kunna åtaga mig detta hedrande uppdrag — hedrande, emedan Ni åt mig anförtrrodde den persons namn och rykte, som var Eder kärast af allt.

Ehuru redan detta varit nog för mig att åtaga mig detta arbete, så hafva dock äfven andra orsaker bidragit härtill.

Huru litet jag än hade mig bekant om aflidne kommerserådet Ahlström och hans lifsgärning, så visste jag dock, lika

väl som hvarje annan finne, att han utöfvat en storartad välgörenhet och uppfodrat mycket för allmännyttiga och fosterländska ändamål — mera än de flesta andra finska män. Då de många och stora summor han under sitt lif lagt ner på fosterlandets altare gåfvos till särskilda ändamål under en tid, då arbetet för det finska folket, från att dittills ha varit ett rent ideellt intresse, börjat sträfvat till dessa ideers omsättning i det praktiska lifvet, och då materiellt understöd var ett grundvillkor för framgången af den nationella saken, så är kommerserådet Ahlströms namn därigenom nära förbundet med denna tids och dessa sträfvandens historia. Hans namn är icke allenast namnet på en enskild aktningsvärd medborgare, utan tillika namnet på en offentlig person och allmänt känd fosterlandsvän. Hans lif har sålunda betydelse jämväl för det allmänna, och kännedomen härom var yttermera egnad att intressera mig för detta arbete.

Men kommerserådet Ahlströms allmänna betydelse inskränker sig ej endast till det direkta understöd han så frikostigt skänkte de sträfvanden, som intresserade honom. Hvarje medborgare, hvars verksamhet sprider bildning och välstånd, hvarje dikesgräfvare och åkerrödjare arbetar jämväl för sitt fosterland. Ju vidsträcktare det enskilda verksamhetsområdet är, desto större är allmännyttan däraf. Hvarje verksamhet, den må då gälla jordbruk, industri eller handel, skänker sin utöfvare en jämförelsevis liten vinst; den rikligaste skörden höstas af de efterkommande och i sista hand af fosterlandet och mänskligheten, dessa våra universalarfvingar. Detta redan under vanliga förhållanden. Men om jordbrukarens, industriidkarens eller affärsmannens verksamhet därtill ännu är af banbrytande slag och bidrager till upptäckande af nya arbetsfält, till förbättrande af gamla banor och uppgående af nya, då blir hans betydelse för det allmänna i följd däraf än större. De affärsmän, som förstodo att till nytta också för vårt land begagna sig af skogens stigande värde på världsmarknaden, hafva inlagt en särskild

förtjänst om vårt folks ekonomiska utveckling. Genom deras försorg gjordes de ditills döda kapitalerna räntegifvande. Genom deras förmedling blef vår förnämsta nationalegendom fruktbärande och det materiella välståndet steg till den i jämförelse med forna tider aktningvärda höjd det nu nått. Tänkom endast på de miljoner, som genom dem funnit väg till skogsägarenas fickor, äfvensom till otaliga stockflötare, sågarbetare och skeppsredare. En stor del af detta, genom skogarnas afyttring erhållna kapital hopade sig nog i enskilda händer och har också genom öfverflöd och slöseri gått förloradt för hemlandet. Men mycket har också icke blott nedlagts i nya produktiva både kommersiella och industriella företag, utan också kommit jordbruket till godo, hvarigenom skogen så att säga direkt befruktat den jord, därifrån den tagits.

Bland de män, som sålunda förstått draga nytta af vårt lands förnämsta rikedomar, är Ahlström en af de första. Men dessutom intager han som banbrytande affärsman bland sina jämlikar en alldeles särskild ställning. Af naturliga skäl ha alla viktigare affärsområden hos oss hittills varit och äro det till stor del allt fortfarande i händerna på män, hvilka antingen varit helt och hållet främmande för vårt folk eller, om också i viss mån acklimatiserade, dock i sitt hjärta förblifvit främmande för detta samma folk. Före Ahlström hade vi icke många från de djupa leden utgångna och med dem solidariska finska affärsmän. Genom sin framgång har Ahlström bevisat, att en bonson från landet äfven på detta område kan uträtta lika mycket som ättlingen af en borgarearistokrat. Det är själfallet att en sådan mans framgång ej blott verkar imponerande uppåt utan också stärkande och lifgifvande nedåt. „Då han där med ett par toma händer och sin medfödda affärsmannainstinkt kunde nå så långt — hvarför skulle det då ej kunna lyckas äfven för mig!“ Så har mången framåtsträfvande fattigmansson säkert tänkt. Och hvarför skulle ej den praktiske mannens snille kunna

hafva samma höjande och utvecklande betydelse som våra andliga stormäns?

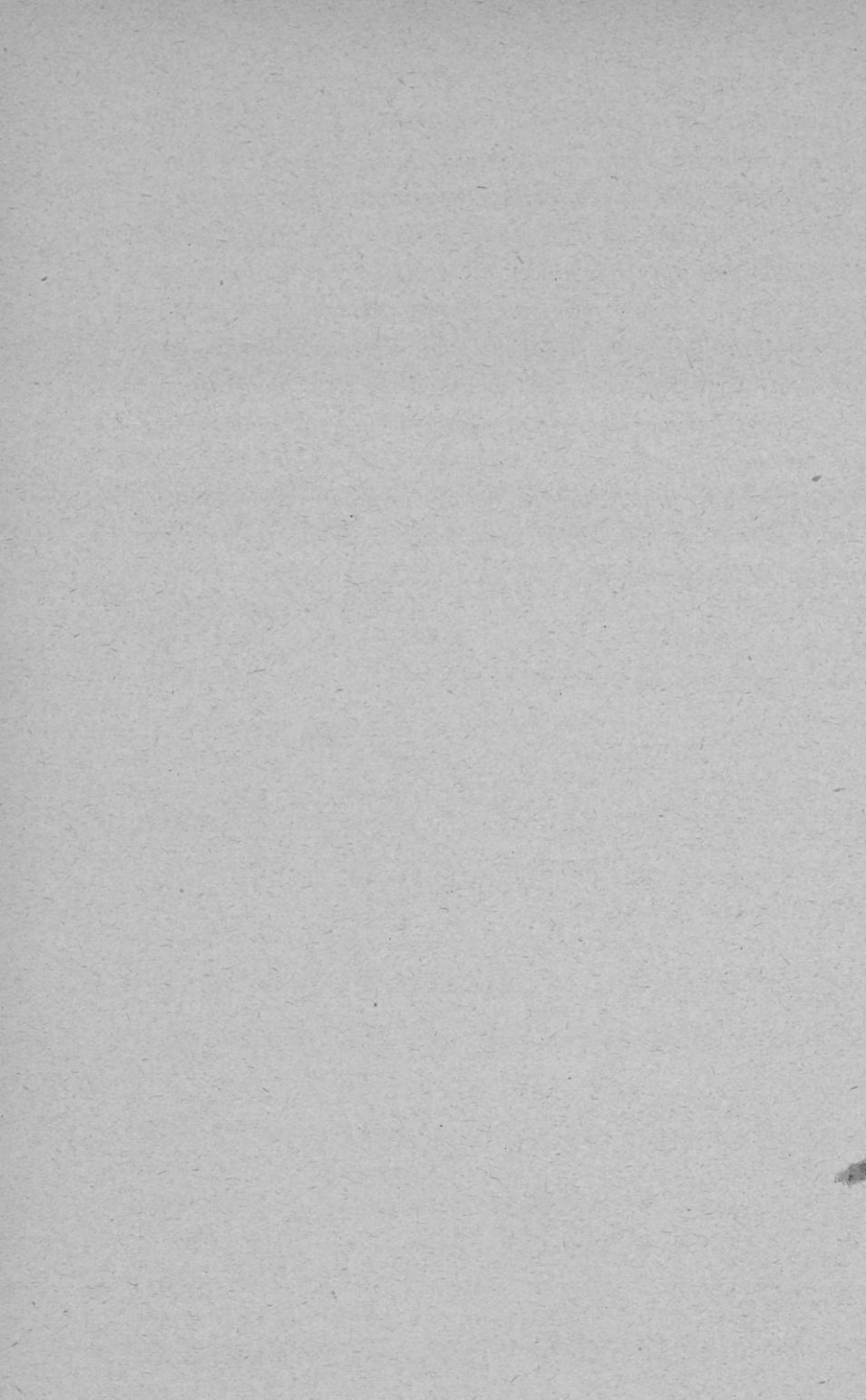
Ahlströms exempel är äfven i så måtto lärorikt att det ådagalägger icke allenast hvad en man kan uträtta med egna krafter, utan äfven huru han kan göra det. Om än lyckan var honom bevågen, om han också var snillrikare, skarpsyntare, mera energisk och arbetsam än mången annan, så ligger hemligheten af hans stora framgång också som affärsman dock egentligen däri att han var hederlig, rättfram och fri från allt svek.

Allt detta visste Ni, ärade Fru, och detta väckte naturligt hos Eder den idé, till hvars verkställare Ni utsåg författaren af dessa rader. Eder aflidne mans personliga egenskaper, hans principer och åskådningssätt som medborgare och affärsman voro Eder bekanta, då Ni under i det närmaste ett fjärdedels sekel stått honom nära, icke allenast som maka, utan äfven som hans förtrogna kamrat och rådgifvarinna. Jag föreställer mig att Ni, då Ni med saknad mindes honom, tillika med ett visst vemod kom att tänka på, att om än minnet af mannen blir bestående i hans verk, hans bevekelsegrunder dock skola falla i glömska; att om än det mål han nådde är synligt för en hvar, den väg, som ledde dit dock skall utplånas. Det ville Ni icke gärna låta ske, äfven på den grund, att en hel skatt af ovärderliga råd, lärdomar och erfarenheter då gått förlorad och fallit i glömska och, engång förlorad, icke mera kunnat återfinnas eller räddas.

Med Eder tillåtelse har jag i detta arbete om Antti Ahlström och hans affärs utveckling låtit ingå historiker öfver de största bruken och egendomarna. Jag har nämligen trott det vara för Eder intressant och för de efterkommande lärorikt att se, af hvilka dessa bruk och egendomar i tiden ägts och huru de skötts. Måhända kan en sådan återblick i sin mån bidraga därtill, att, såsom Ahlströms önskan var, det hela skall stå odeladt och orubbadt i familjens ägo.

Jag är glad att jag i dessa anteckningar om Eder aflidne man och hans vidsträckta affärers utveckling kunnat följa de anvisningar, den ledning och den allmänna uppfattning om honom Ni meddelat mig. Då jag tecknat hans bild, har jag gått tillväga ungefär på samma sätt som konstnären, hvilken efter en fotografi förstorar en aflidens drag, men färglägger och belyser dem efter sin egen uppfattning och enligt de råd och anvisningar, han fått af dem, som sett och känt originalet. Den fotografi jag haft till modell har utgjorts af de uppgifter jag af utomstående erhållit om honom och taflans färgläggning och belysning ha meddelats af min under arbetet vunna sympati för mannen, men framför allt af den kärlek, med hvilken Ni allt fortfarande dyrkar den aflidnes minne.

Författaren.

INNEHÅLL.

	Sid.
Företal	V
I. Barnaåren. 1827—1844	1
II. I Björneborgs skola. 1844—1847	16
III. De första åren på Långfors	22
IV. De första affärsföretagen	35
V. Affären utvidgas. — Nödåren 1862—1868	43
VI. Ahlström blir storindustriman	65
VII. Köp af Norrmark	79
VIII. Eva Holmström och Antti Ahlström	106
IX. Flyttningen till Norrmark. — Utländska resor	131
X. Donationer intill år 1877	151
XI. Litet om affärens skötsel och utveckling	167
XII. Kautua före Ahlström	172
XIII. Kautua under Ahlström	210
XIV. Fredriksfors' historia	221
XV. Fredriksfors under Ahlström	275
XVI. Donationer till och med 1886	287
XVII. Affärens utveckling under åren 1871—1886	301
XVIII. Strömfors	328
XIX. Vid Landtdagen 1877—1878	353
XX. Nya ångsågar	380
XXI. Nya egendomar	409
XXII. Något om Ahlströms förhållande till bankerna	434
XXIII. Ahlström och Björneborgs järnväg	441
XXIV. Donationer åren 1886—1896	454
XXV. De sista företagen och framtidsplanerna	492
XXVI. Norrmark	500
XXVII. Döden	518
XXVIII. Antti Ahlström som affärsman och människa	539

ILLUSTRATIONER.

	Sid.
Antti Ahlström.	
Sastmola kyrka	2
Antti Ahlströms barndomshem	8
» » »	9
» » »	11
Erkintalo i Långfors	23
Isotalo i Långfors	25
Brändö hamn	37
Saarikoski egendom	45
»Lankoski»	53
»Ekmans sten»	58
Jokikrooppi	60
Långfors' såg	67
Långfors' såg och kvarn	72
Utsigt öfver det nuvarande Norrmark	86
Norrmarks nuvarande stångjärnssmedja	89
Norrmarks nuvarande såg och smedja	96
Anna Margaretha Ahlströms graf	103
Lankoski fors	109
Antti Ahlström	114
» »	122
Eva Ahlström	123
Edvin Avellan	133
Antti Ahlströms folkskola i Sastmola	153
Sågen och stångjärnssmedjan i Kautua	173
Parti af parken i Kautua	177
Gammal karta öfver Kautua fors	180
Parti af Kautua å	188
Parti af Kautua fors och knippsmedja	190
Utsigt öfver Kautua	192
Den gamla karaktärsbyggnaden i Kautua	196
Tornur i Kautua	200
Vid Pyhäjärvi strand i Kautua	201
Karaktärsbyggnad i Kautua	204
Kaunissaari ångsåg	210
» »	211
Kaunissaari lastageplats	217

	Sid.
Fredriksfors' stångjärnssmedja	240
Gammalt spannmålmagasin och gamla masugnsbyggnader i Fredriksfors	246
Gamla kontorsbyggnaden å Fredriksfors	251
Fredriksfors' mejeri	268
Ladugårdsbyggnaden å Fredriksfors	270
Stallbyggnaden å Fredriksfors	272
Kontorsbyggnaden å Fredriksfors	278
Karaktärsbyggnaden på Norrmark	321
Strömfors' stångjärnssmedja och kvarn	329
Stockmagasinet ofvanom fallet	333
Strömfors' smedja, kvarn och såg	336
Strömfors' såg	337
Utsigt från kyrktornet i Strömfors	338
Ladugården och stallet å Strömfors	341
En gammal arbetarebostad	344
» » »	345
Ångbåten Strömfors	348
Karaktärsbyggnad å Strömfors	349
Henrik Johan af Forselles' graf	350
Hamnholms lastageplats	383
Hamnholms ångsåg	384
Hamnholms brädgård	385
Santalahti ångsåg	391
Plankhiss vid Santalahti	392
Santalahti med utsikt öfver Näsijärvi	393
Niemi ångsåg	394
Hollo ångsåg	395
» »	396
Det inre af Hollo ångsåg	397
Hollo järnväg	400
Pihlava ångsåg	402
Pihlava ångsågs inre	404
Pihlava stockviken	405
Pihlava brädgård och hamn	406
Pihlava mekaniska verkstad	407
Tourula	412
»	413
»	416

	Sid.
Tourula	417
Norrmarks folkskola	455
Fredriksfors' folkskola	456
Pihlava folkskola	457
Lamppi folkskola	458
Hamnholmens folkskola	459
Turvakoti	481
Suursaari ångsåg	493
Norrmarks hönsgård och ladugårdsbyggnad	501
Utsigt öfver Norrmark	503
Utsigt mot Havulinna	504
Öfre salongen	505
Matsalen	507
Nedre salongen	508
» »	509
Sofrummet	510
Blåa kammaren	511
Kommerserådets rum	512
Kontoret	515
Antti Ahlströms grafvård	535
Saarikoski vrak	541

I.
BARNAÅREN.

1827—1844.

Björneborgare och Birkkarlar. — Birkalapojkarne. — Jussi gifter sig med en gårdsdotter. — Erik Ahlström. — Handelsförhållanden i Sastmola. — Den första Ahlströmska firman. — Tvillingarna Antti och Frans. — Det röda bandet. — Svenskt blod. — Anttis första „offert“. — Den första donationen. — Antti fraktar trävaror till Åbo. — „Antti kan bli präst“. — Till skolan i Björneborg.

Namnet Birkkarlar är i Finlands historia ett känt namn. Det frammanar bilden af köpmän och krigare. Från sin hemtrakt i närheten af Birkala företogo de långa handels- och plundringståg till Österbottens ödemarker, uppsökande de där spridda lapparne för att af dem tillbyta sig dyrbarheter emot allehanda varor, som de för detta ändamål medtagit. De af lapparne tillhandlade värdefulla pälsverken såldes sedan åt tyska köpmän, hvilka längs Kumoälf funno väg ända till Birkala. Dessa Finlands första landthandlare voro rika och kraftfulla män, som prålade i lysande dräkter, buro höga hufvudbonader, utsirade med färgskiftande grannlåt och kantade med guld och silfver, samt voro iförda rockar, prydda med röda band och skimrande guldsömmar.

Då jag börjar denna berättelse om en köpman, hvars släkt är bördig ifrån Birkala och hvars farfars far varit krigare, står minnet af dessa forna köpmän och krigare från Birkala levande för mig. Då alla möjliga egenskaper och anlag gå i arf från slägte till slägte, fastän arvet ofta för närmaste släktled går förloradt, för att åter framträda hos senare generationer, så kunde man ju tänka sig att äfven sådana egenskaper

Sastmola kyrka.

som företagsamhet och djärfhhet kunna ärfvas, förloras och återigen efter århundraden plötsligt framträda. *Det* torde åtminstone vara sannolikt att den gamla handelsväg, som sedan urminnes tider längs Kumoälf förde till det inre af landet, tryckt sin prägel på den befolkning, som bodde i dess närhet, i synnerhet i de trakter, där marknadsplatser uppstodo och där utlandets och inlandets köpmän sammanträffade. Ett af de äldsta handelscentra var Harju marknadsplats i Birkala, som

sedermåra flyttades till den närmare hafvet belägna Teljä stad i Kumo socken, och vidare till Ulfaby, allt i den mån floden blef grundare, för att slutligen för alltid förläggas till Björneborg. Affärsmännen i Björneborg och dess omnäjd äro i dag hvad birkkarlarna voro fordom: förmedlare af inlandets skatter till världsmarknaden.

Fordom sålde man pälsvaror åt lübska och holländska köpmän, nu säljer man trävaror till Tyskland, England och Spanien. Björneborgarna äro således i visst afseende birkkarlarnas arftagare och hafva alltid varit besjälade af sina »förfäders» företagsamhetsanda. Denna anda har gått i arf icke allenast till enskilda björneborgare, utan äfven landtbefolkningen i Björneborgs omnäjd har blifvit delaktig af densamma och skapat mindre handelscentra här och där längs kusten.

En sådan medelpunkt för den lokala handeln har Sastmola kyrkoby varit och är det alt fortfarande.

Här föddes Antti Ahlström och här grundade han också sitt »rikes» första hufvudstad, hvarifrån han sedan drog ut att eröfra land och skog. Men till sin härstamning var han ändå, som redan är nämndt, en birkkarl.

Huru många af vårt lands framstående män ha ej burit sin framtids marskalksstaf i en näfverränsel. Om någondera af de två gossar, af hvilka den ena var Antti Ahlströms farfar, hade någonting att bära, så bar han det säkerligen i en näfverränsel, ty af allt att döma tiggde sig bröderna fram på den färd, som de anträdde i Birkala och slutade i Sastmola.

Fadern Matti Ahlström var skräddare och soldat och bodde i Naistenmatka by af nämnda socken. Efter hans död begåfvo sig de faderlösa, Antti och Jussi, ut för att söka sin lycka i »vida västern», och de kommo sålunda att följa den urgamla vandringsstråten. Sannolikt är att gossarna vandrade längs Kumoälfdal och till slut hamnade i Björneborg. Om detta antagande är riktigt, följde de kanske därifrån vägen till Norr-

marks såg och sedan en väg, som ledde till Siikais och Sastmola. Måhända veko de i Norrmark in till sågegarens kök och bådö om en brödbit. Eller också hade de valt vägen längs kusten.

Anlända till Sastmola sökte de upp en soldat vid namn Kaasman, som hade ett torp i kyrkobyen och möjligen varit bekant med deras aflidne far; detta kan man antaga på grund däraf, att den yngre af soldatgossarna, Jussi, fick husrum hos honom. Jussi, som var fem år yngre än brodern och född den 30 maj 1757, fick för natten tak öfver hufvudet i soldatens torp; om dagen sprang han omkring i byen. Antti erhöll genast anställning som vallgosse om sommaren och som skjutspojke om vintern. Han var som en far för sin lille bror, sparade så mycket han kunde få i hop och knappade t. o. m. ofta in på sin otillräckliga måltid för att få en liten bit öfrig åt brodern. »Det angår ingen huru mycket jag äter», berättas han engång hafva sagt, »om jag blott binder kvastarna, samlar skurnäfvern och kör korna i tid hem». Då det blef bekant att den äldre brodern delade med den yngre sitt eget knappa bröd, började man allmänt att hjälpa dem.

Värdinnan på Mäkelä, hos hvilken Antti tjänade, säges ofta ha sagt: »Inte skall du svälta för din brors skull, här har du något också för hans räkning».

Jussi började så fort det var honom möjligt att själf förtjäna sitt uppehälle, men kläderna skaffade Antti åt honom på samma gång som åt sig själf. Med åren växte Jussi upp till en stark arbetare, han blef en duglig dräng och fick god årlön. I motsats till hvad drängar i allmänhet göra gjorde han besparingar och kan sålunda på sätt och vis anses vara grundläggaren af den Ahlströmska förmögenheten. Att han vid tidpunkten för sitt giftermål hade samlat i hop något, kan man taga för afgjort, då han kunde få en gårdsdotter till hustru.

Anna Johansdotter var dotter till aflidne husbonden på Yli-Kasa gård Johan Thomasson. Man berättar att detta hemman var intecknad för skuld och höll på att gå öfver i främmande händer. Då erbjödo sig några husbönder till talmän för Naistenmatka Jussi och försäkrade: »den karlen sköter nog gården; inte har den förut blifvit såld och inte kommer den nu heller att säljas åt främmande».

Huru sann denna berättelse är, kan jag ej säga. I det släktregister, som af kyrkoherde-ämbetet i Sastmola mig tillhandahållits, omnämnes Johan Mattiasson Ahlström tidigare som torpare i Yli-Karvia by och först omkring åren 1806—1811 som egare af Yli-Kasa gård i samma socken. Möjligt är att han vid ingående af sitt äktenskap fick ett torp på samma hemmans mark, af hvilket han sedan inlöste en del, eller att han nog redan tidigare skötte gården, ehuru först senare i eget namn. Men därmed må förhålla sig huru som helst, visst är emellertid att Jussi från en fattig tiggarpojke blef husbonde och styrde sin gård öfver trettio år eller till sin död år 1838. Hans hustru afled år 1830; hon var född samma år och samma dag som mannen, något som ofta gaf denne anledning att kalla henne sin tvillingssyster, med det tillägget att den ena af tvillingarna var född i Birkala, den andra i Sastmola.

Åt sin bror Antti som hade tagit vård om honom som liten gaf husbonden på Yli-Kasa ett torp, som skulle gå i arf till hans barn. Anttis stuga byggdes alldeles invid gården, för att bröderna ej skulle ha lång väg till hvarandra och för att de skulle kunna bada tillsammans i samma badstu, en omständighet, som också den värtaligt vittnar om den broders- och släktkärlek, som så vackert framträdte äfven hos deras efterkommande.

I Johan Ahlströms och hans hustrus Annas äktenskap föddes 14 barn, af hvilka 9 dogo i späda ålder, så att endast 5 blefvo i lifvet, nämligen Fredrika (f. 1779, d. 1846), gift med

klockaresonen, sedermera hemmansegaren i Yli-Karvia Anders Henriksson Mellin; — Kaisa (f. 1784, d. 1861), gift med Risby torparen Petter Pettersson Velvik; — Erik (f. 1787, d. 1873); — Johan (f. 1796, d. 1880), gift med Fredrika Eriksdotter, och Henrik (f. 1798, d. 1836), gift med Kaisa Mathiasdotter; han antog tillnamnet Sved.

Af dessa barn var Erik den tredje i ordningen. Då de äldre barnen voro flickor och bröderna yngre än han, torde husbondeväldet småningom ha öfvergått i hans händer, med all säkerhet åtminstone efter faderns död 1838. Den ena af hans bröder Henrik var då redan död och den andra Johan hade öfvertagit ett torp i Yli-Karvia.

Af alla tecken att sluta tyckes Erik Ahlström ha varit en hedersman, som åtnjöt allmänt förtroende på orten, och därförutan hade han nog aldrig kommit att inneha den högsta förtroendepost en bonde den tiden kunde uppnå. Han valdes nämligen år 1838 till kyrkovärd, hvilken befattning han sedan i öfver 20 års tid innehade, eller till år 1860.

I likhet med många andra kustbor, hvilkas små åkertäpor icke äro i stånd att gifva en tillräcklig afkastning och hvilka hafvet erbjuder en naturlig hjälpkälla uppmanande till drift och företagsamhet, idkade också Erik Ahlström vid sidan af sitt jordbruk handel. Birkala-anlagen hade i Sastmola fått en lämplig jordmån att utveckla sig i. Som nämnt var Sastmola en gammal handels- och marknadsplats, som hörde till Björneborgs stads handelsområde. Då landthandeln ända till medlet af förra århundradet var förbjuden, var landsorten vid tillgodoseendet af sina behof i hufvudsak hänvisad till städerna, något som ingalunda var egnadt befrämja dess intressen. Ännu svårare blef ställningen då den ena staden med lagens tillhjälp försökte hindra den andra att handla på området, som de ansågo som sina, för att såmedelst undgå konkurrens, hvars frånvaro gifvetvis lände landsborna till stor

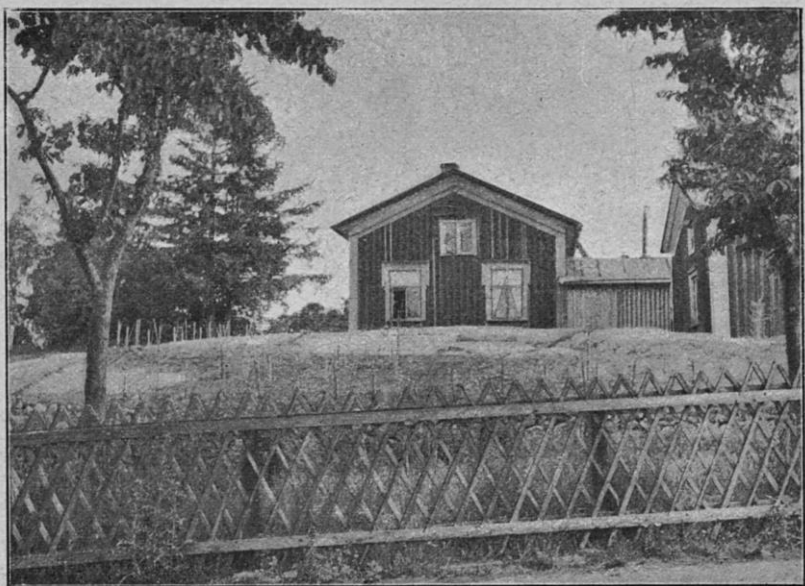
skada. Sastmola tyckes ha varit en af Björneborgs guldgrufvor, hvilket kan slutas bl. a. däraf, att staden för dess bevarande underkastade sig ständiga tvister såväl med själfva Sastmola socken som med Raumo, Kristinestad och isynnerhet Åbo.

För att hindra landthandeln underhöllo Björneborgs köpmän på 1600-talet ridande patruller, som färdades från by till by. Men ej heller detta hjälpte. Kustborna, som hade rätt att segla med sina egna produkter till Stockholm och därifrån hämta hvad de för egen del behöfde, såsom salt, järn o. s. v., begagnade sig af tillfället och blefvo kommissionärer äfven för andra. Handelsmän från andra orter försökte man åter hålla på afstånd sålunda, att man skaffade sig tillstånd till enskilda marknader, till hvilka endast de Österbottniska städerna och Björneborg fingo infinna sig. År 1731 erhöles tillstånd att hålla en sådan marknad hvar år den 15 februari; tjära och trävaror voro då de förnämsta handelsartiklarne. Då köpmän från Åbo det oaktadt kommo till dessa marknader och ådrogo sig Björneborgarnes misshag genom att öfverbjuda dem, blefvo förhållandena slutligen efter många tvister sålunda ordnade, att Åbo år 1765 helt och hållet uteslöts från Sastmola marknaderna. Detta var naturligtvis förmånligt för Björneborgarena, men ofördelaktigt för Sastmola. Tvisterna hade dock å andra sidan också gagnat orten, i det att affärerna vunno i liflighet och att handeln länkades dit också från andra orter i norra Satakunta. Uteslutandet af andra städer från konkurrensen hade utan tvifvel också till följd att Sastmolaborna nu på allvar började idka fraktfart för egen räkning.

De viktigaste exportartiklarna voro tjära och skogsprodukter och med dem tyckes äfven Erik Ahlström ha drifvit handel såväl för egen räkning som på uppdrag af handlande i Åbo och Kristinestad. Han är således den egentliga grundläggaren af den Ahlströmska trävaruaffären och i egenskap däraf har han sin särskilda betydelse i denna firmas och därigenom

i alla finska trävaruaffärers historia. Då firmans hufvudman ej var skrifkunnig, betecknades firman endast med ett bomärke.

Erik Ahlström var gift med Anna Andersdotter Norrgård och i detta äktenskap föddes åtta söner och en dotter, af hvilka ingen dog som barn. En gång — den 6 november 1827, då paret redan varit gift i mer än tio år — öfvervoro de ett bröllop och lofvade då att komma tillstädes äfven följande

Antti Ahlströms barndomshem.

dag. Erik infann sig emellertid ensam och tillfrågad hvarför hans hustru uteblifvit svarade han, att hon vid hemkomsten från bröllopfesten skänkt lifvet åt »två vackra gossar, hvilka likna hvarandra som två bär». Den äldre föddes half annan timme tidigare än den yngre och redan före den senares födelse gaf man honom namnet Antti, som var ett gammalt familjenamn och burits af morfadern och faderns farbror. Den yngres namn fingo faddrarna utse och de valde namnet

Frans. För att undvika förväxling bands omkring den förstföddes arm ett rött band. »Det var som om det röda bandet som knöts omkring den lilles arm hade varit ett godt omen, en den leende lyckans första hälsning, en fin, glimmande stråle, som genombröt framtidens dunkel», skrifver den person, som gifvit mig ofvanstående uppgifter öfver händelsen *).

Antti Ahlströms barndomshem.

Antti var den äldre af de två och försökte genast göra sin förstfödslorätt gällande: han skrek tills han fick mat och Frans fick nöja sig med hvad som blef öfver. Likheten i deras yttre försvann emellertid snart, Antti blef ljuslätt, blomstrande, kortväxt och undersätsig, Frans däremot mörklätt och smärt. Ju äldre de blefvo desto mer iögonenfallande blef denna olikhet, så att en främmande knappast hade tagit dem för bröder. Denna olikhet berodde på att Antti bräddes

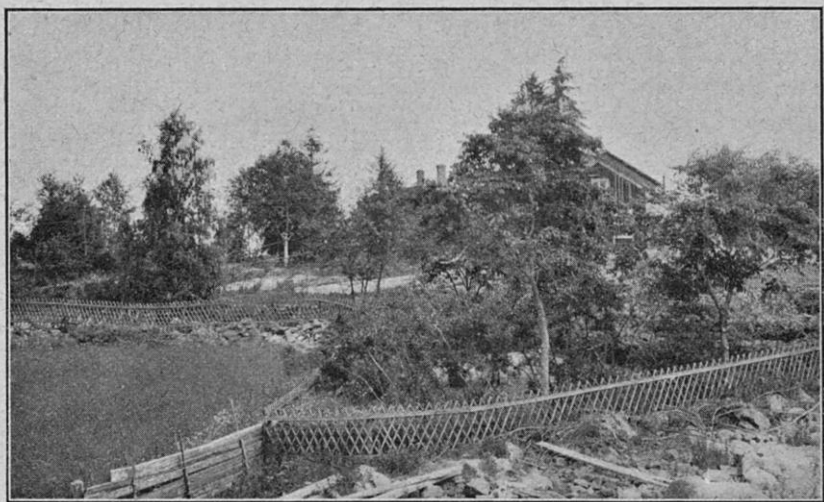
*) Fru Matilda Roslin.

på sin far och Frans på sin mor, som möjligtvis var af svensk börd, härstammande från ortens svenska befolkning. Denna blandade härstamning förklarar måhända att hos Antti Ahlström påträffas många för finnen mindre utmärkande egenskaper såsom liflighet och snabbhet i tanke och handling.

Också i gossarnes lynnen kunde man redan i alldeles unga år iakttaga olikheter, som fingo uttryck i deras lekar och göromål. Då de voro ute och plockade bär, åt Frans vanligtvis upp allt hvad han fann eller också sålde han dem och köpte för de erhållna penningarna sötsaker, af hvilka han på stället förtärde så mycket han förmådde och sedan gaf resten åt kamraterna. Antti däremot förde hem bären åt mor och syster; men om skörden var riklig, sålde också han bären, men sparade pengarna. En af Anttis tidigaste affärer var att för betalning hålla sällskap åt farfar, som hade ett eget rum nära gården. Gubben ville ej gärna tillbringa nätterna allena, men öfvertalade fåfängt något af sina andra barnbarn att hålla sig sällskap. Antti var den ende som kom och fick hvarje gång en kopparslant till belöning. En af Anttis barndomskamrater erinrar sig ännu, huru denne bytte ett bälte med honom och t. o. m. hurudant spänne bältet hade, äfvensom huru Antti öfverhufvudtaget var intresserad af handel. Såg han hos någon en slida, en knif eller något annat föremål, som behagade honom, begynte han genast köpslå. Eller om han själf råkade ega ett föremål, som han redan tröttnat på, försökte han genast afyttra det.

Dessa affärsmannaanlag jämte gossens stora naturliga begåfning voro törhända orsaken till att fadern gärna tog honom med sig, fastän Antti hade tre äldre bröder. Redan som en liten parfvel fick han vara sina föräldrar följaktig, då dessa med segelbåt foro till Kristinestad, för att där afyttra landtmannaprodukter. Engång hade Ahlströmskan grisar att sälja och Antti fick i uppdrag att i köpmännens kök bjuda

ut varan. Samtidigt uppgjorde fadern på sitt håll plankaffärer bl. a. med Ramstedt och Ridderstad. Huru väl denna det blifvande kommerserådet Antti Ahlströms första »offert» lyckades, förtäljer ej sagnen, men visst är att han altjämt utvidgade sin affärsrörelse på olika områden. Trävaruaffärer bedref han visserligen icke ännu i eget namn, men stod likväl redan i förbindelse med män, som idkade dylika; han sålde tobak, lerpipor och potäter åt plankbönder i Sastmola hamn. Potä-

Antti Ahlströms barndomshem.

terna fick han från sin egen lilla täppa, som han i sitt anletes svett upprödjat. Kopek lades till kopek, rubel till rubel, och då Antti vid 17 års ålder begaf sig till skolan, utvisade bokslutet att han var egare till en förmögenhet af 48 rubel. Men hvar tron I han placerade detta kapital? Det blef hans första donation: han afstod allt åt sin bror, som varit honom behjälplig vid hopsparandet af pengarna.

Det dröjde ej länge, innan Antti fick visa sin skicklighet som trävaruhandlare. Fadern sände honom en gång med

bräder till en skonert, som skulle segla till Åbo. Då skepparen undersökte bräderna, tyckte han att de voro spruckna och odugliga samt vägrade att taga emot dem. Antti företog sig då att förklara för skepparen att det icke tillkom honom, utan varans emottagare att göra anmärkningar öfver dess beskaffenhet. Men då skepparen egensinnigt höll på sin åsikt, beslöt Antti följa med ända till Åbo. Anländ dit begaf han sig genast till köparen, en handelsman Thomé, för att erfara, huruvida denne ansåg bräderna odugliga. Thomé klappade den beskäftige gossen på axeln och sade sig vara fullkomligt nöjd med varan. Och enligt gammal god affärsmannased visade Thomé åt den Ahlströmska firmans representant stadens sevärdheter och bjöd honom sedan på middag till sin på Run-sala belägna villa. På återvägen måste Antti ligga för stiltje nära Laitakari. Där funnos äfven några fiskarbåtar, hvilka lastade med strömming voro på väg till Åbo. Då fiskarene voro osäkra om huruvida de därstädes skulle få sin last afyttrad till godt pris, uppmanade Antti dem att komma till Sastmola, hvarest han lofvade dem en god förtjänst. Fiskarene följde gossens råd, och inom några dagar hade de sålt hela sin fångst åt plankbönder från inlandet, hvilka just dessa tider kommit ned till kusten för att köpa upp strömming till höbärgningstiden.

Sålunda fick Antti redan vid unga år vara med om affärer och vänja sig vid arbete. Arbetets tukt är alltid den bästa tukt, den uppfostrar och utvecklar. Folkets barn äro i det afseendet lyckligare lottade än herremännens, att föräldrarna äro i tillfälle icke allenast att leda och lära dem i de kunskaper och färdigheter de själfva inneha, utan äfven att vårda sig om deras sedliga utveckling. Anttis hemuppfostran tyckes ha bestått uti inplantandet af goda seder. Den vördnad man var skyldig föräldrarna utsträcktes också till de äldre bröderna. Antti och hans tre yngre bröder måste nämligen som betjänter

passa upp de äldre, borsta deras kläder, rengöra deras skopplagg och springa deras äranden. Det säges ha varit faderns stolt-het att om söndagarna inträda i kyrkan omgifven af sina åtta söner, hvilka vid detta tillfälle voro klädda i blå vadmal. Sön-dagen helighölls annars med läsning och psalmsång och den dagen var det gossarne förbjudet att taga del i andra barns lekar och nöjen. Dessutom bjöd modern till att med råd och exempel hos sin talrika barnskara väcka kärlek till sanning och rätt. Såsom bevis på att utsädet föll i god jord kan här omnämnas att Antti, då han engång förde hästen till hagen, icke kunde motstå frestelsen att beskatta grannens rofland. De par tre rofvor, som han där tog och åt upp, beredde honom emellertid så svåra samvetskval att han grät hela aftonen och önskade att han haft rofvorna i behåll för att kunna föra dem tillbaka.

Pojkar äro alltid pojkar och de åtta Ahlströmarna voro icke olika sina jämnåriga. Då de alla voro häftiga till lynnet, grälade de ofta sinsemellan och t. o. m. slogos ibland. Men om någon annan blandade sig i slagsmålet för att hjälpa den angripne och denne äfven tack vare hjälpen afgick med segern, så sällade sig den hulpne genast därefter till bröderna, för att med förenade krafter tukta den som blandat sig i en angelä-genhet som icke angick honom. Häftigast voro Isak och Frans, Antti däremot kunde alltid behärska sitt lynne, ehuru han nog kunde brusa upp. Han ville icke gifva stryk åt någon, men icke heller taga. I mångt och mycket tycktes han vara öfver-lägsen sina jämnåriga.

Att döma af alla dessa smådrag var Antti ingen alldeles vanlig pojke. Han var en af dessa begåfvade och snabbtänkte gossar, som uppväcka föräldrarnas hopp om att de skola gå längre i lifvet än hvad som är möjligt inom eget stånd. Så tyckes tanken på skolan småningom ha vaknat hos Anttis för-äldrar, släktingar och äfven hos honom själf.

De första grunderna i läsning meddelades Antti af modern. Hans fasters man mjölnaren Anders Henriksson Mellin ledde honom vidare framåt på kunskapens väg; dennes fader hade varit klockare och gifvit honom någon skolundervisning. Denne sin svåger, som var gift med hans äldsta syster Fredrika, gaf Erik Ahlström i uppdrag att läsa med sina söner och blefvo de af honom undervisade också i skrifkonstens grunder, hvilka med hemgjordt bläck och spruckna gåspennor inöfvades på groft papper från Långfors pappersbruk. Lärarens kunskaper torde icke ha varit stora, men så långt kunde han dock föra sin lärjunge att han redan kunde utpeka för denne hans framtidsväg. »Skicka din son till skola i staden», sade han åt Anttis far, »jag kan ej mera lära honom någonting. Det lönar sig nog och det kommer du aldrig att ångra. Antti kan bli *präst* — det har nog funnits många sämre prästämmen än han».

Fadern tog nog rådet i öfvervägande, men år efter år förflöt, utan att det blef något af skolfärden, fastän man alltid talade om att Antti skulle bli präst. I synnerhet hade det varit moderns innerliga önskan, liksom det lär ha varit Anttis egen käraste dröm. Orsaken till att Anttis skolfärd drog ut på tiden torde äfven kunna sökas däri att en af hans äldre bröder, som hade bättre hufvud än han, skickades till skolan före honom, och fadern ansåg sig ej hafva råd att bekosta skolgång för två. Som ersättning härför fick Antti ändå åtnjuta undervisning för en i Ala-Karvia boende magister Holmström. Den långa vägen från kyrkobyen till magistern tillryggalade Antti springandé och vanligtvis högljudt gråtande i fruktan för att han måhända aldrig skulle hinna läsa så mycket att han skulle få komma till skolan.

Huru Antti till slut kom till skolan, vet jag icke. Det ser ut som om fadern ej gärna velat skiljas från Antti af den orsak att han behöfde hans hjälp i affären och annars också

tviflade på att pojken skulle bli präst — ty att skolbildning kunde vara nyttig till annat än till att bli präst, t. ex. för bedrivande af trävaruaffärer, det förstod man ej den tiden. Men då Anttis mor och syster Maria yrkade på saken och församlingens prost lade sitt vägande ord i vågskålen — »af den gossen blir något», hade han sagt — så fick Antti slutligen vid nästan fyllda sjutton år fara till skolan.

Då allt var klart för affärden och Antti, klädd i nya vad-malskläder, skulle taga afsked af sin mor, gaf denna honom en psalmbok, sägande: »Sjung, min gosse, den där psalmen, förrän du gifver dig i väg». Det var N:o 290 i gamla finska psalmboken, »Ole sieluni iloinen» (Var glad min själ), och rörda sjöngo mor och son psalmen och då den var slut, läste fadern en bön. Efter att ha sagt farväl, steg Antti upp i kärran bredvid sin fader och så bar det af till Björneborg. På resan körde man in till Granroths torp i Norrmarksby. Måhända fick Antti vika in till bruket för att taga anläggningarna i närmare betraktande, dessa anläggningar, hvilkas egare han en gång skulle blifva.

II.

I BJÖRNEBORGS SKOLA.

1844—47.

Björneborgs elementarskola. — Framsteg. — Kamratkretsen. — Sammets- och sidenvästar. — Huru Antti skaffar sig kredit. — Skilsmessan från skolan och dess orsaker. — „Han är för gammal att bli präst.“

Den 22 augusti år 1844 inskrefs ynglingen Anders Ahlström som elev på tredje kollegans klass i Björneborgs elementarskola. Den forna trivialskolan i Björneborg hade sedan år 1843, då ny skolordning utfärdades, arbetat enligt en tidsenligare läroplan. Läroämnena voro under Ahlströms skoltid följande: religion, historia, geografi, geometri, matematik, latin, grekiska, tyska och ämneskrifning. Skolans betydelse var ej mera densamma som förut, emedan den redan år 1830, då Åbo gymnasium inrättades, hade förlorat sin dimissionsrätt till universitetet. Någon framstående läroanstalt synes Björneborgs skola då mera ej varit. Skäl till detta förmodande ger åtminstone följande af domprosten J. A. Edman vid en biskopsvisitation 1848 gjorda anmärkning »att uti läroanstalten visserligen røjde sig ett framåtskridande till något bättre, men att det mål, till hvilket den sökte och borde komma, ännu var aflägsset», hvarför skolan, enligt hans åsigt, åtminstone i vissa afseenden, stod

efter åtminstone en del af stiftets öfriga elementarskolor. Lärarna besvärade sig öfver detta utlåtande hos domkapitlet, men medgafvo dock, att ett bättre sakernas tillstånd i skolan vore såväl möjligt som önskvärdt. Edmans kritik synes således ha varit för sträng, hvilket också han själf senare torde ha medgifvit. Det största missförhållande, som vidlådde denna liksom öfriga skolor den tiden, var att undervisningen nästan uteslutande omfattade de klassiska språken och försiggick på svenska språket, hvilket för flertalet af folkets barn var fullkomligt främmande.

Enligt Ahlströms egen berättelse var isynnerhet det första året svårt för honom, då han vid sin ankomst till skolan ej förstod många ord svenska. Att han det oaktadt gjorde så stora framsteg såväl i svenska språket som i de särskilda läroämnena, att han efter ett år kunde flyttas upp från första klassen, vittnar godt om hans flit och begåfning — så mycket mer, som af 19 elever 15 kvarstannade på klassen. Till andra kollegaklassen uppflyttades utom Ahlström endast följande tre elever: Johan Viktor Mannelin, Johan Fredrik Sundholm och Frans Josef Vellenius. Ahlström var en af de mera framstående eleverna, hvarför han äfven vid årsexamen den 16 juni 1845 erhöll af »djekne-penningarna» 1 rubel 50 kopek. I hans första betyg bedömdes hans »naturgåfvor» med vitsordet »begriplig», hans flit med ordet »flitig» och »seder och vilkor» med orden »sedig behållen».

Följande läseår (1845—1846) torde han hafva gjort lika stora framsteg, alldenstund han under vårterminen var den elfte i klassen från att höstterminen hafva varit den 23:dje. Vid läseårets slut den 15 juni flyttades Ahlström äfven nu upp från klassen och var ännu ett år i skolan på tredje klassen (den s. k. första kollegans klass). Läseåret från september 1846 till juni 1847 blef hans sista, ty om hösten 1847 torde han ej infunnit sig

till skolan. Han uttog nämligen skiljobetyg den 5 oktober 1847.

Vid sin ankomst till skolan erhöll Ahlström bostad hos snickaren Rothsten, hvars son, sedermera sekreteraren vid Finska Litteratursällskapet Frans Vilhelm Rothsten, var elev i samma skola. Hos Rothstens, som var en allvarlig och allmänt aktad familj, bodde äfven Johan Anton Immanuel Forss, son till prosten i Sastmola. Ahlström var lycklig öfver att få bo tillsamman med elever från den s. k. rektorsklassen, hvilka voro honom öfverlägsna både i bildning och kunskaper. Bland andra, som besökte Björneborgs skola samtidigt med Ahlström, må nämnas Robert Alfred Renvall (1840—1845), sedermera doktor och amanuens vid universitetsbiblioteket, naturforskaren Gustaf Vilhelm Grönfeldt, seminarielektorn och kyrkoherden Nestor Järvinen (1843—48), historikern Johan Esaias Vaaranen (1844—49), och kompositören Filip Johan Schantz (1845—52), äfvensom Ahlströms blifvande medtäflare Fredrik Vilhelm Rosenlev (1842—48), som finnes afbildad i »Björneborgs stads historia» vid sidan af Ahlström. Äfven kommunalrådet Edvin Avellan, sedermera en af Ahlströms bästa vänner, besökte samtidigt eller åren 1841—46 skolan i Björneborg. Skolans lärare voro: rektorn Johan Isak Florin, konrektorn Oskar Ferdinand Ingelius, första kollegan Lars Reinhold Malmsten, andra kollegan Otto Kristian Strömsten och tredje kollegan Knut Viktor Crusell.

Kommunalrådet Avellan har åt författaren berättat, att han då och då besökte det Rothstenska »bolaget», där han lärde känna Ahlström som en stadig, axelbred och godmodig pojke. Ahlström egde ett slags gitarr, på hvilken han ofta spelade och till hvars ackompanjemang han sjöng bl. a. denna strof: »Hjärtat mitt bränner, sorgligt jag stämmer kvinten på min fiol.» Anttis kärlek till sång och musik slocknade aldrig, hvilket han senare vid många tillfällen ådagalade.

Anttis stora beundran och vördnad för de äldre kamraterna föranledde honom, enligt hans egen utsago, att taga exempel af dessa. Ibland gick han till och med för långt häri. Då han icke ville stå efter dem i elegans, skaffade han sig bland annat ett stort förråd sammets- och sidenvästar, hvilka den tiden voro i bruk och hvarmed de äldre kamraterna ståtade. Efteråt säges Ahlström ha förvånat sig öfver att fadren tillät honom öda penningar på sådan fåfänglighet.

Innan vi med Ahlström lämna skolan i Björneborg, från hvilken tid vi känna jämförelsevis litet, må ännu några anekdoter anföras.

»Bolagets» medlemmar delade broderligt alla tillgångar; gemensamt åt man upp de från hemmen sända bröden och ostarna och ur gemensamma pipor rökte man. En gång tog tobaken slut till icke ringa ledsnad för bolaget. Penningar hade man icke och sinnesstämningen var tryckt. Men den blifvande affärsmannen visste råd, huru man skulle gå till väga, då kassan var tom; han visste att det fanns något sådant, som kallas kredit och att den vid behof kunde anlitas. Det föll honom in att gå till handlanden Juselius' bod, där fadern brukade göra sina uppköp, och anhålla om tobak till låns. Stor blef glädjen i bolaget, då Antti trädde in och slängde på bordet en hel kardus.

En vår, då farbrodern Juha kom till staden, fick Antti tillåtelse att följa med honom hem till påsken. Då han med fröjd och gamman sprang från skolan till sitt kvarter, mötte han en gatpojke vid namn Prytz, som ofta slagits med skolpojkarne. Utan någon som helst orsak kastade Prytz mot Antti en sten, som säkert hade träffat hans hufvud, om han ej i tid hunnit vika undan. Förgrymmad tog Antti samma sten, kastade den tillbaka och sprang sedan till sitt kvarter, där farbrodern redan väntade. Då han efter påsken återkommit till staden, inkallades han genast till rektor för att stå till svars

för att ha spräckt Prytzens läpp och slagit ut två tänder på honom. Prytz' fader hade anfört klagomål däröfver. Emedan Anttis uppförande i skolan alltid varit oklanderligt, straffades han icke, men hans far fick dock lof att betala åt Prytz 10 rubel i förlikning. Skiljobetygets nedsatta vitsord »nöjaktigt uppförande» i stället för det förra »berömligt» hade kanske sin orsak i denna händelse.

Antagligen från samma påskfärd berättas följande händelse. Då Antti och farbrodern närmade sig hemtrakten, uppstod yrväder och föret var dåligt. Farbrodern, som hade ett tungt lass, nändes ej köra den igensnöade vägen upp till byn, utan lät hästen stanna vid Brändö hamn, sägande åt Antti: »tag nu, pojke, hvad dig tillhör och gå sedan till fots hem; nog blir det väl litet tungt, men kanske du går i land därmed. — »Det skall nog gå», svarade Antti, hoppade ned från lasset, tog sin tunga kappsäck i den ena handen och allehanda bylten i den andra, sade åt farbrodern tack och farväl och anträdde så, vadande i snön, den ungefär tre kilometer långa vägen hem. Svetten rann från pannan under den tunga bördan, och alldeles uttröttad var han, då han till de egnas stora förvåning sålunda anlände till hemmet.

Efter tre års skolgång tog Antti, såsom redan är nämndt, ut skiljobetyg. Orsaken härtill kan jag ej med säkerhet uppgifva, men sannolikt kan skälet sökas i att han ej flyttades upp från klassen. I skiljobetyget nämnes ingenting om uppflyttning från tredje till fjärde klassen, utan endast vitsorden i de särskilda läroämnena: flit »berömlig», matematik »berömlig», religion, historia, geografi och geometri »nöjaktiga», latin, grekiska och tyska »försvarliga», ämneskrifning och sång »försvarliga». Då eleven var svag i skolans hufvudämnen latin och grekiska, måste han själfallet stanna kvar på klassen. Detta ville väl Antti icke och beslöt följaktligen att afgå.

Skilsmässan från skolan skedde enligt skiljobetyget på grund af Anttis egen vilja och faderns skriftliga tillstånd. Hufvudorsaken torde ha varit att man kommit underfund med »att han var för gammal att bli präst». Antti var redan i det närmaste 20 år och studierna voro egentligen först i sin början. I bästa fall hade det ännu räckt sex eller sju år förrän han kunnat bli präst. Man har visserligen förmodat att han ännu framdeles åtnjutit privatundervisning i hopp att ännu kunna läsa sig till präst. Men antagligare är att Antti var af samma mening som fadern eller att han var mera skapad till affärsman och hemmansegare än till präst.

Men om också skolgången inte förde Antti Ahlström till det mål han eftersträfvade, så hade den dock ingalunda varit förgäfvad. Han lärde sig något så när det på hans blifvande verksamhetsområde nödvändiga svenska språket och grunden lades till hans kunskaper i särskilda läroämnen. I synnerhet lände hans kunskaper i matematik honom till stor nytta. Matematiken tyckes också ha varit hans bästa ämne, då den vitsordades med »berömligt».

Betecknande för Ahlströms gryende affärsmannaanlag är, att han enligt sin egen berättelse under vistelsen i Björneborg, ofta med hemlig förtjusning betraktade bodbetjänterna, som med stora skramlande nyckelknippor beskäftiga sprungit från magasin till magasin.

Snart skulle också han få stora nyckelknippor att skramla med.

III.

DE FÖRSTA ÅREN PÅ LÅNGFORS.

*Antti gifter sig. — Enkefru Anna Margaretha Liljeblad.
— Långforska släkten. — Den första sågrörelsen. —
Pappers bruket och krukmakeriet. — Starks kvarn. —
Säggen om Långforska skatten. — Husbonden Antti
Ahlström.*

Det förtäljes, att då Johan Liljeblad, en son till egaren af Liljelund eller Isotalo i Långfors, aflidne Johan Liljeblad, i början af en läsetermin ämnade sig till skolan i Björneborg, frågade denne af Antti Ahlström, om han icke skulle komma med.

»Nej», svarade Antti.

»Hvad ämnar du då göra?»

»Jag ämnar gifta mig med din mor», svarade Antti.

En annan version af denna berättelse är den, att skolans rektor af Liljeblad hade frågat, om ej Ahlström alls ämnade komma till skolan.

»Nej, han kommer inte.» — »Hvarför inte?» — »Han gifter sig med min mor.»

Si non é vero, é ben trovato — om historien ej är sann, är den dock mycket sannolik — säger ett italienskt ordspråk.

Samma höst, som Anttis bröllopp skulle stå begaf sig hans blifvande styfson att fortsätta sina studier i Björneborg. Och *denne* skulle engång blifva präst — prosten Johan Liljeblad *).

Efter att ha lämnat skolan, torde Antti mera än förut ha hjälpt sin far med affärerna. Fadern å sin sida ville sörja för

Erkintalo i Långfors.

sonens framtid genom att sätta honom i tillfälle att köpa eget hemman.

Man tänkte på Pohjusjärvi hemman, som då var till salu. Köpet blef icke af, men snart tryggades Anttis framtid på ett annat sätt. Hans nästan 14 år äldre bror Erkki (född 1814) var husbonde på Erkintalo i Långfors, därifrån hans hustru

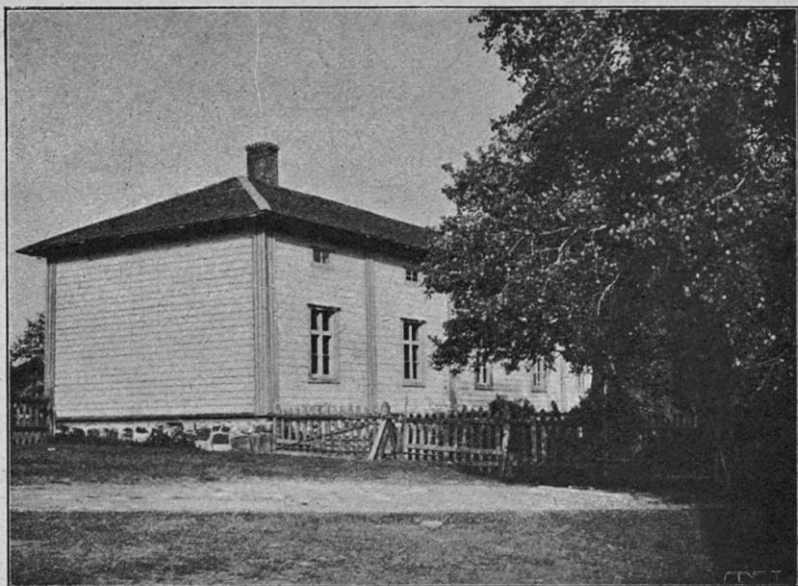
*) Johan Liljeblad, född 1832, dimitterades från Björneborgs skola till gymnasium 1851.

Greta Davidsdotter var hemma. Erkki Ahlströms närmaste granne var enkefru Anna Margaretha Liljeblad, som egde Isotalo i Långfors med därtill hörande såg, kvarn, pappersbruk och krukmakeri. Hennes man Johan Liljeblad (f. år 1810 i Lappfjärd) hade aflidit 1847 och efterlämnat utom enka fem barn, af hvilka den äldsta var 15 och den yngsta 4 år gammal. Genom sin bror blef Antti bekant med den unga enkan. Det räckte ej länge innan Anna Margaretha förälskade sig i den raske ynglingen och bad Erkki bli talman. Denne kunde naturligtvis icke annat än af hjärtat unna sin bror lyckan att bli husbonde i den rikaste gården i hela socknen. Bandet knöts dock icke utan ömmare känslor från Anttis sida. Enkefru Liljeblad var visserligen redan trettioåtta år gammal, men hon var en hurtig, ståtlig och klok kvinna, så att en ålderskillnad af femton år icke betydde så mycket. Och äfven denna förlofning hade sina små äfventyr i början.

Såsom vanligtvis är fallet, voro barnen den blifvande styf-fadern mindre bevägna. Det har berättats att de äldre sönerna, därtill uppretade af andra, t. o. m. gått med bössan i hand för att hålla Antti borta. De trolofvade voro därför tvungna att träffas annorstädes. Då Anna Margaretha önskade se sin fästman, sände hon Erkki Ahlström att hämta Antti. Erkki tog fruns vackra, hvita häst från hagen, spände den för sitt eget åkdon så att ingen märkte något och kuskade i väg. Antti var alltid redo att komma, och de älskande möttes hos Erkki. Detta skedde om sommaren 1850 och i december firades bröllopet, där det enligt hvad det ännu berättas bestods på musik från Björneborg och kulörta papperslyktor.

Det ganska stora hemmanet, på hvilket Antti Ahlström nu blef husbonde, hade länge egts af hans hustrus släkt. Ur Sastmola församlings kyrkoböcker framgår att Isotalo hemman redan från medlet af 1700-talet hade egts af *Henrich Långfors*, gift med Maria Mariasdotter (född 1694 och död 1770). Detta

par hade åtminstone 6 barn af hvilka den äldsta Henrich var född 1721 och dog 1790. En annan af sönerna hette Jacobus och han betecknas i kyrkoböckerna med titeln »studiosus», som ger vid handen att familjen befann sig i ganska goda omständigheter, eftersom den hade råd att bekosta skolgång för en af sina medlemmar. Jacobus, som senare antog namnet Forsbäck, var född 1727.

Isotalo i Långfors.

Henrich Långfors den yngre, som var gift med *Gretha Johansdotter*, ärfde fädernegården och afstod den sedermera åt sonen *Johan* (född år 1751 och död 1810). Utom denne son hade *Henrich Långfors* den yngre sex andra barn, af hvilka en åter hette *Jacobus* och liksom den förre var »studiosus».

Johan Henrichsson Långfors var gift med *Maria Johansdotter* och i detta äktenskap föddes år 1773, såsom den äldste af elfva syskon, sonen *Johan* (död 1836). Under *Johan Johans-*

sons tid hörde till gården hälften af Långfors eller Lankoski hemman n:o 1 med nybyggen n:o 1 i Etelämaa by och Källi 5 n:o i Otamo by, af hvilka fastigheter Johan Långfors under den tid han varit gift med Maria Göransdotter genom köp af sina syskon fått $\frac{61}{63}$ delar och genom arf efter sin bror Jakob $\frac{2}{63}$ delar. Af Johan Johansson Långfors' nio barn var *Anna Margaretha*, den sjunde i ordningen, född år 1812. Utom henne lefde, då hon ingick sitt andra äktenskap, endast en sex år äldre syster Maria, som år 1825 gift sig med handlanden Adolf Bäckman i Björneborg.

Anna Margaretha ingick redan under föräldrarnes lifstid äktenskap med »bokhållaren» Johan Liljeblad, hemma från Lappfjärd. Hon var då blott aderton år gammal och fästmannen var två år äldre. Förrän han blef måg i huset hade Johan Liljeblad varit bodbetjänt i Åbo, och sannolikt hade han där gjort besparingar, ty därförutan hade han nog ej kunnat ingå ett så förmöget gifte — om ej måhända den omständigheten att han var något slags herreman, skulle ha beredt honom denna möjlighet.

Hittills hafva egarena af hemmanen i Långfors varit vanliga bönder, men nu stiger släkten ett trappsteg på den sociala rangskalan, hvilket framgår af att Johan Liljeblad redan år 1840 kallas »landthushållare», senare fabriksegare eller egentligen »pappersbruksidkare». Liljeblad var en företagsam man, som år 1835 i det nära gården belägna Sahakoski anlade en kvarn, som gick med två par stenar; år 1840 anlade han ett litet pappersbruk vid samma fors. Det på hemmanets mark befintliga ofvannämnda krukmakeriet anlades äfven det af Liljeblad. Dessutom var han sågegar, ty till egendomen hörde fjärdedelen af en år 1739 uppförd vattensåg. Samma år som pappersbruket anlades inlöste han sin svärmors och svägerskas andelar af Långfors egendom, liksom den ofvannämnda handlanden Bäckmans andel i en vid torget i Björneborg belägen

stadsgård n:o 258, äfvensom hälften af Näsi hemman i Yli-Karvia by af bönderna Johan Mattsson och Isak Eriksson Näsi.

I gamla räkenskaps- och dagböcker finnes ännu några spår af, huru och i hvilken utsträckning dessa affärer bedrefvos. Hvad först sågrörelsen beträffar, så var Långfors sågen redan på 1740—50-talet en af de sex till Björneborgs stads område hörande sågarna, som försedde staden med en del af dess till utskeppning afsedda trävaror. Sedan dess torde denna såg varit regelbundet i gång, än i större än i mindre skala, beroende på de rådande konjunkturerna å trävarumarknaden. Affärerna, som legat nere till följd af de många krigen i slutet af 1700-talet och i början af 1800-talet, blefvo allt lifaktigare och voro på 1830-talet mycket gynnsamma. Efter att några år ha varit ogynnsammare, började trävaruaffärerna gå med alltjämt stigande vinst och äfven Långforssågen var i regelbunden verksamhet på 1840-talet.

Enligt en anteckning från år 1845 hade Liljeblad en gång sålt åt en skeppare C. M. Österlund 384 tolfter plankor och bräder till ett pris af 2,762 rubel 81 kopek. Priset på en tolft bräder var då 4—5 rubel och plankpriset varierade mellan 10 och 24 rubel. Enligt en annan anteckning från den 29 mars 1847 hade Liljeblad nämnda dag på lager i Koskärshamn 393 tolfter vattensågade och 227 tolfter handsågade bräder och 220 tolfter plankor. Bräderna voro i medeltal 9 tum breda, 1 $\frac{1}{2}$ tum tjocka och 7 aln långa. Om ofvanstående siffror utvisa allt, som under hela året sågats för vårlastningen, skulle trävaruhandelns bruttoinkomst för detta år utgjort, om man beräknar 4 rubel för tolften, 2,480 rubel för bräderna, och, om man beräknar ett medelpris af 15 rubel för tolften, 3,300 mark för plankorna eller sammantaget 5,780 rubel. Summan skulle sedan delas mellan fyra delegare.

Pappersbruket var anlagdt vid stranden af Sahakoski och tillverkade i främsta rummet omslags- och pås- eller kardus-

papper och i mindre mängd skrifpapper jämte spännpapper. Pappret var starkt lumppapper. Brukets hela arbetskraft bestod af fyra man, hvilkas beting utgjorde fyra ris om dagen. Fabriken var i gång året om, utom under den brådaste arbetstiden, då allt folket togs till höbärgningen och rågskörden. Under Ahlströms tid användes pappersmakarene ibland också till att hugga skog.

Af Ahlströms allmanacksanteckningar framgår, att tillverkningen af olika slags papper gick till sålunda, att då t. ex. fabrikationen af grått omslagspapper slutades i slutet af januari, tillverkningen af hvitt omslagspapper vidtog i början af februari och räckte till slutet af mars. Därefter tillverkades karduspapper och spännpapp. Sannolikt gick man under Liljeblads tid tillväga på samma sätt. Storleken af den årliga tillverkningen framgår af Ahlströms år 1851 gjorda anteckningar. Enligt dessa såldes från juli 1851 till juli 1852 följande mängder af olika slags papper: grått omslagspapper 985 ris, hvitt omslagspapper 198 ris, och pås- eller karduspapper 99 ris.

Då ett ris grått omslagspapper kostade (år 1863) 80 kop. och hvitt 90 kop. och ett ris karduspapper 3 rubel 50 kop., så stego pappersbrukets inkomster ifrågavarande tillverkningsår till 1,305 rub. Pappret såldes på beställning till Björneborg, men också till handlande i Raumo, Kristinestad och Nystad, ja, t. o. m. till Vasa och Åland, hvilket framgår ur Ahlströms bokföring år 1851, — den första bokföring som påträffats af hans hand och för hvilken han begagnat en af Liljeblad förut använd foliobok. Denna foliobok är äfven så till vida anmärkningsvärd, att den synes vara gjord af papper från eget bruk. Vattenstämpeln är en stjärna.

Arbetarnes lön utgjordes under Liljeblads tid af 120 rubel i penningar jämte någon tunna råg samt någon tunna strömming. »Pappersmakare» voro år 1844 Adam Mörk, Johan

Palmlöf och Henrik Rosengren, hvilka arbetade i fabriken ännu år 1852.

Krukmakeriet, som stod på en gården tillhörig åker, icke långt från boningshuset, var ej heller det stort tilltaget och hade ingalunda något med storindustri att skaffa. Fabriks personalen utgjordes af *en* man och en pojke. Enligt en af Liljeblad gjord anteckning af den 24 mars 1846 tillverkades där stenfat af olika storlek, tallrikar, krukor, fat och nattkärl. Ofvannämnda dag funnos allt om allt 93 dussin olika slags kärl. En bränning värderades vanligen till 90 rubel. Utom kärl tillverkades också kakel, bruna till färgen, af hvilka man ännu kan se prof bl. a. i en kamin på Liljelund. Lerkärlen höllos till salu i en enkom därför inrättad minutförsäljning, och skickades äfven till marknaderna. Också utbjödos de af lumpsamlare.

Kvarnen var utan tvifvel en god inkomstkälla. Äfven den byggdes under Liljeblads tid 1835. Där maldes årligen c. 960 tunnor. År 1868 beräknade Ahlström i kvarntull 877 mark 75 penni.

Vid denna kvarn är förknippadt minnet af en process om vattenrätt, som Liljeblad hade med sin granne Erik Herman Stark.

Då den belyser den tidens protektionistiska åskådningsätt, må den här beröras med några ord.

Stark, som egde en del af Långfors och Etelämaa, hade år 1843 hos länets gunernör skaffat sig tillstånd att på sitt område i Koivukoski anlägga en med två stenpar gående kvarn, jämte stampverk. Sedan landtmätaren förrättat syn och ritat sina kartor samt direktionen för väg- och vattenkommunikationerna gifvit sitt bifall till saken, sammanträdde häradsynerätten på ort och ställe. Där motsatte sig Liljeblad uppförandet af kvarndammen till en vis höjd, emedan den under flodtider skulle åstadkomma ej allenast undervatten i Sahakoski, utan ock öfversvämning på en honom tillhörig ängsholme. Syne-

rätten tillbakavisade emellertid detta påstående såsom ogrundadt. Då försökte Liljeblad motsätta sig anläggandet af kvarnen på andra grunder. Han stödde sig därpå, att ehuru man vid uppförandet af kvarnen räknat på kunder från Sastmola kyrkoby, från Peippu, Luhalami, Gördböle, Etelälampi, Tuorila, Honkajärvi och Lautjärvi byar, äfvensom från en del af Siikais kapell, mällden i själfva verket förminskats mer än önskligt var, emedan ofvannämnda byar höllo sig egna kvarnar, och påstod han, att mällden i hans kvarn icke motsvarade den skatt han var skyldig att erlægga för den. Fördenskull skulle inrättandet af en ny kvarn göra intrång i hans rätt. Den nya kvarnen vore äfven i så måtto obehöflig, som hans kvarn, förbättrad, kunde mala all säd som fanns på två mils omkrets. Hemmansegaren Erkki Ahlström motsatte sig äfven inrättandet af en ny kvarn, enär han själf stod i beråd att bygga en tullvattenkvarn. Dessa påståenden befrades af motparten, som höll före att den gamla kvarnen på intet sätt ensam fyllde behofvet, emedan den ej kunde för ishinder och öfversvämningar vara i gång mera än högst 4 månader om året och kunde mala högst fyra tunnor i dygnet med hvardera stenparet eller summa 960 tunnor om året. Behofvet af en mjölkvarn var dock mycket större eller 1960 tunnor, då den nya kvarnen skulle erhålla mald äfven från Kasaböle, Risby, Filppula, Bogaskär och Sältö byar äfvensom från en del af Siikais kapell. Då i så fall kvarnen skulle lända orten till stor nytta, utan att på något sätt skada Liljeblads intressen, förkastades dennes påstående och Stark fick tillstånd att bygga sin kvarn. Om också Liljeblad således icke kunde hindra sin médtäflares afsikter, så ådagalägger den omständigheten, att han alls kunde göra en sådan invändning och att den tillbakavisades endast på grund däraf, att hans kvarn i vederbörandes tycke icke kunde fylla behofvet, hvilka hinder ännu då kunde läggas i vägen för en på fri konkurrens grundad

verksamhet. Likadana voro förhållandena på alla andra affärsområden.

Jordbruket var väl ändå gårdens förnämsta inkomstkälla. Det är redan nämnt, hvilka gårdar och hemman hörde till boet vid Liljeblads död år 1847. I hvilken utsträckning jordbruket bedrefs, huru många hästar, kor och får hemmanet kunde hålla, kan ej med tillhjälp af till buds stående källor utredas. Då man år 1871 sådde 7 tunnor råg och födde 25 kor och 10 ungor, 6 hästar och 30 får, så kan man antaga att hälften af detta antal höllos år 1847, då hemmanet var hälften mindre.

Visserligen framgår ur den efter Liljeblad gjorda boupp-teckningen, att Liljelunds hemman med såg och kvarn var värdt 1,000 rubel, men denna summa är naturligtvis endast för syns skull upptagen. I själfva verket var egendomens värde mycket större. Så förhåller det sig äfven med lösegendomen, som hästar och annan boskap inberäknade värderades till 780 rubel. De siffror, som utvisa boets penningetillgångar, gifva oss en riktigare uppfattning af den förmögenhet, hvars förvaltare Ahlström skulle blifva. Det fanns rena penningar 3,000 rubel och säkra fordringar till ett belopp af 3,788 rubel 90 kop. Om vi räkna med de 1,500 rubel, som enkan gömt undan och som sedan gaf anledning till den bekanta Liljebladiska processen, så fanns i boet i rena penningar 8,288 rubel 20 kop. Den utestående penningesumman visar att den i huset bedrifna låne- eller bankrörelsen var jämförelsevis stor.

Detta torde ha gifvit anledning till följande sägen, hvars sanningsenlighet ej garanteras, men hvilken såsom karaktäristisk här må anföras.

Liljeblad hade engång i en boda åt en viss Juho Andersson från Alajärvi visat en gammal silltunna och bedt honom se efter, hvad som fanns i den. — »Gammalt järnskräp finns där ju bara», sade Juho. — »Titta djupare», sade Liljeblad. Juho

gräfdde djupare men hittade ingenting. — »Se ännu djupare.» Då hittades på botten af tunnan ett tjockt lager af fyra riksdalers mynt. — »Så mycket pengar här finns!» beskärmade sig Juho. — »Ja, här finns bara silfver», menade Liljeblad, »men annorstädes finns det ännu sedlar.» — Det berättas också att man under Liljeblads tid i en källare under farstugolfvet gamla byggnaden hållit penningar gömda. Om än dessa berättelser voro gripna ur luften, bevisa de ändock, att Lankoski husbonden af sina socknebor ansågs för en rik man, för en af socknens allra rikaste, något som han i själfva verket äfven torde ha varit.

Ahlström hade alltså en god grund att bygga sin framtida verksamhet på, om han också ej kunde anse såsom sitt mera än den tredjedel af hela egendomen som vid arfskiftet efter Liljeblad tillföll hans hustru.

Hans egen hemgift bestod af en häst, skänkt af fadern, schäs och 200 rubel i penningar. Men af större värde var hans insats af ungdomskraft och företagsamhet.

Närmare tio år förflöto dock innan den nye husbondens på Långfors andliga kapital bar frukt. De osäkra politiska förhållandena verkade förlamande på affärerna och omöjliggjorde all företagsamhet. Allehanda skyddsförordningar, monopol, och inblandningar från regeringens sida bundo allt initiativ till händer och fötter. Denna i vissa bestämda hjulspår intvungna tid bar den byråkratiska prägel, som Nikolaj I:s hand tryckt på alt offentligt lif och som äfven gjorde sig märkbar i privatlivet. Man hade inte tillfälle att förbättra och samla, utan måste på alla områden nöja sig med att spara och bevara det som fanns sedan gammalt.

Anna Margaretha Ahlström var på sitt eget lilla område en representant för denna tid och Antti måste i början rätta sig efter hennes ekonomiska principer och sedan dagligen kämpa mot dem. Hans ställning var så mycket mera ömtålig,

som han, utom att han var förvaltare af hustruns egendom, tillika var förmyndare för styfbarnen och således ansvarig också för deras egendom. Redan förrän han kom till gården fick han af utomstående höra antydningar om att han blott ville komma åt främmande egendom, eller att han ej skulle duga till att sköta den. Och alltid, då han ville utvidga sina affärer, mötte han motstånd från hustruns sida, som hvarje gång fruktade de värsta följder.

De första åren förflöto under uppfyllandet af de värf jordbruket, sågen, kvarnen och de små fabrikerna ålade honom. Han upptog en kärrodling i Pentinneva och arbetade i spetsen för sitt folk på åker och äng. Om hans principer som arbetsledare har berättats, att han alltid tog de bästa karlarne i sin tjänst och betalte de bästa lönerna, hvarför hans arbeten alltid blefvo bättre utförda än deras, som prutade på priset. Genom sitt tillmötesgående och sitt skämtsamma sätt tillvann sig den unga husbonden sitt husfolks bevägenhet. De komma ännu i håg, huru han sjöng på ängen:

Polsterit, täkit,
Läningit nätit,
poikain liivivärkit
Luhdin orsilla liehuvat,
kas, eikös tuo tyttöjä mielluta.

Eller också sjöng han »Arvon mekin ansaitsemme», »Savolaisten laulu» eller någon folksång. — Första versen af Savolaisten laulu finnes upptecknad i en almanacka från år 1858 bland allehanda anteckningar och i samma häfte finnes en visstump af följande innehåll:

Aktning äfven vi må röna
Barn af Suomis vida land,
Fast ej rika skördar löna
Här i trägnas sälla land.

Och då måltidstimmen nalkades uppmanade han folket att äta duktigt för att orka arbeta och föregick dem själf med godt exempel. Och icke brukade han vänta på att bordet skulle dukas eller förarga sig öfver, om middagen händelsevis ej var färdig, då han kom hem. Råkade han ha brådtom, gick han till skåpet och tog därifrån kalla, helkokta potäter och sade åt köksan: »Så här åt också Kärjenkoski Samuli», och därefter gick han åter till sitt arbete — så har en af hans gamla tjänarinnor berättat *).

Men huru Antti än sträfvade och stretade, icke fick han ihop mera än som behöfdes till det nödvändigaste. I en biografisk anteckning säger han själf, att inkomsterna af hans verksamhet icke voro större än att de just jämt räckte till att betäcka de dagliga utgifterna och kostnaderna för styfbarnens skolgång.

*) At Fru Matilda Roslin, som samlat och meddelat mig nästan allt som af mig ofvan anförts.

IV.

DE FÖRSTA AFFÄRSFÖRETAGEN.

Det orientaliska kriget. — Den nya tiden tager Ahlström från plogen. — „Veljekset“ bygges. — „Veljeksets“ resor och deras resultat. — „Fortuna“. — Framgången sporrar till nya företag. — Skogsköp.

E gendomligt är att iakttaga, huru förändringar i folkens lif och staternas inbördes förhållanden förorsaka förändringar i den enskildes lif, så att de historiska händelserna så att säga afspegla sig i de små förhållandena, inläggande i dem färger och omvexling, liksom vattendroppen afspeglar molnens gång.

Såsom vi redan tidigare sagt var tiden före och under det orientaliska kriget dyster, tryckande och osäker. I synnerhet i kusttrakterna och där främst i städerna gjorde sig trycket gällande. Björneborgs stad och dess omnäjd led kännbara förluster såväl af själfva kriget som af dess följder. Den första olyckan efter krigets utbrott år 1853 var att stadens stora handelsflotta, som under tiden för den »stora rederiverksamheten» (1809—52) hade stigit till 5,000 läster, nu blef alldeles översam, hvilket förhållande naturligtvis förorsakade orten stora

skador. Inga nya fartyg byggdes och de gamla såldes, om köpare anmälde sig. Under kriget tog fienden 2 större och 17 mindre fartyg. Då staden genom branden år 1852 förlorat en stor del af sina byggnader och sin löseegendom och genom kriget nästan två tredjedelar af sin flotta, och då dess invånareantal minskats med tusen personer, tedde sig förhållandena i Björneborg efter det orientaliska krigets slut ganska sorgliga.

Men liksom vackert väder alltid följer på regn och rusk, goda tider på dåliga, så blomstrade också Björneborg snart upp. Den nybyggda staden ådagalade tio år efter kriget en utomordentlig lifaktighet och ifver på olika områden. Handelsflottan växte och var år 1866 5,844 läster och många fabriker och sågar anlades. Kort efter krigets slut började trävaruaffärerna antaga förut oanade proportioner. Då staden förut icke exporterat mera än omkring 25,000 tolfter plankor till utlandet, så blef exporten nu tre gånger större. År 1865 utfördes 88,000 tolfter plankor och 31,000 tolfter bräder *).

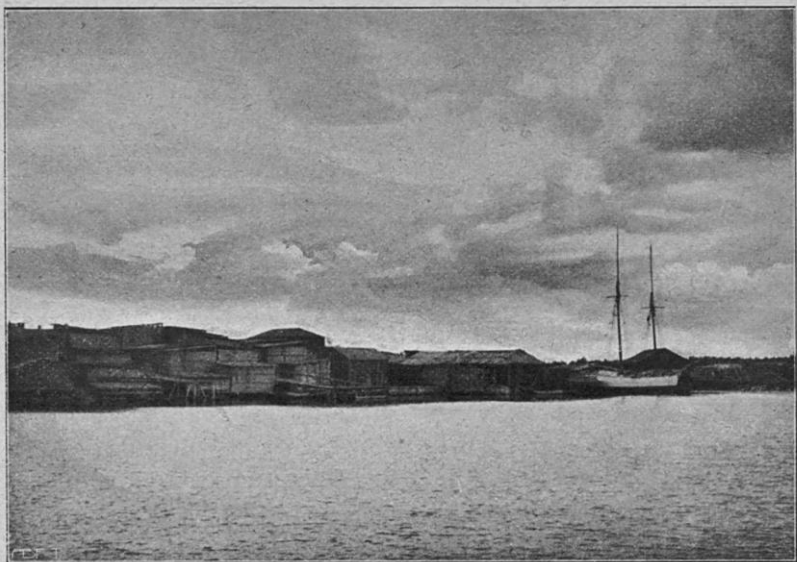
Alldeles säkert var det denna uppvaknande nya tid som tog Ahlström från plogen och ställde honom i ledet bland de män, som i spetsen för våra furubataljoner drogo ut för att eröfra sig en plats på världsmarknaden.

Redan under de forna dåliga tiderna torde Ahlström ha bedrifvit trävaruaffärer i eget namn och i liten skala på samma sätt som andra bönder, användande som rörelsekapital den lilla penningesumma han fått af sin far. Men först 1857, eller kort efter fredsslutet, tager Ahlström steget fullt ut som själfständig affärsman. Det sker då han tillsammans med sin bror Erkki bygger ett fartyg, skonerten »Veljekset» (Bröderna).

»Veljekset», som byggdes i Sastmola, lastade 150 standert trävaror och kostade 6,800 rubel. Första gången gick skonerten med en trävarulast från Brändö till Lübeck den 11 maj

*) J. V. Ruuth, Björneborgs stads historia, sid. 412.

1858. Det var en tisdag. Redan föregående fredag hade skeppet varit färdigt att afsegla och vinden var gynnsam, men kapten Hedlund ville icke anträda resan på en fredag. I Ahlströms tycke var det ett onödigt dröjsmål och han fordrade att kaptenen skulle gå till segels. Men då storseglet skulle hissas, föll ett block ner på däck och resan måste upp-

Brändö hamn.

skjutas. I sitt fall var blocket nära att träffa Ahlströms far i hufvudet.

Om »Veljeksets» första last och resans resultat finnas numera inga uppgifter. Då Ahlström i en almanack af samma år antecknat, att han den 19 maj skrifvit ett bref till herrar D. Eschenburg i Lübeck och ett annat åt J. H. Brandt i Köpenhamn, hvilka sedermera visa sig vara emottagare af hans trävarulaster, så är det troligt att brefven rörde »Veljeksets» last, eller att lasten bestod af trävaror, som antingen sålts

eller utbudits åt dessa herrar. Redan den 3 juli återvände skonerten till Brändö.

Däremot finnas noggranna anteckningar om »Veljeksets» följande resor och laster. De äro upptagna i Ahlströms första ordentliga kontorsbok, i hvilken han år 1864 öppnar en någorlunda regelbunden bokföring. Denna första kontorsbok sträcker sig till år 1867 och alla där gjorda anteckningar äro skrifna med Ahlströms egen handstil, hvilket bevisar att han var sin egen kontorist. Också korrespondensen sköttes att sluta af kopieboken, som vidtager från slutet af år 1863, af honom själf.

Boken börjar med en förteckning öfver skonerten »Veljeksets» last under dess första resa år 1860. Lasten innehöll trävaror, tjära och pottaska. Trävaror fanns till nedanstående belopp: af Jaakko Mikkola för 33 rub. 84 kop., af Jaakkola för 56 rub. 15 kop., af Berghems enka för 29 rub. 91 kop., af herr D. V. Vidbom (209 tolfter, 12 tum breda) för 782 rub. 68 kop., från Norrmarks bruk (385 tolfter à 9 tum) för 614 r. 72 k., äfvensom utskottsbräder (42 tolfter à 9 tum) för 45 rubel 51 kopek. samt af onämnd person, kanske af Ahlström själf, (30 tolfter à 10 tum) till ett värde af 141 rubel. Från Norrgård 200 tunnor tjära värda 812 rubel, och 36 lispund pottaska för 36 rubel. Då härtill lägges utgifterna för släpningen af bräderna till lastageplatsen 194 rubel 68 kop., så stego utgifterna för varan och lastningen till c. 2,746 rubel. Synbarligen voro trävarorna Ahlströms egna och icke blott af honom emottagna i kommission. Utgifterna för matförråd kaptenens och manskapets aflöning, försäkring, besigtning, lastning m. m. stego till 644 rubel under ifrågavarande resa, och följaktligen utgöra kostnaderna sammanlagdt 3,390 rubel. På debetsidan finnes antecknad en vaxel på 4321 rub., så att nettovinsten således utgjorde 931 rub. Då Ahlström egde tre fjärdedelar af fartyget, tillföll honom en lika stor del af vinsten. Själf har han antecknat som netto behållning 630 rub. Samma summa, 630 rub.,

utgjorde vinsten äfven af »Veljeksets» andra resa samma år. Vinsten af den tredje resan var betydligt större eller 1,620 rub., beroende därpå att fartyget fick returfrakt till Björneborg. Nettobehållning af 1860 års resor utgjorde således 2,880 rubel.

Låtom oss ännu följa med »Veljeksets» färder, eftersom vi med detsamma kunna följa med affärernas utveckling. År 1861 anträdde fartyget sin första resa eller begynte åtminstone intaga last redan i april. Då mottogs bräder af följande personer: Heikkilä i Otamo, Johan Salo, Juhola, Jaakko Mikkola, Gammelgård, enkan Mikkola, Norrgård i Kangasniemi och af Herman Starck till ett värde af 1,799 rub. Bland dessa fanns från Ahlströms egen såg bräder till ett värde af 198 rubel. De sammanlagda utgifterna för denna resa belöpte sig till 3,281 rubel 6 kop., försäljningen inbragte 3,677 rubel 45 kop., så att hela vinsten utgjorde endast 386 rub. 39 kop. Den andra resan under samma sommar inbragte mera eller 835 rub. 3 kop. Den tredje resan år 1861 inbrakte 1,998 rub. 91 kop., beroende den stora vinsten på returlast från Lübeck till Björneborg. Skonerten var under denna resa lastad med 367 tolfter bräder och 74 tunnor tjära. Bland dem som anskaffat bräderna omnämnas pastor Granqvist från Siikais, Kivi från Kivijärvi, Pitkäranta och Varsamäki från Lautjärvi, Kahri från Levasjoki och Ahlströms styfson Frans Oskar Liljeblad från Sastmola. Ahlström hade endast 22 $\frac{1}{2}$ tolfter egna bräder. Inköpspriset för bräderna var 957 rub. 47 kop. Tjäran kostade 6 rub. 25 kop. tunnan.

»Veljeksets» första resa år 1862 är i det afseendet anmärkningsvärd att egaren själf då följde med till Tyskland. I kontorsboken finnes nämligen antecknad: »Min resa till Tyskland 200 rubel.» Några andra uppgifter från denna resa finnas icke, men ändamålet med den var väl att göra bekantskap med tidigare affärsvänner och att knyta nya förbindelser.

Sannolikt rufvade Ahlström redan då på planen att utvidga sin trävarurörelse, eftersom han redan före sin afresa börjat köpa skog och på hösten köpte han Saarikoski egendom.

På denna resa hade »Veljekset» en last af tjära till ett värde af 2,178 rubel 86 kop., men trävaror endast för 554 rub. 47 kop. (89 tolfter). Samma år gjorde »skonerten» en resa till Reval för att därifrån hämta 2,061 tunnor råg, och fick för frakten 1,030 rubel. Hela vinsten af 1862 års resor utgjorde 3,603 rubel 58 kop.

»Veljekset» var dock ej det enda fartyg, med hvilket Ahlström exporterade trävaror. I oktober 1861 afsände han en brigg »Frithiof» till J. H. Brandt i Köpenhamn med en last af 1,210 tolften bräder och 41 tunnor tjära. Dessa bräder voro uppköpta af samma personer, som redan blifvit nämnda. Då af denna last finnes i behåll en specifikation, den första i sitt slag, så kunna vi däraf se, hurudan vara Ahlström denna tid bjöd till salu. Större delen af bräderna, endast några tolfter undantagna, voro 7 alnar långa och 7—10 tum breda. Tjockleken är ej antecknad. Största delen är vattensågadt furuvirke. Mer än hundra tolfter äro handhyflade.

Men rörelsen utvidgas allt mer och mer, så att Ahlström år 1862 utom åt »Veljekset» ger last åt två andra på utlandet gående fartyg, nämligen skonerten »Lovisa», *) kapten J. O. Malm, som den 15 augusti lastar 678 tolfter bräder, af hvilka 149 äro Ahlströms egna, 431 från Norrmarks bruk och resten

*) Såsom prof på, hvilka olika afgifter den tiden tryckte trävaruaffärerna, bifoga vi här nedanstående kvitto:

Tull efter föreskrefne och å andra sidan stående Specifikation . . .	28: 38
Universitetsfonds afgift	23: 25
Fattig- och arbetshusafgift	2: 40
Sågningsafgift	52: 79
Båk och lots och Inrättn. afgift	6: 80

tillhörde de förut nämnde bönderna; samt galeasen »Fortuna», som att sluta däraf att han förser den med proviant och i öfrigt utrustar den liksom eget fartyg sannolikt åtminstone delvis egdes af honom själf. Det är ej nämndt, hvart »Fortuna» förde denna sin bräd- och tjärlast, men vinsten af den i augusti anträdde resan finnes upptecknad till 609 rub. 48 kop. »Fortuna» omnämnes i boken första gången om hösten 1861, och lär Ahlström enligt ett muntligt meddelande ha egt den gemensamt med Frans Oskar Liljeblad. Dessutom omnämnes i böckerna skonerten »Lybeck», som kostade i inköp den 28 oktober 1861 1,800 rubel, för hvilken summa jämte kostnaderna för fartygets utrustning Ahlström stannade i skuld hos säljaren. Sannolikt är att han endast var delegare i fartyget, för hvilket någon annan var redare.

Såsom namnet »Veljekset» redan antyder, voro Erkki och Antti, »Långfors bröderna», såsom de allmänt kallades, bägge med om att bygga fartyget. Huru stor Erkkis andel var, kan jag ej med stöd af böckerna säga. År 1861 omnämnes Anttis yngre bror Israel Ahlström såsom egare till fjärdedelen af »Veljekset», hvilken andel han möjligtvis köpt af sin bror Erkki. Israel, som var född år 1834 och sedan 1854 gift med Ahlströms styfdotter Maria Adolfin Liljeblad, var för resten sin broders högra hand vid öfvervakandet af trävarornas inlastning och sedermera vid skogshyggen m. m. Senare bedref Israel Ahlström trävaruaffärer för egen räkning, men ingalunda med

För afskrift och Vidim. af Fri- och Mätebrefve	—: 35
Expeditions afgift	1: 67
Sigill penningar	—: 12
Uträkning	—: 25
Charta till passet	—: 40

Summa 116: 41

samma framgång som Antti, då boet efter hans död år 1870 försattes i konkurs.

Ofvanstående siffror utvisa, att Antti synnerligen väl lyckats i den trävaru- och fraktrörelse, som han hittills bedrivit. Om än vinsten ej var stor, utgjorde den dock ett vackert tillskott till hemmanets inkomster.

Naturligtvis sporrade framgången till nya företag. I längden nöjde sig Antti ej mera med att köpa upp färdigsågade bräder. Vi se honom redan år 1862 köpa skogar bl. a. i Sideby och Siikais. Vintern 1862 betalar han åt Esaias Sjöström i arrende för skog 430 rubel och sågar 178 tolfter plankor och 202 tolfter bräder samt hugger dessutom 86 trän. På samma sätt betalar han i arrende åt Benjamin Sjöström 400 rubel, för hvilken summa han hugger 324 stockar, och åt en viss Anttila 150 rubel för 571 trän, hvilka alla flötas till sågen.

Det är nu första gången, som stocken flötas till sågen; därförinnan hade trävarorna köpts antingen färdigsågade eller släpats med häst till sågen.

Men redan följande vinter och vår är skogsafverkningen i gång i större skala än någonsin förr, ty på hösten 1862 köpte Ahlström Saarikoski hemman i Siikais för den goda skogens skull. Och med detta köp börjar ett nytt tidsskede i Ahlströms affärsmannautveckling, ty först nu begynte han riktigt på allvar bedriva trävaruexport.

V.

AFFÄREN UTVIDGAS. — NÖDÅREN 1862—1868.

Kvinnoregemente. — Saarikoski köpet. — „Saarikoski är en guldgrufva.“ — Långforsköpet. — Ahlström slutligen sin egen herre. — Spannmålsimport från Reval. — Den nya sågen. — Exporten af trävaror i full gång 1865. — Prisen på trävaror 1865. — „Lankoski“ bygges. — Spannmålshandel under nödåren. — En resa till Reval. — Gåfvor åt de nödlidande. — Huru Ahlström hjälpte de behöfvande. — Maunu Ekmans fängslande. — Ekmans lönnmordsförsök. — Ahlströms sinnesnärvaro räddar hans lif.

Så mycken framgång Ahlström än haft i sin trävaruhandel, hade det likväl icke lyckats honom att väcka sin hustrus intresse för den sig allt mera utvecklande affären. Fru Anna Margaretha ville förvara och spara, Anders ville förtjäna och föröka och stod icke längre att hejda på den bana han beträdt. Då därför förre kronolänsmannen Pehr Birkman till försäljning utbjöd sin med storskog bevuxna egendom Saarikoski i Siikais socken, från hvilken timret med lätthet kunde flottas till Långfors, kunde Ahlström ej längre emotstå sin ifver, utan begaf sig på

höstsommaren 1862 till Birkman på Lyttskär i Björneborgs landsförsamling för att underhandla om köpet. Öfverenskommelse träffades och köpebref upprättades. Nöjd till sinnes återvände Ahlström hem, men mottogs där med förebråelsen, att han slutligen komme att blifva en usel tiggare och säkerligen skulle göra slut på sin hustrus och sina styfbarns förmögenhet. Frun hade varit så förgrymmad att hon hotat drifva Antti på porten. Liknande scener torde ha utspelats äfven på Lyttskär, ty följande dag anländer Birkman till Långfors och anhåller att få bryta köpet, emedan han och hans hustru hade ångrat sig. »Gärna återger jag dig detta, ty också min hustru har känt sig mycket olycklig öfver köpet», sade Antti och räckte Birkman köpebrevet.

Birkman reste till Saarikoski, där han uppehöll sig några dagar. Under vistelsen där inträffade stark frost som fördärfvade all gröda. På återresan vek han åter in på Långfors och utbjöd ånyo egendomen till salu. Och nu uppgjordes köpet definitivt och det förra köpebrevet trädde i kraft. Det var den 22 September 1862. Då köpet var afslutadt, bad Birkman Ahlström gifva sig en päls på köpet och erhöll också en sådan.

Priset för Saarikoski egendom var 8,000 rubel silfver. Till densamma hörde följande i sambruk varande skattelägenheter: Saarela n:o 1 jemte Maamuurain om $1\frac{3}{24}$ mantal och 1,300.⁹² hektarers ytvidd, Stenfors n:o 8 om $\frac{5}{48}$ mantal med det därtill hörande Katajamäki om $\frac{5}{48}$ mantal af tillsammans 1,257.⁸⁴ hektarers ytvidd. På egendomen funnos då för tiden 24 torpare, hvilka årligen utgjorde 1,072 dagsverken. År 1873 afkastade Saarikoski 81 tunnor råg och 23 tunnor korn. Egendomens hufvudvärde låg i dess skog, som var af bästa slag och redan torde hafva inbragt tredubbla köpesumman. »Saarikoski är en guldgrufva», sade Ahlström därom.

Detta köp efterföljdes snart af ett annat. Påföljande år tillöste Ahlström sig nämligen sina styfbarns andelar i Långfors

samt öfriga egendomar med alla å dem befintliga inrättningar. Styfbarnen voro Johan Liljeblad (född 1832), som, understödd af Ahlström, studerat till präst och nu var kyrkoherdeadjunkt; — Maria Adolfina (född 1834), sedan år 1854 gift med Israel Ahlström; — Frans Oskar (född 1836), landthandlande i Sastmola och gift med Maria Adolfina Iso-Näsi, hemmansägare-dotter från Sastmola kyrkoby; — gymnasisten Karl Gustaf

Saarikoski egendom.

(född 1841); — och Katharina Wilhelmina (född 1843), gift med rusthållaren Frans Henrik Malmi från Kumo. Arfvingarna till Långfors önskade, enligt hvad det förljudes, på det lifligaste blifva kvitt styffadern och dennes affärer, emedan de fruktade, att han genom att oafåtligt utvidga sig skulle komma på obestånd och draga deras andelar med i fördärfvet. Ahlström var för sin del äfven böjd för boskifte, då han i annat fall icke allenast varit bunden att sköta andras förmögenhet, utan äfven skulle kommit att föröka densamma till skada för sig själf och till nytta för andra, för honom egentligen alldeles främmande

personer. Belåtenheten var således ömsesidig och styffadern likasålitet som barnen hade då en aning om de förtretligheter detta köp en gång skulle förorsaka.

Den köpesumma, för hvilken Johan Liljeblads arfvingar åt Ahlström och dennes hustru öfverlätto sina arfslotter i halfva Långfors hemman n:o 1, halfva Långfors hemman n:o 2, hälften af hemmanen n:o 1 i Etelämaa by och n:o 5 i Otamo by samt i Vähänäsi hemman i Ylikarvia by af Sastmola socken, liksom äfven sina andelar af det kort förut köpta Saarikoski, utgjorde i ett för allt 20,000 rubel.

Den 9 Juli 1863 underskrefs köpebrevet. Det hade upprättats af C. K. Ollgren, som jämte Herman Starck bevittnade detsamma. Det stadfästes den 5 Maj 1865 vid tinget i Ulsby och Sastmola socknar, hvilket förrättades i Björneborg med vicehäradshöfdingen Frans Viktor Mæxmontan såsom ordförande.

Och nu var Ahlström således sin egen herre och kunde efter behag utvidga sin affär. Vi torde icke misstaga oss, om vi antaga att han kände oförställd glädje och tillfredsställelse öfver att hafva sluppit de bojor, som därintills fjättrat honom. Och vi behöfva för ingen del tro att denna tillfredsställelse berodde endast på tillfredsstäldt förvärfsbegär; ty säkert är, att hvarje i större stil företagsam man finner mera glädje i själfva det arbete och den verksamhet, hvaråt han ägnar sig, än i dess resultat. Han vill öfvervinna svårigheter, undanrödja hinder på sin väg. Affärsmannen, representanten för det praktiska kan likasåväl som hvarje annan vara konstnär, hvilken mera än af något annat njuter af att ha fått en idé, att ha gjort den klar för sig själf och blifvit i tillfälle att utveckla och framlägga den.

Den tid som nu följde torde därför hafva varit en glad tid för Ahlström. Om vi kunde förflytta oss tillbaka till densamma och ville uppsöka patronen på Långfors, skulle man säkerligen visa oss till den ett stycke från vägen belägna forsen,

vid hvilken han omedelbart efter egendomsköpet började uppföra en ny såg. Den äldre sågen hade varit tre husbönders, Ahlströms, Starcks och Erik Ahlströms gemensamma egendom och varit enramig, men nu skulle den store skogsägaren få en egen såg och den byggdes tvåramig och förseddes med cirkelsåg. Orsaken, hvarför Ahlström ensam byggde sågen, säges ha varit den, att de andra ej ville vara med om anläggandet af cirkeln. Om sågbyggnaden finnas inga andra anteckningar än en af den 18 november 1862 så lydande: »Den 17 började Lowén och Kijja*) vid sågen med arbetet.» Sågen torde blifvit färdig om hösten 1863. Af ett bref till J. H. Brandt i Köpenhamn framgår, att sågen år 1865 arbetade med god framgång, eftersom Ahlström meddelar sin bemälde affärsvän, att han då förfärdigade 60 tolfter bräder i dygnet. I medeltal torde årligen försågats 20,000 stock.

Skogen började naturligtvis afverkas i den mån sågen blef färdig med bräderna. Emellertid finnes det icke håller några uppgifter om afverkningens storlek. Uti ingen händelse torde densamma hafva bedrifvits i större skala förr än vintern 1864—1865. Till Israel Ahlström och en bokhållare Engholm utbetalda, till flera hundra rubel uppgående penningebelopp bevisa emellertid, att hygget redan blifvit satt i gång, främst i skogarna i Sideby, men till en del äfven i Långfors.

På grund häraf kunde icke håller trävaror i större eller ens samma mängd som tidigare afsändas till utlandet. »Veljekset» gjorde visserligen år 1863 sin sedvanliga resa (till Lybeck?), men inbragte icke större vinst än 620 rubel. Däremot synes under dessa år hafva bedrifvits export af tjära och isynnerhet import af säd, främst från Reval, men äfven från Stockholm. År 1863 synes Ahlström af Cederhielm & Luther i Reval hafva köpt 1,167 tunnor råg à 5 rub. 70 kop. tunnan. Sädesimporten

*) Malakias Viklund.

föranleddes af den svåra frost som år 1862 drabbade hela landet och ånyo infann sig år 1865 och sedan 1867, — hvarom mera längre fram. Dessa år voro prisen också på exportvarorna låga och tiden öfverhufvud dålig, hvaraf inflytande förspordes äfven på affärsområdet.

Först år 1865 börjar Ahlströms trävaruexport taga rätt fart. Det framgår bl. a. af den obetydliga omständigheten, att han då börjar använda kopiebok. Boken har han visserligen förskaffat sig redan år 1863 och i densamma kopierat tre affärsbref, ett till Cederhielm & Luther i Reval angående sädesköp, det andra till J. Hartman i Nystad angående en fordran å 568 rubel för trävaror och det tredje till P. J. Wesander i Raumo angående en liknande fordran å 492 rubel, men då under hela året 1864 icke ett enda bref afkopierats i boken, torde icke håller några affärer, åtminstone inga större sådana, det året hafva blifvit uppgjorda.

Men påföljande år är allt i skick och bemödandena att få varorna försålda i full gång. Sågen utföser hoptals bräder och plankor, och kontoret, där Ahlström är sin egen kontorist, afsänder bref på bref. I mars 1865 afgå från Långfors 6, i april 15, i maj 8 och i juni 14 offertskrifvelser till olika personer i hemlandet och utomlands. I början innehålla brefven nästan uteslutande förfrågningar angående erhållande af fartyg bl. a. af J. Kavaleff i Helsingfors, Jonatan Malmgren i Raumo, Martin Ericsson i Åbo, J. P. Markström i Hammarland, M. H. Mårtensson på Houtskär, kapten Tengström i Korpo o. s. v. Åt Kavaleff säger Ahlström sig behöfva »fartyg i massa», ett 100 läster dragande för bräder till Antwerpen, tvänne lika stora för bräder till Lybeck och sex för sparrar till samma ort, ett för bräder till Köpenhamn, således inalles 10 skepp. Då det syntes vara omöjligt att i hemlandet få tillräckligt många fartyg, hör han sig före längre bort bl. a. hos C. D. Nordström i Stockholm, Ludvig Hageman och J. H. Brandt i Köpenhamn,

och D. Eschenburg i Lybeck. I frakt erbjuder han för bräderna 7 kopek per kubikfot till Lybeck och för sparrarna $8\frac{1}{4}$ à $8\frac{1}{2}$ kopek, men får höja frakten för sparrarna till $9\frac{1}{2}$ kopek, innan Mårtensson på Houtskär och Nordström i Hammarland godkänna anbudet. Då Mårtensson sölär med att öfversända certepartiet, får han af den otåligt väntande Ahlström allvarliga förebråelser. »Om H. H. narrat mig, så får H. H. vara beredd uppå att svara för följderna.» Någon synnerlig brådska var det emellertid icke det året med inlastningen, ty ännu den 21 maj var Sastmola hamn belagd med stark is — en varsel till det nödår som åter var i kommande.

Förutom för ofvannämnda tio fartyg, hvilka Ahlström försökte och förmodligen äfven lyckades erhålla, hade han last äfven för sitt eget fartyg »Weljekset», som den 16 juni afgick med trävaror till London. Lasten var adresserad till firman Sieweking Droope & C:o för att genom dess förmedling försäljas. Likaså lämnade han last åt skonaren »Lübeck» (kapten Hidén), hvari han, såsom redan nämnts, tidigare haft del, men hvilken han nu inlöst af den andra bolagsmannen Bonsdorff, emedan denne velat sända fartyget till annan ort.

Beskaffenheten af trävarorna och deras pris på den tiden framgår af ett till Olof Blom i Nystad den 1 juli 1865 adressadt bref, i hvilket Ahlström fordrar

för	7	tums	bräder	1	r.	50	k.	per	tolt
»	8	»	»	2	»	10	»	»	»
»	9	»	»	2	»	75	»	»	»
»	10	»	»	3	»	25	»	»	»
»	11	»	»	3	»	75	»	»	»

För sparrar, af hvilka han då hade 80,000 kubikfot, begär Ahlström (uti bref af den 16 april 1865) af Ludvig Hageman i Köpenhamn

för 4 famnars	6,7	och 8	tums	5 $\frac{1}{4}$	kop.	per	kubikfot
» 5	»	6,7	och 8	» 6 $\frac{1}{4}$	»	»	»
» 6	»	6,7	och 8	» 7 $\frac{1}{4}$	»	»	»
» 7	»	6,7	och 8	» 8 $\frac{1}{4}$	»	»	»

Såsom villkor för köpet uppställdes, att 2,000 rubel skulle erläggas i förskott vid dess afslutande och återstoden gäldas medelst 3 månaders växel, beräknad från konossementets datum.

Trävaruförsäljningen synes på den tiden ännu icke hafva försiggått på grund af färdigt afslutade köpeaftal, utan antingen försändes varan till utländska handelshus i kommission för att föryttras till högsta möjliga pris eller också uppdrogs åt fartygets befälhafvare att efter ankomsten till destinationsorten anskaffa köpare.

Den 14 juni meddelar Ahlström A. B. Rehder i Lybeck, att han till denne afsändt en last bräder (9, 10 och 12 tum) och att han gifvit kaptenen i uppdrag att försälja dem till »den mest bjudande». För den händelse att flera handelshus skulle erbjuda lika höga pris, skulle Rehder hafva företrädesrätt. Häraf uppkom en mindre tvist med Rehder, som beklagade sig öfver att honom icke tillerkänts företräde vid köpet af varan.

Med anledning häraf skrifver Ahlström den 28 juni 1865: »H. H. beklagar att jag ej afsändt mina brädlaster till H. H. och antager H. H. det härleda sig däraf att H. H. icke beviljat mig förskott, som också är verkliga orsaken. — — Då H. H. lidit stora förluster på stora prima hus i Finland, tyckes H. H. vara ytterst försigtig med icke stora och prima hus hvad förskott vidkommer och kan jag icke ogilla H. H:s handlingssätt därvidlag, men urskiljning bör man ha äfven vid de stora husen; ty oftast äro de just de stora som duka under. — Icke behofvet ensamt utan förmånliga kurser föranledde mig att begära förskott af H. H., och på sådana villkor att H. H. ej gärna hade förlorat därpå, ty jag föreslog att H. H:s penningar skulle få

sättas i Föreningsbanken, tills jag hade betäckt dem med trävaror. — I anledning af allt detta har jag skäl ogilla H. H:s handlingssätt, ty utom hvad ambitionen lidit har jag förlorat 5 % på kursen, som jag i vintras redan kunde förutse.» — Denna sistnämnda antydning bevisar, hvilken framsynt finansman Ahlström redan hunnit blifva.

Förhållandet till Rehder bröts dock icke härigenom, utan redan i augusti erhöll lybeckaren en full last om 15,000 kubikfot trävaror.

Ahlströms kopiebok afbrytes plötsligt i augusti 1865 för att fortsättas först 1869, men af kortare anteckningar framgår, att sågen i början af år 1866 hölls i gång nästan oafbrutet natt och dag, med endast några dagars hvila; under sommaren och mot höstsidan stod den stundom t. o. m. par veckor. De stockar som försågades voro dels från Ahlströms egna skogar, dels köpta af bönder och af dem forslade till sågen. Inalles sågades det året intill november 9,910 stockar. För de bräder Ahlström detta år exporterade uppbar han bl. a. af Eschenburg i Lybeck 18,957 mark och af L. Hageman i Köpenhamn 16,956 mark.

Å Koskär fanns på våren år 1866 ett upplag af 3,704 tolfter under vintern tillverkade bräder, hvilkas värde beräknades till 5,178 rubel. Den emotsedda rena vinsten af de bräder som tillverkades under tiden från april till september har Ahlström anslagit till 9,500 rubel.

Såsom bevis på det myckna bråket under denna vinter tjänar äfven att Ahlström uträknat att han med sin häst »Musta» under januari och februari färdats 82 mil, främst på resor till Siikais, Saarikoski och Otamo.

Under sommaren 1867 försändes flera fartygslaster bräder till A. B. Rehder, Hagemann och J. Fr. Wennberg i Lybeck. Genom Ahlströms förmedling försändes samma vår äfven 295 tolfter af hans broder Erkkis bräder till Lybeck. Påföljande år 1868 hade Ahlström i april på Markunkari ett upplag af 1,623

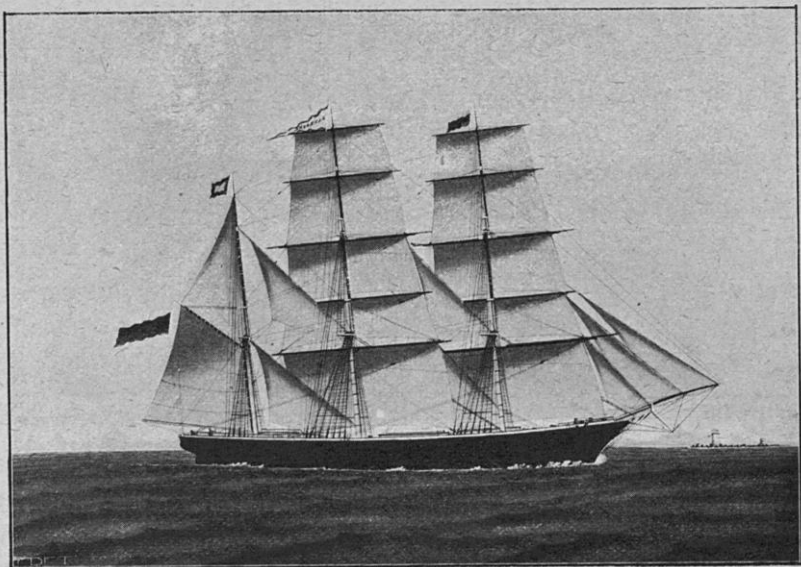
tolfter bräder till ett värde af 6,711 mark, af hvilka bräder omkring en tredjedel köpts af särskilda bönder. Räkenskapsboken utvisar att han år 1868 åt Rehder försäljer varor för 6,552 mark och år 1869 åt Havemann för 71,400 mark.

Tiderna hade åter allt mera försämrats till följd af missväxten åren 1866 och 1867. Redan år 1866 var penningbristen stor och utvecklade sig mot slutet af året till en fullständig kris. Bankerna gäfvu icke kredit och i Björneborg följde den ena bankrutten på den andra.

Ahlström hade i alla fall icke brist på rörelsekapital, eftersom han år 1866 kunde bygga ett nytt fartyg, som kostade honom öfver hundratusen mark. Förmodligen voro dessa penningar åtminstone till en del frukten af de föregående goda tiderna — guld från Saarikoski grufva.

Då detta byggnadsarbete är noggrant bokfördt, kunna vi följa dess fortskridande nästan dag för dag. Redan i oktober 1865 beställas från Lybeck 282 block, hvilka kosta 315 r. 37 kop. I början af år 1866 hugges allehanda trävirke såsom köl-trän m. m. Därförinnan har naturligtvis allt större virke redan anskaffats och alla dessa tillrustningskostnader stiga till 5,324 rubel. Mastträden kostade det ena 50 r. och det andra 70 r. Den 14 februari påbörjas det egentliga byggnadsarbetet och åt arbetarene betalas en dagspenning af 40 kop. Under de första tvänne veckorna utgöras sammanlagdt 279 dagsverken; under den tredje 238, den fjärde 240, den femte 194, den sjunde 329 och den nionde 403 dagsverken o. s. v.; vid skeppsbyggnaden voro således under den brådaste arbetstiden omkring 60 man sysselsatta — ett i sanning vackert nödhjälpsarbete, som sålunda under den svåra tiden bereddes af en enda man. I april anländer segelduken från Petersburg och kostar 1,948 r. Seglen sys i Björneborg. Järnet tages från Norrmärk och en gång hämtas det 13 hästlass däraf. Järndelarna smidas i en enkom för ändamålet uppförd smedja. Målningsarbetet torde

hafva påbörjats i april, eftersom två penslar då bokföras. I juni torde byggandet af kajutan hafva vidtagit, enär 10 tolfter battens för densamma då anlända och tillbehör till dörrar omnämnas. Då måste väl äfven däckets hafva varit färdigt. Ankarrena, kättingarna och tågen anlända samtidigt. I juli verkställes tjärningen, eftersom 29 tunnor tjära då bokföras. Den 21 juli

»Lankoski».

utskjutes fartyget och erhåller namnet »Lankoski». Arbetet på varfvet hade varit 22 veckor. En utskjutningsfest tillställdes som kostade 50 rubel. Byggmästaren Lindgrén erhåller vid tillfället en gratifikation af 25 rubel. Den 25 augusti mätes fartyget och kort därefter börjar man anskaffa kärl och matvaror; af de förra må omnämnas 6 vattenbehållare, 6 stenkärl, 6 brickor och 4 tennskedar, af de senare 15 lisp. smör, 175 lisp. kött, 2 tunnor potäter, 24 kannor brännvin, 7 kannor rom och 1 lisp. socker.

Den 16 oktober anträder »Lankoski» sin första resa till Malaga från Räfsö hamn, dit det därförinnan bogserats af björneborgska ångbåten »Necken». Till sagda dag hade det kostat den vackra summan af 134,637 m. 10 p. »Lankoski» mätte 335 läster och var således mer än dubbelt större än »Veljekset». Det var sålunda icke några obetydliga belopp, med hvilka Ahlström redan på den tiden rörde sig, då man minnes, hvad han några år tidigare fått lägga ut för de hemman han köpt. Och dessa medel synas i hufvudsak hafva varit hans egna, eftersom han redan år 1871 berömmar sig af att såväl »Lankoski» som hans öfriga skepp voro »ograverade».

Vid sidan af skeppsbyggandet och sin trävarurörelse bedref Ahlström allt fortsättningsvis spannmålshandel, hvilken under åren 1865—68 gestaltade sig större än förr. Säden uppköptes förnämligast i Reval, men äfven i Petersburg och Stockholm, hvarifrån hufvudsakligen utsädesspannmål hemtades. Så beställer han i maj 1865 af Siemssen & Larson i Stockholm skånskt utsädeskorn och i juli 200 säckar mjöl utöfver de 200 tunnor han tidigare rekvirerat. I Reval hade han affärer främst med Cederhielm & Luther, hvilken firma år 1865 åt honom säljer 80 läster råg. År 1867 köper han från Petersburg af Neander & Tiedeman 2,450 mattor mjöl och år 1868 2,500.

Det har berättats, att Ahlström en gång själf skulle farit till Reval för att därifrån hämta mjöl. Sedan han med de penningar han fört med sig köpt så mycket mjöl han kunde få, fann han den kvantitet han erhållit obetydlig och anhöll af säljaren om lika mycket till på kredit. Man lofvade honom svar följande dag. Då han anlände till kontoret, låg på bordet ett telegram, som endast innehöll orden: »Ahlström säker». Nöjd återvände han hem med full mjöllast. Då lossningen af lasten påpörjades i Sastmola, voro arbetarena så försvagade af hunger, att arbetet gick ytterst långsamt. Först sedan de fått äta mjöl som runnit ur en sönderrifven matta, fingos de tunga säckarna

i land. En del af lasten skänkte Ahlström sedan åt nödlidande.

Det finnes en redovisning för den 26 mars 1868, hvarur framgår att Ahlström därförinnan skänkt $8\frac{3}{4}$ mattor mjöl, som utdelats åt inalles 903 personer, och det har äfven påståtts, att han åt de nödlidande gifvit en fjärdedel af »Lankoskis» vinst. Säkert är åtminstone, att han det året af sina tillgångar utgifvit 1,000 mark för samma ändamål.

Då det en gång blifvit fråga om välgörenhet, må här anföras, hvad fru Mathilda Roslin skriftligen meddelat författaren härom:

»Jag vill omtala en anekdot från samma tid som mjöhlämtningen, hvilken en numera afliden bonde för många år sedan berättat mig.»

»Såsom det måhända är er bekant», började han, »hade jag efter min faders död nyligen öfvertagit ett skuldbelastadt hemman och jag hade åtta yngre systrar och min mor samt ännu min morfar att underhålla. Jag kom till stranden, där mjöl försåldes. Jag hade ej så mycket penningar att jag hade kunnat komma åt ens en enda mjölmatta, men den behöfde jag nödvändigt. Jag hade ej mod att för patron omtala min belägenhet, jag var ung och blyg och tyngdes af bördan, och så hade jag aldrig förr talat med honom. I mitt bekymmer gick jag bak magasinet och undersökte åter innehållet af min penningepung. Jag kände nog till det, men i tankarna räknade jag slantarna ånyo. Jag hade försökt skaffa mig mera, men kunde ingenstades ifrån få, alla behöfde nu själfva köpa. Då kom patron och uppmanade mig att göra detsamma. Jag blef smått generad. Men han sade vänligt: »Nå, Juho, hvad funderar du på, du ser så bekymrad ut?». — »Jag funderar här — svarade jag — huru jag kunde komma mig till en matta, men penningarna räcka ej till så långt.» — Ni vet, att det var

så lätt att tala rent språk med honom, att jag omtalat hela min svårighet, innan jag märkte att jag gjort det.»

»— Hvart kommer du med en mjölsäck i gården, då höslottern stundar?» sade han. »Tag två med detsamma.» — »Men då jag inte har priset ens för en. En skuldsedel skulle jag gärna gifva, men — — i vår gård finns det redan så mycket af dem, att jag ej vet, om den mera skulle göra tjänst.» — »Inte bryr jag mig om skuldsedel, ditt ansikte gäller för mig såsom skuldsedel. Betala sedan du kan, det brådskar icke. Behåll nu dina penningar för andra behof, ni äro många, och tag två säckar.» Under det han talade, framtog han sin plånbok, ref ur den en papperslapp, raspade på den med en blyertspennstump något och stack den i handen på mig. Jag kunde ej få fram ett ord, vet ej om jag ens tackade. Han tryckte häftigt min hand, vände sig plötsligt bort och gick hastigt sin väg, men jag såg att hans ögon voro fuktiga. Och tårarna trängde sig äfven i mina ögon. Då jag sedan såg på papperslappen jag hade i handen, upptäckte jag på densamma endast siffran 2, en kråkfot liknande ett klumpigt gjort bömärke och tvänne A:n, allt skrifvet liksom med en järnspik. »Och dessa tecken besitta nu en sådan trollkraft», tänkte jag, »att hela min börda lyftats från mina skuldror!» Jag gick till magasinet och gaf lappen åt försäljaren. Hvad manne han tänka om den? tänkte jag. Sedan han kastat en blick på densamma, sade han: »Rulla två kulir på er kärra.» — — Liknande lappar såg jag sedan hos många andra, på hvilkas ansikten skuldsedeln var skrifven liksom på mitt. — Följande år gaf Gud mig ett godt år, och jag fick också annars mina affärer i ordning samt skulden till patron betald. Och ännu då sade han: »Icke hade det varit så brådt med den saken, men du har sluppit att bekymra dig om den.»

»Jag begriper ej, huru jag skulle kunnat reda mig utan honom, ty jag hade ej kredit på något håll, och ehuru saken

vore obetydlig i mina nuvarande förhållanden, var den då af stor betydelse. Ty, ser ni, då fordringsegarene märka att någon riktigt blifvit bragt i trångmål, falla de genast öfver honom. Måtte Gud välsigna honom för hans godhet.»

En liknande scen har skildrats af folkskoleläraren A. Granqvist och meddelats författaren:

»Det var sommaren nödåret 1868. Ahlström åkte med pastorskan Granqvist från Långfors till Sastmola. På vägen möttes de af en kvinna, skjutande framför sig en handkärra. I kärnan sutto två barn. Två litet större vandrade vid sidan. Familjen såg mycket utsvulten ut. Modren skulle snart igen få en liten till. Ahlström frågade af kvinnan: »Hvart är du på väg, stackars människa?» — »Framåt försöker jag sträfva, bakom mig finnes intet bröd.» — »Har du ätit nyligen?» — »Nog fick jag ju där på ett ställe så mycket att det räckte till för barnen, men själf har jag ej ätit sedan i går.» — »Har du man?» — »Utan tvifvel, inte hade jag väl ensam kunnat skaffa så många.» — »Nå, hvar är din man?» — »Han stannade kvar i Kauhava för att sköta torpet, jag begaf mig med barnen för att tigga.» — Ahlström gaf kvinnan fem mark och bad henne vika in till Långfors, så skulle hon där få mat och nattkvarter.»

Innan vi återvända till skildringen om affärens utveckling, må vi omtala ännu ett för Ahlströms karaktär betecknande drag från dessa tider.

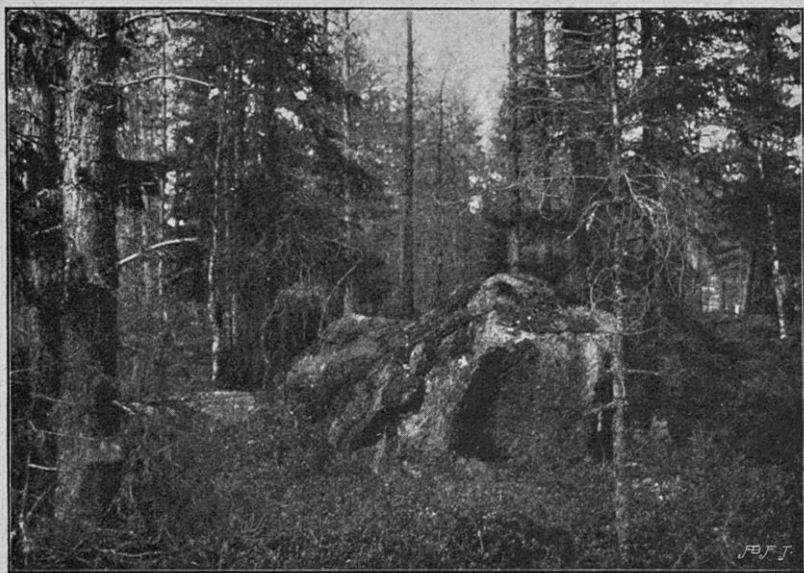
I hans almanack finnes för den 18 juni 1866 följande anteckning: »Stod sågen från kl. 8 f. m. till 3 e. m. Ekmanska tumultet.»

Med den saken förhöll det sig enligt nyssnämnda sagesman, fru Roslin, på följande sätt:

»Då Ahlström på morgonen sagda dag på väg till sin vattensåg vandrade genom den s. k. Postihaka hagen, hörde han snarkningar från väggkanten och upptäckte i detsamma i närheten af spången tvänne män, som i skydd af buskar lågo

utsträckta på en större sten. I den ena af dem igenkände han den från Sastmola hemma varande banditen Maunu Ekman, som lyckats rymma ur fängelset och förgäfves efterspanats. Den andra mannen kände han icke. Ahlström skyndade utan att väcka dem till sågen. Vid framkomsten dit kommenderade han på militäriskt vis:

»Stanna genast sågen, och alle man hit.»

»Ekmans sten».

Så skedde.

»Åtta man med vapen och rep följa mig!»

Och så begaf man sig på väg.

På bron stannade Ahlström och berättade i korthet för männen hvad han sett och tillade:

»Fördelade i grupper om två man skolen I gå åt olika håll, och sedan omringa vi dem.» — Han anvisade enhvar åt hvilket håll han borde gå. — »Och nu gå vi.»

Männen skingrade sig och närmade sig från alla håll det ställe, där de visste banditerna vara.

Då Ahlström, som skyndade förut, kom till stället, hade Ekman vaknat och satt med ryggen åt Ahlström; den andra sof ännu. Ögonblickligen kastade Ahlström sig öfver banditen och tryckte honom emot marken. För att icke väcka den sofvande karlen vågade han icke ropa sina män till hjälp. Det lyckades Ekman att draga sin puukko-knif, men Ahlström högg genast tag i den och kastade den bort, samtidigt täppande munnen på honom så att han ej kunde skrika. De minuter som förgingo innan sågkarlarne hunno till hjälp tycktes honom som en hel evighet. Ekman bands och likaså hans kamrat, som slutligen vaknat och försökt slippa undan. Båda torde de hafva varit drukna och det påstås att de haft ännu en tredje kamrat, som aflägsnat sig för att köpa brännvin, som man på den tiden kunde få i alla gårdar. Men då Ekman affördes till fängelset, lofvade han Antti vedergällning, sedan han sluppit ur häktet.

Och han höll ord.

En rättskaffens man, känd under namnet Loondin Salu, som bebodde ett litet torp i Alakylä skogen, hade hört Ekmans hotelse.

Efter det Ekman utstått sitt straff och åter frigifven rörde sig i bygden, körde Ahlström en höstdag med sin broder Erkki ned till Brändö hamn för att se efter inlastningen. Vägen går genom Tuorila by och Ylikarvia eller Kyrkobyn. De färdades i en ensitsig schäs och brodern satt på baksätet. På återvägen skulle de besöka jämväl Alakylä lastageplats eller det s. k. Jokikrooppi, därifrån Alakylä vägen ledde hem.

I kvällningen såg Loondin Salu Ekman med bössa på axeln smyga sig fram i skogen emot den från Långfors till Alakylä ledande vägen samt försvinna ur synhåll. Som en blyxt slog honom minnet af den hotelse han hört Maunu uttala. Han

vandrade omkring i skogen, men kunde icke mera finna ett spår af mannen med bössan.

»Om de nu återvända Alakylä vägen», tänkte han, »hvilket är mycket antagligt, eftersom de äfven vid Jokikrooppi hafva trävarulastning i gång! — Och så tänker väl äfven Maunu, hvart skulle han väl annars så här på kvällen smyga med sin bössa? Gode Gud stå nu bi!»

Jokikrooppi.

Loondi blef allt oroligare, han föll i skogen på sina knän och bad andäktigt den himmelske fadern skydda den hotade mannens lif och göra mordförsöket om intet. Han visste att Ekman var en god skytt och insåg att han från vägkanten äfven i höstkvällens skymning skulle råka sitt mål.

Redan höres från Alakylä vägen skrammel af hjul. Bröderna Ahlström färdas hemåt, i sakta lunk såsom man vanligtvis färdas på en smal byaväg i mörkret. Hästen hoppar till en

smula. Körsvennen rycker litet i tömmarna och hästen går snabbare framåt, ökande farten från traf till halfgalopp.

I detsamma smäller vid sidan af vägen ett bösskott och lodet flyger i jämnhöjd med brödernas hufvuden emellan dem. — Antti hör det hvina tätt bakom sitt hufvud och Erkki framför sina ögon!

Gud hade hört sin tjänares bön.

Då Ahlström efteråt hörde härom, gaf han Salu nattvåktarebefattningen i byn.

Men hämndtörsten hade icke försvunnit från Maunus själ. Något riktigt lämpligt tillfälle att sätta sin hotelse i verket erhöll han likväl aldrig, och han gjorde icke något nytt försök, men man misstänkte nog, att han rufvade på något. Af det lömska skottet gjordes icke vidare affär, då ingen varit vittne till detsamma, om man också gissade hvem skytten var.

Måhända ville också Ekman gifva sig till tåls tills patron blifvit mindre försiktig.

Loondi varnade ofta sin herre, men denne ansåg bevakning icke vara behöflig. Men Loondi var envis:

»Jag håller vakt! Jag vet att det behöfves, så mycket har jag varseblifvit. Var försiktig.»

Och han fick göra som han ville, tills han sjuknade och dog.

Det var liksom en ödets ironi, att efter Salus död hans enka, som var en lättsinnig kvinna, gifte sig med Ekman. Ekman var en god smed och äfven annars duktig arbetare och han arbetade på den tiden. Ekman gifte sig med enkan af orsak, att han sålunda erhöll bostad i skogen.

Det var en vinterkväll, klockan hade just slagit tio. Det var många år efter den ofvanbeskrifna händelsen på landsvägen. Ahlström satt i sitt arbetsrum och bläddrade i sina papper och sedelbuntar lågo framför honom på bordet. Då det redan var sent och han hade brådtom, hade han mot sin vana glömt att läsa dörren.

Han tyckte sig höra steg och hviskande från förstugan. Nu mindes han att nyckeln var i låset.

I detsamma kringvreds nyckeln, dörren öppnades och Maunu Ekman steg in i rummet. Om Ahlström också blef förskräckt, då han såg banditen så sent på kvällen träda in i sin kammare, så sade han likväl alldeles lugnt:

»Hvad har ni för ärende?»

»Jag skulle be», svarade Ekman med tillgjord ödmjukhet, »att patron ville hjälpa mig med tjugu mark, jag tänker köpa en ko och det fattas mig just så mycket.»

Hans ögon slukade girigt de på bordet liggande hundra-markssedlarna och talet om de tjugu markena lät ironiskt, där han stod och bugade sig.

Patron, som insåg det farliga i sitt läge — ty detta hans arbetsrum var beläget på sidan af gårdsplanen i den s. k. hvita byggnaden och ingen af gårdsfolket uppehöll sig så sent i densamma — märkte att han råkat i fällan och fattade därför hastigt sitt beslut. Maunu hade knappast hunnit sluta sin anhållan, innan patron fattade en hundramarkssedel från bordet och räckte honom den.

»Här har ni kons pris», sade han lugnt.

Ekman nästan tappade koncepterna och visste icke riktigt hvad han skulle göra, ty resultatet öfverensstämde icke med hans beräkningar. Han hade tagit för gifvet att patron, i förmodan att han kommit ensam, skulle vägra att gifva något och köra ut honom, emedan han var en rask arbetare och icke var nödställd, ty af gammalt visste han ju att patron var en starkhändt och modig man. Förmodligen var han äfven försedd med något vapen, hvilket han skulle gripa till. Patron var emellertid alldeles vapenlös. Han väntade därför afslag.

Med köpet hade det sin riktighet och likaså var det sant att det fattades tjugu mark i priset.

Då Ekman begaf sig hemifrån hade han svarat sin hustru, då denna frågade, hvart han ämnade sig så sent: »Jag går att skaffa mig pengar.» Då hade hustrun under tårar bedt honom, att han icke skulle begå mord, hvartill han hade svarat, att han icke »på förhand kunde veta hvad som komme att hända».

Härintills hade han arbetat efter det han gifte sig, men det forna förbrytarelynnnet började åter vakna till lif. Sannt är emellertid, att hustrun hade stor makt öfver honom och att hon ledde sin man så mycket en natur sådan som hans lät sig ledas. Och hon försökte använda detta sitt välde till att bryta udden af brottet. Därför var det just hon, som — då hon anade hvart han ämnade sig — föreslagit att han skulle begära de tjugu markena och att han skulle vara nöjd om han erhöile dem. Maunu hade då lofvat begära beloppet, men hade tillagt, att han ej ännu kunde säga, huruvida han komme att åtnöjas därmed eller ej.

Och då nu hundramarkssedeln räcktes honom! Det rubbade hela hans plan.

Då patron lugnt tillade: »Se där, tag!» trädde han närmare, emottog sedeln, bugade sig, tackade och gick sin väg.

Ahlström hörde tydligt tvänne mäns steg aflägsna sig från farstun. Näst Gud hade han sin egen sinnesnärvaro att tacka för sin räddning.

Många år efteråt, då Ekman redan för listiden insatts i fängelse, hade hans hustru, som gift sig för tredje gången, berättat, att Maunu i anledning af ofvan skildrade händelse sagt åt henne:

»Jag kunde icke döda honom, ehuru vi i sådan afsikt gingo dit, då han gaf mig hundra mark, ehuru jag endast bad om tjugu — och då jag förstod, att han icke mera hyste fruktan för mina hotelser, eftersom där icke längre fanns någon natt-

vakt och icke ens dörren var låst, ehuru högar af penningar lågo utbredda på bordet. Nej, jag kunde icke.»

I alla fall hade han dock efteråt ibland känt liksom litet ånger och förebrått sig sin blödsinhet — — »då det fanns så mycket pengar och man likafullt lät dem ligga».

VI.

AHLSTRÖM BLIR STORINDUSTRIMAN.

Feta år efter de magra. — På vidare vatten. — Det nya skeppet „Saarikoski“. — Fransk-tyska kriget. — En sträng dom öfver Bismarck. — Ovanligt liflig trävaruhandel. — Trakasserier och motgångar.

De år, som följde på det stora hungersåret, voro åter goda år. Det torde knappast i det finska folkets historia hafva funnits någon period så lycklig, så full af lif i både andligt och materiellt afseende, så fri från inre och yttre bekymmer, som det kvartsekel, af hvars sådd den nulefvande generationen njuter frukterna. Allt det vi nu betrakta som dyrbart, kärt och värdefullt, allt för hvars bevarande vi nu anstränga alla våra krafter, har till stor del förvärfvats från och med början af sjuttioalet. Jämnas med den statliga och kommunala utvecklingen och såsom en följd af denna gick den materiella förkofringen. I Björneborgs stads historia säger författaren om det tidsskede, som började år 1870, att staden genom det fortgående framåtskridandet icke allenast igensopade spåren efter nödåren, utan äfven betydligt höjde sig öfver den standpunkt, på hvilken den befunnit sig vid början af denna tidrymd. Det var själfallet handeln, hvarpå denna utveckling

tydligast blef märkbar, och främst på trävaruhandeln. Förrän denna affärgren genom byggandet af nya stora ångsågar kommit i farten, exporterades från Björneborgstrakten endast omkring 68,500 tolfter eller 2.1 miljoner kubikfot plankor och omkring 134,000 tolfter eller 356,000 kubikfot bräder. År 1885 steg trävaruexporten till 7.5 miljoner kubikfot och år 1892 till 8.6 miljoner. Och bland de affärsmän, genom hvilkas arbete och verksamhet detta resultat ernåddes, nämner Björneborgs stads historia Antti Ahlström såsom den andre i ordningen. Vi hafva framhållit dessa sakförhållanden blott för att belysa den bakgrund, mot hvilken Ahlströms affärsmannagestalt hädanefter aftecknar sig. Det är icke längre småleverantören, landthandlanden och allmogeskeppsredaren, som sysslar borta i en by i Sastmola, utan det är den store affärsmannen, som stiger fram för att konkurrera med den gamla handelsstadens mäktigaste firmor.

År 1869 finna vi Ahlström inbegripen i liflig brevexling med såväl gamla som nya affärsvänner. I Mars säljer han 100 standert bräder åt C. O. Berg i Stockholm, i juni offererar han 60 å 80 standert (till ett värde af 5,000 mark) åt Sartori & Berger i Kiel, 200 standert åt Ehlers & Bruhns i Hamburg och af ett till Havemann & Sohn aflåtet bref framgår, att han uppskattar den under sommaren värkställda försågningen till inalles 4—500 standert. I juli försäkrar han det vid Långfors såg befintliga brädlagret för 12,000 mark. Då han icke är nöjd med de priser Havemann erbjudit för de tidigare lasterna, besluter han i juli samma år att själf fara till Lybeck för att försälja såväl de förra som tre nya skeppslaster; och från denna resa återvänder han först i oktober.

Ändamålet med resan blef äfven såtillvida ernådt, att Havemann lofvat betala 8 shilling mera per tolft och för detta pris erhållit tvänne skeppslaster (»Stora Öland» och »Viktoria»), men då redovisningen i december anlände, förklarade Ahlström

sig »högst missbelåten» med densamma. Havemann hade nämligen emot af gammalt vedertaget bruk sorterat bräderna i fyra klasser och icke såsom förr i endast tre. Men detta oaktadt torde affären ej hafva varit så alldeles dålig, då Ahlström åter följande vår (1870) åtager sig att till Havemann sända af sina varor (försäkrade för 5,000 Hamb. banco) och lofvar »sätta allt groll åsido».

Långfors' såg.

Emellertid synas konjunkturerna i Lybeck icke hafva ansetts tillfredsställande, eftersom Ahlström börjar söka sig bättre marknadsplatser längre bort. Han står i underhandlingar med Carl Cohn i Hannover, H. V. Stahl & C:o och Joachim Daniel Hirsch i Hamburg samt P. A. Scheydt och G. F. Neame & C:o i London, och han sträfvat till och lyckas äfven under dessa år komma ända fram till Medelhafshamnarna Malaga (Mathias Huelin) och Marseille (Emil Rubach och H. Fölsch & C:o).

Att Ahlström sålunda försökte komma ut på vidare vatten, berodde på de dåliga prisen ej blott i Tyskland, utan äfven i England. Så heter det om en sommaren år 1870 till Neame & Co sänd last att den gifvit ett sämre resultat än han någonsin förr erhållit; »det var något så när som att skänka bort varan för intet». En annan driffjäder var att Ahlström numera hade egna stora fartyg, hvilka det lönade sig att sända längre bort och hvilka i hamnarna kunde afvakta lastens försäljning. År 1870 hade Ahlström nämligen ytterligare byggt ett nytt fartyg, hvarom mera längre fram.

Huru stora Ahlströms lager på den tiden voro och till hvilka priser trävarorna stego, finna vi af åtskilliga då gjorda offerter. Före vårlastningens början utgjorde lagret af under föregående höst försågade bräder omkring 3,000 tolfter och resultatet af försågningen under följande sommar och höst antogs blifva lika stort. Priserna varierade mellan 70 mark för 1×5 tums vara och 150 mark för $1 \frac{1}{2} \times 12$ tums per standert (165 kubikfot).

Det lyckades äfven Ahlström att genom förmedling af konsul Carl Fredrik Degener i Helsingfors till en Medelhafshamn försälja en last af 250 standert samt en annan i det närmaste lika stor till Malaga.

I det med Degener upprättade köpekontraktet var såsom villkor upptaget att köparen egde såsom fraktfartyg använda sitt eget »goda skepp Lankoski». Frakten var fastställd till 95 mark per standert.

»Lankoski», kapten H. A. Hidén, som under hungersåret hämtat säd till Sastmola, hade därefter seglat bl. a. på Väst-Indien och i Januari 1870 anländt till Havanna, därifrån det hemkallades och i Maj inträffade i Helsingfors. Lasternas försäkringsbelopp varierade mellan 15,000 och 20,000 mark. Sedan lasten lossats i Helsingfors, afgick »Lankoski» till Sastmola och därifrån under kapten W. Wallin till Medelhafvet. Den förre kaptenen Hidén öfvertog det nya fartyget.

Antagligen hade de goda resultaten af fraktfarterna eggat Ahlström till nya företag som skeppsredare. Redan i Juni 1869 rekvirerar han kopparbult för skeppsbyggnad, i April beställas segel från S:t Petersburg och i medlet af Juni utskjutes från varfvet i Brändö ett barkskepp om 329 läster, hvilket i dopet erhåller namnet »Saarikoski». Fartyget hade kostat 157,000 mark.

På sin första resa anlände »Saarikoski» i början af November till Malaga och fick lasten såld till därvarande firman Mathias Huelin. Lasten hade afsändts innan köpet uppgjorts och kaptenen fick i uppdrag att försälja densamma.

I det bref af den 12 November 1870, hvari Ahlström ger kaptenen anvisningar beträffande lastens försäljande, uppmanar han denne att snarast möjligt öfversända de penningar han uppburit i goda papper — dock icke franska. Orsaken, hvarför de franska papperen icke funno nåd för Ahlströms ögon, var det som bäst emellan Frankrike och Tyskland rasande kriget. Stormaktspolitiken förorsakade äfven andra bekymmer för »Saarikoskis» redare. Så snart fartygets last lossats, anmodar han Hidén att taga salt- eller annan lämplig last till någon norsk hamn. »Som krig ej mindre emellan Ryssland och Turkiet än Österrike och England mot Ryssen som medlare befaras, torde H. H. taga alla försigtighetsmått för att ej af fienden bli tillfångatagen. Om så skulle hända, att krig utbryter, vore Norge den säkraste plats för att få fartyget såldt därstädes.»

Det befarade »allas krig emot alla» kom emellertid icke till utbrott, men kaptenen gjorde dock såsom han blifvit befalld och skyndade med intagen saltlast till Norge.

Redan härförinnan hade kriget gripit in i Ahlströms affärsplaner. Ut i ett till F. Wennberg i Lybeck den 3 Augusti samma år skrifvet bref meddelar han att han icke kan ditsända någon last, emedan han i tidningarna läst, att äfven Lybecks hamn

var blockerad, och han tillägger med finsk rättframhet följande för honom så karaktäristiska ord: »— måtte Bismark, upphofvet till allt det onda, så väl för människoblods spillan som enskilda fredliga medborgares egendoms försnillande af den Högste få sin välförtjenta lön.»

Förmodligen var det en följd af kriget, att Ahlström i början af följande år 1871 inskränkte sina anbud till Tyskland. Den enda offert han gjorde längre bort var den till Fölsch & C:o i Marseille under Mars, då han antog »att det olyckliga kriget slutat». Svaret ankom först i Augusti och något köp uppgjordes icke det året. Det var för öfrigt icke nödigt att uppsöka aflägsna marknadsplatser, enär prisen i Lybeck nu voro goda.

Att döma af till Sartori & Berger i Kiel gjorda offerter hade Ahlström nu i lager å Markunkari och Jokikrooppi närmare 400 standert af vinterns försågning samt vid den af honom hösten förut förvärfvade Norrmark såg omkring 200 standert, hvilket allt med god framgång försålles till Tyskland för cirka 150 mark per standert. Sömmarens och höstens försågning var betydligt större eller omkring 1,000 standert, hvilket var en följd af berörda Norrmarks köp, hvarigenom Norrmarks och Lamppis sågar kommo i Ahlströms ego. Jämväl af denna försågning försålles en stor del till Tyskland, men äfven till England till firmorna Sieveking Droope & C:o, P. A. Scheydt, Neame & C:o och Wade & Sons. Såsom bevis på hurudana affärer härvid gjordes, må anföras, att en till Neame försänd last om 13,902 stycken plankor och bräder i ren vinst inbragte 27,800 mark och en annan till Scheydt å 18,169 stycken 23,450 mark.

År 1872 synes trävaruafsättningen hafva varit synnerligen liflig och efterfrågan större än Ahlström kunde tillmötesgå, ehuru han redan i Januari kunde offerera ända till 1,400 standert vid första öppet vatten.

Redan innan seglationens öppnande hade hela vinterlagret försålts, hufvudsakligen till England. Äfven i Frankrike hade

tillförsigten börjat återvända och ny verksamhetslust gripa omkring sig. Men den franska marknaden måste åter lemnas ur räkningen, enär man befarade, att från Finland importerade varor därstädes komme att påläggas tull. Prisen voro själfallet höga i samma mån som efterfrågan var stor. I Lybeck erbjöds sålunda 8 shilling mera per standert än föregående år och det lägsta pris, för hvilket Ahlström försålde, utgjorde 14 Hamb. b:co för 31 $\frac{1}{2}$ kvadratfot. Prisen förhöjdes ytterligare därigenom, att säljaren nu icke gick in på att nogare sortera varan, utan såsom villkor kunde uppställa, att äfven smalare dimensioner skulle gå för fullt.

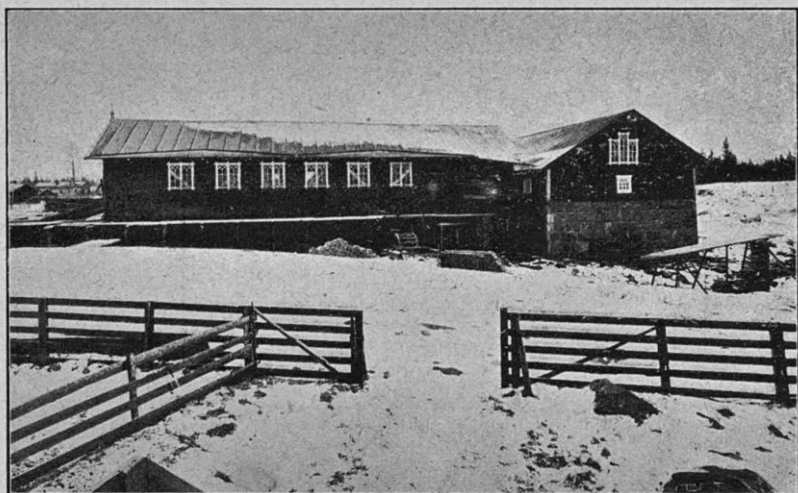
Höstexporten var ej så stor som vinterexporten, endast omkring hälften däraf, hvilket antagligen till en del berodde därpå, att Långfors sågen i och för reparationer stod stilla i närmare fyra veckor, men måhända äfven i följd af brist på timmer, emedan man icke annorlunda kan förklara, att Norrmarks såg på arrende uppläts till handlanden F. W. Petrell från Björneborg, som därstädes försågade 8,000 stockar för en afgift af 18 mark per standert.

Trävarurörelsens lifaktighet under dessa och följande år framgår tydligast däraf, att hamburgerfirman C. Roenneberg redan i Augusti 1872 vill uppgöra köp för följande år och säger sig kunna erbjuda »de allra högsta toppriser» för trävaror till Spanien.

Men om Ahlström också alla dessa år hade glädje af sin affärsverksamhet, så vållade den honom likväl äfven ledsamheter. För att lemna en så vidt möjligt fullständig och mångsidig bild af den Ahlströmska trävaruaffärens öden, torde vi här äfven böra omtala några förvecklingar, som han råkade ut för, och några svårigheter, som han hade att öfvervinna, hälst desamma i allmänhet äro typiska för denna affärgren.

Liksom under 1860-talet synes det allt fortfarande hafva varit svårt och förenadt med många omgångar att erhålla fartyg för transport af trävaror och Ahlströms egna fartyg räckte ej

till för behovet. Då all transport på denna tid ännu verkställdes med segelfartyg, hvilka det gällde att hopsamla kring hela Östersjön från Sverige, Riga, Tyskland och Finland, främst från Åbo och Åland, så hände det ofta att fartygen till följd af ogynnsamma vindar icke anlände i tid och icke i tid kunde afsegla. Sålunda infrös »Lankoski» en gång hösten 1871 med full last i Räfsö och blef liggande overksam där öfver vintern, åstad-

Långfors' såg och kvarn.

kommande dubbel förlust, då det i lasten placerade kapitalet sålunda stod räntelöst och egaren därtill gick miste om fördelaktiga vinterfrakter på de utländska farvattnen. På den tiden hade Ahlström ej ännu någon egen bogserbåt för fartygens förhjälpande ut till hafs och in i hamnen. Först hösten år 1873 anskaffades en sådan. Det satt därför många gånger hårdt i att få leveranserna i tid fullgjorda och det kan ej väcka förvåning, om mannens lifliga lynne stundom råkade i svallning. Så hände det t. ex. en gång i Juni 1871, då Ahlström förgäfves fick vänta på åländska skonare, som J. W. Jansson i Åbo lofvat

anskaffa. »Sannt är att vi haft ihållande motvind», skriver Ahlström den 6 Juni — »men stundom äfven tjenlig för framkomsten till Koskärs hamn; och då »Labora», som den 25 passato ansågs något sentida framkommen, i jemförelse med andra anlande långt förut till Sastmola, Brändö hamn, förefaller detta dröjsmål särdeles misstänkligt. I certepartiet står endast »förbinder mig vid öppet vatten afsegla till» o. s. v.; men detta kan omöjligen gillas som ursäkt till deras frånvaro, alldenstund jag lemnat H. H. ordres att befrakta vid *första* öppet vatten n. b. *innevarande år!* Slika finesser har jag ej ännu hört ens af Åländingar». — De efterlängtrade fartygen anlande först den 10 Juni.

Ju mera affären utvidgades, desto större svårigheter bereddes äfven Ahlström genom dess skötsel från det aflägsna Långfors, dit alla telegram från Björneborg måste sändas antingen med posten eller med stafett. Däraf föranleddes mycket dröjsmål och mången förlust, isynnerhet då telegrammen, såsom ofta hände, voro otydliga eller alldeles obegripliga och det var omöjligt att få dem genast kontrollerade. En gång fick »Saarikoski» ligga flere veckor i Malaga till följd af ett otydligt telegram. Dessa svårigheter torde i sin mån hafva medverkat till, att Ahlström slutligen öfverflyttade först till Björneborg och sedan till Norrmark.

Redan på sin första såsom gosse företagna brädeexportfärd hade Ahlström, såsom vi berättat, haft att tillbakavisa anmärkningar öfver förment dålig vara. Då lyckades det honom att öfvertyga emottagaren om varans goda beskaffenhet. Längre fram i tiden lyckades det honom icke alltid och fick han stundom betala rätt vackra lärpenningar.

Sålunda erhåller han, då han för Norrmarks bräder fordrar samma pris som han säger sig hafva hört att W. Rosenlew & C:o erhållit, af Scheydt i London till svar, att »H. H. ingalunda kan påräkna de priser som jag betingat för Björneborgs Ångsågs

Bolags varor, åtminstone så länge den Norrmarkska tillverknin-
ningen ännu ej är känd här. Sedan den blifvit bekant och
visat sig jämngod med Björneborgs Bolags varor, så är det väl
möjligt att lika fördelaktiga priser kunna betingas för densamma,
men ej förut. Bolaget sorterar sitt gods i »prima», »sekunda»
och »tertia», då H. H. endast har prima & sekunda, den sed-
nare kvaliteten således inbegripande sådana varor som Bolaget
säljer som tertia till betydligt lägre pris.» — Det var ett i form
af kritik gifvet godt råd. Ett liknande råd fick han samma år äfven
af Sieveking Droop & C:o. För erhållande af högsta pris vore
det oundgängligt att sorgfälligt sortera och noggrant förteckna
varan och i så god tid som möjligt, helst redan i Januari,
öfversända förteckningen. Så gjorde svenskarna och så äfven
viborgarne.

Uti en efterfrågan klagar Boulognerfirman Borsch & Allum
öfver den finska varans dålighet i allmänhet, enär den vore
mjuk och snart toge röta, hvarför densamma ansågs föga duglig
i Frankrike.

G. F. Neame i London håller för Ahlström en liten före-
läsning öfver engelska affärskotyper i anledning däraf att Ahl-
ström uttryckt sin missbelåtenhet med att Neame i England
försäkrat en last, emedan han icke från Finland jämte konnois-
sementet emottagit någon försäkringspolis:

»Eder ärade skrifvelse af den 31 passato, beträffande
affären per »Serafina» tycktes utvisa, att Ni anser oss alldeles
obefogade uti att behandla de i våra händer öfverlämnade
uppdrag enligt stadfästadt bruk och i allmänhet välkända
principer både här och i Edert land, och utaf egen mång-
årig erfarenhet äro vi förvissade om, att vi voro bundne till att
besörja assurancen *här*, när inga motsatta order hade ingått
från Eder.»

»Försäljningen var gjord kost, frakt och assurance och
hade köparne således rättighet att fordra erhålla Assurance
Police samtidigt med Connoissementet; de äro på intet sätt
bundne att nöja sig med utländska Policer, utan påyrka ganska

ofta att erhålla Engelska fullgoda sådana, innan de utlämna *sina accepter* för lasterna.»

»Det är sannt, man kan visserligen vänta med accepternas erhållande till fartygs ankomst, men vanligen är dermed förknippadt en risk, som i aflastares intresse bör undvikas, ty om lasten vid framkomsten skulle af en eller annan orsak fördömmas af emottagare, t. ex. från en ogynsam förändring i marknaden etc. finnes inga medel att *tvunga* dem att acceptera för factura värdet, och skulle de känna sig frestade att börja krångel om t. ex. oriktig sortering, dålig *qualité* m. m. för att slippa ifrån köpet eller lättare få en önskad prisnedsättning.»

»Man har naturligtvis domstolar att vända sig till, men bör hvar man akta sig för att börja lagliga processer här, hvarest endast omkostnaderna stiga så ofantligt hastigt, att sjelfva summan i dispyt merendels försvinner till ett intet i jemförelse dermed. Fallet med »Serafina» var naturligtvis annat, eftersom fartyget anlände före Edra dokumenter, men icke desto mindre var det Eder skyldighet att underrätta oss om att Ni assurerat lasten; vi följde endast sedvanligt bruk, att försäkra såväl last som fraktförskott. — Under loppet af vår affärsrörelse har det åtskilliga gånger inträffat att aflastare utaf glömska ej nämnt något om assurance, men i *alla* sådana fall lita de på oss att hafva bevakat deras intresse genom assurances verkställande för deras räkning.»

Af allvarsammare natur var en annan tvist, också den med Neame. Den framgår bäst af följande utdrag ur Neames skrivelser:

»London den 22 Juni 1872.

Refererande till vårt aktningsfulla af den 11 dennes, äro vi nu ledsamt nog nödgade underrätta om, att »Rurik» anländt till Hull och blifvit af köparne *refuserad* på grund af dess dåliga beskaffenhet. Naturligtvis kunna vi ingenting annat göra åt saken än att hafva lasten besigtigad, men då uppstår också frågorna om skilnaden i specificationer och den kortare medellängden. Närmare härom efter några dagars förlopp, Edert intresse skall ordentligt bevakas.

— — — — —

London den 27 Juni 1872

Refererande till vårt aktningsfulla af den 22 dennes, lasten per »Rurik» har beklagligtvis utfallit i en högst *dålig* condition, virket måste hafva skeppats alldeles för färskt och surt, visande nu en djup mycket mörk inskränning i största antalet Plankor och Battens. Vi hafva mycket krångel med köparne om denna lilla last och frukta för att en allvarsam förlust för Eder skall uppstå.

London den 12 Juli 1872.

Åberopande vårt aktningsfulla af d. 27 passato, vi hafva sedan dess erhållit Edert telegram af d. 8 dennes sålydande:

»Godkänner icke någon rabatt för »Ruriks» last, emedan varan vid inlastningen var ren och blank.»

Det enda svar vi därå för närvarande kunna gifva är: att i vår tanke varorna kunde omöjligt hafva lidit så stor skada under en kort sommarresa, om de hade varit skeppade i god condition. Vi tro att köparne ingalunda vilja nöja sig med Edert svar, ehuru vi bemöda oss att på allt sätt bevaka Edert intresse.

London den 19 Augusti 1872.

Estimerade skrifvelsen af d. 13 passato är på sin tid ingången och är det rätt beklagligt att vi skola hafva så olika åsikter om beskaffenheten af »Ruriks» last. Densamma finnes ännu qvarliggande orörd i West Hartlepool och äro vi förvissade om att köparnes klagomål skulle blifva bekräftade af hvem som helst, som betraktade den. — Vi hafva ännu ej betalt någon rabatt och skola ej heller sådant göra, med mindre vi tvingas dertill genom lagliga medel, men under sådant förhållande hoppas vi att det ej är Eder mening att vi skola förlora, eller betala beloppet utaf vår provision.

Eder framställning, att stipulera i Certepartier för *regnfria* lastningsdagar kan naturligtvis icke utföras, ty med sådana påståenden kunde fartyg ej befraktas — — —.

London den 28 Augusti 1872.

— — — Twisten beträffande lasten på »Rurik» är icke afslutad ännu och kunna vi ej ännu säga huru den saken må aflöpa.

— — — —

London den 24 September 1872.

— — — Tvisten rörande lasten på »Rurik» har slutat på så sätt, att vi måst betala köparne enligt bifogade besiktningsbevis en rabatte för £ 25, 7 sh. jämte kostnader £ 3, 3 sh. eller tillsammans £ 28, 10 sh — hvilket belopp vi hafva under gårdagens dato placerat till Eder debet och anhålles om likstämmig bokföring. —

Ännu en motgång från detta annars goda år, hvilken förorsakade långt större förlust än de föregående. En med »Lankoski» under sommaren till England afsänd last uppfyllde enligt emottagarens åsigt icke de vid affärens uppgörande öfverenskomna villkoren, hvarför denne fordrade en prisrabatt af 200 pund. Ahlström erbjöd 150 pund, men efter långvarig korrespondens måste han likväl gå in på detta stränga villkor, emedan han annars varit tvungen att börja en kostsam rättegång.

Men om han också fick emottaga råd och betala för dem, så fick han dock äfven gifva sådana. Detta hände honom vid en affär med firman La Rosa Pich & C:o i Malaga, med hvilken agenten herr Carlos Ant. Talavera i Björneborg hade inledt honom i förbindelse. Öfverenskommelsen var träffad och bräderna voro färdiga att inlastas, men fartyget hördes ej af. Ahlström meddelade då Talavera, att köpet komme att återgå, så framt varan ej afhemtades innan den 1 Juli. Detta utlofvades och Talavera meddelade, att Pich & C:o såsom förskott ville bevilja en vaxel å 5,000 banco, hvilken borde utställas att betalas af herr Carl Roenneberg i Hamburg. Men då den i Föreningsbanken diskonterade trattan förevisades herr Roenneberg, återsändes den protesterad, emedan något meddelande om densamma icke ingått från Pich. »För detta nöje», skrifver Ahlström till Pich, »fick jag utbetala i kostnader Fmk 220» och han tillägger förargad: »Under min 25 åriga praktik med trävaruförsäljningar på åtskilliga utländska hus har jag icke kommit att erfara en enda sådan behandling.» Saken ordnades till slut

så, att Pich & C:o, på herr Claes Björnbergs speciella förord, erhöll lasten mot löfte att ersätta Ahlströms protestkostnader. Men ännu efter det Pich emottagit varan gjorde han svårigheter och erlade icke fakturans fulla belopp. Förhållandet blef så spändt, att Ahlström nekade att inlåta sig på vidare affärer med denna firma, innan det tvistiga beloppet 271 tyska mark guldits.

VII.

KÖP AF NORRMARK.

Betydelsen af köpet. — Norrmarks historia. — Auktionen. — Trassel med K. J. Lönegren. — Stuartarna vilja börda Norrmark. — Frågan förfaller. — „Frimurarens“ gulldosa. — Anttis trollmedel. — Nya stora planer: Ahlström vill köpa Björneborgs ångsåg och försöker utan framgång förskaffa sig medel från utlandet. — Hans hustrus och dotters död.

Af det föregående hafva vi fått ett visst begrepp om huru den Ahlströmska affären allt mer och mer utvidgades, huru Ahlström genom att köpa först Saarikoski och sedan Långfors förskaffade sig en säker grundval för sin trävaruhandel. Några sifferuppgifter öfver i hvilken mån skogarna å dessa egendomar afverkades och till huru stor del de exporterade trävarorna härstammade från egna marker förefinnas icke. Det är emellertid troligt, att största delen utgjordes af eget virke, om ock äfven främmande skogar och till sågen framforslad stock uppköptes. De egna skogarna tjänade i alla händelser till att gifva den af Ahlström bedrifna trävarurörelsen en fast basis genom att göra densamma oberoende af främmande kapital och fluktuationer i skogsprisen. Dessutom ingåfvo de egna skogarna och egendomarna ökadt förtroende. Ringa bör ej heller

den förmånen skattas att arbetskrafter med lätthet kunde erhållas bland egna underhafvande. Affären stod sålunda så att säga på tvänne i alla afseenden säkra fötter, Långfors och Saarikoski, till hvilka snart nog skulle komma en tredje, Norrmark, som gjorde den oomkullrunklig.

Köpet af Norrmark bör tillerkännas fullt lika stor, om icke större betydelse än de tvänne föregående egendomsköpen, emedan därigenom icke allenast den tidigare bedrifna trävarurörelsen utvidgades, utan ock en ny affärsgren, järnindustrin, tillkom.

Förrän vi gå att tala om köpet af Norrmark och de till detsamma hörande industriella inrättningarna, må vi emellertid gifva en kort öfversikt af detta för familjen Ahlström så viktiga och betydelsefulla ställes tidigare historia. Härvid hafva vi förmånen att nästan ord för ord kunna följa en af magister Niilo Avellan författad afhandling *), hvilken af honom godhetsfullt ställts till vårt förfogande.

Uti gamla jordeböcker användes namnet Norrmark (Norrmarken) för att beteckna såväl nuvarande Norrmarks by som det i dess närhet belägna Finnby. Namnet Finnby var emellertid icke heller fordom alldeles okänt, hvilket framgår däraf att det åtminstone tvänne gånger anträffas i handlingar från 1500-talet. I stället för benämningen Finnby förekommer i alla handlingar från 1400-talet äfvensom, märkligt nog, i ett dokument af år 1753 namnet Kainunkylä, hvilket numera är okänt. Det är därför sannolikt, att en del af Norrmarks by ursprungligen kallats Kainunkylä, men att detta namn senare, då den svenska kolonisationen utbreddes sig började utbytas mot »Finnby», hvilket namn småningom trädde i stället för det ursprungliga Kainunkylä.

*) Tillgänglig endast som manuskript under namn »Vanhan Ulvilan pitäjän maatilat.»

HELSINGFORS 1905
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1905

Godkändt af censuren, Helsingfors den 17 Juni 1905.

Såvidt känt omtalas Norrmark första gången år 1402. S:t Henriks dag sagda år skänkte Finlands förste ärkedjåkne Henrik Magnusson till ärkedjåknebordet sitt 8 stängers hemman i Norrmark för sin och sina föräldrars själars salighet. Huru länge hemmanet sedan förblef i ärkedjåknebordets ägo, är okänt. Därefter förgå hela tvänne århundraden, innan något minnesvärdt finnes antecknad rörande Norrmark. De tolf hemman, hvaraf det då för tiden bestod, förblefvo rotehemman intill början af 1600-talet. Men från denna tid börja donationsgods uppstå i Norrmark. Genom kongliga brefvet af den 13 september 1603 erhöll löjtnanten Olof Johansson i lifstidsförläning ett hemman i Norrmark. Inom kort försvinner emellertid Olof Johanssons namn ur jordeböckerna, hvilket väl tyder på att han snart afled. Löjtnanten under Per Nilssons fana Zacharias Knutsson, som vid Kexholms belägring fått sitt ena ben afskjutet, belönades genom kongliga brefvet af den 27 November 1613 för sin lifstid med ett af hemmanen i Norrmark. Donationen bekräftades genom kongliga brefvet af den 8 juli 1643. Äfven Hans Ragvaldsson Örneram, herre till Pänäs, innehade på grund af kongliga brefven af den 20 Augusti 1614 och den 8 April 1616 såsom lifstidsförläning ett hemman i Norrmark.

Alla nu nämnda förläningar voro gifna endast för lifstid och hemföllo därför åter till kronan efter förläningstagarens död. Men åtskilliga af Norrmarks hemman gåfvos äfven med frälserätt. Den 15 April 1622 erhöll öfver kvartermästaren Gotthard Zechler såsom frälse under Norrköpings besluts villkor flera hemman, af hvilka 7 torde*) hafva varit belägna i Norrmark.

*) Uppgifterna rörande antalet af de gods Zechler ägde i Norrmark äro mycket varierande. Uti 1623 och 1629 års jordeböcker upptages han såsom ägare af 10 hemman, i senare jordeböcker talas åter än om 5, än om 6 eller 7 hemman. Antalet torde likväl rätteligen hafva varit 7, att döma däraf att, såsom af domböckerna framgår, Zechlers måg Böning, som genom köp kom i besittning af svärfaderns hemman, erhöll fasta på 7 hemman i Norrmark.

Genom kongliga brefvet af den 23 Juni 1646 meddelades Zechler bekräftelse å besittningsrätten till sagda hemman. Men snart nog öfvergingo Norrmarkska hemmanen genom köp till hans måg Reinhold Böning. Denne erhöll år 1651 af häradsrätten fasta på tre hemman, hvilka han den 30 oktober 1648 köpt af sin svärfader, samt därtill ännu på ett fjärde, som Zechler hade förpantat åt ryttmästaren Nils Olofsson för 100 riksdaler och 100 daler kopparmynt, hvilka belopp Böning nu erlade. Reinhold Böning fick dessutom år 1656 fasta på tre andra hemman i Norrmark, hvilka han likaledes köpt af sin svärfader. Sålunda kommo alla Zechlers frälsehemman i Norrmark i Bönings ägo.

Fyra af hemmanen i Norrmark förenades år 1651 med grefskapet Björneborg. Förutom de till grefskapet hörande och i Bönings ägo befintliga hemmanen fanns det ännu ett hemman i Norrmark, hvilket på behaglig tid var förlänadt åt en viss Gabriel Eskilsson.

Vid reduktionen bildades af Norrmarkska hemmanen följande nya hemman:*) ett under Hammars kompani af Lievens regemente hörande nyindelt rusthåll; ett under Rehbinders kompani hörande soldathemman; ett augmentshemman; ett oindelt kronohemman, och ett beneficiehemman för löjtnanten vid Hammars kompani och Lievens regemente.

Af de sex återstående hemmanen, hvilka hörde till Bönings frälse, indrogos åtminstone tre med 1638 års ränta, men efterläts förre ägaren tio års besittning af desamma. De återstående tre hemmanen skulle enligt 1685 års jordebok hafva förblifvit i Reinhold Bönings († 1691) ägo, men denna uppgift förefaller dock högst tvifvelaktig, eftersom några frälselägenheter därefter icke finnes omnämnda i Norrmark.

Förestående indelning af hemmanen i Norrmark undergår emellertid innan kort den förändring, att i det egentliga Norr-

*) Enligt 1685 års jordebok.

mark förefinnas följande lägenheter: Herrgårds säteri och skatterusthåll, säteriandelen om $\frac{2}{3}$ och skatteandelen om $\frac{1}{3}$ mantal, Ollila skattehemman om $\frac{5}{12}$ mantal, Tommila skattehemman om $\frac{1}{2}$ mantal, Vrang skattehemman om $\frac{1}{2}$ mantal, Kleemola augmentshemman om $\frac{2}{3}$ mantal och Simula augmentshemman om $\frac{1}{3}$ mantal; äfvensom i Finnby Uotila skattehemman om $\frac{1}{3}$ mantal, Heikkilä skattehemman om $\frac{1}{3}$ mantal, Kahari skattehemman om $\frac{5}{12}$ mantal, Gabels skattehemman om $\frac{1}{4}$ mantal, Getings augmentshemman om $\frac{3}{4}$ mantal, Kuuri skattehemman om $\frac{1}{2}$ mantal samt Klemetti (nuvarande Svenssilä skattehemman om $\frac{1}{4}$ mantal.

Herrgårds rusthåll innehades i början af 1700-talet af kaptenen Gustaf Böning, en son af Reinhold Böning. Denne torde emellertid snart hafva öfverlåtitt rusthållet åt köpmannen i Björneborgs stad rådmannen Adrian Gottleben, hvars fader rådmannen Gabriel Gottleben († 1673), hvilken från Lybeck öfverflyttat till Björneborg, blef stamfader för en stor köpmannasläkt. Adrian Gottleben dog år 1710 och Herrgårds rusthåll öfvergick då till hans enka Sara Nilsdotter Qvist samt efter hennes år 1739 inträffade död till deras dotter Maria Gottlebens man handlanden Carl Indebetou. Denne sålde den 5 November 1748 rusthållet åt biskopen i Åbo, vicekanslern Johan Brovallius, professorn Nils Hasselbom samt herrarne M. Sveder och H. Lidin. Något senare köpte dessa Herrgårds nya ägare af handlanden Adrian Adriansson Gottlebens enka Sara Polviander en tredjedel af Tommila skattehemman. Biskop Brovallius försålde emellertid redan den 10 december 1750 sin ägande $\frac{1}{4}$ af Herrgård samt $\frac{1}{12}$ af Tommila åt handlanden Niklas Pipping, från hvilken ifrågasvarande hemmansdelar den 27 mars 1751 genom köp kommo i handlanden Gustaf Adolf Wittfoots ägo, hvilken tidigare ägde $\frac{2}{3}$ af Tommila. Den 6 mars 1751 träffade ägarene af Herrgård och Tommila sedan sinsemellan den öfverenskommelse, att Hasselbom, Sveder och Lidin åt handlanden Wittfoot försålde

$\frac{1}{4}$ af Herrgård för 2,942 daler kopparmynt och att Wittfoot å sin sida åt Hasselbom, Sveder och Lidin öfverlät sin ägande $\frac{1}{4}$ af Tommila för 1,942 daler kopparmynt.

På grund af denna öfverenskommelse delades Herrgård och Tommila mellan bemälda personer på så sätt, att handlanden Wittfoot erhöll hälften af Herrgård och hälften af Tommila, professor Hasselbom samt Sveder och Lidin gemensamt andra hälften af ifrågavarande hemman. Sveder och Lidin öfverlät emellertid redan före år 1753 sin rätt till Herrgård och Tommila till assessorn Kristoffer Rappe. Professor Hasselbom, handlanden Wittfoot och assessor Rappe köpte den 22 Januari 1756 Herrgård till skatte.

Efter handlanden Gustaf Adolf Wittfoots död år 1758 blefvo hans söner generalkonsuln Arvid Wittfoot och handlanden Thomas Wittfoot innehafvare af hans andelar af Herrgård och Tommila. Vid professorn Nils Hasselboms år 1764 inträffade död tillföllo hans andelar af ifrågavarande hemman hans son hofrättsrådet Nils Hasselbom, som år 1770 adlades med namnet Fredenskjöld. Assessor Rappes andelar af Herrgård och Tommila kommo genom köp i kornetten Adam Reinhold Weissman v. Weissensteins ägo.

Omkring år 1790 innehades Herrgård och Tommila sålunda af generalkonsuln Wittfoot och handlanden Wittfoot, hvilka hvardera ägde $\frac{1}{4}$, hofrättsrådet Fredenskjöld, som ägde $\frac{3}{8}$, samt kornetten Weissman v. Weissenstein, som ägde $\frac{1}{8}$ af hemmanen i fråga. Af desse afled hofrättsrådet Fredenskjöld år 1792. Hans enka Sofia Albertina Taube förvaltade sedan såsom förmyndare för sin son kornetten Reinhold Wilhelm Fredenskjöld de andelar af Herrgård och Tommila hennes aflidne man ägt. Medels köpebref af den 6 Augusti och den 12 Oktober 1795 försålde A. R. Weissman v. Weissenstein, A. och T. Wittfoot samt S. A. Taube i egenskap af förmyndare för sin son Herrgårdens rusthåll och Tommila skattehemman äfvensom de med

dem under tidernas lopp förenade Ollila och Wrangi skattehemman, Simula och Kleemola augmentshemman samt Längelmäki och Lamppi enstaka skattehemman för 16,000 riksdaler åt landshöfdingen, generaladjutanten Carl Constantin de Carnall.

I stöd af ett den 22 April 1806 utfärdadt privilegiibref anlade de Carnall på Norrmark säterigårds mark på västra stranden af Torajärvenjoki å vid Makkarakoski fors, på 15 versts afstånd från Björneborgs stad, Norrmarks järnbruk. Privilegiet omfattade en stångjärnshammare med en härd samt 500 skeppunds smide och berättigade ägaren att uppköpa färdigt tackjärn i Grythyttans bäragslag i Sverige. Redan ungefär femtio år tidigare eller år 1758 hade i en annan högre belägen fors, Kuuskoski benämnd, inrättats en vattensåg med rättighet att såga 1,950 tolfter årligen.

Rörande bruket meddelar doktor Thekla Hultin i sitt arbete »Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland» följande:

»Bruksanläggningen var ursprungligen planlagd mycket vidsträcktare. de Carnalls ansökning gällde nämligen tvänne härdar och 900 skeppunds smide, hvartill han senare ännu fogade ansökningen att få inrätta ett manufakturverk till förädling af 300 skeppund af det förenämnda stångjärnssmidet. Egendomens skogstillgång, hvilken beräknades lämna 1,917 läster kol, hade också varit härför tillräcklig, men då K. M:t betänkte att järnverket skulle komma att anläggas i en trakt af Finland, hvarest hufvudstadens vedbehof hämtades och då ett järnverk, ett glasbruk, två sågar samt flera skogödande inrättningar redan förut existerade å orten samt Björneborgs stad ifrån samma trakt påräknade trävaror, hvilkas utskeppning utgjorde stadens förnämsta handelsrörelse, ansågs den tillärnade anläggningen alltför vidlyftig. Vid 100 riksdalers vite förbjöds bruksägaren att af främmande upphandla kol för sitt verk. Under förväntan på privi-

legiet hade de Carnall emellertid redan börjat bygga och erhöll den 17 Juni 1806 nytt tillstånd att omedelbart begynna smidet, så snart hammarbyggnaden var uppförd.»

Efter de Carnalls år 1832 inträffade död innehades förenämnda jordegods af hans enka Ulrika Charlotta Renström († 1834) samt tvänne döttrar Katarina Maria Charlotta och Magdalena Wilhelmina. Af dessa var Katarina Maria Charlotta gift med amiralitetskaptenen Frans Fredrik Wallenstråle och Magdalena Wilhelmina med viceordföranden i kejserliga senatens

Utsigt öfver det nuvarande Norrmark.

justitiedepartement, geheimerådet Axel Gustaf Mellin. Efter amiralitetskapten Wallenstråles död sålde hans son löjtnanten Emil Wallenstråle och hans dotter kammarrådinnan Charlotta Stuart den 17 Maj 1864 sin ägande hälft af Herrgårds rusthåll med alla därtill hörande hemmansdelar till hofrättsextranotarien Karl Johan Lönegren, som samtidigt af geheimerådet Mellins arfvingar köpte andra hälften af ifrågavarande lägenheter.

Innan vi fortsätta skola vi — med ledning af hr N. Avellans manuskript — kasta en blick på de till Norrmarks Herrgård hörande öfriga hemmanens historia.

Ollila skattehemman bildade under slutet af 1600-talet i förening med Tommila ett rusthåll i kaptenen Gustaf Bönings hand. Därefter benämnes det oindelt kronohemman, men gafs

sedan åter såsom beneficiihemman åt kornetten Berndt Johan Eneskiöld. Ollila var då under någon tid emot af församlingen ställd borgen såsom löneförbättring upplåtet åt Norrmarks förste präst Georg Kuhlman, men då denne år 1753 uppsade arrendet, transporterade Eneskiöld den 27 September samma år hemmanet på assessorn Kristoffer Rappe, och denna öfverlåtelse blef af landshöfdingen den 17 Maj 1754 stadfäst. Assessor Rappe skatteköpte Ollila den 26 Maj 1756. Genom något slags köpeaftal kom hemmanet sedermera i Herrgårds rusthålls dåvarande ägares ägo och har allt sedan intill närvarande tid varit förenadt med sagda rusthåll.

Tommila skattehemman utgjorde år 1690 jämte Ollila ett rusthåll, hvilket innehades af kaptenen Gustaf Böning, men blef sedan ett oindelt kronohemman. Något senare bildades af dess ena hälft ett kornettboställe och af andra hälften ett löningshemman för häradsfogden. Under 1700-talets fjärde decennium hade besittningsrätten till hvardera delen af Tommila kommit i handlanden Adrian Adriansson Gottlebens hand. Denne köpte den 8 Juni 1747 Tommila till skatte, men sålde kort därpå $\frac{2}{3}$ af detsamma till Åbo-handlanden Gustaf Adolf Wittfoot. Adrian Gottleben dog år 1750. Hans enka Sara Polviander sålde den af hennes aflidne man ägda tredjedelen af Tommila till Herrgårds dåvarande ägare Brovallius, Hasselbom, Sveder och Lidin. Ännu i dag är Tommila förenadt med Herrgård.

Vrangi skattehemman utgjorde i medlet af 1700-talet beneficiihemman för kaptenen Fredrik Dellvik. För dennes räkning odlades hemmanet af tvänne bönder. Då desse afträdde från sina hemmansdelar, erhöll assessor Kristoffer Rappe besittningsrätten till den ena af dem den 27 Maj 1754 och till den andra den 7 Augusti 1755. Assessor Rappe köpte den 25 Maj 1756 Vrangi hemman till skatte. Genom något köpeaftal kom Vrangi liksom Ollila i Herrgårds rusthålls ägares hand, och är allt ännu förenadt med sagda rusthåll.

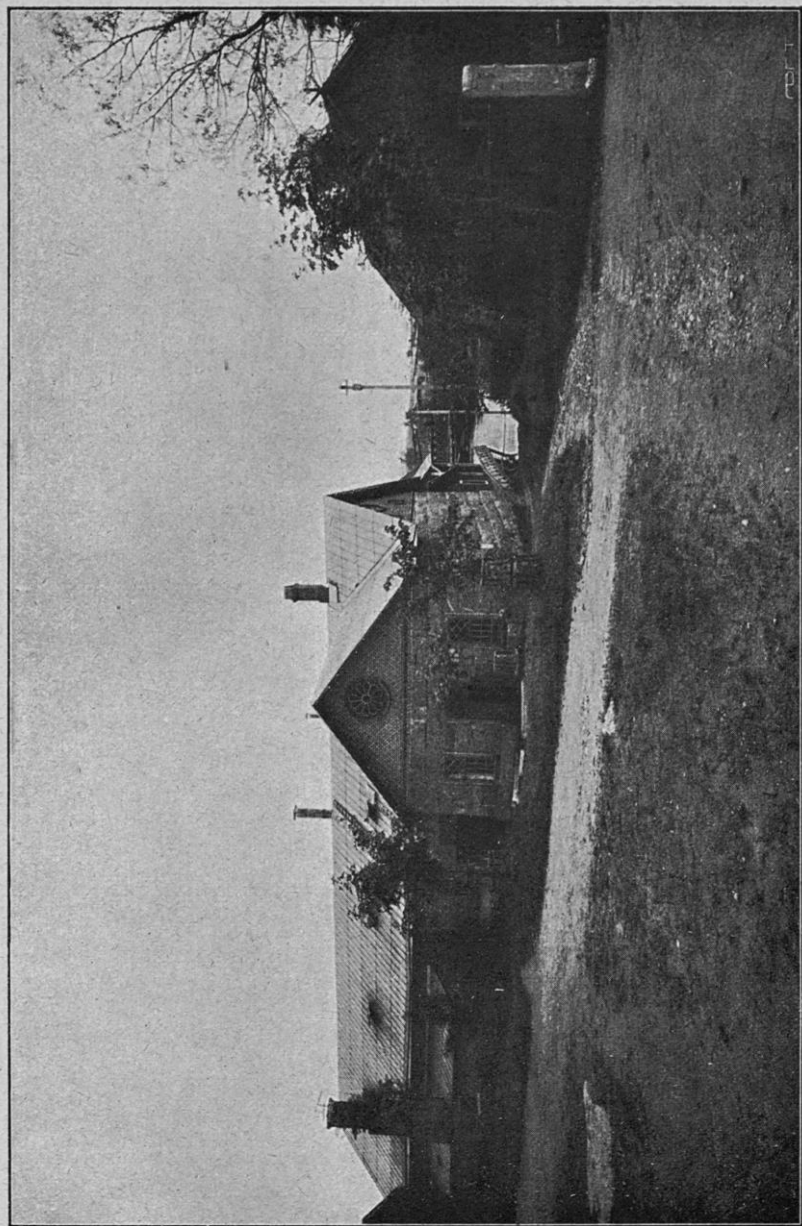
Kleemola var augmentshemman under Herrgård. Hemmanet, som först innehades af allmogemän, kom på 1640-talet i Herrgårds ägarenes ägo. Desse köpte den 22 januari 1756 hemmanet till skatte, och från den tiden har Kleemola varit förenadt med Herrgård.

Simula utgjorde augmentshemman under Herrgårds rusthåll. Efter att hafva innehafts af bönder kom detsamma, liksom Kleemola, i Herrgårds ägarenes hand, hvilka den 22 januari 1756 köpte hemmanet till skatte. Simula är allt fortfarande förenadt med rusthållet.

Till det nuvarande Norrmarks bruksegendom höra ännu ett tiotal hemman uti Längelmäki by af Påmark kapell.

Längelmäki är en by som uppstått först under senare tider. Under förra hälften af 1700 talet anträffas i Längelmäki endast ett, Riutta benämndt, skattehemman om $\frac{1}{3}$ mantal, hvilket under sagda århundrades fjärde decennium innehades af handlanden Carl Indebetou. Denne erlade skattelösen för Riutta, men öfverlät den 5 november 1748 hemmanet till Norrmarks Herrgårds dåvarande ägare biskop Brovallius, professor Hasselbom samt herrarne Sveder och Lidin. Skattebrevet å Riutta är utfärdadt först den 10 november 1753. Från den tiden allt intill denna dag har Riutta tillhört Norrmarks Herrgårds ägare.

Af den till Längelmäki skifteslag hörande öfverloppsjoorden bildades vid storskiftet år 1803 följande 12 halft mantals nybyggeshemman, nämligen: Jaakkola, Juhola, Bergqvist, Koskela, Pääharju, Lahdensuu, Katavakorpi, Harju, Pantsar, Wiitaniemi, Haapakoski och Korkeakoski. Dessa nybyggeshemman kommo den 22 november 1803 i dåvarande ägaren af Riutta hemman generaladjutanten Carl Constantin de Carnalls ägo, som erhöll tio års skattefrihet å Jaakkola, Harju och Koskela, femton års å Katavakorpi och Wiitaniemi samt tjugu års å samtliga öfriga hemman.

Normarks nuvarande stångjärnsmedja.

Hemmanen äro allt fortfarande förenade med Norrmarks Herrgård.

Af alla dessa hemman och inrättningar, hvilka under tidernas lopp innehafts af professorer, biskopar, adelsmän och baroner, blef nu den förre bondesonen Antti Ahlström ägare. Så har det ofta gått och det ligger icke något märkvärdigt eller besynnerligt däri. Men tanken nöjer sig likafullt icke med att stanna inför ett sådant sakförhållande endast för att konstatera dess tillvaro. Den frammanar bilder af lifvets och historiens underliga lopp, af det gamlas försvinnande och det nyas oafslåtliga födelse, af förgångna generationer, af det nuvarande släktets förhållanden och af framtiden. Och så kan jag ej undgå att tänka mig huru t. ex. biskop Brovallius skulle känna det, om han plötsligt stode upp ur sin graf och ginge att uppsöka den lilla landtgård på forsstranden, där han måhända någon gång tillbragte sommaren, och då komme till en trakt, där elektriskt ljus strålar från tornprydt herresäte. Säkerligen skulle han tro sig stå framför ett förtrolladt slott och anse sig vara offer för en sällsam synvilla. Och likväl skulle det icke ligga något större under däri än i hvad lifvet, den största trollkonstnären, under alla tider erjudit. — Men låtom oss återvända till verkligheten!

Allt ifrån år 1864 hade, såsom i det föregående redan nämnts, vicehärads höfdingen Karl Johan Lönegren varit ägare af Norrmarks bruk och detsamma underlydande hemman. Denne, som var född år 1823 (hans fader var stadsläkaren Fredrik Isak Lönegren och hans moder friherrinnan Charlotta Lovisin), hörde på sin tid till Björneborgs driftigaste affärsmän. År 1858 anlade han tillsammans med handlanden konsul A. Björnberg Björneborgs mekaniska verkstad. År 1858 hade han köpt Fredriksfors bruk med därtill hörande lägenheter.

Norrmark hade han påtagligen köpt till största delen på kredit, eftersom den ena hälften af godset ännu då Ahlström

tillträdde detsamma var intecknad för 80,000 mark till geheime-rådinnan Magdalena Wilhelmina Mellin och den andra hälften till dess begge förra ägare kammarrådinnan Charlotta Stuart för 20,000 mark och löjtnanten Emil Wallenstråle för 34,000 mark, eller sammanlagdt för 134,000 mark. Det var antagligen till följd af de dåliga och hårda tider, hvilka följde näst efter år 1864, som Lönegren, hvilken, om han ock bedref trävarurörelse och höll järnbruket i gång, likväl hufvudsakligen torde hafva riktat sin verksamhet på jordbruket, icke kunde hålla sig uppe, utan år 1869 nödgades afträda sin egendom till sina borgenärer. Förutom ofvannämnda inteckningshafvare synas handlanden W. Rosenlew och Finlands bank hafva varit de största fordringsägarene.

På borgenärssammanträdet den 10 september 1869 beslöts, att Norrmark skulle försäljas på offentlig auktion, hvilken sedan utlystes till den 17 oktober 1870.

Enligt auktionsprotokollet skulle härvid försäljas, förutom Herrgårds rusthåll om 1 mantal samt Simula ($\frac{1}{3}$ m.), Vrang ($\frac{3}{4}$ m.), Kleemola ($\frac{1}{2}$ m.), Ollila ($\frac{5}{12}$ m.) och Tommila ($\frac{1}{2}$ m.) hemman i Norrmarks by, Uotila ($\frac{2}{3}$ m.) skattehemman i Finnby by, Westergårds ($\frac{1}{6}$ m.) skattehemman i Harjahangas by, alla i Norrmark kapell, äfvensom Riutta ($\frac{1}{3}$ m.), Juhola ($\frac{1}{2}$ m.), Jaakkola ($\frac{7}{48}$ m.), Koskela ($\frac{3}{8}$ m.), Harju ($\frac{1}{4}$ m.), Katajakorpi ($\frac{1}{8}$ m.), Kynäslahti ($\frac{1}{12}$ m.) och Wiitaniemi ($\frac{1}{12}$ m.) skattehemman i Längelmäki by af Påmark kapell samt Kallela ($\frac{1}{3}$ m.) hemman i Lamppi by af Hvittisbofjärd kapell, äfven det på Herrgårds mark byggda järnbruket, som bestod af en tack-järnssmedja med fyra härdar och en hammare, en finsmides- och tvänne spikhammare, hvarförutom på lägenheten fanns en större vattensåg. Alla dessa inrättningar försåldes med tillhörande inventarier.

Dessutom skulle följande af förre ägaren innehafda krono-hemman försäljas: Harju ($\frac{1}{2}$ m.) hemman i Längelmäki by af Påmark kapell samt Alanen Pirttijärvi ($\frac{1}{6}$ m.), Ylinen Pirttijärvi

($\frac{1}{8}$ m.), Pirttijärvi ($\frac{1}{8}$ m.), Välimaa ($\frac{1}{6}$ m.), Råfors ($\frac{1}{4}$ m.), Kankaankorpi ($\frac{1}{4}$ m.), Kankaanpää ($\frac{1}{6}$ m.), Tyykilä ($\frac{3}{16}$ m.), Haapajärvi ($\frac{3}{16}$ m.), Vuorenpää ($\frac{1}{4}$ m.) och Peltomaa ($\frac{1}{4}$ m.), i Hvittisbofjärds kapell utgörande sammanlagdt $2\frac{5}{24}$ mantal, äfvensom den här byggda Lamppi vattensåg.

Emedan Lönegren hade ansökt om tillstånd att för sin äldre sons räkning skatteköpa nyssnämnda kronohemman, och då det icke var säkert, huruvida den å Tyykilä kronohemman belägna Lamppi sågen (grundlagd år 1748) komme att åtfölja hemmanet, blef auktionen invecklad och köparen förorsakades därigenom sednare en mängd ledsamheter. Auktionen förrättades sålunda, att alla skattehemman först utbjödos för fastställande af deras pris, hvarefter dessa utropades jämte Lamppi såg för fastställande af dennas pris, och slutligen utbjödos såväl skatte- som kronohemmanen jämte Lamppi såg i ett köp. Den person, hvars anbud gällde alla dessa skilda delar, var skyldig att stå vid sitt anbud och emottaga skatte-andelen, sågen och krono-andelen enligt den prissättning, som på detta sätt komme att erhållas. Såvida kronohemmanen icke komme att tillfalla konkursförvaltningen, skulle köpet blifva ståndande endast beträffande skatte-andelen äfvensom Lamppi såg, sedan det blifvit utredt, hvart densamma hörde.

Vid auktionen gjorde Ahlström högsta anbudet 182,200 mark för skatteandelen samt 182,800 mark för sagda andel jämte Lamppi såg, hvaremot högsta anbudet 437,100 mark för hela egendomen, såväl skatte- som kronolägenheterna, gjordes af brukskassören Karl Westerberg, som enligt företedd fullmakt förklarade sig hafva gjort inropet å peterburgske grosshandlaren Robert Grossmanns vägnar. Men då Grossmanns förmögenhetsförhållanden voro konkursförvaltningen obekanta, uppmanades Westerberg att ställa säkerhet härutinnan. Westerberg hänvisade till herrar E. M. Mejer & C:o och herr J. G. Kondojanosky, utan att likväl på något sätt kunna gifva stöd härför.

På grund häraf kunde Grossmanns anbud icke godkännas, och hela egendomen utbjöds ånyo, hvarvid Ahlström inropade densamma för 300,000 mark, hvilket anbud af konkursförvaltningen godkändes.

Detta belopp kom emellertid icke att erläggas, emedan Lönegrén af Senaten berättigades att för sin sons räkning köpa Lamppi-hemmanen till skatte. Sålunda kom Ahlström att af auktionsskillingen betala endast 182,000 mark. Med denna utgång af saken torde han äfven själf hafva varit belåten, då han sålunda slapp med en jämförelsevis mindre penningutgift och icke öfverhöfvan behöfde anlita sin kredit. Då de i Norrmark intecknade Mellinska och Stuartska fordringarna om sammanlagdt 100,000 mark tillsvidare emot inteckning fingo innestå, utgjorde det belopp som inom en månad efter auktionsdagen skulle inbetalas 82,200 mark. Friherrinnan Mellins fordran på 80,000 mark, hvarå räntan 4,000 mark årligen erlades till senator J. Ph. Palmén, fick innestå ända till år 1876, då en af friherrinnans arfvingar öfverste A. Ramsay uppsade densamma. Stuartska lånet betalades på anfordran redan i oktober 1871.

Men nästan strax efter det Norrmark sålunda kommit i Ahlströms ägo, väcktes anspråk på att han åter skulle afstå därifrån. Lönegrén instämde nämligen såväl honom som förvaltarene af konkursboet till häradsrätten under påstående att auktionen varit olaglig och att köpet förty borde återgå. Före auktionen hade hemmanen icke på sätt lagen föreskref blifvit värderade och beskrifna och kungörelsen om auktionen hade upplästs i endast fem af häradets sexton kyrkor. Grosshandlaren Grossmanns anbud hade icke godkänts, ehuru i auktionskungörelsen icke nämnts något om ställande af säkerhet vid auktionstillfället, utan tvärtom meddelats, att köparen hade en månads tid för fullgörande af likviden. Kassör Westerberg hade på handlanden Grossmanns vägnar hänvisat till peters-

burgska handelshuset E. M. Meijer & C:o och handlanden J. G. Kondojanosky samt dessutom varit beredd att genast ställa säkerhet för 30,000 mark, ehuru erbjudandet af denna säkerhet icke kunnat komma i fråga, då förvaltarene af boet nekat att meddela upplysningar om beloppet af den säkerhet som borde presteras. Vidare beskyllde Lönegrén W. Rosenlew för att denne, ehuru han själf uppträdt såsom köpare af Norrmark, likväl i egenskap af syssloman i Lönegréns konkurs tagit del i pröfvandet af Grossmanns anbud. Då härtill ytterligare kom, att Lönegrén icke fullt en månad efter auktionstillfället på Grossmanns vägnar erbjudit full likvid enligt dennes inrop, men detta anbud icke antagits, fordrade Lönegrén att Ahlström måtte skyldigkännas att till konkursboet återlämna de gods han tagit i besittning samt att konkursförvaltningen måtte åläggas att verkställa ny auktion.

I saken hörde förklarade sysslomännen i konkursen bland annat, att auktionen försiggått på lagligt sätt, och hvad beträffade den omständigheten att Grossmanns andra anbud förkastats, så hade detta skett af samma orsak som första gången, ity att Lönegrén vid anbudets görande icke företedt de för dess framställande erforderliga medlen.

Häradsrätten förkastade äfven den 21 mars 1871 käromålet såsom i allo obefogadt och så äfven hofrätten.

Förrän saken slutligen afgjordes i senaten, vidtog Lönegrén en åtgärd, hvilken förtjänar att omtalas, då den måhända bidrager till att belysa förhållanden, hvilka senare uppstodo emellan Ahlström och honom. Senaten hade den 11 november 1872 dömt Lönegrén till ett halft års fängelse för bedrägligt förfarande emot sina borgenärer. Dock hade senaten samtidigt berättigat hans äldsta son att skatteköpa oftanämnda Lamppi kronohemman. Med anledning häraf vände sig Lönegrén uti bref af den 16 november till Ahlström med ett förslag, som afsåg att få till stånd en uppgörelse i godo af deras mellanhafvanden,

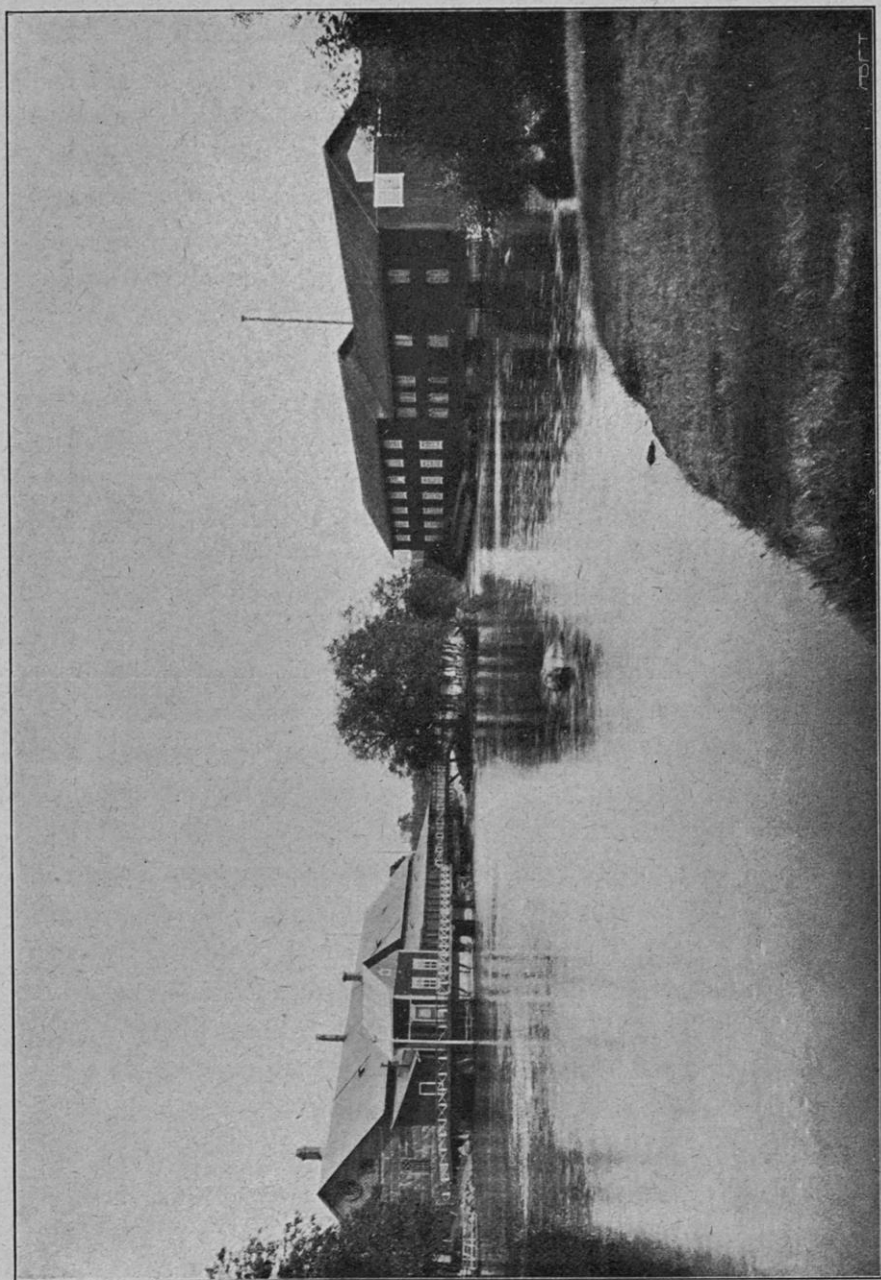
innan senatens utslag i auktionsärendet meddelades. Uti brevet vill Lönegrén låta påskina, att det vore alldeles ovisst, huruvida senaten komme att förklara auktionen beståndande.

»Häradsrätten och hofrätten hafva visserligen ogillat mina påståenden, men till stöd för dessa kan jag åter bland andra åberopa utlåtanden af Sveriges största jurister riksarkivarien Nordström och justitieombudsmannen Fröman, med hvilka jag i denna fråga kommunicerat mig. Saken rörer dessutom en ganska viktig principfråga, nemligen den, huruvida fordrings-egarne i en konkurs helt och hållet efter eget godtfinnande kunna förfara vid realiseringen af massans egendom eller om lagstiftaren, likasom i andra civiliserade länder, äfven hos oss däri ingripit, såsom fallet t. ex. är vid utmätningssauktion. — — — Möjligen komma de oerhörda förvecklingar, som blefve en naturlig följd af auktionens upphäfvande äfven att i sin mån inverka på domaren, ehuru sådant minst vid principfrågors afgörande borde kunna komma i fråga.»

Ehuru Lönegrén sålunda är af den åsigten, att rättvisan — åtminstone den transmarina — är på hans sida, har han likväl tröttnat på tvistandet och föreslår därför, »1) att H. H. afstår till mina barn utan någon ersättning Kallela hemman med allt hvad där för närvarande finnes så i löst som fast, 2) att ifall Lamppi såg blifvit konkursmassan tilldömd, erlägger H. H. den därför fastställda auktionsskillingen, hvarefter denna såg såsom den nu »går och står» samt med allt hvad därtill hörer, jemväl utan ersättning till Lönegréns barn öfverlåtes.»

I ersättning för denna tjänst svarar Lönegrén för, »att tvisten, beträffande den Norrmarkska auktionen, beroende på k. senatens afgörande, nedlägges, likasom alla andra till följd däraf uppkomna rättegångar, nu genast.»

Så lockande detta förslag än kunde synas, gick Ahlström likväl icke in på detsamma, utan afvaktade lugnt senatens utslag, som gafs några veckor senare eller den 5 december 1872

Normarks nuvarande såg och smedja.

och genom hvilket den försiggångna auktionen förklarades bestående.

Men ännu en annan, skenbart mycket större fara gällde det att afvärja. Par år efter köpet eller i februari år 1873 erhåller Ahlstöm en af kammarrådinnan Charlotta Stuart och possessionaten O. E. Stuart, hvardera bosatta i Sverige, utverkad stämning angående lösande i börd af Norrmark med därunder hörande hemman. Vid det Ahlström i denna sak vänder sig till sin juridiska rådgifvare vicehäradshöfdingen O. Kumlin i Helsingfors uttalar han den förmodan, att utlänningar icke hade rätt att i Finland äga jord utan att af senaten hafva utverkat sig tillstånd därtill, och underrättar sig om, huruvida Stuartarna ansökt och erhållit sådan rätt. I sitt svar meddelar Kumlin, att han ur senatens protokoll fått reda på, att svenska undersåterna löjtnant Emil Wallenstråle och enkekamrarrådinnan Charlotta Stuart, född Wallenstråle, år 1859 erhållit tillstånd att uti två år besitta den dem tillfallna hälften af Norrmarks bruk och att de därjemte anhållit att än vidare i fyra år få innehafva sagda egendom på det att de under denna tid måtte äga rådrum att densamma till finsk undersåte föryttra. I resolution af den 6 maj 1861 förunnades sökandene rättighet att ytterligare i två år äga och besitta omförmälda fastighet, likväl med förståndigande att någon vidare tidsförlängning sökandena i berört afseende icke komme att beviljas. Någon senare ansökning om tillstånd att få äga Norrmark hade icke till senaten inlemnats. Att kammarrådinnan Stuart och possessionaten Stuart, i händelse dessa till Lönegrén försålt lägenheterna, icke ens om de vore finska medborgare vore berättigade att i börd återlösa desamma, därom var Kumlin med stöd af 6 kap. i J. B. fullkomligt öfvertygad. Kumlin antog dock att det var någon inom bördsled till säljaren stående skyldeman, som utverkat sig stämningen och i sådant fall kunde, enligt hans åsigt, possessionen, därest den i säljarens hand varit arvejord och blifvit i börd köpt samt bördemännen

senast å första rättegångsdagen af det ting då tredje uppbudet å fastigheten skulle tagas, i rätten nedsatt den köpeskilling, för hvilken lägenheterna i fråga blifvit till Lönegrén försålda, af finsk medborgare eller utländsk man, som utverkat sig tillstånd att ega och besitta fastigheten, vinnas i börd. Därför antog Kumlin att processen i dess dåvarande form skulle förloras.

Huru härmed än förhöll sig, så kände Ahlström sig i alla fall orolig för, huru saken skulle aflöpa. Frukten var likväl onödig, ty då kärandene icke på utsatt dag med bördeskillingen infunno sig för att bevaka sin rätt, förföll frågan om bördandet af Norrmark. Dagen (den 12 mars 1873), då saken skulle afgöras, var den kanske mest spännande i Ahlströms lif. Tvänne vänner till honom handlanden Lagerström och sjökaptenen Nordberg hade infunnit sig på Norrmark och på skämt berättat att posten samma dag hade kört in till Björneborg beledsagad af två kosacker, hvilket väl tydde på att den medförde stora penningesummor. Först då klockan hade slagit sex utan att någon bördeskilling afhörts, erkände gästerna att de narrat Ahlström, som utan tvifvel då drog en djup lättnadens suck.

Detta skrämskott hade dock äfven sina följder för Ahlström. Oviss om, huruvida han möjligen skulle blifva nödsakad att lämna Norrmark och återvända till Långfors, därifrån han redan hunnit bortflytta, beslöt han att köpa Kautua bruk i Euraåminne, som just då stod till salu. »Då jag en gång lefvat på en herrgård, så återvänder jag ej mera till ett torp», skall han hafva yttrat.

Sågägaren Antti Ahlström hade sålunda blifvit bruksägare och herre till Norrmark och genom denna fredliga eröfring hade han med sitt rike förenat en vidsträkt ny provins. Om han äfven vid denna eröfring hade bistått af lyckan, så visar dock det faktum, att han var den ende, som dristade åtaga sig denna skuldbelastade affär, hvilken energi och tillit till egen kraft och egen förmåga han lifvades och uppehölls af. Och ehuru köpe-

summan med afseende därå, att Norrmarks värde af Ahlström själf uppskattades till minst 400,000 mark, var nog låg, medförde likviderandet af den till betalning förfallande posten likväl icke alldeles obetydliga svårigheter, emedan den under ofvannämnda process rådande osäkerheten uppenbarligen gjorde det svårare att erhålla kredit. Detta framgår på sätt och vis däraf, att det icke synes hafva varit så alldeles lätt för Ahlström att betala den Stuartska fordran på 20,000 mark och att fordringsägaren redan vidtagit åtgärd om beloppets indrivande.

Men vare härmed huru som helst, alla svårigheter öfvervunnos och Ahlströms glädje däröfver var otvifvelaktigt lika stor som hans vänners, af hvilka en, pastor J. Granqvist i Siikais lyckönskar honom till köpet och förutspår, att »Norrmarks bruk i hans händer snarligen borde göra honom till miljonär, om Gud förunnar lycka och god helse». Detta uttalande af en samtida visar tydligt, hvilken uppfattning de som närmare kände honom hade om mannen.

För ro skull må här äfven omtalas hvilka andra funderingar folk hade om källan till Ahlströms framgång. Vid tiden för Norrmarks köp hade en man från Långfors uttryckt sin förundran öfver, hvarifrån patron kunde få så mycket pengar. — »Han är frimurare», hade en gammal gubbe svarat. — »Hvad är frimurare då för något?» — »I Helsingfors finnes det en smedja, där det fabriceras gulldosor. Då man före morgonmålet blåser på botten af en sådan dosa, så blir den fylld med pengar. Den, som får köpa en sådan dosa, är frimurare. Patron skall hafva en sådan dosa.»

Något sådant trolldon torde Ahlström icke hafva ägt, men en annan lyckobringare hade han, som hvarje dag före frukosten var i verksamhet. En af hans affärsvännar har berättat, att de en gång suttit tillsammans långt in på natten, men att Ahlström likväl redan tidigt följande morgon infunnit sig hos honom för någon affärs skull. Han hade redan hunnit springa och bråka,

så att svetten lackade ur pannan. »Ni säger att jag alltid har tur och förundrar er öfver att jag städse har lycka med mig. Härpå beror min lycka» — och han torkade svetten af pannan.

Ständig vaksamhet, outtröttlig flit, oböjlig energi — se där Ahlströms trollmedel! Man skulle tycka, att hans verksamhetsbegär, sedan Norrmark kommit i hans ägo, bort vara tillfredsställdt och att utvidgningsplanerna för någon tid skulle afstanna. Men så var ej fallet. Redan följande år uppstår i hans hufvud en ny plan, hvilken i betraktande af hans dåvarande tillgångar och hjälpmedel kan betecknas såsom ett jätteföretag. Han umgicks nämligen med tanken att köpa Storsands ångsåg i Björneborg, som skulle försäljas på konkursauktion. Sågen hade egts af handlandena K. Borg, J. Grönfelt och K. J. Lönegrén. Förutom sågen salubjödös såsom till densamma hörande 2,500 standert plankor och bräder samt omkring 180,000 stycken afverkad stock, alt för en köpesumma, som ej finge understiga en half miljon mark.

Redan i januari eller icke fulla fyra månader efter det Ahlström köpt Norrmark finna vi honom upptagen med att förskaffa sig penningar för realiserande af den nya planen. I hemlandet kunde han ej hoppas på att erhålla så stora belopp som för ändamålet behöfdes och han var därför tvungen att vända sig till utlandet. Först framställer han saken för P. A. Scheydt i London, som hade en stor fordran i Björneborgs ångsågs konkurs, och ber denne icke allenast uppgifva beloppet af denna sin fordran och låta densamma innestå emot inteckning, utan ock gifva penningar i förskott för betalandet af köpesumman. Såsom säkerhet utfäster sig Ahlström att ställa de skuldfria och honom ensam tillhöriga fartygen »Lankoski», »Saarikoski» och »Harmoni» samt en tredjedel af »Suomi» och dessutom alla de trävaror som funnos på lager och komme att

försågas till nästa öppet vatten. Scheydt ger emellertid ett nekande svar.

Då vänder sig Ahlström till Neame & C:o och utlofvar såsom säkerhet, förutom alt det förenämnda, Långfors hemman och Norrmark. Svaret lyder: »Vi endast förskottera emot tillverkningar, icke emot fastigheter. Intet engelskt hus ingår på proponerade villkor.»

Äfven Engström & Browning försöker Ahlström stämma för sin sak, anhållande om kredit af ända till 700,000 mark och tror han sig redan följande höst af denna summa kunna återbetala 500,000 mark, till hvilket belopp han beräknar vinsten af alla trävaror under året för den händelse, att han erhöles ångsågen.

Engström & Browning svara som följer:

»Beträffande den proponerade affären, ifall H. H. skulle inköpa Björneborgs Ångsågsverken, så tacka vi för offerten och bedja H. H. icke illa upptaga, — eller tillskrifva någon brist på förtroende, att vi afslå den, åtminstone i dess nuvarande form.»

»Ersättningen i försäljningen af ett betydligt quantum plankor etc. är visserligen frestande, men affären är något för vidlyftig och drager ut på tiden, för att under nuvarande osäkra politiska förhållanden konvenera oss, hvartill kommer att vår chef, som är nu gammal, ogärna inlåter sig på långtrådiga engagementer. Hade det varit fråga om ett och annat tusende pund att regleras under året, hade vi gärna tagit densamma i öfvervägande.»

»Kommer därtill, att de erbjudna säkerheterna, som utan tvifvel äro ganska nöjaktiga för inom Finland boende landsman — icke vore för utlänning eller i England hvad man kallar realiserbara. Affären är med ett ord, som den förelagts oss, mindre merkantil än finansiell, — och vi söka egentligen merkantila affärer i utlandet.»

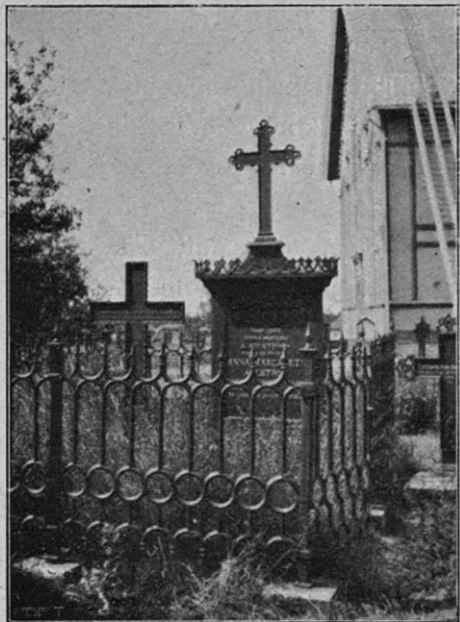
Ännu ett försök göres och denna gång vänder han sig till hamburgaren Carl Rönneberg med ett förslag om bildandet af ett bolag för inköp af ångsågen. Men icke heller hamburgaren är villig att räcka honom en hjälpsam hand.

Med den för honom egna envisheten besluter Ahlström i alla fall att gripa saken an — med egna krafter. Då vid auktionstillfället endast 100,000 mark behöfde slås i bordet, samman-skrapar han den summan genom att åt P. Sviberg sälja fartyget »Harmoni», genom att hypotisera sina till 368 standert uppgående lager i Jokikrooppi och Markunkari samt genom att af Havemann i Lybeck låna 10,000 mark banko. Därtill hade han gifvit kapten Hidén, som med »Saarikoski» befann sig i Norge, order att försälja fartyget, om någon hugad köpare yppade sig.

Men alla dessa ansträngningar voro förgäfves. Sågen gick Ahlströms näsa förbi. Orsaken därtill var den, att han såsom konkurrent hade en man som denna gång var mera förslagen än han, kommerserådet F. W. Rosenlew. Då Rosenlew såsom syssloman i konkursen noga kände värdet af den till försäljning afsedda affären, hade Ahlström beslutit att med sina anbud stanna vid ett belopp som endast obetydligt öfverstege det af Rosenlew erbjudna. Efter att hafva gjort några bud hade Rosenlew plötsligt upphört att bjuda och aflägsnat sig. I stället hade en annan person, tullförvaltaren Oldenburg, fortsatt sina redan tidigare nu och då gjorda bud och uppdrifvit sågens pris till 800,200 mark. Då Ahlström visste att Oldenburg icke för egen räkning kunde göra anbud och antog att denne uppträdde såsom ombud för en viss mindre fordringsägare, hvars anbud icke skulle godkännas, afstod han från konkurrensen tagande för gifvet, att hans anbud likväl sist och slutligen skulle godkännas och att det därför vore onödigt att s. a. s. konkurrera med sig själf. Men hans bestörtning och förargelse voro icke ringa, då Oldenburg efter det klubban fallit företedde

en fullmakt, enligt hvilken den andre spekulanten var ingen annan än Rosenlew. En person som var närvarande vid auktionen har berättat, att Ahlström då icke kunde beherrska sitt lifliga lynne, utan slog sig turvis för pannan och turvis på knäna, beklagande sig öfver sin kortsynthet. »En sådan s—ns tillställning!» utropade han allt emellanåt och detsamma utropade han ofta ännu efteråt.

Björneborgs ångsågsbolag har allt från denna tid under V. Rosenlew & C:os ledning varit Björneborgs största trävarufirma. Till dess framgång har bidragit sågens utomordentligt fördelaktiga läge vid mynningen af en bekväm flötled och dess närhet till Räfsö exporthamn, fördelar tack vare hvilka affären utan tvifvel äfven i Ahlströms hand skulle utvecklats till hvad den under ledning af hans lika skickliga medtäflare blifvit.

Anna Margaretha Ahlströms graf.

Stora voro således de förändringar, som under de senaste åren inträffat i Ahlströms yttre lefnadsförhållanden. Till dessa kommo kanske ännu större i hans privatlif. Den 21 november år 1870 dog nämligen hans hustru Anna Margaretha.

I det föregående hafva vi redan omtalat att fru Anna Margaretha icke förstod sig på sin man i det afseendet, att hon skulle skänkt honom sitt understöd och sin medkänsla i hans

affärsföretag. Sålunda vunno bl. a. hans skeppsbyggnader icke hennes erkännande. Då Saarikoski skulle utskjutas, infunno sig några af Anttis vänner från Björneborg för att öfvervara tilldragelsen och dessa uppmanade frun att följa med till Sastmola. »Jag kommer ej», svarade hon, »och jag är ej nöjd med hela saken. Nog komma vi till rätta äfven utan skepp.» Och sedan hon sagt detta gick hon till sina hushållsbestyr så att nycklarna i den stora knippan vid bältet skramlade.

Denna olikhet i karaktärerna störde emellertid ej det goda förhållandet och Ahlström hade säkerligen icke kunnat bevara sin stora aktning för kvinnan, om han icke hyst en sådan för sin egen hustru. Om någon större meningsolikhet uppstod och värdinnans ordflöde började rinna stridare än vanligt, slog Antti öfver till skämt och började sjunga: »Tuoll' on mun kultani, ain' yhä tuolla» — eller något liknande. Ofta skall han äfven hafva sagt till mor: »allt vore väl, om jag blott dagen i ända skulle sitta inne med dig i salen och du toge emot kvarnlapparna och jag lade pengarna i skåpet.»

Liksom Långfors' aktsamma värdinna hade motarbetat köpet af Saarikoski, så motarbetade hon äfven köpet af Norrmark och skall äfven en gång fått detsamma afböjdt, på samma sätt som Saarikoski köpet. Detta torde hafva inträffat då Norrmark och Lamppi år 1864 öfvergingo i Lönegréns ägo. Då dessa sedan sex år senare åter stodo till buds, sade Ahlström: »denna gång skall jag ej lyssna till käringprat» — och uppgjorde köpet.

Om Ahlström äfven tidigare kunnat blifva ägare jämväl af Lamppi-hemmanen, torde det likväl böra antagas, att det var en lycka för honom att köpet då ej blef af. Ty kort därefter kommo affärskriserna och nödåren, under hvilka äfven Ahlström måhända hade haft det svårt att reda sig. År 1870 däremot hade tiderna blifvit bättre, så att icke ens de stort företag längre var ett vågspel.

I sitt äktenskap med Anna Margaretha Långfors hade Antti Ahlström tre barn: Anton Alexander, född 1851 och död 1853, Emilia Gustafva, född 1852 och död 1863, samt August Wilhelm, född 1855 och död 1888. Gustafva var sin faders älsklingsbarn och skall hafva haft musikaliska anlag. Under sin skolgång i Björneborg insjuknade flickan i en svår halsåkomma. Fadern var där för att sköta henne och gjorde redan förberedelser för hemresan, då han trodde att barnet skulle tillfriskna. Men då insjuknade Gustafva ånyo och dog några timmar senare i sin faders famn.

Äfven Anna Margarethas död kom plötsligt, utan att någon kunde ana den. Den förorsakades af hjärtslag. Tidigt på morgonen förenämnda dag hade den verksamma husmodern gått för att se efter korna i fähuset och hästarna i stallet. Vid sin ankomst till stallet hade hon märkt, att de okynniga drängarna under natten användt en af hästarne för en oloflig dansfärd. Efter att i anledning däraf vid dåligt humör hafva återvänt till sitt rum hade hon vanmäktig sjunkit till golfvet och, sedan hon lyftats på sin bädd, inom kort slutit ögonen till den eviga hvilan. Ahlström själf befann sig då icke hemma, utan var rest till Björneborg i affärer rörande det nyss köpta Norrmark.

VIII.

EVA HOLMSTRÖM OCH
ANTTI AHLSTRÖM.

Lycka — är ett ord, som man ofta möter, då man bläddrar i Antti Ahlströms lefnads bok. Den uppträder där i alla sina skiftningar: som medgång, som tur i affärer, som undgående af faror och förluster, men klarast och renast lyser den oss emot som den personliga lycka vi kalla kärlekens lycka. Denna lycka spirade upp under förlofnings tidens ljusa vår — vecklade ut sina skäraste hjärteblad under den äktenskapliga samvarons försommar, och slog ut i full blom i form af en familjelycka, som fortsattes lifvet igenom. Och icke ens dödens dystra vinter var nog mäktig att förstöra densamma.

Antti Ahlström ville icke och kunde icke taga den med sig i grafven, utan lämnade den i arf åt de efterlevande. Den lycka han gifvit och den lycka han fått finnas allt ännu kvar — icke som ett minne blott, utan som ett lefvande lif, som en allt upplifvande kraft. Allt fortfarande värmer denna lycka den husliga hård, vid hvilken hans plats nu är tom. Icke ens främlingen som träder under det tak, där Eva och Antti Ahlström älskade och högaktade hvarandra, kan undgå att känna en fläkt af denna lycka.

Det är icke *jag* som borde skriva det kapitel i Ahlströms biografi som nu förestår. Detta skulle rätteligen tillkomma Er, fru Eva. Ty jag vet, att jag aldrig skall kunna af den Eder så käre hädangångne gifva en bild, som fullt motsvarar Edra önsknningar. Men jag vill icke heller försöka *detta*. Jag vill endast, då jag ju icke kan och icke vill lämna dessa blad tomma, fylla dem med de dokument Ahlström själf gifvit mig: med utdrag ur hans egna bref.

Och detta med så mycket större skäl som dessa bref — hans kärleksbref till sin unga trolofvade — äro egnade att icke blott tolka hans känslor för den kvinna, hvars hjärta han vunnit, utan ock att låta hela hans personlighet framträda i en den mest sympatiska dager. Ett af de vackraste dragen hos honom var hans djupa aktning för kvinnan, som han ställde mycket högt. Ofta hördes han uttala som sin öfvertygelse, att mannen icke vore värdig att lösa kvinnans skoband.

Lyckan är aldrig en gåfva, som faller ofvanifrån utan egen förtjänst. Hon skall sökas och finnas, men framför allt skall hon uppskattas och efterlängtas. En af Ahlströms gamla vänner har berättat, att Ahlström om någon uppfyllde detta vilkor. Ofta hörde man honom tala om sin längtan, sin saknad efter ett lyckligt äktenskap. »Om jag skulle finna en god hustru» — hade han engång suckat.

Och det dröjde icke länge, förrän han fann henne han sökte, mötte henne han längtade efter.

Det första sammanträffandet mellan Antti Ahlström och hans blifvande ledsagarinna genom lifvet, egde rum hösten 1870. Eva Holmström var då guvernant hos Ahlströms styfson pastor Johan Liljeblad i Nerpes. Det var en egendomlig tillfällighet att Ahlström då var stadd på friarefärd, ehuru ej för egen, utan för en god väns, pastor F:s räkning. Den tiden var det en tämligen allmän sed, att unge män gåfvo sig ut att söka sig en maka, och foro från socken till socken,

t. o. m. från gård till gård tills de slutligen funno hvad de sökte. För säkerhets skull följde ofta en talman med, men F. hade inte en, utan två sådana, Ahlström och en pastor G. Expeditionen åkte i vagn och med två hästar en ruskig oktoberdag in till Nerpes prästgård. Efter att ha en stund beskådat den unga, behagfulla Eva, hade F. utbrustit: »Det var en treflig guvernant! — Tror jag stannar.» Och han stannade några dagar och de andra med honom.

Man började redan bry Eva och hade henne att rodna gång på gång. Men F. kom sig aldrig till någon förklaring, ehuru Antti försökte göra sitt bästa att uppmuntra honom därtill. »Fria du bara till den granna Eva», hade han sagt; men F. svarade: »Låt mig vara i fred — du kan spara henne för dig själf.»

Och länge räckte det icke, innan Ahlström kom tillbaka, denna gång för egen räkning. Det var i april följande år och under tiden hade han blifvit enkling. Man gjorde då bland annat en utflykt till Kristinestad. Samma sommar i juni var Ahlström åter på besök hos Liljeblad i Nerpes, dit också Eva Holmström var bjuden. Samtidigt uppenbarade sig på prästgården en annan friare, pastor C., sökande dock förgäfvets tillfälle att förklara sig för den unga damen. Ty utan att Ahlström någonting sagt, hade hans känslor hlifvit uppenbara och vunnit genklang. Detta undgick icke häller den andra friarens skarpa blick och hade i synnerhet *det* hos honom framkallat oro, att Antti vid afresan viftade till afsked med sin näsduk.

Ehuru inga band ännu knutits, hade ett hemligt samförstånd dock uppstått. Om också Antti icke var hvad man kallar en vacker karl, hade hans manliga och glada väsen, det öppna uttrycket i de blå ögonen och det vackra draget kring munnen gjort ett outplånligt intryck på den unga flickans lättörda sinne.

I juli firades ett bröllopp i Långfors. En af Ahlströms brorssöner Frans Ahlström skulle sammanvigas med Ida Norr-

gård. Liljeblads voro bjudna till brölloppet och med dem naturligtvis också Eva Holmström. Tre kilometer från Långfors möttes de af Antti Ahlström, som kom dem till mötes åkande ensam i vagn och bjöd Eva plats vid sin sida. Till Anttis icke ringa ledsnad afböjdes artigheten och han fick kuska hem som han kommit ensam i sin vagn.

Lankoski fors.

Liljeblads togo in hos Ahlström på Liljelund, där också den blifvande frun till Långfors tillbragte sin första natt — utan att få en blund i sina ögon. Det var forsens brus, kanske än mera känslornas svall i eget bröst, som höllo henne vaken.

Bröllopsdagen, den 6 juli, var vacker och solig. Brölloppet var gladt och trefligt, brudparet ungt. Det dansades ute och inne och en musikkår från Björneborg stämde upp den ena glada melodin efter den andra. Vid middagen höll Antti ett tal till brudparet och talade flytande som — en präst,

och en präst hade alltid varit Evas ideal och ett prästhem hennes drömda framtids lycka! Andra dagen dansades och lektes det åter. Eva och Antti drogos allt mera till hvarandra, den ömsesidiga sympatin tillväxte och utvecklades och då Antti tredje dagen, som var den 8 juli, gaf luft åt sina känslor, var detta icke mer en öfverraskning, utan en besegling af en i tysthet redan anknuten förbindelse.

Jag behöfver väl icke skildra den lycka som genomströmmade Anttis bröst, då han nu äntligen funnit henne han sökt och hans framtids himmel log emot honom ljus och sommarvarm.

Men — denna himmel drogs plötsligt i moln och det som varit ljust blef mörkt.

Strax efter brölloppet reste de nyförlofvade till Björneborg för att beställa ringar. På återvägen därifrån försvann Anttis glädtighet småningom, han hade blifvit allvarsam och fåordig och tviflets onda andar hade kastat sig öfver honom. Eva var tystlåten och blyg, och detta förklarades af Antti för köld och likgiltighet. Också torde några »vänner» haft sin del däri, att Antti allt mer började misströsta om att ha funnit den rätta. Och öppen som han var, dolde han intet af allt detta för sin fästmö. Så åtskiljdes man den gången.

Det är icke svårt att föreställa sig, med hvilka känslor den unga flickan emottog en dylik bekännelse och huru djupt hon kände sig kränkt i sin kvinnliga stolthet. Ett obarmhärtigt öde lade ännu sten på bördan. Eva var bjuden som brudtärna till ett annat bröllopp, hvilket hölls på Berga bruk i Malax, och med hjärtat fullt af sorg och besvikning reste hon dit från Långfors, måste vara glad med de glada och däremellan genomvaka sömnlösa nätter — huru bittert allt detta kändes, är icke heller det svårt att tänka sig.

Men så kom ett ångerfullt bref från Antti och efter några dagar kom han själf till Kristinestad, ödmjuk och tillintetgjord, som om han sluppit en elak mara, den han icke kunnat bekämpa.

Och så småningom blef allt bra igen och de ungas förbund knöts ånyo för att aldrig mera upplösas.

En liflig skildring från denna tid återfinnes i följande bref af den 21 juli från Antti till Eva:

»Du, min kära älskade Eva, säger i ditt bref, och detta icke utan orsak, »att du ej sålt dig lik en handelsvara åt den mest bjudande.»

»Englarne i himmelen skulle gråta af smärta och nedkalla alla afgrundens plågor öfver den mannens ringhet, som skulle hysa så låga och nedriga tankar om en oskyldig och ädel kvinna, som att anse henne vara en handelsvara.»

»Med blygselrodnad och tårfyllda ögon knäfalle den usla mannen för dina fötter och bedje dig med ångerfullt hjerta om förlåtelse, att ha tänkt så nedrigt om dig.»

»Männe du, min älskade egen Eva, har anledning att med Profeten Nathan yttra: just du, David, är denna mannen.»

»Du har visserligen anledning att tänka ett och annat om mig, som plågat, sårat och skymfat dig.»

»Jag är visserligen en handelsman, men som sådan borde man ej helt och hållet vara utan menskliga känslor.»

»Huru lätt vore det icke att öfvergifva en flicka, om hon kunde anses som allt annat dödt ting, men så är icke fallet.»

»Då jag begärde ditt hjerta och din hand, så skedde detta icke att äfventyras med dig, min Eva, min föresats var orubblig och kärleken fullkomlig, som ingen menniska hade kunnat förändra, men kort derpå, då jag fann din tystlåtenhet, brist på ämnen till samtal och underlägsenhet att försvara dig, ansåg jag mig ha misstagit mig och dig ej kunna följa med min verkningskrets. Äfven ansåg jag dig äga mindre sällskapsvana, världserfarenhet, som tyngde och hvilade tungt på mitt hjerta, och detta gaf mig anledning till mitt handlingssätt.

»Om jag tog saken från hvilken sida som helst, så var vägen mörk och dystert och alla svarta moln hvilade med tyngdens börda på min själ. Den onde anden hade påklädt sig, med fullkomlig föresats, sina svarta kläder, för att så svart som möjligt visa sig hos mig. —»

»Det är ej så lätt sak att öfvergifva en flicka, hvars hjärta man sårat, hvars namn och framtid man skymfat, hvars moder man tvungit att med Rachel gråta öfver sitt barns skymf och bortgång från ro till oro och kanske förtidig död, allt detta hvilar hårdt på mannens själ och samvete och gnagar oupphörligt hans känslor, om han dem har. —»

»Ditt bref har upplifvat mig på andra tankar om dig, än som jag tillföre haft.»

»Roligt är att träffas vid godt humör i nästa söndag — men kanske jag måste blygas för dig och dina anhängare.»

»Men jag tänker som Luther i Worms: »här står jag och kan ej säga annat, än hvad jag sagt.»

»På samma sätt säger jag, ty jag förmår ej mera än Gud gifver mig magt och förmåga. Ärligt och rent har jag tänkt, om saken sedan tagit en annan vändning, det råder jag ej före.»

»Många helsningar till dig, min egen Eva, och må väl tills vi i söndag träffas. Just nu kommer posten.

Din egen Anders.»

Ett följande några dagar senare skrifvet bref visar, att alla moln numera skingrats. Antti berättar där, efter sin hemkomst från Kristinestad, huru han »under hela vägen tänkte att om han hade sin kära Eva vid sin sida, så skulle resan framskrida trefligare än ensamman». Han planerar en resa till Liljeblads i Nerpes och fantiserar att: »om en skrinnbana vore fästad vid telegrafråden, så ryckte jag dig hit till mig och sedan drucke vi kaffe tillsammans i stället att jag nu dricker ensamman kl. 1½6 om morgonen —» och gifver sedan sin fästmö följande i sin

välmening rörande råd: »gör nu resor till Högholmen att bada för att du må få god aptit och blifva riktigt fet tills bröllopet blir», — »laga nu dina brudklädningar i ordning, om de stå att köpas i Kristinestads bodor (nemligen tyg). — Spara ingenting hvad som hör till brudens kostym och prydnad, ty vacker och stolt bör du taga dig ut.»

Följande med poetiska och vackra liknelser fyllda bref förtjenar att läsas i sin helhet:

»Långfors den 30 juli 1871.

»Min ömt älskade Helena!

»Tack för ditt bref af den 27, som jag i dag kl. 7 om morgonen bekom.

»Då jag kl. $\frac{1}{2}$ 1 i natt anlände hem från min Eriksgata, trodde jag att under min bortvaru bref anländt till mig från min älskade Helena, men till min stora förvåning fanns intet bref.»

»Jag tänkte i mitt hjärta då: nu har Helena glömt bort sin Anders, nu är hon visst sjuk, nu ämnar hon säkert öfvergifva sin Anders, eftersom hon ej skrivit någonting; mera brådt än jag kan hon väl icke ha, och ändock har jag hunnit i veckan skriva bref till min älskade Helena, ehuru jag varit på resor 5 dagar i veckan.»

»Men det goda kommer aldrig för sent, så också nu. Då jag kl. 7 om morgonen stiger upp och tittar ut på gården, så ser jag en af Starckens pigor sträfvat till min bostad, och kommen närmare ser jag henne ha ett bref i handen — detta visst af min Helena, tänkte jag, och därvidlag bedrog jag mig icke.»

»I morgon, om väderleken är gynnande och inga förhinderliga bref i afton anlända med posten, ärnar jag resa till Kristinestad, för att helsa och gratulera dig på din namsdag. —»

»Denna namsdag bör anses, man tycker åtminstone så, bli den gladaste du någonsin förut firat. Kl. 3 à 4 tänker jag hinna

till min älskade Helena. Kanske resa vi till Nerpes med samma, åtföljda af någon af dina syskon?»

»Du klagar, att du haft ledsamt efter det vi skildes, men bättre har det ej varit med mig heller.»

»Måtte saknaden i en aflägsen framtid efter hvarandra vara lika stor, lika kär. Ack! huru ljuf, huru helsorik vore icke vår förening, vår sammanlefnad då. —»

Antti Ahlström.

»Måtte vi alltid kunna uppfylla hvarandras fordringar, gå hvarandras önskningar till mötes, så skall vår förening alltid vara lycklig och säll.»

»Vi skola växa, vi skola frodas uti vår kärlek till hvarandra, som en oskadd blomma växer och frodas vid en rinnande vattenkälla.»

»Vi skola blifva lika nödvändiga för hvarandra och sakna hvarandra som en torr och ofuktad jord längtar efter morgonregn eller dagg och som en mulen dag saknar och

längtar efter den uppgående och strålande morgonsolen.»

»Vi skola värdera hvarandra likt ett gyllene äple, buret uti försilfradt fat.»

»Vi skola, då vi uti en aflägsen framtid nalkas och hamna vid evighetens portar, säga: Herre, här äro vi och de våra du gaf oss.»

»Måtte vi aldrig förgäta vår Herre; ty då förgäter han oss och tager bort sin välsignelse och då äro vi förtappade, ty

den mörka, onda engeln träder då fram och för oss på olofliga vägar.»

»Då denna dag är en söndag som jag skrifver till dig, min älskade Helena, så ha religiösa tankar bemäktigat mina inre känslor.»

»Det är ingen synd att jag här beledsagar en varm kyss med helsningar till min älskade och saknade Helena.»

»Adjö tills i morgon, min goda, älskade Helena.

Din egen Anders.»

Detta ömma bref gjorde dock vid första genomläsandet ett alldeles förkrossande intryck på emottagarinnan. Hon hade glömt att det var Helenadag, och att hon hette Helena, och orden »min älskade Helena!» hade af henne tagits för »min älskade Hilma!» — så hette en af hennes systrar — och hon läste och läste och rodnade och bleknade, men förstod ingenting förrän allt blef klart.

Helenadagen, den 31 juli, firades i Kristinestad och dagen därpå reste man till Nerpes. Bland de bevarade brefven återfinnes en liten epistel af följande innehåll, som låter oss se en lifslevande bild af den otåligt väntande fästmannen:

»Fröken Eva Holmström.

Ang.

Nerpes vindskammare.

Nerpes prestgård den 1 aug. 1871.

Älskade Eva!

Om möjligt att så tidigt som kl. $\frac{1}{2}$ 7 stiga upp, så gör det, ty allt sedan kl. $\frac{1}{2}$ 5, då jag dittills ej sofvit alls, har jag varit uppe, ute att gå, rökt, druckit kaffe och saknat dig. Kläd på dig och kom ut,

önskar din egen Anders.»

Några dagar senare nedskrifver han några tankar, som gifva oss en inblick i hans idévärld och de grunder, på hvilka han ville bygga sin nya framtid:

»Du, min snälla Eva, säger i ditt bref, ibland annat: »att vi blifva lyckliga, om vi förtrösta på Gud och dessutom hafva kärlek och förtroende för hvarandra.»

»Följden blir, om vi engång förtrösta på Gud, att vi då äfven hafva kärlek och förtroende för hvarandra; ty det är just Gud, som ingifver och uppfyller oss med allt det godt är och afleder våra tankar från allt ondt.»

»Om vi med Guds bistånd beflita oss om att glömma och öfverse hvarandras fel samt skåda saken från en ljus och god sida, huru lyckliga med Guds bistånd skola vi icke då vara!»

»Vi skola blomstra som en väl uppodlad vingård, att vi, i en aflägsen framtid, skola hafva glädjen se våra barn pryda vårt hus och blomstra, lik en annan blomsterträdgård.

»Gud skall välsigna oss och gifva oss förmåga att vi skola kunna gifva åt våra barn den skatten, den högsta och största rikedom, nemligen en sann och god uppfostran, förenad med gudsfruktan.»

»Huru lyckliga äro icke de föräldrar, som kunna, som förstå gifva sina barn en god uppfostran, de föräldrar ega den högsta skatten, den högsta rikedom på jorden, de föräldrar äro att värderas, ja, tusenfallt högre än de, som endast beflita sig om att lemna stora summor af klingande guld, som ej annat är än mull, åt sina barn och ganska ringa uppfostran.»

»Hvad är guld emot en god uppfostran, kunskap och bildning — jo, ingenting. Så ungefärligen yttrade fordom den vise Solon, då den rikemannen Kresus för honom visade och berömde sina rikedomar och frågade af Solon, om han sett lyckligare människa än han var. Solon svarar: jo, jag kände en man i

Athén, som hade många väluppfostrade barn, honom anser jag mycket lyckligare än du Kresus.»

»Dessa ord kunna äfven tillämpas på din moder.»

I ett annat bref från samma tid är han lika allvarligt stämd.

»Min blomma, den jag vårdar, får jag efter några veckor ha hos mig, för att sedan med mig förenas till lifvets ledsagarinna. Då skall första stegen tagas på den långa jordelivets vandringsväg och okänt är, hvilka mödor, motgångar och besvärligheter skola möta oss på den okända vägen.» — Han tror att den icke alltid skall gå öfver gröna ängar och ej alltid vara blomsterbeströdd, nej, ibland löper vandrings vägen igenom mörka ödemarker och vägen stänges af spetsiga och hvassa törnekvistar. —

»Inga motgångar i lifvet blifva svåra och tunga att bära, då man med tålamod och litande på Guds hjälp går dem till mötes.»

»Efter en mulen dag skall solen åter skina och med klarare sken än förr.»

»Icke allenast motgångar skola möta oss på vår vandring, nej, de höra till undantagen endast. — Det finnes icke lyckligare förbund än äktenskapsförbundet är — de få motgångar (om de vore många också, anser man dem som få) möter man med tålamod och ståndaktighet, tänkande: hvad äro dessa små motgångar mot allt det ljufliga och trefliga, som vi få njuta af, att vi äro två lyckliga själar, som få alltid vara tillsammans och njuta af hvarandras sällskap; ty däri är hela vår sällhet och lycka.»

Vi kunna icke låta bli att ännu citera något ur dessa af en omedelbar känsla genomfläktade bref, i hvilka Ahlström så helt och lifligt ger sig själf:

»I går afton (den 22 Augusti) var jag så orolig i anledning af den orkanlika stormen, som rasade hela dagen, men isynnerhet om aftonen och sedan hela natten, att jag sade till åt en af mina drängar att han skulle stå som nattvakt och vaka öfver den hemska och förstörande fienden elden, samt att, när posten i natt kl. 12 eller 1 anländer till Starckens, fråga efter om jag möjligtvis skulle ha bref ifrån min älskade Eva.»

»Jag lade mig kl. $\frac{1}{4}$ 12; ty, som sagt, jag var orolig och hade grufligt ledsamt efter dig, så att sömnen tycktes alls icke besvära mig, hvarför jag skref och läste till kvart öfver elfva.»

»Klockan kvart öfver 12 hörde jag att posten res här förbi. Ja, tänkte jag, då inga bref hördes af: så har min älskade Eva ändå glömt bort mig, att hon ej mera skrifver heller till mig, och jag som har henne i så kärt minne, hvad skall jag tänka om henne!»

»Inga mörka aningar fick ändock insteg hos mig, utan jag hoppades, då morgonen skulle randas med en ny, trefligare och lugnare dag, att kanske posten ändå har bref till mig från min älskade Eva, fast drängen ej hämtade det; kanske han möjligtvis sofde, och i morgon får jag det från Starckens, som också hände.»

»Hvad vore lifvet utan kärlek, utan hopp, ty den ljufvar, den uppehåller människans inre känslor i en ständig förhoppning, hvaraf den, som ej älskat, har ganska ringa aning!»

»Jakob tjänte Laban i tolf års tid, endast af kärlek till sin älskade framtids förhoppning, icke för lön eller någon ersättning.»

»Kanske hade han tjänat tolf år till, om Laban sådant fordrat af honom. Så mycket gör en menniska af kärlek till en annan.»

»Jag anser mig ha tillräckligt af denna världens goda, men att äga dig, om också ingenting annat, så anser jag mig mycket lyckligare än öfriga världens goda utan dig.»

»Jag är visserligen icke den mannen, som ej vet värdera denna världens goda, som också är en Guds gåfva, och har jag ofta tänkt, huru Guds välsignelse har följt mig, men hoppas också kunna värdera kärleken som den förtjenar.»

»För pengar gör man ej allt hvad man kan, men väl för kärlek uppoffras allt hvad man har. —»

»Emottag dessa rader som ett bevis uppå, att den onde anden, som engång ville afundas mig, som engång ville herska öfver mig, har herskat ganska kort tid och måst vända om med oförrättadt ärende, emedan han funnit att ryggen är vänd mot honom.»

Af alla dessa bref framgår, att Ahlström var ej blott en praktisk man, en affärsman, att han intresserade sig ej blott för materiella saker, utan att han också tänkt öfver mångt och mycket annat och bildat sig en öfvertygelse också i ideella frågor. Af hans ursprungliga och omedelbara skrifsätt framgår dessutom, att också hans andliga kapital var själfförvärfvad egendom, att hans lifsåskådning var en frukt mera af egen erfarenhet än af inlärdas bokliga kunskaper. Och egendomligast är, att denne autodidakt från Sastmola i vissa af sina idéer stod framför sin tid, lemnande många höglärda herrar långt efter sig. En fråga, som först efter mera än ett decennium blef aktuell hos oss, var kvinnofrågan, frågan om kvinnans rättighet till lika bildning som mannen. Men i denna fråga hade Ahlström redan år 1871 hunnit bilda sig en fast och fullt modärn uppfattning. I ett bref, där han för Eva berättar om kyrkoherden Nyholms installationsfest i Sastmola, skrifver han bl. a. följande:

»Vid början af supén uppstod mellan prosten Ingelius och undertecknad en vänlig dispyt, som räckte under hela

supén ungefärligen halfannan timme, angående kvinnans rättigheter att i läroverken utbilda sig så långt hon tycker.»

»Prosten Ingelius mente att kvinnan, sedan hon blifvit utbildad, skulle glömma sin rätta bestämmelse samt ej mera villja sköta sitt hushåll m. m. Allt detta bestred jag och tog deras parti; som jag alltid gjort.»

»Summan af dispyten som oss emellan var slutades med att hela sällskapet i synnerhet fruntimren, äfven opponenten prosten Ingelius, föreslog en skål för mig i anledning af mina goda tänkesätt om kvinnan.»

»Jag fann mig naturligtvis ganska smickrad, ej allenast för skålen, men mera att jag med heder hade gått igenom striden.»

»Prosten Ingelius mente, att jag måste stå i stor grace hos fruntimren. — Nog om den saken. I morgon eller öfvermorgon reser jag till Björneborg, för att beställa bjudningskort samt att bestyra om mina handelsaffärer. Jag lofvar icke bestämt att komma till min älskade Eva om lördagen, ty jag har här så mycket att uträtta, men väl om söndag. — Hinner jag icke om lördagen, så reser jag så tidigt söndag morgon, att vi till kl. 2 sednast äro framme i Nerpes. — Härom har jag idag skrivit till Janne.»

»Med fredags posten skall jag tillsända dig bjudningskort, som du sedan med söndags posten kan tillsända till dina släktingar och bekanta.»

»Emellertid, om jag ej hinner till dig innan vi blifva förelysta, får jag gratulera dig, äfven mig själf. — Måtte Guds välsignelse vara med oss och följa oss, måtte han förlåna oss en treflig framtid, att vi i hans namn och efter hans vilja må vandra igenom denna bekymmerfulla värld. —»

»Måtte hans bistånd alltid vara med oss och, då den onde anden vill framträda, vi med Guds bistånd må öfvervinna den.»

»Måtte vi aldrig ha minsta anledning att klaga öfver den dagen, då vi första gången sågo hvarandra, utan tvärtom tacka Gud, som med sin allvisa nåd förenat oss.»

»Måtte vi ha anledning att tänka: hellre med dig trifs jag fast i fattigdom, än med en annan uti öfverflödigt rikedom.»

»Med torsdags posten väntar jag bref af dig, om icke redan förr.»

»I natt väcktes jag två gånger upp af sömnen. Första gången, kl. 10, kom en stafett från Björneborg till mig, angående handelsaffärer. Andra gången, jemt kl. 12, slog en af mina pappersarbetare förfärligt på fönstret och ropade: »elden är lös i qvarnen vid sågen». Jag upp och med hela mitt folk till bruket, men till all lycka hade bruksfolket observerat elden strax vid dess början och med sågkarlarne börjat med släckningen, som också lyckades i anledning af lugnt väder så att, då vi hunnit till bruket, elden till det närmaste var släckt.»

»Mjöl'naren hade haft eld eller brasa i eldstaden och somnat in, på natten hade eldbrand fallit på golvet vid väggen, som deraf tändes. Längs efter väggen var den ett tu tre på taket. En del af taket brann ner och väggen skadades.»

»Förlusten var ganska ringa, men hade kunnat bli ganska stor, om elden observerats en half timme efteråt.»

Ofvan nämnda söndag, som var den 27 augusti lystes det för patron Anders Ahlström och jungfru Eva Helena Holmström. Lysningsdagen firades i Nerpes med en utflykt till en villa vid hafvet. På återvägen sjöng Antti:

»Vid lindens fot en augustikväll
Helena satt invid sitt tjäll
Och såg med längtan ut på fjärden,
Dit Edvin fordom styrde färden.»

Och så närmar sig förlofningsstiden sitt slut och brölloppet står för dörren. Det beställes bjudningskort från Björneborg och — lax från Uleåborg. Den 10 september installerar sig en kokerska på Långfors. »Här herrskar all möjlig drift, ty här bakas, bullas, muras, skuras, målas, snickras, slagtas och tvättas m. m. men mera litet blir det färdigt ändå.»

Att fordringarna på yttre ståt ej voro öfverdrifvet stora den tiden, framgår tydligt nog ur ett bref af kontoristen Carl

Antti Ahlström.

Moliis till Ahlström, som då var inrest till Björneborg: »Målaren påstår att vänstra kammartaket (bakom salen) kommer att ta sig fullt ut om det skall lappas; bestås därtill nytt öfverdrag af T:fors limmadt tapetpapper, så vore åtgången 8 R — samma väggtapeter äro äfven mycket tunna och komma, om de ock målas, hvarken att hålla eller se bra ut; manne icke tolf rullor till rummets försköning kunde depenceras? Lika åtgång vore

för högra kammarens väggar; de kunde dock hellre undvaras, men icke är kostnaden så stor! Detta tak är redan måladt och duger väl som det är.» Men detta får dock icke förstås såsom om fästmannen sparat på slantarna, då det gällde. Det gör ett nästan rörande intryck, att i kopieboken bland afsända affärsbref angående fartygsfrakter och plankofferter finna ett bref till guldsmeden C. R. Lundgrén i Åbo, med anmodan att sända »flere sorter guldarmband af de gentilaste», som böra »harmoniera eller öfverenstämma med de ifrån H. H. köpta broscher och örhängen», och vara noga afpassade efter ett medsändt mått af Evas handled. Handlanden Nummelin i

Björneborg får i uppdrag att anskaffa allt möjligt annat smått och godt, såsom en ännu bevarad räkning utviser: 1 fruntimmers doffelkappa à 55 Fmk. — 20 aln halvesidentyg à 2: 30 Fmk. — 46 Fmk. — 1 st. parfymetui (af hvitt träd) à 22 Fmk. — 1 album med musik(!) 26 m. — 1 par blomvaser 7 m. — 2:ne syltskålar à 26 m. — 5 par fruntimmers handskar 15 mk. m. m. — och bland alla dessa bröllopspresenter — 3 sågblad 9 m. — belöpande sig hela räkningen till 425 mk. 15 p.

Vältaligare än de eldigaste kärleksdikter tala dessa kära omsorger om de känslor, som besjälade den förälskade fästmannen, och det var väl icke utan anledning som en af hans vänner skref till honom: »Att jag ej gratulerar dig, finner sin lösning däri, att jag helst gör det muntligen, men vill dock påminna dig att flitigt »duscha» i sågen för att något afkyla de förmodligen mer än tillbörligt svallande känslorna.»

Eva Ahlström.

Och så är det slut med kärleksbrefven — ledsamt nog, ty om förlofnings tiden varit längre, hade biografens material också blifvit större. Det sista af brefven innehåller ett meddelande om att två hästar sändts till Björneborg »för att hemta ett och annat, äfven mareschaller. — Nästa tisdag kl. 4 inträffar jag i Kristinestad och påföljande dag resa vi till Långfors — — — Må nu väl, min älskade Eva, detta är det sista bref jag skrifver till dig med utanskrift Fröken den och den — — adjö, Eva».

Brölloppet var stort och ståtligt, gästernas antal 132, vänner och bekanta, inviterade från nära och fjärran — ända ifrån Arabiens sydligaste ort, hamnstaden Aden, dit ett till

kapten Hiden, skeppet »Saarikoski», adresserad bjudningsbref lydde som följer:

»Att jag med Fröken Eva Helena Holmström ifrån Kristinestad kommer att den 21 dennes vigas till äktaståndet har jag glädjen underrätta. — — Då afståndet emellan Aden och Långfors är något utöfver en dagsresa, förmodar jag att H. H. icke ids hedra mig med dess närvaro bröllopsdagen, hvaremot antagligt är, att H. H:s kära hälft ej visar samma oartighet, alldenstund vägalängden mellan B:borg är jemförelsevis betydligt kortare.»

Bröllopet stod den 21 september och vigseln förrättades af brudgummens stufson prosten Liljeblad. Talet som denne efter vigseln höll åt brudparet var af följande lydelse:

»Till detta edert äktenskap, som nu med Guds ord blifvit stadfästadt, får jag såväl å mina egna, som öfrige här församlade värda gästers vägnar, önska den Högstes nåd och välsignelse. *Viktigt* är detta tillfälle; denna förening afgör ju lifvets lycka eller ve; och hade ej den milde Skaparen för sina visa ändamål nedlagt hos oss den ömma böjelse som drager hjärta till hjärta, hvem skulle våga äfventyra en så vådlig förbindelse? Ack! huru inskränkt är vår synkrets, huru osäkra våra beräkningar. — Huru mången fann sitt hopp bedraget där han emotsåg en framtid af idel sällhet! Men denna förening sträcker sina följder utöfver tidens gränser. Den inverkar icke blott på makars timliga tillstånd, utan och på deras ve och väl för evigheten och ett yngre släktes bildning. Huru viktig då en förening med så heliga förbindelser och så oberäkneliga följder! Ty hvad bör den ena maken för den andra vara? En trogen följeslagare för lifvet, en huld och ömsinnt vän, som delar alla öden, — som med samma önsknings och mål förljufvar glädjens stund och lättar sorgens börda och gör af

hyddan, om ej ett jordiskt paradys, så ett kärlekens och fridens hem och ett förhus till Guds rike. — Detta är ock ett *högtidligt* tillfälle för eder, I förenade makar! — helgadt af Gud själf, som i oskuldens paradys förenade de första hjärtan. Många andra dagar, både sorgliga och glada, skola af eder glömmas, men ej denna dagen. Den skall ännu vara lika frisk i edert minne, då åren redan satt sin silfverkrona uppå hjessan. I hafven i dag ingått i det heliga äktetståndet. Inför Gud hafven I knutit det ömma bandet, och aflagt edra trohetslöften. — Släktingar och vänner hafva samlat sig kring eder för att önska eder lycka och mången lycklig tår har fuktat myrtnet i kransen. I hafven åtagit eder de heliga förbindelser, för hvilka själfva föräldrakärleken måste vika. De veta dock dessa ålderstigna fader och moder att de behålla sitt rum i edra hjertan och afundas ej den kärlek som med dem delas. — Förgäten likväl icke, att det är *föräldrarnes välsignelse som bygger hus åt barnen* och att edra pligter af tacksamhet och kärlek mot dem ej med denna dagen sluta.»

»Du unga brud, du lämnar din hulda moders hals och den kära syskonringen, men hennes ömhet, hennes böner följa dig. — Ack, huru tom skall hyddan vara, då du ej mera är där! — Så blandar sig det bittra i hela lifvets glädje.»

»Dock önska vi i dag glömma sorgen, ty detta är ock ett *glädjefullt* tillfälle. Huru kan bröllopsfolket sörja så länge brudgummen är när dem? Vi deltaga alla i hans lycka och såsom *brudgummen gläder sig öfver bruden*, så glädja vi oss åt hans önsknings fullbordande. Ty är icke detta *hans bröllops dag och hans hjärtas fröjdedag*? Slutet sig icke den unga bruden till hans manliga bröst? Har hon icke förpligtat honom det trogna löftet: *dit du går, dit går jag ock; där du blifver, där blifver jag ock; din släkt skall vara min släkt, och din Gud skall vara min Gud*. Du, som bruden hafver, du den yppersta uti vårt lag, många och sälla blifve dina dagar! Var din lycka

värdig! En ung och dygdig maka anförtror dig sina öden. Låt henne finna kärlek och skydd invid ditt hjärta. Moder och syskon öfvergifver hon; må din ömhet hålla henne skadeslös för hvad hon förlorar. Räck henne den trogna handen, stöd henne under vandringens besvär, lätta hennes mödor, förljufva hennes dagar. — Ack, du unga däjeliga brud! Måtte aldrig lifvets bördor trycka tyngre än kronan som i dag dig pryder och af dig prydes. Måtte intet törne smyga sina taggar ibland blommorna i kronan. Måtte du blifva välsignelserik och lyckosam. Jag känner dig såsom en god flicka; dygd och ärbarhet äro dina bästa smycken. Dem får du ej aflägga med krans och krona. Vårda min broder med samma ömma kärlek, som din ärade man vårdat mig och mina syskon. — Du är ock en Kristi brud. Minns de löften du gaf din Frälsare vid din första nattvardsgång. — Bryt dem icke, de förenas gärna med kärleken till en dygdig make. Guds nåd omhägne eder begge och göre eder hydda till ett kärlekens och fridens hem, bevakadt af förnöjsamhet, dygd och fromhet, som af goda änglar. Då skall Herren göra eder sammanlefnad ljuf och lyckosam och gifva eder den välsignelse vi för eder nederkalle:

Låt dem, Herre, i din fruktan
Glädjens dag till mötes gå,
Tåligt böjas för din tuktan,
När du lägger korset på.»

Också andra tal torde ha hållits, ehuru de icke bevarats. I stället kan här meddelas ett tal — *af brudgummen själf*. Detta tal hölls visserligen icke på hans eget bröllopp, utan på ett annat ett år tidigare. Vi ha i konseptet till talet satt »mig» i stället för »dig» och tro oss sålunda ha fått fram de råd och maningar Ahlström på sitt eget bröllopp skulle ha gifvit — sig själf och sin unga hustru, ifall han där talat. Talet, hållet på

finska den 5 september 1870 på kyrkoherden Blombergs bröllopp, hade då varit i öfversättning så lydande:

»Vi, som i dag blifvit sammanvigda och förenade med band, som endast den hårdhändta döden förmår bryta — må vår färd sedan vara lycklig eller olycklig — vi, säger jag, ha fått på vår lott att under detta band med förnöjsamhet emottaga alla motgångar som möta oss på denna vår timliga, mångskiftande resa.»

»Likasom känt är, att icke alla dagar äro glada och fröjdefulla, utan att också törnetaggar emot vår vilja ibland yppa sig på vår stig, då vi vandra emot vårt framtida mål, så är det således nödvändigt, att vi ofta erinra oss det vi lofvat hvarandra: att älska hvarandra i med- och motgång, hvad oss än möta mände.»

»Då allt går emot vår vilja och alla möjliga motgångar med sin tyngd hota taga våra krafter till fånga och bryta vårt tålmod, låt oss då ihågkomma vårt löfte att älska hvarandra.»

»Då återigen, när solen skiner klar och ljus, när allt går efter vår önskan och lyckan påskyndar vår färd och Herren den Allsmäktige välsignar oss med sina gåfvor, då glömma vi snart sorg och motgång och glada i hågen göra vi hvarandra till viljes.»

»Gård och egodelar ärfva vi af våra föräldrar, men en god hustru gifves oss af Herren.»

»Således, då jag i dag från Herrens hand fått emottaga denna ofördärfvade och unga blomma, så är det min pligt att vårda henne med kärlek, råda henne med vänskap och leda henne med sedligt tal — och frid och kärlek, lycka och välsignelse skola alltid blomstra i vårt hem såsom ett grönskande träd vid randen af en rinnande vattenkälla.»

»Du, min unga brud, du är skapad till mannens hjälp, så bjud ock till att vara flitig i detta ditt värf. Må du aldrig söka råda öfver honom, men må du odla den gåfva du med alla

andra kvinnor fått af Herren, nämligen att öfvertyga honom och inverka på honom. Du skall då få din man till allt som godt är, och om han högaktar dig, skall du styra honom såsom tråden styres från handen till rullen.»

»Såsom den härliga solen om morgonen lyser öfver Herrens höga himmel, så gläder ock en sedlig älskande och bildad kvinnas ljufva ord mannens själ och uppfriskar hans krafter.»

»Ett godt ord är mera värdt än kärlek och sämjan är mera värd än guld och silfver.»

Så hade Antti kunnat tala på sitt bröllopp. Men om han också inte talade så, gestaltade sig hans äktenskapliga lif efter de principer han ofvan uttalat.

„*Sämjan är mera värd än guld och silfver*“ — det rådet gaf han andra och det rådet följde han själf.

»Vi ha det så trefligt med min kära Eva här, att mången ej kan ha det så trefligt som vi» — skref han åt sin svåger Ivar Lindroth omkring en månad efter brölloppet.

Det var smekmånadstrefnad, som räckte lifvet igenom. Icke sannt, fru Eva?

Innan vi sluta detta kapitel om Eva och Antti Ahlström, må här tilläggas några data om Eva Ahlströms släkt.

Fru Eva Ahlströms släkt är en gammal köpmans- och rådmanssläkt från Kristinestad, hvars anor på svärdssidan sträcka sig till början af 1700 talet. Hennes moders släkt härstammar ifrån Sverige och genom mormodren synnes franskt blod flyta i hennes ådror.

Eva Ahlströms mormor — och Thyra Ahlström-Borgs mormors mor — var en konstnärs dotter.

Eva Holmström föddes i Kristinestad den 21 januari 1848 och var yngst bland 9 syskon. Hennes fader var rådmannen

och handlanden Erik Kasper Holmström (född 1800, död 1849), hvilken år 1827 äktat en dotter till ägaren och grundläggaren af Berga glasbruk i Pörtom socken, Olof Sjöberg. Hon hette Amalia Maria Sjöberg (f. 1804, d. 1877). Erik Kasper Holmströms föräldrar voro handlanden Josef Holmström (f. 1773, d. 1819) och Helena Kristina Lebell (f. 1775, d. 1826). Josef Holmströms fader var handlanden och rådmannen Erik Holmström den yngre (f. 1741, d. 1821) och hans moder Maria Rislund (f. 1738), hvars fader var handlanden Johan Rislund. Denne Erik Holmströms fader var enligt tillgängliga släktregister den äldsta representanten för släkten Holmström, Erik Mattsson Holmström (f. 1709, d. 1770), äfvenledes handlande, gift med Anna Walberg (d. 1741).

Eva Ahlströms ofvannämnda farmoders Helena Kristina Holmströms föräldrar voro handlanden Kasper Lebell (1746, d. 1813) och Elisabeth Arosell (f. 1743, d. 1779), rådman Johan Arosells dotter. Kasper Lebells fader var viceborgmästaren Kasper Lebell (f. 1717 och död i Vaxholm 1787) och hans mor Kristina Holmberg (f. 1721 d. 1787).

Om viceborgmästaren Kasper Lebells fader handlanden Kasper Lebell heter det i Kristinestads äldsta kyrkoböcker af år 1728, att han »håller sig till Catholska kjörhjen i Stockholm», men i förteckningen öfver döda och begrafna läses: »anno 1762 oktober 15 underlades katholichen och Fändrichen Casper Lebell in templo». Denna Kasper Lebell var således militär och hade troligen flyttat till Finland ifrån Sverige och till detta land förmodligen ifrån Frankrike, hvilket namnet tyder på.

Hvarifrån Eva Ahlströms moders släkt egentligen härstammar, däröm har forskningen icke kommit till full klarhet. I en kort biografisk släktregister öfver »ätten Sjöberg» i Österbotten kommer postföreståndaren O. R. Sjöberg till den slutsatsen, att namnet Sjöberg icke var Olof Sjöbergs rätta namn, utan att bakom detsamma dolde sig en adelsman, hvilken år

1792 tagit del i sammansvärningen mot Gustaf III och sedermera under detta antagna namn flytt ifrån landet och därpå flyttat till Finland, hvarest han enligt egen utsago någon tid skall hafva vistats vid Fredriksfors bruk. Själf uppgaf han sig vara bärgsmanson ifrån Grythyttan socken i Sverige och född 1755. År 1796 grundlade han Berga glasbruk och innehade detsamma intill sin död 1823. Författaren till nyssnämnda biografi berättar om honom att han i hela sitt enskilda lif betedde sig som en fullständig gentleman. Ut i hans uppförande förspordes en anmärkningsvärd nobless och stolt aristokratisk värdighet. Äfven i hvardagslag uppträdde han vid middagsbordet alltid i stor toalett. Att Sjöberg hade förnäma eller åtminstone förmögna släktingar är troligt äfven på den grund, att han kunde grundlägga bruket och tvänne gånger efter inträffad brand återuppbygga detsamma. Något hemlighetsfullt måtte hafva varit för enadt med hans tidigare förhållanden, då han icke tillät någon att befatta sig med dem och på dödsbädden fordrade att hans anteckningsböcker skulle uppbrännas. Huru som helst var Olof Sjöberg en icke alldeles vanlig man.

IX.

FLYTTNINGEN TILL NORRMARK. — UTLÄNDSKA RESOR.

Umgänget på Långfors. — Vaknande intresse för fosterländska frågor. — Flyttningen till Norrmark nödvändig. — Ahlströms sjukdom. — Badresa till Ems och Lysekil. — Rapporter hemifrån. — Bref från E. Avellan om landets tillstånd, nationalitetssträfvanden, folkskolor m. m. — Vintern 1873—74 i Norrmark, resa på våren till Ems och bosättning på hösten 1874 i Björneborg. — Jeremiader från Anian Bäckström. — Byggnadsplaner på Norrmark. — Resa till Görbersdorf sommaren 1876.

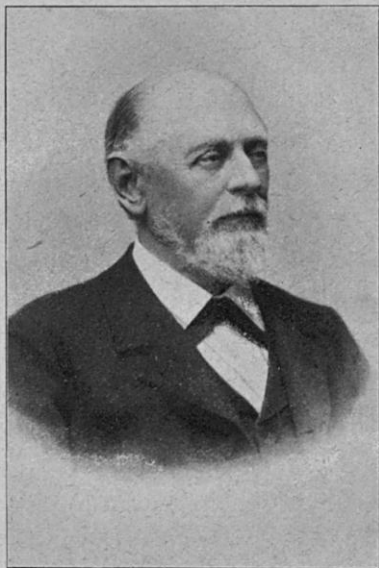
Vintern som följde på bröllophösten förflöt stilla och angenämt på det vackra Långfors, dit den unga fruns systrar och väninnor kommo på långa besök och där äfven hennes moder infann sig för att fira julen. Under dagarna var Ahlström naturligtvis upptagen af arbetet på kontoret, där han hade endast ett biträde, kontoristen Carl Moliis. Kvällarna hade han däremot lediga och då satt man vanligtvis och läste högt. Ahlström hade alltid varit intresserad af litteratur samt öfverhufvud lifvad af andliga spörsmål och ideella sträfvanden,

ehuru hans närmaste i hemmet därintills icke kunnat skänka honom någon uppmuntran därutinnan. Genom sin unga hustru samt hennes anförvandter och umgängesväänner hade han nu kommit i en så godt som ny värld. Fru Eva hade erhållit en vårdad uppfostran och äfven hennes omgifning bestod af bildade och väluppfostrade personer. Umgänget med dem bidrog naturligtvis till att vidga Ahlströms synkrets, förfina hans karaktär och hos honom väcka nya intressen och nya ideal. Man kan taga för afgjort att donatorn och fosterlandsvännen Antti Ahlström blef till i den luftkrets, hvaraf han nu omgafs.

Och denna väckande och förädlande umgängeskrets var icke inskränkt blott till de närmaste egna. Långforsboerna umgingos flitigt med de mest upplysta och framstående familjerna i trakten. De besökte dessa och emottogo i sin tur dem i sitt gästfria hem. Af dessa umgängesväänner må här nämnas prosten Gustaf Nyholms familj, enkeprostinnan Korsman, pastorskan Granqvist samt kronofogden Pehr Birkmans och förre kollegan, sedermera kommunalrådet Edvin Avellans familjer. Pehr Birkman var en i alla afseenden fint bildad man och uppges ha varit en stor beundrare af Snellman, hvars »Saima» och andra skrifter han noga kände. Af honom erhöll Ahlström antagligen sin första fosterländska väckelse. Af allt att döma bör likväl hans vän Avellan betraktas såsom den, hvilken framför andra gjorde Antti Ahlström förtrogen med och intresserade honom för allmänna frågor. Avellan har visserligen för den, som skrifver detta, yttrat, att Ahlström utan all inverkan eller någon påstötning af honom gjorde sina donationer samt själf uttänkte och beslöt, för hvilka ändamål de borde anslås; men jag tror mig dock icke på något sätt förringa Ahlströms minne, om jag uttalar det antagandet, att det var tankeutbytet med Avellan, som i många fall gaf uppslaget till donationerna. I hvilket nära förhållande dessa båda väänner stodo till hvarandra och i huru hög grad detta förhållande var grundadt på öfverens-

stämmande åsikter i de fosterländska frågorna, framgår bl. a. af några af Avellan under dessa år skrifna bref, hvarom mera längre fram. Här må endast anföras, att Avellan i ett bref af den 9 oktober 1872 kallar Ahlström till en tillställning, hvilken man kunde kalla Finska teaterns invigningsfest. Såsom känt började vår finska scen sin egentliga verksamhet i Björneborg.

»Enligt hvad du vet», skriver Avellan från Björneborg, »gifver den finska teatern i söndag sin första föreställning. Dr. Bergbom, som bragt företaget till stånd, är då ännu kvar, men reser om måndagen bort. Det har därför varit påtänkt att efter föreställningens slut arrangera en liten kollation för de spelande och framför allt för Bergbom. Jag har velat underrätta Dig härom, förutsättande att Du vill deltaga i en hyllning så väl förtjent som denna, hälst det för företagets framgång å andra orter är af vikt att intresset vid dess första början icke visar sig alltför svalt. Viktigt anser jag också att landsorten icke härvid blir orepresenterad.»

Edvin Avellan.

Nationalitetsfrågan och den därmed i nära samband stående frågan om folkbildningen hörde vid denna tid, i början af 1870-talet, till dagens mest brännande spörsmål. Behovet af finskspråkiga skolor af alla slag, såväl högre lärda som folkskolor, skulle fyllas, och de finsktsinnade bemödade sig därom af alla krafter. Detta dubbla behof var det äfven som föranledde Ahlströms första steg på den offentliga välgörenhetens område, och, såsom vi snart skola finna, skedde detta några år efter

hans andra giftermål. — Därförinnan hade han redan på ett annat område, det kommunala, tagit del i befrämjandet af allmänna angelägenheter. År 1869 hade han nämligen blifvit vald till ordförande i den nyss inrättade kommunalstyrelsen i Sastmola, hvilken befattning han skötte till år 1871, då han till följd af bortflyttning från orten nödgades afsäga sig uppdraget.

Den idylliskt lugna och lyckliga Långforstiden nalkades emellertid sitt slut. Sedan Ahlström kommit i besittning af Norrmark och därigenom ytterligare utvidgat sin affär, hvars tyngdpunkt nu naturligen aflägsnades från Långfors, kunde han icke längre förblifva bosatt därstädes. I juni 1872 flyttade han till Norrmark, för alltid lemnande Långfors, där han lefvat och bott i 22 år. Om öfverflyttningen af praktiska skäl också var oundviklig, så var det likväl icke utan beklämning det verkställdes. Antti Ahlström, liksom också hans unga maka, var en stor beundrare af naturen och denna var långt vackrare på Långfors än i Norrmark. Rummen därstädes voro dessutom större och bekvämare än i Norrmark, hvars karaktärsbyggnad, oaktadt densamma i tiden bebotts af t. o. m. mycket högt uppsatta herrskap, var trång och obekväm med sina låga och små rum. Då sommaren, under hvilken flyttningen verkställdes, därtill var het och luften i rummen kväfvande, äro minnena af denna flyttning icke synnerligen angenäma åtminstone för fru Eva.

Byggnaden, hvilken icke mera finnes till, var uppförd i gammaldags stil med brutet tak, en fullständig motsats till det bekväma och ståtliga corps de logis, som nu står icke långt ifrån det ställe, där den gamla byggnaden var placerad på åstranden. Den nuvarande karaktärsbyggnadens plats upptogs då af ladugården och andra uthus. Den nuvarande ståtliga parken med dess raka bekväma gångar och trefliga springbrunnar var naturligtvis icke heller till år 1872. Där den nu är belägen,

såg man då endast öppna åkrar och åkerlindor. Järnbruket stod på samma ställe som nu.

Icke fullt en månad efter herrskapet Ahlströms ankomst till Norrmark väntade dem en glad tilldragelse. Den 8 juli skänkte Eva sin man en dotter, som erhöll namnet Thyra Helena. Naturligtvis hade Antti — liksom fäder i allmänhet — föredragit en son, men uppriktig och stor var i alla fall den glädje han erfor öfver händelsen. Strax efter barnets födelse nödgades han resa på ett bröllop till grannen Stark i Långfors, men hade ej ro att dröja där, utan återvände ännu samma afton hem till stor fröjd för Eva, hvars lyssnande öra redan på långt håll igenkände hans steg.

Vintern 1872—73 tillbragtes i Norrmark och upptogs, såsom vi förut sett, af många bestyr och mycket bråk. Frånsedt den utvidgning af affären, som var en följd af Norrmarks-köp, blef densamma yttermera förstörad genom köpet af Kauttua bruksegendom, hvilket skedde på vintern 1873. Ehuru Ahlström numera hade flere biträden och bokhållare, fordrades hans personliga närvaro likväl öfverallt. Så t. ex. var han under hösten 1872 tvungen att i och för öfvervakande af lastningarna ständigt färdas fram och åter mellan Norrmark och Räfsö, dit färden gick öfver Lyttskär och därifån vidare med ångbåt. Likaså företog han allt ännu inspektionsresor till sina skogar. Det hade varit lyckligare om han bråkat mindre, ty en följd af de många oförsiktigheterna under den första vintern å Norrmark var den svåra sjukdom, af hvilken han allt från den tiden plågades.

Sjukdomen bestod i någotslags hastigt påkommande jemte envis andtäppa och elakartad hosta, som emellanåt gjorde andhämtningen mycket svår och förorsakade olidliga smärtor. Den hade uppstått till följd af en förkylning, som han ådragit sig på en skogsinspektionsresa. Han hade gått vilse och uttrötad kommit till ett skogstorp, där han lagt sig att sofva på en bänk

under ett söndrigt fönster. Färderna till Räfsö i regn och blåst, hvilka Ahlström — oförsigtig som han var — företog tunnt klädd, gåfvo sjukdomen fart, så att hans tillstånd redan i början af vintern 1873 blef så betänkligt, att han icke kunde taga del i ledningen af affärerna, ja, icke ens gifva föreskrifter rörande försäljningen af sina trävaror. Ju längre det led mot våren, desto mera försämrades hans tillstånd, så att läkaren, som för öfrigt icke kunde meddela någon hjälp, knappast någon lindring, redan började förutsäga ett förtidigt slut. Då blandade sig fru Eva i saken och med den hos kvinnor i dylika fall vanliga energin bragte hon det därhän, att Ahlström beslöt att vid sommarens ankomst resa utomlands för att söka hjälp.

Planen förverkligades äfven den 10 juni, då Ahlström i sällskap med sin hustru, sin svägerska Hilma Holmström samt handlanden Grönfeldt med fru anträdde resan. Färden gick med ångbåten »Viriä» till Åbo och därifrån till Stockholm, hvarpå resan fortsattes med ångbåt till Lybeck och så vidare med järnväg till Ems.

Luftombytet verkade genast välgörande på Ahlströms hälsa. Att döma af ett bref från Carl Moliis upphörde andnöden redan under resan. Denne skrifver nämligen: »Särdeles glädjande var att läsa att hälsan varit god på resan och att förhoppning om densammas återställande enligt i saken invigda personers omdöme ock är att emotse» — och fortsätter sedan skämtsamt: »Fortfar hälsan med sådana steg den nu gjort början, så lämna väl öfriga yttre förhållanden »intet öfrigt att önska», ty ibland de 3000 personer finner man väl alltid någon, med hvilken vänliga tankar kan förstås, om ock språket vore till hinders; — detta anser jag för en rimlighet, ehuru jag väl vet, att vattnet i alla tider icke varit benäget som ledande till »uppriktiga» bekantskaper.»

Hurudana »badkamrater» Ahlström hade i Ems, framgår af följande skämtsamma fortsättning i samma bref: »Det vore

onekligen intressant att få se vår så högt af alla dess undersåtar afhållne Kejsare; jag skattar Dig lycklig för denna sammanvaro som badgäst; — särdeles angenämt vore, om Du kunde få ett samtal i gång med Honom och detta vore ej så alldeles orimligt — förmodar jag — om icke fransyskan vore hindrande. Jag yttrar härmed min tanke uti en så svår sak, anseende den dock vara orimlig att fullfölja, änskönt väl vetande, att Hans Majestät och Finlands befolkning väl förstå hvarandra.»

Från Ems reste Ahlström ännu till Lysekil, där den friska och rena hafsluften nästan helt och hållet fördref det onda.

Under sin vistelse utomlands emottog Ahlström regelbundet underrättelser angående de skilda delarna af hans »rike» och han börjar småningom gifva intrycket af en regent, som emottager rapporter af sina hemmavarande ministrar. Moliis sände sådana från Norrmark, Selim Bäckström från Kauttua och Ivar Lindrooth från Långfors, till hvars förvaltare han blifvit utsedd. Af dessa relationer erhålla vi mycket omständliga upplysningar om den »inre styrelsen» af riket. Moliis underrättar Ahlström om virkesflottningen, lastningarna, försågningen, uppgjorda köp, fartygens resor och innehålllet af kaptenernas bref, med ett ord om allt som hände till lands och sjös. Bland annat meddelas noggranna uppgifter om vattenståndet i såväl Norrmark och Lamppi som på Långfors, emedan både flottningen och sågarnas och brukens gång var beroende därpå. Vattenståndet var denna sommar ovanligt lågt. Norrmarks å var, i slutet af juli, alldeles torr vid dammen, då sågen och smedjan voro i gång, och på Långfors var det nödvändigt att låta kvarnen stå, för att kunna hålla sågen i gång. Härigenom försenades naturligtvis försågningen, hvarjemte lastningen fördröjdes genom brist på folk. Från Norrmark och Lamppi forslades plankorna och bräderna landvägen till hafskusten, och i forlön från det senare stället var

man tvungen att erlægga ända till 10 penni per kubikfot, och under den brådaste arbetstiden var det svårt att få arbetskrafter ens för detta pris. Såsom en Ahlström speciellt intresserande nyhet meddelas i ett bref af den 1 juli, att »firman K. J. Lönegrén säges bygga en ångsåg vid Lamppi åns utlopp eller ett stycke längre framåt från Lamppi å, där 14 fot djupgående fartyg skola kunna lasta». Af denna såg väntade Moliis svår konkurrens. Det var den nuvarande Hamnholms sågen.

Äfven andra mindre angenäma nyheter förspordes från Lamppi trakten. Det berättades att Lönegrén stode i beråd att nedrifva Lamppi sågdamm, emedan den skulle förorsakat öfversvämningar på hans ofvanom densamma belägna ängar. Allt emellanåt framträder Lönegrén äfven framgent i Ahlströms lif och alltid i förening med någon ledsamhet eller något trassel. Än motsätter han sig öppnandet af dammarna för genomsläppande af Ahlströms stockar, än samlar han åter vattnet ofvanför dammen och låter det sedan med ens störta ned, så att floden drifver de nedanför befintliga stockarna på böndernes ängar och därigenom förorsakar Ahlström ledsamheter.

Midt ibland affärsnotiserna förekomma nu och då underättelser om »lilla Thyra», som stannat hemma med sin mormor. På hennes födelsedag skrifver Moliis: »I dag voro vi af fru Holmström bjudna på förmiddagskaffe i anledning af Thyras födelsedag; denna stund var så mycket trefligare, som dagens hjältingna var i hopen, glad och frisk; Herr Sörensen *) spelte därvid äfven ett par stycken, hvilket allt förhöjde trefnaden. Jag skulle gärna ha lust att nämna, att lilla Thyra fått fram sin första tand, men är förbjuden att göra det, därför måste jag hålla inne med det.»

*) Orgelnist och Wilhelm Ahlströms lärare.

Moliis' bref beröra äfven mera allmänna angelägenheter. Utaf ett af dem framgår, att principalen hade uppmanat sin kontorist att på något sätt befordra de nationella intressena på orten, men att denne ansåg sig sakna förmåga därtill. I ett annat är det fråga om en liten sockneangelägenhet, donerandet af en orgel till Norrmarks kyrka. »Såsom jag härvid skrifvit», säger Moliis, »vore herr Sörensen villig att utan skild betalning uppställa orgelverket, om det föräras af Dig till Norrmarks kyrka. Enligt hvad jag hört skola orgelverkets bälgar vara odugliga; att påkosta nytt läder till bälgarna vore väl ej så stor kostnad, hvarför Du äfven godhetsfullt ville förordna om Du åtager dig denna kostnad eller om det blir församlingens sak.» På utgiftssidan i det årets räkenskapsböcker finnes äfven antecknad: »En orgel till Norrmarks kyrka 600 m.»

Såsom i det föregående redan nämnts, förtjäna de bref en särskild uppmärksamhet, hvilka Ahlström under sin vistelse utomlands fick emottaga af Avellan. Uti ett bref af den 12 juli 1873 berättar denne om det vackra väder som varit rådande under sommaren och om de förhoppningar på ett godt år man på grund däraf hyste. »Allestädes står rågen ovanligt vacker och det är anmärkningsvärdt att den ännu knappast någonstans är liggande. Under det vackra vädret har allt arbete gått synnerligen väl. Dina plankor hafva framkommit till Lyttskär utan att få en vattendroppe öfver sig.»

Men allt detta är endast företal och hufvudämnet för Avellans bref är nationalitetsfrågan. En träffande bild af entusiasmen för den fosterländska saken gifver följande utdrag ur nyssnämnda bref. »I slutet af förra månaden begaf jag mig med min familj till landtbruksmötet i Karkku, hvilket hölls den 1 och 2 i denna månad. Jag reste genom Kulla och Mouhijärvi och återvände sedan genom Birkala, Tammerfors, Tavastkyrö och Ikalis, på många ställen görande afstickare till gamla bekanta och äfven nya, hvilka vi lärde känna i Karkku och hvilka inbjödo

oss att besöka sig. Denna resa var till följd af den vackra årstiden och det vänliga bemötande vi öfverallt röntes så för mig som för alla de mina en verklig rekreationsresa. På landtbruksmötet var det en smula regnigt, samt för den samtidigt infallande marknadens i Tammerfors skull mindre folk än ofta förr. Men detta möte öfverträffade i stället de flesta tidigare i liflighet och fosterländsk stämning. Jag fick naturligtvis lof att tala mig nästan trött, men det var roligt att tala, då jag såg mig omgifven af män, på hvilka jag såg mina ord göra intryck. Bland annat tog jag folkskolefrågan till tals och besvor till djupaste underjorden allt motstånd emot denna inrättning, som allena kan värna Finlands folks lycka och framtid. På aftonen af den andra mötesdagen företogs en gemensam utfärd till det dystra »Pirun vuori» på andra sidan Kulovesi. Också där försökte jag, visande på den härliga nejden under våra fötter, uppmana de olika ståndsklasserna att sluta sig samman för att i endrätt och genom samarbete skydda och förkofra detta dyra land. På berget liksom under hela mötet visades mig en artighet, som jag ej kan tillskrifva min person, men öfver hvilken jag är glad af det skäl, att jag däri ser ett bevis på, huru emottaglig man i landsorten är för ett fosterländskt ord. — Öfver allt hvar jag rörde mig och råkade i samtal med bekanta och obekanta fick jag höra frågor rörande Dig, hvars gåfvor till normalskolan och folkskolor väckt allas uppmärksamhet. Det var mig en stor glädje att besvara dessa frågor. Kort förrän jag begaf mig till landtbruksmötet kommo dina rikliga gåfvor på tal äfven med Rothstén, som var i Björneborg och som jag bjudit på middag till Johanneslund. Också han fröjdade sig mycket öfver dem och sade bland annat, att han icke längre så mycket skämdes för sin födelseort, som härförinnan varit så illa beryktad för sin ofinskhet. Han visste äfven berätta att bestyrelsen för normalskolefonden beslutit till dig aflåta en tacksägelseskrifvelse. Men den har måhända redan kommit dig till handa.»

»Tidningarna hafva hela sommaren varit ytterst torra, liksom alltid sommartid. Af märkligare nyheter påminner jag mig nu endast, att skolrådet i Uleåborg, som affordrats utlåtande öfver, huruvida elementarläroverket där borde blifva svensk- eller finskspråkigt, tvärt emot de där kände petitionärernas anhållan, föreslagit att skolan måtte blifva finsk, äfvensom att biskop Schauman, då han nyligen inspekterade skolan i S:t Michel och därvid frågade, hvarför undervisningen försiggick på finska, ehuru skolan borde vara svensk, af lärarene erhöll det svaret, att af skolans 42 lärjungar endast 11 kunde svenska. Dagbladet, som nu ändtligen upphört att tala om behovet af svenska skolor i Kuopio, Uleåborg och Tavastehus — naturligtvis i den tron att bladet fått allt förnuftigt folk på sin sida, ehuru det värda bladet icke ens funnit godt att besvara den direkta fråga, som för någon tid sedan riktades till detsamma i Morgonbladet, hvar finska skolor då egentligen borde placeras, då Dagbladet alltid ropar blott: nej, nej — Dagbladet har nu börjat ansätta det ifrågasatta folkupplysningssällskapet och dess stiftare. Dagbladet fruktar att sällskapet skall gå finskhetens ärenden och utropar därför åter: nej, icke så. Fennomanerna utså endast tvedräktens och hatets frön ibland folket. Detta är en gammal visa, som man fått höra hundra gånger, om ock sällan med så vidriga ord. Men Dagbladet förlitar sig på sin läsarekets dumhet — och det är märkvärdigt, att den i själfva verket slukar allt hvad Dagbladet stoppar i dess mun, att den omöjligt kan förstå att, om det bland folket finnes tvedräkt och misstro, det har sin grund i de missförhållanden, hvilka Dagbladet och dess konsorter med våld vilja vidmakthålla, och hvilka liksom en mara plåga och förarga folket. Få se hvad man från andra sidan kommer att svara. Alldeles liksom senast skollärarene i Uleåborg tvungos fram på stridsfältet, så äro nu lärarene i Jyväskylä, som ansökt om fastställelse af stadgarna

för folkupplysningssällskapet, utmanade till tvekamp med Dagbladet.»

Såsom efterskrift tillfogar den annars allvarlige brefskrifvaren följande underrättelse, som säkerligen roade den skämtsamme Ahlström:

»Lönegrén umgås med planer att anlägga en ångsåg i Pohjajoki och har jämte Gibson stjälpit i en fors därstädes, men slapp med ett bad från affären.»

Uti ett annat af Avellan samma sommar skrifvet bref målas de dåtida ekonomiska och kulturella förhållandena med något dystrare färger:

»Såvida något särskildt icke ännu inträffar, får landet ett icke blott på råg och höfoder utan på de flesta orter äfven på vårsäd och potäter rikligen välsignadt år. Men kunna vi med tacksamhet taga emot denna välsignelse och rätt använda den till vårt eget och landets bästa? Skola vi hafva förstånd nog att spara något till kommande hårdare tider eller att af de öfverflödiga skänkerna offra en skärf för det allmänna bästa? Knappast. Ju rikare gåfvorna, ju högre dagspenningarna, desto gladare och lättsinnigare lefves det, och då de onda dagarna sedan komma, befinner man sig åter i det eländigaste tillstånd, icke blott kroppsligen, då all förtjenst och alla håfvor förslösats, utan äfven andligen, då intet gjorts för folkets höjande och förädlande. Men det blefve för långt att ställa de tankar, som här insmugit sig, i samband med deras naturliga orsaker och att utlägga dem vidlyftigare. Jag vill här endast i korthet anföra några omständigheter, som jämte många andra bevisa, att vårt nuvarande ekonomiska välstånd äfven är egnadt att väcka dystra tankar och aningar. På Räfsö betalas nu 6 mark om dagen åt plankbärarene, och Rosenlewarne erbjuda i Björneborg 3 mark per man. På Fredriksfors bruk betalas 2 m. 25 p. åt man och 1 m. 20 p. åt kvinna och numera troligtvis äfven mera. Huru skall jordbruket kunna bära sådana löner och

måste det icke snart råka i fullständigt lägervall? Lika fullt hafva några män från Sastmola och Hvittisbofjärd redan begifvit sig till Amerika och från Österbotten resa dit hundratals.»

»Fredriksfors bruks aktiebolag har för afsigt att bygga en ångsåg i närheten af Björneborg, på Karjaranta fältet, hvaraf det anhallit att få köpa en del invid stranden.»

»Påmarksboerna hafva beslutit att icke emottaga den penningehjälپ du erbjudit dem för inrättande af en folkskola. De behöfva ingen folkskola. I Sastmola har man fattat ett liknande beslut. Icke en enda röst har höjts för folkskolan. Och Norrgård har ledt motståndet. Gåfvan är obetydlig, den gagnar dig mera än Sastmolaboerna. Därigenom skulle de blott råka i fällan. Så har man sagt. Siikaismännen, påstås det, hafva beslutit taga emot gåfvan, men vilja först efter fem år sätta skolan i gång. Kankaanpääboerna, som redan hade en vacker skollokal färdig, vilja nu öfvergifva hela skolplanen och använda lokalen för något annat ändamål — troligtvis till brännvinsbutik. Det är intet hopp om ett stigande af upplysningen, men oförskämdheten och brännvinssupandet tilltaga dess mera. Dagligen hör man utropas, huru man får 8 mark om dagen i lön och råg för 16 mark tunnan eller mindre.»

Äfven järnvägsfrågan, i hvilken dessa män senare med ifver förfäktade närpå enahanda åsikter, beröres i förbigående af Avellan i ett postskriptum till brefvet. »De österbottniska kommunerna hafva erbjudit jord, virke och dagsverken för en järnväg, som regeringen numera på allvar tyckes sysselsätta sig med. Där är en annan anda rådande än hos oss, hvarest man nästan velat ställa hinder i vägen eller åtminstone icke göra några uppoffringar. Men sant är ock, att få vi järnväg, så tvingas vikingaväldet därigenom i gemenskap med den öfriga världen och nödgas följa med.»

Den 21 september var Ahlström åter hemma i Norrmark och öfvertog omedelbart ledningen af sina affärer, att döma

däraf att hans namnteckning åter förekommer under afsända bref. Vintern 1873—74 upptogs af de vanliga affärsbestyren. Här må endast nämnas, att Kaunissaari såg då byggdes och att han under höstvintern började umgås med planer att uppföra en ny karaktärsbyggnad å Norrmark samt i sådant afseende vände sig till tvänne sakkunnige män statsagronomen H. Gibson och statsarkitekten K. J. F. von Heideken. Emellertid påbörjades ännu icke några byggnadsarbeten, ty följande sommar var Ahlström åter tvungen att resa utomlands och efter återkomsten därifrån bosatte han sig i Björneborg.

Också badresan år 1874 hade Ems och senare på sommaren Lysekil till mål. Såsom resällskap följde äfven nu, förutom fru Eva, Grönfeltarna. Så snart Ahlström åter kom bort ifrån den fuktiga björneborgska luften, kunde hos honom förbättringssymptom genast förmärkas och redan i Stockholm var han glad och hurtig till mods och roade sig själf och andra af hjärtans grund.

Denna badresa medförde emellertid icke i början det lugn och den sinnesro, som den sjuke hade haft behof af. Knappt hade han framkommit till Ems, innan han från sin kontorsföreståndare i Björneborg, kamrer A. Bäckström började erhålla allt mer och mer hopplösa bref. Vid läsningen af de upprörande skildringarna i dessa bref vore man frestad tro att den Ahlströmska affären ohjälpligen stod inför sin undergång. Nu, då »faran», om någon sådan verkligen var förhanden, för länge sedan är förbi, kan jag icke neka mig nöjet att här intaga utdrag af berörda bref:

»Björneborg, den 17 Juni 1874.

»Att kunna lämna penningar åt Sohlström att betala å ångbåtskontraktet denna månad, finner jag ej blifva görligt, såvida ej okända tillgångar hastigt beredas. — Såsom sakerna nu stå, måste visst en del utgifter blifva beroende, t. ex. skogskontrakter, räkningar och dylikt, om man möjligen kan hålla

stängen med de allra angelägnaste såsom vexlarne, fraktförskotten, tullumgälder, trävarutransporter, räntor, »Lankoskis» utrustning o. s. v. Att en betydlig del af dessa utgifter icke ingingo i kassa kalkylen är att märka; — men dessutom har tillstött en omständighet, som ställt mig i en sådan mellanhand, att jag redan ej såg annat för ögonen än en oundviklig stoppning och fruktade att jag skulle blifva tvungen telegrafiskt underätta om ställningen och anhålla om en skyndsam hemkomst. Lyckligtvis har jag dock fått så ställt, att detta ej blifvit af nöden och att man fått något tid att vända sig på och är åter bättre till mods.»

»Förhållandet är, att diskonteringarne afslagits i bankerne.»

»Då jag i förgår inlämnade på Finlands Bank 30,000 marks vexeln jemte ansökan, förklarade Baron v. Troil undvikande, att han befarade det diskont ej skulle beviljas — lofvade dock insända — men på e. m. samma dag kom han till kontoret och återlämnade pappren med den uppgift att han ansåg sig ej kunna insända dem till H:fors, emedan han insåg att det vore till skada, men icke till nytta, till följd af de utlåtanden som kommit från Banken till honom; det gjorde mig naturligtvis oerhörda bekymmer med de tätt pågående vexlarne och ännu mer som icke trattor på engelska husen få diskonteras, då sådana åter någon gång förekommit — »utländska räkningen» redan stor. — Uti min nöd gick till hr Nordgren å hans kontor och talade vackert med honom, så att han lofvade bevilja ännu en diskont af 40,000, om de andra Direktörerne skulle det medgifva, då dessa medel dock skulle användas till utlösen af förfallande vexlar. — För att taga tiden i akt infann jag mig redan i dag i Förenings Banken för att diskontera, hvilket lyckligtvis, efter mycket dividerande bland direktörerna, beviljades och jag kunde infria vexeln på 30,000, som var förfallen till den 20:nde. Då jag vunnit denna lättnad och fick börja tänka på nästa 40,000 till den 25, föll mig i hågen, att då jag har inne på kassakreditiv tillräckligt för att med tillhjälp af diskonterade 20,000 kunna lösa 40,000, skulle, om denne sistnämnde 20,000 beviljades, skulden till Förenings-Banken minskas med 20,000 — med dessa utsigter dristade jag åter på e. m. uppvakta Nordgren, ehuru uttryckligt var sagt att vidare ej skulle kunna komma ifråga. — Tit. Nordgren fann projektet antagligt och ansåg att under sådana omständigheter svårighet ej skulle möta. En stor lättnad! Som jag nu hoppas att detta går igenom, så är man hjälpt, hvad vexlar vidkommer till den 7 Juli, då Fru Thornbergs förekomma, — skulle så lyckligt vara att saltpriset från Vasa till dess skulle ingå, vore man då åter hjälpt. — Ridell *) är tillskrifven att icke fördröja remitteringen. — Enligt

*) Kapten på »Suomi».

uppgift hade han bort börja lossningen i måndags. Sedan kommer $^{10}/_7$ 20,000 och $^{14}/_7$ 25,000 — den enda utsigten för dessa är: att om i Nordiska Aktiebanken för Handel och Industri en 40,000 kunde få diskonteras och för hvilket ändamål fullmakt erfordras. Konditionerna för diskontering i denna Bank äro desamma, som i de andra, — det är väl för att skaffa åt sig pengar, som där erbjudes liberalare å insatta medel. — Utländska valutor köpas där ännu icke, hvilket väl allt bevisar att Banken ej är vid stark kassa. — En svår utgift är extra premierne för »Saarikoski» 2,250 mark, som ock tillkommit. — Lyckligtvis är å »Veras» och »Idas» laster att påräkna: den förras omkring £ 250 och den sednares omkring 550. — »Ida» börjar lasta i dag eller i morgon. »Vera» började tidigare. Till alla utgifter såsom skogsliqvider och de många byggnaderne synes det mig dock blifva knappt. Till Kauttua har redan gått 15,000 mark, inberäknadt det till Raumo, för tackjärns-omkostnaderne sända 1,000. —»

»Högst ogärna hade jag velat framställa förestående klagovisor, men anser mig tvungen underrätta noga om förhållandet på det H. H. må kunna beräkna hvad att göra är och iakttaga försigtighetsmått till undvikande af trångmål och skador . . .

A. A. Bäckström.»

Liknande klagovisor låter den vid de stora affärerna och penningebeloppen uppenbarligen alldeles ovane prokuristen höra äfven i de följande brefven. Någon dag senare underrättar han om en ny 40,000 marks utbetalning, som herr Oskar Falck snarast möjligt fordrade i afbetalning å köpesumman för Kauttua. »Dessa tider erfordras ofantligt mycket penningar till dagliga utgifter — hvartill helt och hållet saknas anslag. Att låta plankforningen afstadna och skeppen blifva outklarerade, synes icke lämpligt, men temmeligen så är det ställdt. Jag skall visst bjuda till att vigilera, att det ej skall gå därhän, ifall det ej erfordras allt för länge, — att vigilera är ej i min smak och undvikes af mig till det sista.»

Alldeles så förtviflad torde ställningen likväl icke hafva varit, eftersom Bäckström, sedan den första förskräckelsen var öfver, den 4 juli skrifver: »Trefligt att jag för ögonblicket kan

meddela gladare utsigter. Då jag sednast skref, var jag skildt på dåligt humör därför att Selim var här och pinade mig om penningar och ville ej veta af reson. — Vexlarna hafva blifvit lösta i ordning, ehuru med svårigheter.» Men som förklaring till att han tog ställningen tungt, säger han, att det verkligen var svårt och att han fruktade att duka under af bekymmer och oro.

Och klagan öfver penningeknappheten afhöordes äfven senare under sommaren. Därtill kommo äfven andra motgångar, bl. a., brast sågaxeln å Norrmark och försågningen måste afstanna för en månad. Därtill led en mindre galeas »Lyckan» haveri under resa till Kaunissaari.

Liksom föregående sommar fick Ahlström af vännen Avellan emottaga ett bref, hvari denne åter talar om väderleken och skördeutsikterna och berättar om en resa till landtbruksmötet i Eura. Där hade de svensksinnade kommit förargelse å stad, bland annat genom att skilja sig från öfriga mötesdeltagare till ett särskildt kotteri, och så hade en präst uppträdt till försvar för brännvinsbränningen och emot folkskolorna — allt drag, som äro betecknande för tiden.

Af underrättelser som ingingo i de rapporter Ahlström under badresan emottog må ännu anföras, att förvaltaren Selim Bäckström för underhåfvandena å Norrmark anställt »ett dundrande midsommarkalas», å hvilket tvåhundra personer varit närvarande och där stormande lefverop hade höjts för de bortavarande. Några dagar före denna fest beställer Bäckström från Björneborg 350 hvetebröd och 100 kannor öl. Det är karaktäristiskt för denne trogne, för gårdens bästa nitälskande tjänare, att han ber uppköparen försöka nedpruta priset å hvetebröden från fyra till tre penni stycket.

Återresan från Ems skedde längs Rhen till Köln och därifrån med järnväg till Hamburg, hvarest »Saarikoski» då höll på att intaga last. Från Hamburg hemfördes vackra mattor och

från Köpenhamn en salongsmöbel, densamma som allt ännu är i bruk.

Efter hemkomsten synes Ahlström under hösten hafva företagit en resa till Vasa, där hans son Wilhelm *) besökte gymnasium. För vintern nedslog han sina bopolar i eget stenhus i Björneborg.

Ehuru Ahlström under vistelsen utomlands kände sig väl och där icke led af andtäppan, synes denna plåga åter hafva inställt sig och vintern 1874—75 var för honom en af de svåraste. Sjukdomen tvang honom att långa tider hålla sig inom fyra väggar och då icke heller fru Ahlström under denna vinter mådde väl, var lifvet då icke synnerligen angenämt.

Den 22 maj 1875 förökades familjen med en son, hvilken erhöll namnet Antti Walter.

Sommaren tillbragtes nu i hemlandet, på det vackra Kauttua; hösten och vintern åter i Björneborg.

Stadslifvet behagade emellertid icke Ahlström och allt fortfarande umgicks han med tanken att med kontor och allt flytta på landet. Detta framgår bland annat däraf, att han hösten 1875 på fullt allvar återupptager planerna att bygga på Norrmark, hvilka uppskjutits till följd af de dåliga tiderna och måhända äfven för Kauttua köpets skull. Härvid anlitate han statsagronomen Gibson såsom rådgifvare. I ett bref af den 15 oktober 1875 meddelar Gibson att han i Lemo socken funnit »ett ställe som heter Bukkila, hvarest finnes uppförd en byggnad tillhörande en grefvinna Mannerheim; byggnaden behagar honom mycket och är troligen en af de smakfullaste i landet.

*) Då Ahlström på våren 1874 befann sig på Kauttua, ankom från Björneborg underrättelse om att Wilhelm, som då gick i skola därstädes, insjuknat i smittkoppor. Fru Eva skyndade då utan att frukta för smitta till sin styfson för att träffa honom och skaffa honom vård. Förhållandet emellan sonen och styfmodern hade alltid varit godt och denne hade på intet sätt motarbetat fadrens nya giftermål, utan tvärtom uppmanat honom därtill.

Nedre våningen är uppförd af tegel, den öfre af trä» — och lofvar Gibson försöka skaffa sig ritningarna till denna byggnad, om Ahlström så önskar. Det lyckades honom emellertid icke, ty den förnäma grefvinnan hade svarat att »herr brukspatron Ahlström hade god råd att skaffa ritningar själf, ja, bättre än hon». Ritningarna, hvilka voro anskaffade i Frankrike, hade i tiden kostat 5,000 mark. — Då dessa ritningar nu icke kunde fås, försökte Gibson erhålla andra bl. a. af fröken Linder å Svartå och af grefve Creutz å Malmgård. Men fröken Linder skrattade honom midt i synet och mente att andra likasom hon kunde skaffa sig ritningar själf. Grefve Creutz nekade visserligen ej att lämna ritningar, men ursäktade sig med att de voro på Malmgård inlåsta bland andra papper och icke kunde fås förrän nästa juli månad. »Men den 2 i denna månad», fortsätter Gibson, »hade jag ett kort besök af en engelsk arkitekt, hvars bekantskap jag gjort för 20 år sedan; han var på väg hem från S:t Petersburg, dit han hade blifvit sänd af hertiginnan af Edinburgh att skitsa någonting för henne. Jag omtalade för honom min olägenhet vid Norrmarksbyggnaden och hade honom att med blyerts skitsa en sådan. Han lämnade mig en engelsk villa på landet, hvilken jag nu jemte tvänne biträden hållit på med och omskapat till en finsk villa på landet, utaf träd. Jag har iakttagit dina meningar så mycket som möjligt. Det kan om så önskas inredas till två särskilda våningar, men det är ej så på ritningen.» Gibsons på detta sätt tillkomna ritningar antogos dock icke af Ahlström af orsak att icke alla hushålls- och familjerum voro placerade i nedre våningen, hvilket för honom var af vikt, emedan han såsom sjuklig ville bebo endast nedre våningen och ha den öfre till gästrum.

Ehuru Gibsons bemödanden icke ledde till något resultat, hafva vi likväl velat omtala dem, emedan de väl karakterisera den ståndpunkt, på hvilken vår »inhemska» byggnadskonst då för tiden befann sig.

Först år 1877 fick Ahlström af en svensk arkitekt Lagerpets ritningarna till den nuvarande karaktärsbyggnaden å Norrmark, och kostade de 1,665 mark.

I juni 1876 reste Ahlström åter utomlands, denna gång till Görbersdorf, och återvände därifrån på hösten, för tillfället fullkomligt återställd, såsom synes af ett till Moliis den 30 oktober skrifvet bref: »Jag har nöjet meddela att jag under sista sommaren särdeles återvunnit min hälsa så att jag nu endast behöfver vara litet försiktig.»

Och låtom oss nu under intrycket af denna glada under rättelse gå tillbaka i tiden för att se, hvad annat Antti Ahlström hade fått till stånd under åren närmast efter sitt andra giftermål.

X.

DONATIONER INTILL ÅR 1877.

Ahlströms intresse för folkupplysningen icke „tomt prat“.
— *Sastmola folkskolas grundläggande och donationerna till densamma.* — *„Antti Ahlströmin rahasto.“* — *Donationer för grundläggande af folkskola i Siikais och Påmark. Allmogens motstånd.* — *Ahlströms pedagogiska åsikter.*

I det föregående hafva vi redan omnämnt det intresse för allmänna fosterländska sträfvanden, som kort efter Ahlströms andra giftermål väcktes till lif hos honom. Då flere af hans större donationer förskrifva sig just från det tidsskede, som i det föregående behandlats, torde det vara på sin plats att här i ett sammanhang något vidlyftigare omtala desamma.

Det gör ett egendomligt intryck att den första urkund, hvari Ahlströms donationer till förmån för folkbildningen beröras, stämplar hans intentioner i detta afseende såsom »tomt prat». Det är en af hans vänner landtmätaren Achilles Wahlroos från Södermark, som den 23 mars 1871 skrifver som följer:

»B. B. — Då Ditt uttalade intresse för folkupplysning visar sig vara endast tomt prat, hade Du kunnat underrätta

mig därom, så att jag ej, tagande Dina ord för verkliga, behöft narra kommunalstämмо-ordföranden att i fåvitsko utlysa stämма om folkskola i Norrmark till den 3 April, sedan Du genom bortarrenderande af Simula omöjliggjort planen, jag begriper ej på hvilken förnuftig grund.»

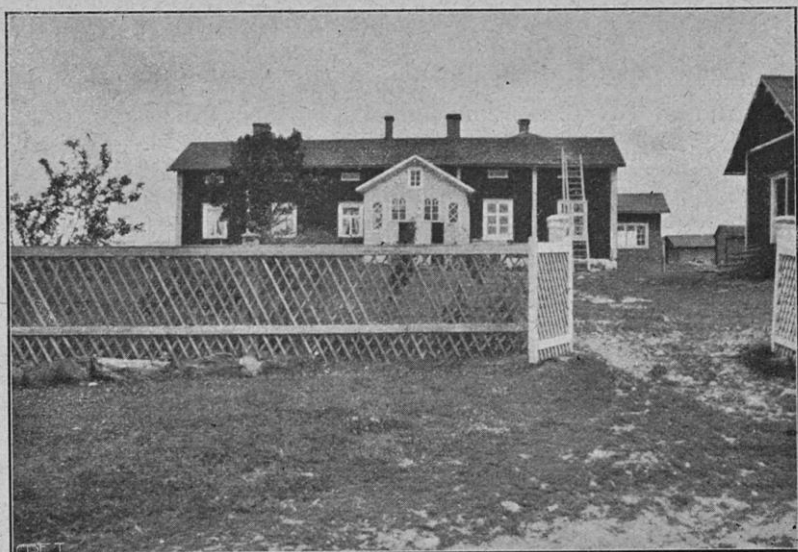
»Emedan jag gärna ville hafva Norrmarkska förrättningen bort från min bokföring och redovisning, anhåller jag att Du godhetsfullt ville underrätta mig, om Du ännu står fast vid Ditt beslut att låta allt vidare åtgörande med afseende å hemmanens delning förfalla, i hvilket fall jag kunde få afföra förrättningen, såsom af Dig återkallad och aflämna alla densamma rörande koncept, kartor och handlingar på bruket, emedan de då ej torde behöfva till länelandtmäterikontoret afsändas.»

På detta bref svarar Ahlström den 30 mars: »Till alla delar bemärkande innehållet af Ditt vänskapsfulla bref för den 23 dennes får upplysningsvis meddela, att Du antingen på något sätt missförstått eller vill uttolka min mening på annat vis än enligt öfverenskommelsen oss emellan aftaladt var angående folkskolan. Du hade ju allaredan kunnat hålla kommunalstämman och icke söla bort tiden i fåvitsko, ty nog är det redan tid att arrendera jorden för den som om sommaren vill använda den, och icke vänta på några möjligheter; i alla fall är jag icke hindrad lämna plan till sagde skola, om ock Simula blifvit bortarrenderadt, hvilken jag städse är beredvillig hålla till skolans tjänst.»

Att Ahlströms intresse för folkupplysningen sålunda icke var endast »tomt prat», framgår redan af det ofvanstående. Skolan kom visserligen icke då ännu till stånd, men år 1874 uppbyggdes densamma och förseddes med nödiga inventarier och erforderlig undervisningsmateriell till ett sammanlagdt värde af 8,800 mark. Skolans förste lärare från år 1875 var Juho Fabian Palonen. Skolan, som åtminstone delvis uppfördes af byggnadsmaterialier på det ofvannämnda Simula, är vackert belägen i

närheten af Norrmark å. Den är samskola med manlig lärare; flickornas handarbete ledes af en lärarinna.

Därförinnan eller år 1873 hade Ahlström redan lagt grunden till den första folkskolan i sin födelseort Sastmola. De grundstenar, på hvilka denna bildningsanstalt hvilar, och de stödbjälkar, mot hvilka dess väggar restes, förtjäna att här in extenso återgifvas. Stiftelseurkunden för skolan är så lydande:

Antti Ahlströms folkskola i Sastmola.

»Härmedelst förklarar jag mig villig, att till förmån för en blifvande folkskola i Sastmola förära mitt i Sastmola Öfverby by belägna Anttila hemman med alla därtill hörande åbyggnader och ägor; skogen dock undantagen, hvaraf endast ved för skol- och lärare-lokalens värme samt gärdsel för hemmanets ägor får afverkas, då skadade träd därvid böra företrädesvis anlitas och således för bättre ändamål tjenlig skog sparas. Skol-lokalens inredning samt lämplig renovering å boningshus för en skollärare förbinder jag mig därjämte att på egen bekostnad låta verkställa.»

»Hemmanets utfallande inkomster och utgifter öfvertages af underskrifven, till den tid skolan ännu ej kommit i verksam-

het, hvarefter (d. v. s. sedan skolan kommit i stånd) dessa förmåner och skyldigheter såsom löne-bidrag tillfalla skolläraren.»

»I kraft af detta gåfvobref har jag tillika velat förbehålla; i händelse skolan blifver så öfverhopad med elever, att fråga kunde uppstå om hvilka elever vunne företrädet i skolan, så anser jag mig böra framhålla att de mindre bemedlades barn företrädesvis böra få besöka sagde skola.

Norrmark den 9 Juni 1873.

A. Ahlström.»

Detta gåfvobref afsändes samma dag det undertecknats till kyrkoherden i Sastmola G. Nyholm och åtföljdes af köpebrevet rörande Anttila hemman med därtill hörande handlingar samt en 15 marks karta i och för erforderlig lagfart. Till medlemmar i skoldirektionen föreslog donator kyrkoherden Nyholm, kronolänsmannen O. Pettersson, kyrkovärden J. Kugg och handlanden Johan Ahlström.

De till skänks erhållna byggnaderna och egorna, hvilkas värde i lagfartsprotokollet angifves till 3,000 mark, förmådde emellertid icke rycka Sastmolaboerna ur deras likgiltighet för folkets upplysning. I stället för att donatorn skulle erhållit tack för sin gåfva, väckte densamma missnöje och motstånd, emedan den blott komme att tillskynda kommunen utgifter i och för lärarens aflönande. Ehuru kommunen möjligtvis hade kunnat tvingas att påtaga sig den jämförelsevis ringa utgift, som utöfver statsbidraget kunde erfordras för aflönande af läraren, beslöt Ahlström att, till undvikande af trassel och för att påskynda skolans öppnande, själf åtaga sig att svara för alla erforderliga utgifter. Ut i ett till kyrkoherden Nyholm den 28 mars skrifvet bref »förklarar han sig villig att bestrida det nödvändiga för skolans framtida bestånd utan något tillskott af församlingen, helst denna vid sednaste sammanträde kunde så tappert svara sig vid fråga om någon uppoffring för folkskolan. Det enda sastmoliterna för egen del kunde tänka för sig, vore i

mitt tycke, att i stället bestrida kostnaderna för en skola för flickebarn, hvilken torde vara lika behöflig som för gossar.»

Och detta beslut bekräftades genom ett nytt storartadt gåfvobref af följande lydelse:

»Till betryggande af den af mig i Sastmola socken bekostade Folkskolas framtida bestånd förbinder jag mig härmedelst att inom ett år härefter erlägga Tiotusen (10,000) mark jemte fem procents ränta derå, mot villkor, att hufvudstolen, förräntad antingen uti någon bankinrättning eller emot annan godkänd säkerhet, bör evärdeligen orubbad innestå.»

»Tillika har jag ansett mig härvid böra förbehålla, att två femtedelar af löpande årliga räntan bör användas som lönebidrag för skolläraren och återstående trefemtedelar till skolbyggnadernes underhållande m. m. som anses för skolan behöfligt, och hvilket sednare det tillkommer ett härtill utnämndt skolråd, bestående af församlingens Kyrkoherde eller den predikoembetet förestår och sockens Kronolänsman jemte tvenne gode män, hvilka sednare utväljes i samråd med ägaren af Norrmark bruk, att efter tidens kraf och omständigheter pröfva, hvilket allt härmedelst försäkras.

Norrmark, den 10 Oktober 1874.

A. Ahlström.»

Sedan Ahlström sålunda beslutit för egen räkning grundlägga och underhålla skolan, började han redan på våren höra sig efter lärare till densamma från följande läsetermins början. I sådant afseende vände han sig till sin forna skolkamrat lektorn vid Jyväskylä seminarium N. Järvinen, som den 14 maj skrifver:

»Heders Broder! Ympäri mennään, yhteen tullaan! Det lär vara omkring 30 år sedan den tid då vi sletto på samma skolbänkar i B:borg. Med erinran om denna bekantskap tager jag mig friheten att bortlämna alla titlar. Det var angenämt för mig att vårt sammanträffande just skulle ske på folkskolans gebit. Det anförtrödda uppdraget har jag samvetsgrannt sökt utföra och får nu till lärare för Sastmola folkskola föreslå lärarekandidaten Selin, som med denna termin afslutar fullständig kurs vid seminarium.»

Också angående en annan lärarekandidat Julius Leineberg uttalade Järvinen sin åsikt och rekommenderade äfven honom. Denne hade redan tidigare vänt sig till Ahlström med anhållan om platsen i hans skola samt om par hundra mark penningar i förskott för att kunna slutföra sina studier — hvilken summa honom äfven beviljades.

Båda dessa kandidater inbjödos att under sommaren infinna sig å Norrmark för att tala om saken. Ahlström befann sig då utomlands och de emottogos af kontoristen Moliis, som uti bref af den 27 juni 1874 gifver följande skämtsamma karakteristik af dem:

»För en half vecka sedan hade jag besök af sockneskol-läraren J. F. Selin, på resa till Sastmola. Jag talte med honom då, att Din afsigt var, att bedja honom vara god hålla uppsigt öfver arbetets gång och att allt blir i godt skick uppfördt förutom uthusen, som skulle lämnas tills Du återvänder från utlandet, samt att Selin gerna här finge ersättning för kost och hvad han under denna tid nödgas påkosta sig. Mannen, lång till växten, bärande glasögon på en välformad romersk näsa, ingifvande väl respekt till det yttre, stod, efter hvad jag erfor, långt ifrån insigten uti nutidens sedolärar. Han talar i öfrigt endast finska, är född i Luvia, där han också tillsvidare kommer att bosätta sig. Allt nog; Selin begaf sig till Sastmola, där han skulle närmare rådgöra med Herr J. Ahlström och Kyrkoherden. Selin återvände påföljande morgon med underrättelse, att han endast besökt den förra och besett de tillämnade skolhusen, som enligt uppgift därstädes skulle undergå en uppsnyggning, för att sedan vara tjenliga till skolhus. Att skolrummet kommer att eldas medelst en bagarstugu-ugn, hvars bakdel skulle utskjuta genom ett annat rum, tyckte Selin ej alls om och ansåg för öfrigt att lokalen tarvade ånyo uppföras från grunden börjande, hvartill tiden numera vore för knapp, för att vara beboeligt i höst. Äfven visade han motvilja för den utlovade extra löneförmånen, emedan han var i tro att egendomen skulle varit bättre än den är o. s. v.»

»Saken måste jag då lämna i denna kritiska belägenhet, inväntande om bättre råd för Selin, hvars adress jag redan uppgifvit. Herr Leineberg var äfven här. Selin hade väl kunnat obemärkt bortsmuggla Leineberg i en öfverrocksficka, om n. b. den varit tillräckligt djup. Leinebergs yttre och beteende i

öfrigt var mera herremanslikt än Selins. Resonementerna med Leineberg varade ej länge — blir skolan färdig, så är väl Leineberg redo.»

Hufvudorsaken därtill, att Selin ej hade lust att komma till Sastmola, var emellertid den, att, såsom han skrifver, »hela församlingen motarbetar och är fiendtligt stämd emot skolan». Lärare vid skolan i Sastmola blef, sedan Selin afsagt sig platsen, J. Leineberg, som sålunda var den förste läraren i den första af Ahlström grundade folkskolan. År 1876 fick skolan i Sastmola af sin grundläggare ännu till skänks ett harmonium, som kostade 592 mark. Och år 1880 erhöll denna bildningsanstalt en ståtlig gafvelvägg ofvan grundstenarne och stödpelarne — en i öfversättning så lydande donation:

»Djupt kännande, hvilket stort inflytande Hans Majestät Kejsar Alexander II under sin tjugufemåriga regering utöfvat på det finska folkets såväl sociala som politiska utveckling, och önskande att på den fröjdedag, hvilken Finlands folk firar med anledning af denna för fosterlandet lyckliga tidrymd, bringa till stånd något, som äfven under kommande tider bure vittne om det nulefvande släktets känslor, anslår och skänker jag härmedelst till Sastmola folkskola, hvilken jag år 1873 grundlagt å Ylikarvia Anttila hemman, och för hvars underhåll jag sedermera den 10 Oktober 1874 anslagit ett belopp af tiotusen (10,000) mark, såsom tillägg till dessa mina förfoganden ytterligare tiotusen (10,000) finska mark att under benämningen »Antti Ahlströmin rahasto» oförminskad förvaltas, med iakttagande af följande villkor och bestämningar:

1:o Fonden, hvilken blir inestående hos mig, inecknas i mitt egande Norrmarks Bruk jämte därunder lydande egendomar och kvarstår bunden vid detta intill dess jag, eller den som innehar Norrmarks Bruk, icke längre önskar behålla fonden i sin värjo;

2:o Å fonden erlägger jag eller den, som innehar Norrmarks Bruk, så länge medlen förblifva inestående, fem (5) procents ränta, likväl så, att räntebetalningen beräknas från den 2 Mars 1881 och för första året intill den 2 Mars 1882 utgår endast för hälften af det donerade beloppet eller 5,000 mark och först från sistnämnda dag för hela beloppet;

3:o Om jag eller den, som innehar Norrmarks Bruk, önskar upphöra med att behålla fonden i sin värjo, underrättas skolans

direktion tre månader förut härom och eger direktionen sedan öfvertaga förvaltningen af fonden;

4:o Då fonden öfvertagits af direktionen, böra dess tillgångar hållas räntebärande emot tillförlitlig säkerhet, och är direktionen ansvarig för förvaltningen af medlen;

5:o De å fonden utfallande räntorna sammanslås årligen med de räntemedel, som utfalla af förenämnda af mig år 1874 gjorda penningedonation, och af den sålunda uppkomna summan användes sedan under hvarje följande år: A) trehundra (300) mark till lönebidrag för läraren; B) en så stor del som förhållandena påkalla till anskaffande af undervisningsmateriel, uppvärmning och belysning af skolrummen, reparationer af dessa m. fl. skolans behof; samt C) hvad därutöfver återstår till bildande af en skild stående fond sålunda, att såväl sagda öfverskott som räntorna å den blifvande nya fonden årligen läggas till kapitalet till dess fonden uppgår till tiotusen (10,000) mark;

6:o Den sålunda uppkomna nya fonden, som benämnes »Antti Ahlströmin Apurahasto» bibehålles oförminskad, och räntorna därå användas, liksom äfven hvad som utöfver lärarens lönebidrag och skolans årliga utgifter blir öfrigt af räntorna från de andra fonderna, till löneförbättring för läraren samt till understöd för fattiga, begåfvade och ordentliga elever äfvensom i skolans tjänst aflidne lärares enkor eller till tjänstgöring oförmögne lärare, på sätt direktionen finner nödigt och lämpligt;

7:o Om direktionen hellre ville förskaffa skolan eganderätt till skogen på Anttila hemman, hvilken jag i skolans grundläggningsbref af 1873 förbehållit mig själf, förlorar detta gåfvobref all verkan och de i detsamma för skolan utfästa tiotusen (10,000) mark återfalla till mig eller mina rättsinnehafvare;

8:o Skoldirektionen åligger att årligen afgifva redovisning för förvaltningen af fonderna, under min lifstid till mig och efter min död till mina arfvingar eller, om dessa så önska, åt revisorer, hvilka Sastmola kommun på allmän kommunalstämma utser.

Björneborg, den 2 Mars 1880.

A. Ahlström.»

Den fosterländska entusiasm, hvarom dessa donationer tala ett så vackert språk, är desto mera anmärkningsvärd som den icke upphörde med de yttringar, som i det föregående omtalats. Redan en månad innan donationsbrevet till förmån för Sastmola skola underskrefs eller den 13 maj 1873 anträffa vi i Ahlströms kopiebook ett till kyrkoherden i Siikais K. Blombergh

adresserat brev, däri han, »då nyttan af en folkskolas tillvaro äfven i Siikais torde vara en allmänt erkänd sak, men till en början oftast svårigheter i ekonomiskt afseende möta för upplysningens befrämjare att få denna angelägenhet uträttad», förklarar sig villig att »till sagde skolas tjänst utbetala 2,000 mark, med den förutsättningen att församlingen tillsläpper de återstående erforderliga medlen och skolan sålunda med det första kommer till stånd».

Ett ord för ord lika lydande brev afsändes samma dag äfven till pastor Wald. Wallin i Påmark.

Ahlström var således initiativtagare också här — banbrytare för upplysningen äfven i dessa mörka ödemarker! Ty därför innan fanns det icke folkskola i någondera af dem.

Antagandet, att »nyttan af en folkskolas tillvaro vore en allmänt erkänd sak», höll emellertid icke streck, hvarken med afseende å Siikais- eller Påmarkboerna. Först hösten 1876 öppnades den första högre folkskolan i Siikais, efter att emellertid redan under ett års tid hafva varit i verksamhet såsom förberedande ambulatorisk skola. Då Ahlström icke erfor något om att skolan kommit till stånd, återkallade han gåfvan, hvilken likväl sedermera genom process återvanns från honom.

Också skolan i Påmark hade sina öden, hvilka det lönar mödan att förtälja såsom belysande våra folkskoleförhållanden under dåvarande tider.

Efter att hafva emottagit gåfvobrefvet grep pastor Wallin sig an med byggnadsanstalterna och hoppades med afseende å det goda ändamålet kunna erhålla byggnadstimmer till någorlunda godt pris af sockneboerna. För stockarne fordrades emellertid 1 mark per famn, hvarföre Wallin på ett möte ställde till auktion. »Ingen åtog sig dock att hemta stockar till skolan, hvilken af en närvarande betecknades som »hävityksen kauhistus», mot lägre pris än 2 m. 75 p. per stock, hälften 18 fots, lälfthen 24 fots.» Visserligen förskräcktes pastorn öfver det hisk-

liga priset, men beslöt dock antaga anbudet för 200 stockar. »Det sved i hjertat», skrifver han, »att se huru ogina meniskorna äro emot all upplysning, samt att dagligen erfara, huru svårt det är att bryta bana för något nytt emot gamla fordomars makt. Dock engång, vill Gud, skall väl hoppets stråle förvandlas till klart sken i det nuvarande skumma mörkret . . . Större svårigheter än jag hitintills haft i denna sak, ty nu far jag fram med kontanter i näfven, skall jag väl få erfara, men jag vill dock, likt sjömannen på det stormande hafvet, styra emot målet och hoppas förvisso att jag nästa höst kan inviga folkskolan, om också då ännu ej i fullständigt skick.»

Och svårigheterna voro visserligen icke slut härmed. Under vintern och våren hade byggnadsarbetet med de af Ahlström skänkta medlen väl fortskridit så långt, att skolhuset i juli 1874 var under vattentak och att utsikt förefanns att med af honom ytterligare utlofvadt penningebidrag jämväl inredningen skulle kunna något så när bekostas. Men därmed slutade motgångarna ännu icke. För att kunna öppna skolan var det nödvändigt att erhålla statsbidrag och därtill erfordrades, att kommunen åtog sig att anskaffa hö för en ko för läraren samt erforderlig vedbrand. Wallin utlyste kommunalstämma och talade till gubbarne »i vänskap och förtrolighet om skolan, samt föreslog dem att gifva förbindelse på erläggande af 3 à 4 tunnor säd årligen från lånemagasinet, som dock enligt med läraren Helenius träffad öfverenskommelse ej behöfde erläggas förrän efter 10 år, anseende detta motsvara i det närmaste en kos foder. Med afseende å veden talte jag ej något, utan tänkte tillsvidare få frivilliga bidrag, i synnerhet som läraren åtagit sig att förse själfva skolrummet med ved som ersättning för begagnandet af till skoltomten hörande åkertäppor.» Men allt förgäfves. Wallin talade till döfva öron och tjocka skallar, och ehuru han hade förskaffat sig en mängd fullmakter, måste han dock gifva vika, då närpå alla satte sig på tvären. »Desto längre har jag nu

HELSINGFORS
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ
1905

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1905

Godkendt af censuren, Helsingfors den 23 Augusti 1905.

ej kommit», skrifver Wallin den 20 juli 1874, »men funderar dock stundom på nya utvägar. Det förargar mig redan att vi alls begynnade med denna skola, så nödvändig den just genom detta motstånd visar sig vara, ty penningarna skulle säkert på annat håll kunnat användas med större glädje, — men kanske här med större frukt, tänker jag. Tiden skall väl utvisa detta och Gud ensam vare hjälpen. — Engång skall väl den dag randas, då äfven dessa ödemarkernas innevånare skola förstå värdera det som till deras tjänst blifvit gjordt.»

Skolan öppnades emellertid den 12 oktober 1874 och erhöll den 12 november samma år statsbidrag. Man skulle sålunda tro att dess framtid varit betryggad och tvänne år hade densamma äfven varit i verksamhet, då skolans grundläggare den 22 november 1876 fick emottaga ett sålydande bref från kapellanen i Påmark J. W. Bärlund:

»Folkskolan i Påmark är stängd. Men skall den äfven förblifva stängd? Det vore bedröfligt. Nej, man bör tvärtom hoppas, att den snart åter skall lefva upp till fromma för upplysningen. Detta hopp kan emellertid icke realiseras, med mindre kommunen själf åtager sig att upprätthålla densamma. Men just därom har nu uppstått fråga, huruvida härvarande skola egentligen tillhör Påmark eller Er? I alla handlingar har den kallats Eder skola. Därför hyser man här den tro och fruktan, att om kommunen tillegnade sig den med Eder gåfva uppbyggda skolan och anställde lärare vid densamma, Ni eller Edra arfvingar kunde återfordra de medel Ni skänkt till skolan. Och icke utan skäl. Ty i Edert bref af den 13 maj 1873, däri Ni utlofvar 2,000 m. såsom bidrag till skolan, ingår följande villkor: »med den förutsättning att församlingen tillsläpper de återstående erforderliga medlen». Nu är kommunen naturligtvis tvungen att erkänna att den icke uppfyllt detta villkor. Således har Ni eller Edra arfvingar rätt att när som helst återfordra penningarna. Men såvida detta icke är Eder mening, vore det för skolan synnerligen önskligt, att Ni godhetsfullt ville aflåta ett bref af det innehåll, att de medel Ni skänkt skolan här, *aldrig* komma att återfordras, på det att skolans härvarande vänner, hvilka dess framtid också annars ger tillräckligt bekymmer, må kunna känna sig trygga och lugna i detta afseende. Utan alla villkor borde Ni emellertid icke gifva Edra penningar,

utan borde vid donationen nödvändigt fästas det villkor, att medlen skänkts endast till förmån för skolan. Ty, ledsamt nog, finnas här äfven sådana, som nu ville upplåta folkskolelokalen till bostad för klockaren. Men så länge kommunen icke har en *duglig* folkskolelärare, få vi icke förvåna oss öfver slika barnsliga tankar.

Detta var och är den sak, man anmodat mig att tillskrifva Eder om och anhåller jag därför att Ni åtminstone med några ord ville besvara brevet.»

I sitt den 29 i samma månad daterade svar skrifver Ahlström: »skolan i Påmark, hvartill jag förärat mk. 2,700, är församlingens och icke min och hvarken jag eller mina efterkommande skola göra anspråk på de af mig till densamma skänkta medlen, men detta under det bestämda vilkor och förbehåll att skolan aldrig får användas till något annat än till skola».

De första af Ahlström grundlagda skolorna gånge upphöf åt andra. Sedan folket en gång vaknat och genom erfarenheten öfvertygats om gagnet af folkskolor, började desamma själf bemöda sig att tillfredsställa behofvet af sådana. Att så skedde förökar endast de banbrytande skolornas kulturhistoriska betydelse.

Beträffande grundläggarens af ofvannämnda skolor pedagogiska åsikter må här anföras, att han ofta för nuvarande läraren vid Sastmola skolan framhöll, att det främst gällde att uppföstra eleverna till praktiska och rättskaffens människor och att med religionens tillhjälp försöka hos dem inplantera hat mot lögn, stöld och annat ondt. Äfven borde läraren, om han hos eleverna upptäckte några särskilda gåfvor och anlag, försöka leda deras utveckling i denna riktning. Icke heller borde eleverna bortskämmas med öfverflödiga gåfvor och premier och skolgången öfverhufvud icke göras för dem alltför lätt, emedan det var nyttigt att de fingo erfara möda och bekymmer för sina studier. Dessa hans på människokännedom baserade principer hade uppenbarligen sin grund i iakttagelsen, att det som är lätt fångat äfven är lätt förgånget.

Särskildt önskade Ahlström att i de ungas sinnen skulle inpräglas intresse för djurskydd, d. v. s. medkänsla mot djuren *).

Om föräringarna till förmån för djurskyddet skola vi tala längre fram.

På den tiden då Ahlström gjorde sina första stora donationer var man icke van vid sådana uppförfingar för nationella och allra minst finskt-nationella ändamål. Därför väckte dessa Ahlströms donationer äfven en mer än vanlig uppmärksamhet, såsom vi allaredan funnit af Avellans bref.

Såsom ett litet bevis därpå tjänar äfven följande af en viss A. Mellin skrifna bref:

»Sedan jag i tidningarna sett, hvilken kärleksfull och ömhjärtad vilja och lust farbror haft att verka för detta älskade fosterland med stora gåfvor och skänker, hvilka i framtiden skola bära vackra frukter för fäderneslandet, får också jag för min del här till farbror frambära mina hjärtliga tacksägelser för allt detta och isynnerhet för det att farbror så verksamt tagit sig an (on niin suurta huolta ja tointa pitänyt) grundandet och byggandet af folkskolan i vår hemsocken. Det är så, att Gud

*) I denna liksom i många andra saker hafva Ahlströms anhöriga sökt följa hans föredömen. Så hafva föreläsare på firmans bekostnad rört sig i bygderna meddelande undervisning i djurskydd, och en hvar som färdas förbi t. ex. kommunalhuset i Sastmola kan på dess vägg läsa en så lydande skrift: »Haf medlidande med djuren och misshandla dem icke, pina, plåga dem icke och håll dem icke illa, minns att äfven djuren äro skapade af Gud och att de känna ångest och smärta.» Invid landsvägen uti Finnby i Norrmark läses på flera väggar:

»*Hästens bön*: Mata, vattna och rykta mig väl! Var vänlig emot mig! Ryck icke hårdt i tömmarne! Slå mig icke i uppförsbacke! Gör mig icke ett för stort lass! Sko mig väl! Skydda mig om vintern för kalla betsel och lägg ett täcke på min rygg! Smek mig emellanåt. Jag bär dig; jag drar dig; jag lefver endast för din skull. Du vet, att jag icke kan tala om mina plågor; men Gud skall belöna dig.»

låter ett frö hos folket växa bättre och högre än andra frön och sedan göra stora under bland folket; liksom fordom Moses, som ledde Israels folk från den stora trälldomen till Kanans förlovade land, så har äfven denna farbrors välgärning varit för detta vårt älskade fädernesland.»

Men ännu större fröjd och öfverraskning väckte underättelsen därom, att Ahlström donerat 10,000 mark till förmån för finska elementarläroverket i Helsingfors. Då nämligen tvärt emot ständernas petition beslut fattats om den enda högre finskspråkiga läroanstaltens i Helsingfors förflyttande till Tavastehus, öppnades år 1873 en nationalsubskription för ett nytt läroverk. Frågan om grundandet af den nya skolan var på den tiden en af dagens allra mest brännande frågor, och det finska partiet egnade densamma alla sina krafter. Partiets tillgångar voro på den tiden icke stora och bland de finsktsinnade var man icke van att se förmögna eller förnäma personer. Då det nu blef bekant att äfven bland dem funnos sådana, som icke blott ville, utan äfven kunde lätta bördan, en för tio, så kan det icke väcka förundran, att glädjen däröfver var oförställd och att också andra började fatta mod. Detta var särskildt en sida af de Ahlströmska donationernas betydelse och den bör ingalunda såsom sådan underskattas. Detta insågs redan då, såsom framgår af det erkännande, hvilket kort efter donationen kom Ahlström till del i form af följande tacksägelsebref:

»Helsingfors, den 3 Juni 1873.

Högtärade Herre!

Insamlingsbestyrelsen för det Finska Elementarläroverket i Finlands hufvudstad har haft äran af Eder emottaga en gåfva, hvars like ännu icke kommit detta företag till del. Redan gåfvans belopp är i och för sig ett stort och kännbart tillskott till de medel, med hvilka Finlands medborgare skyndat att under-

stödja denna sak, hvilken vederbörande redan trodde sig hafva helt och hållet tillintetgjort (masennuksiin kukistaneensa). Men Eder gåfva har äfven en annan betydelse, hvilken vi anhålla om att här få påpeka. I vårt land inträffar det öfverhufvud sällan, att representanterne för den större industrin med någon ifver understödja ideella sträfvanden, allra minst de finska nationalitetssträfvandena. Detta missförhållande i de praktiska (keinollisten) och nationella intressenas ställning till hvarandra är enligt vår åsigt så mycket mera beklagligt, som det försvagar hvarderas kraft, i det att de förra därigenom beröfvas det förädlande fosterländska sinnelag, som ensamt kan skänka företagssamheten dess rätta driffjäder, och de senare åter den materiella grundval, som är ett oeftergifligt villkor för hvarje företag. Edert ädla föredöme har emellertid hos såväl oss som alla ifrare för den nationella saken väckt den glada öfvertygelsen, att de fosterländska sträfvandena börja vinna understöd och uppmuntran äfven af dem, hvilka genom sin verksamhet och flit föröka nationalförmögenheten, och att det naturliga samband, som existerar mellan alla redliga sträfvanden, skall blifva allt mera skönjbart och befastadt.

Tillåt, herr Patron, att vi af denna dubbla anledning å egna och den goda sakens vägnar till Eder frambära vår djupaste tacksamhet och högaktning.

J. W. Alander.	Z. J. Cleve.	Karl Ferd. Ignatius.
Yrjö Koskinen.	F. K. Nybom.	Th. Rein.»

Vi afsluta här detta kapitel om de Ahlströmska donationernas vårflod, hvilka förutom ofvannämnda stora gåfvor under åren 1873—75 strödde omkring sig mindre sådana bl. a. till Finska Missionssällskapet 500 m., till Räfsö bönehus 200 m., till Sjömansmissionen 100 m., till Björneborgs stads fattiga 100 m. o. s. v. Den nationella hänförelsens och de vaknade fosterländska sträfvandenas sunnanvind hade bragt skogarnas snö och kälå att smälta och frambragt en flod som utgjutit sig öfver och bevattnat vår odlings åkerfält. Och denna hänförelse var hos Ahlström, lika litet som hos finskhetens öfriga vänner endast stundens entusiasm, endast en tillfällig vårström, utan den framflöt från denna stund såsom en kraftig ådra, hvilken visserligen steg och föll beroende af biflödenas styrka, men

aldrig hämmades i sitt lopp. Vi skola nämligen se, att Antti Ahlström hädanefter hvarje år utan ett enda undantag allt intill sin död ihågkom fäderneslandet och dess inrättningar med regelbundna värdefulla gåfvor.

Värdet af hans donationer ökas ytterligare därigenom att han af allt att döma och enligt hvad många af hans vänners intyget icke gjorde dessa för att förskaffa sig själf ära och rykte, utan af kärlek till saken. Detta hindrade naturligtvis icke, att han säkerligen erfor uppriktig glädje öfver det erkännande han erhöll. Det vackraste uttrycket af allmänhetens tacksamheten var enligt min åsikt den gård som doktor Julius Krohn egnade honom genom att år 1876 införa hans porträtt och biografi i den af honom redigerade »Suomen Kuvalehti» — en ära, hvilken på den tiden ingalunda kom hvar man till del.

LITET OM AFFÄRENS SKÖTSEL OCH UTVECKLING.

*Kontorets flyttning till Norrmark och Björneborg år 1874.
— Ahlströms första bokföring. Hufvudboken — i hufvudet. — Något om sågrörelsen och järntillverkningen å Norrmark.*

Sedan Ahlström köpt Norrmarks bruk, såg han sig, såsom vi redan nämnt, tvungen att lämna det afsides liggande Långfors och gifva sin rörelse ett nytt centrum, från hvilket han bekvämare kunde leda de allt mera olikartade och invecklade affärerna. Ty förutom trävaru- och rederirörelse hade han numera äfven ett järnbruk att sköta.

Kontoret följde naturligtvis med till Norrmark. Det hade därintills föreståtts af en enda man, Carl Moliis. Tills vidare skötte Moliis allt fortfarande förste kontoristens åligganden, bl. a. utrikeskorrespondensen. Förvaltaren af Norrmarks bruk Selim Bäckström öfvergick nu äfven i Ahlströms tjänst och fick bl. a. skogsköpen och flottningen sig anförtrodd. Då hufvudkontoret år 1874 flyttades till Björneborg, blef kamreraren

Anian Bäckström dess föreståndare och Moliis kvarstannade såsom kassör och bokhållare å Norrmark.

Bröderna Bäckström hade varit i brukets tjänst på Lönegréns tid och sedan under konkursförvaltningen i par års tid haft detsamma på arrende.

Ända till denna tid hade Ahlströms bokföring stått på en jämförelsevis primitiv ståndpunkt. Från år 1859 till 1871 hade han kommit till rätta med en enda omkring tvåhundra-femtio foliosidor innehållande bok, uti hvilken allt som skulle bokföras infördes, såväl virkesköp som försäljningar, inkomster och utgifter för fartygen m. m. Något egentligt bokslut synes icke hafva uppgjorts, utan utmärktes utagerade affärer genom öfver korsning i boken. Såsom ett karakteristiskt exempel på Antti Ahlströms bokföringskutymmer på den tiden har kommerserådet G. Sohlström berättat för författaren, att då han en gång frågade, huru mycket byggandet af »Saarikoski» kommit att kosta, Ahlström svarat: »Vet inte.» — »För du inte bok?» — »Nej, hvad behöfver jag föra bok, när jag flyttar pengarna från ena västfickan till den andra». — Ahlström afsåg därmed, att då han med eget folk afverkade stock i egna skogar och betalade lönerna med egna pengar, några debet- och kreditposter icke voro af nöden. Det berättas äfven att han sagt, att han vid årsslutet undersökte huru mycket penningar han hade i pungen — och där var bokslutet. På en fullt så ursprunglig ståndpunkt var bokföringen väl icke, men af allt att döma hade han likväl hufvudboken — i hufvudet. Och där fanns den så fullständigt, att hela hans affär in i de minsta enskildheter låg framför honom såsom en uppslagen bok. Också då affären var som störst påstås det att Ahlström utan att se i böckerna och innan han erfärit resultatet af bokslutet förvånansvärdt noga kunde uppgifva, huru mycken vinst eller förlust hvarje gren af rörelsen under året lämnat.

Moliis var nog så skicklig i sitt yrke och de affärsbref han skref äro klara och på sak gående. Ibland kunde han vara ganska skarp. Vi ha förut sett typiska prof på hans skämtsamhet. Ahlström kom väl öfverens med honom, om ock biträdets oregelbundenheter ofta bragte husbondens lifliga blod i svallning. Det berättas att denne någon gång såg sig tvungen att undangömma en del af kontoristens kläder för att få honom att stanna hemma och, då icke ens detta hjälpte, gaf honom respass — som snart återtog efter ingången förlikning.

Anian Bäckström, en ytterst noggrann man, ordentlig såväl i sitt arbete som sitt lif, ställde kontoret och bokföringen på ny fot, hvilket var absolut nödvändigt nu, då affären utvecklat sig åt alla håll. Ehuru han, uppvuxen som han var i något gammalmodiga och mycket mindre affärsförhållanden, i längden under affärens allt större utveckling icke förmådde följa med sin husbonde, är hans verksamhet i den Ahlströmska affären likväl värd stor uppmärksamhet. Han införde så att säga den inre ordningen i maskineriet — Ahlström drog nog själf försorg om ångan. Icke heller får den omständigheten underskattas att bröderne Bäckström såsom gamla Norrmarksboar — deras fader hade varit inspektör på Norrmark och dött i slag konkursauktionsdagen — kände till de forna förhållandena och arbetsmetoderna på bruket samt dess affärsvänner och därigenom för den nye husbonden underlättade rörelsens fortsättande.

Innan Norrmark öfvergick i Ahlströms ego hade i sågen drifvits någon träförädlingsrörelse, men egendomens stora och goda skogarna stodo likväl till största delen orörda och torde de hufvudsakligen hafva användts till kolning, hvartill äfven grofstock påstås hafva användts. Sedan Ahlström blifvit herre på täppan, erhöll sågrörelsen ny fart såväl å Norrmark som äfven i Lamppi, hvarest Ahlström hade sågen på arrende ända tills den efter utagerad process åter kom i Lönegréns ego. Det

till konkursboet erlagda arrendet utgjorde omkring 400 mark i månaden.

Då vi längre fram skola gifva en utförligare framställning af Ahlströms trävarurörelse under dessa år, må här endast såsom bevis på, hvilken fart denna rörelse erhöll genom köpet af Norrmark, anföras att på Norrmark och i Lamppi under åren 1871—1876 försågades inemot en half miljon stock, eller i medeltal c. 70,000 stockar per år, hvaraf omkring hälften från egna skogar, och att värdet af den under året utstämplade varan enligt bok utgjorde närmare halfannan miljon mark. Då trävaruprisen i början af 1870-talet voro synnerligen goda, kan man väl förstå den högt upp stigande linje, som i den grafiska bilagan anger vinstbeloppen af rörelsen å Norrmark och som år 1873 når sin höjd.

Såsom vi redan tidigare anført fanns å Norrmarks järnbruk, då det öfvergick i Ahlströms hand, en tackjärnsmedja med fyra härdar och en hammare, en manufaktursmedja med en hammare och två härdar äfvensom en finsmidesverkstad och tvänne spikhammare. Dessa föråldrade inrättningar tyckas emellertid icke i längden hafva tillfredsställt Ahlström, eftersom han i maj 1873 besluter sig för att ställa smidet på annan fot, eller att förändra detsamma till s. k. Franche Comtésmide, och därför anhåller om tillstånd att inrätta två härdar, två räckhamrar och en smälthammare samt att öka den årliga smideskvantiteten till 1,000 skeppund, eller helst »å ett obegränsadt belopp». Samtidigt beställer han från Tykö järnverk i Bjernå de för omändringen erforderliga tillbehören. I oktober voro de nya smedjorna i gångbart skick och kunde prestera dubbelt så mycket smide som förut. Denna omändring var af behofvet påkallad, ty efterfrågan på järn var å orten större än tillverkningsen. I början af 1870-talet stodo en mängd skepp under byggnad och det var företrädesvis för dem Norrmarks järn behöfdes till allehanda knän, spikar och bultar. Ofta stodo

vid bruket långa rader foror afvaktande sin tur och köparene brukade t. o. m. med brännvinssupar muta smederna att för deras räkning aflägga järn.

Af Norrmarks järnbruk åtgångna öden må ännu anföras, att dess smedja tvänne gånger nedbrann under Ahlströms tid, första gången år 1883 och den andra år 1893. Förra gången nedbrunno förutom smedjan äfven järnmagasinet, kolhuset och badstugan. Senare gången nedbrann endast smedjan och återuppfördes den då af sten.

De goda trävaruprisen och den framgång han i allmänhet haft och antagligen äfven det utomordentliga resultatet af Norrmarks-köpet, lockade Ahlström att allt mera utvidga sin affär.

Den 24 mars 1873 underskrefs ett köpebref, genom hvilket han blef egare af Kautua bruksegendom.

XII.

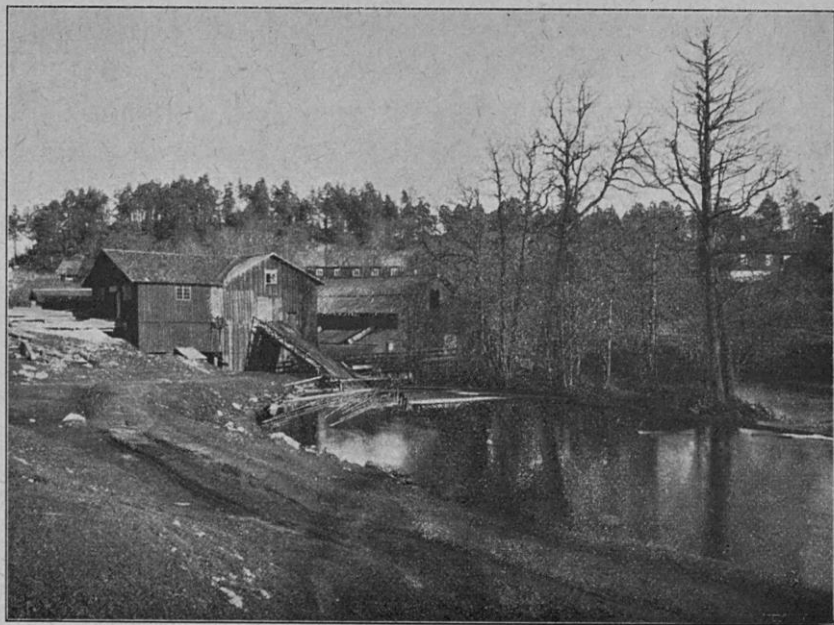
KAUTUA FÖRE AHLSTRÖM *).

Kautua järnbruk grundlägges af Lorentz Creutz år 1689. — Bruket öfverlåtes år 1700 som pant till handlanden Paul Timm. — Kautua under stora ofreden. — Paul Timm arrenderar bruket år 1739 till sin son Parmen Timm. — Lilla ofreden. — Kolstriderna å Kautua. — Johan Parmen Timm ägare af Kautua 1766—1801. — Anders Henrik Falck 1801—1851. — Oskar Falck 1851—1866.

Kautua utmärker sig genom ett synnerligen naturskönt läge. Det är icke blott den vackraste af Ahlströms egendomar, utan ock en af de vackraste i Satakunta, ja måhända t. o. m. i hela Finland. Då man från Euraådal, där landsvägen går fram genom en skoglös nejd, bestående af åkrar och ängar,

*) Vid nedskrifvandet af detta kapitel har författaren haft förmånen använda en af forstmästaren Harald Borg med stor omsorg efter å Kautua förvarade gamla handlingar författad broschyr »Kautua bruks historia». På de allra flesta ställen har jag ordagrannt följt herr Borgs framställning. Jag begagnar mig af tillfället, att för herr Borg uttala min uppriktigaste tacksamhet för detta värdefulla bidrag vid arbetets utförande. Också dr. Tekla Hultins arbete »Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta» har af mig begagnats.

anländer till den mellan branta åsar brusande forsen med dess klara och genomskinliga från Pyhäjärvi kommande vatten, som än stänker sin fradga öfver stenar och dammar än pressar sig fram under gamla gråa byggnader, så tycker man sig vara försatt till någon trång bärgsdal. Brukets byggnader äro delvis förfallna och leda tanken till förgångna tider, bort från nutidens

Sågen och stångjärnsmedjan i Kautua.

finna ångsågar och dess lifliga fabriksverksamhet. Å Kautua förflyttas vi minst hundra år tillbaka i tiden. Här slår emot oss en fläkt af det gamla Finland, ja, af det gamla Sverige, dit också egendomens historia leder oss. Kautua är nästan ett museum, en bild från de forna brukspatronernas tidehvarf med sina patriarkaliska seder. Detta intryck af någonting uråldrigt förstärkes ännu därigenom, att icke blott själfva bruket är ett af de äldsta i vårt land, utan äfven trakten däromkring en af

de äldsta kulturorter i Finland. Kjulo socken med sina historiska traditioner, hvilka, huru otillförlitliga de än må vara, åtminstone vittna om att den andliga kulturen är gammal på orten, är ej långt aflägsen ifrån Kautua. De talrika i Kumo och Eurafloddalar anträffade fynd, bestående af bronssaker och föremål från äldre järnåldern, hvilken anses hafva börjat omkring 800 e. Kr., häntyda på, att Eura socken jämte Kumo och Kjulo varit det centrala bosättningsområde, ifrån hvilket en del af det öfriga Satakunta småningom koloniserades.

Vid tiden för den svenska eröfringen anträffades den tätaste bosättningen för det mesta vid de stora sjöarna, Kjulo-träsk och Pyhäjärvi, samt vid floderna, Kumo älf, samt Eura och Lappoåar. I Eura var den tätast befolkade platsen vid Euraås utlopp ur Pyhäjärvi, uti Kautua by.

På 15- och 1600-talen innehades en icke ringa del af jorden i Eura socknen af adliga ätter, hvilket, såsom bekant, var fallet öfverallt i Finland. Här liksom å Fredriksfors kommo egendomarna senare eller på 1700-talet i händerna på svenska och finska affärsmän. Äfvenså var en icke mindre del gifven i förläning. Sålunda fick hertig Johan den 27 juni 1556 i förläning Kumogårdslän, hvilket omfattade äfven Eura socken. Från år 1585 innehades denna förläning af Johan III:s andra gemål Gunilla Bjälke och från 1590 till 1600 af deras son Johan.

De första uppgifterna, som stått herr Borg till buds om lägenheterna i Kautua by, anträffas i »Jordebooch öfver Neder sattakunden pro Anno 1654». Kautua by bestod då af tio hemman, hvaraf två voro ryttarehemman, ett infanteriets frihemman samt de sju öfriga ärftliga frälsehemman, enligt »Norrköpings besluts» villkor förlänade den 20 mars 1651 åt den berömde fältherren Arvid Wittenberg, som i det 30-åriga kriget var en af den svenska armens öfverbefälhafvare.

Då Arvid Wittenberg dog år 1657, öfvergick förläningen till hans arfvinge generallöjtnanten Leonhard Johan Wittenberg.

Enligt »Nedre Sattagunda Härads Landsjordebok pro anno 1681» hade de ofvannämnda två ryttarehemmanen enligt »Generalmünster herrars» grefve Henrich Horns och Lorentz Creutz' bref, dat. den 12 december 1663, från ryttare förbytt till frälsehemman emot Eurakoski och Kiukais, som äfven innehades af Wittenberg såsom frälse. Af de öfriga sju frälsehemmanen äro sex antecknade såsom för tiden öde, och det tionde betecknas som »Gemene Ruuthe hemman under Öfverst Steffkins Regimente och Cap. Carl Bloms comp:ödhe».

År 1679 dog Leonhard Johan Wittenberg barnlös och förläningen hade nu enligt »Norrköpings beslut» bort återgå till kronan, men enligt landshöfdingen Harald Oxe's bref af den 28 juli 1681 innehade Wittenbergs änka förläningen såsom afbetalning å kronans skuld till sterbhuset.

1683 års jordebok upptager endast tre hemman såsom öde, och det tionde var enligt landshöfdingen Lorentz Creutz's bref, dat. d. 22 mars 1683, underlagdt Eura moderkyrka till kapellans bol.

År 1685 blef den Wittenbergska förläningen reducerad, och de forna frälsehemmanen förvandlades till kronohemman och bebrukades af kronolandbönder. Af de reducerade lägenheterna utsågos de, som genom ägornas godhet och vidd stodo framom de öfriga, till ryttarehemman eller rustningsstommar. De refvades och skattlades, hvarefter den till kronan utgående räntan anslogs till rustningens upprätthållande.

Af lägenheterna i Kautua by sammanslogos Myllylä och Tapola hemman till ett ryttarehemman af ryttmästar Lindelöfs kompani. Detta innehades enligt 1690 års jordebok af landshöfdingen Lorentz Creutz. Fem hemman underlades såsom augment särskilda rusthåll i Kyrkobyn, Sorkis och Vaanis och tre voro oindelta.

I 1696 års jordebok finna vi att Creutz'ska rusthållet består af tre hemman Myllylä, Mikkola och Tapola med Ollila och Aili såsom augment.

I 1701 års jordebok framträda lägenheterna i Kautua by slutligen sådana de sedan dess förblifvit; Creutz'ska rusthållet N:o 90 bestående af tre hemman Myllylä, Tapola och Aili, med Lamppu och Ääri såsom augument; rusthållet N:o 91 bestående af hemmanen Ollila, Mikkola och Tasanen. Heikkilä är augument under rusthållet N:o 89 och Luistari är oindelt och öde.

Kautuas historia är olik Norrmarks och Fredriksfors' historia däruti, att den består endast af några längre tidsskiften af enahanda karaktär. Då egarene till sistnämnda egendomar och med dem själfva egendomarnas öde ofta skifta och bruken gå från den ena till den andra, kvarstår Kautua i fyra eller rättare tre slägters ego, däri inberäknad också den nuvarande innehafvaren, som egt det i närmare fyratio år. Ifrågavarande släkter äro, utom den Ahlströmska, den Creutzska, Timmska och Falckska, af hvilka de sistnämnda bilda så att säga en enda släkt, då geheimerådet Anders Henrik Falcks arfvingar på modernet tillhörde Timmska släkten. Detta har gifvit Kautua och trakten däromkring dess säregna prägel och färg med trefna planteringar och trädgårdar. I synnerhet är den storartade furuparken en minnenas heliga fristad, som väl aldrig fått kvarstå osköflad, om icke släkttraditioner och familjeminnen hållit vakt vid hvarje stam. Dessa minnen ha naturligtvis med den största pietet respekterats också af den nuvarande egaren.

Kautua bruk grundlades af friherre Lorentz Creutz. Han föddes år 1646 å Sarflaksgård i Nyland och egnade sig företrädesvis åt bergshandtering. Sedan han genom resor i de flesta länder i Europa utvidgat sina kunskaper i facket, utnämndes han först till assessor och sedan till vicepresident i bergskollegium. År 1683 blef han landshöfding öfver Åbo län och direktör för Finlands berggrufvor. Såsom sådan verkade han mycket till höjande af landets järnindustri. Också som enskild person arbetade Creutz med den största energi för samma sak. Förutom Kautua grundade han Forsby, Tykö, Pojo och Kirjak-

Parti af parken i Kautua.

kala järnbruk. Han var en outtröttligt verksam man, som icke alltid gaf sig tid att beräkna, om de företag han startade kunde bära sig. För att få sina planer så snart som möjligt realiserade, handlade han ibland ganska egenmäktigt med åsidosättande af hvad lag och författningar föreskrefvo. Så började han, antagligen något år efter det han flyttat till Finland, utan föregående undersökning och tillstånd, bygga en masugn å Gärdsböle hemman i Ulfby socken och kort därpå skulle han anlägga tvänne stångjärnshamrar i Hvittisbofjärd och Staffmåla i samma socken, men var tvungen att af en eller annan orsak afbryta arbetet härå. Gärdsböle var måhända samma plats, där Fredriksfors bruk nu står och de två sistnämnda torde ha funnits någonstades vid den å som flyter förbi Norrmarks bruk.

Under sina färder på spaning efter lämpliga bruksplatser hade Creutz naturligtvis fäst sig vid forsarnas kraft i Kautua by och insett deras lämplighet för anläggande af en större industriell inrättning. Det större fallet i Kautuaström hörde sedan urminnes tider till den i södra ändan af Pyhäjärvisjö belägna Yläne gård, som då egdes af Creutz.

År 1687 anhöll Creutz om tillstånd att få uppföra ett hammarverk i Kautua fors. Bergskollegium förordnade den 29 april 1687 inspektoren David Starman att förrätta syn å stället angående lämpligheten af en sådan anläggning. Utom Starman voro vid syneförrättningen närvarande Creutz' ombud Johan Kämpe, kyrkoherden i socknen Mathias Langius, fogdeskrifvaren Johan Löfblad samt några bönder. Då i syneprotokollet ingår beskrifning öfver vattenförhållanden i Kautua jämte där befintliga inrättningar m. m., så må här meddelas några utdrag ur detsamma.

Kautua ström, heter det i protokollet, kommer ifrån en stor insjö, Pyhäjärvi träsk kallad, som säges vara fyra mil långt och en god mil bredt. Strömmen är temmeligen stor och strid och har vid första utloppet strax vid träsket ofvanför stora ström-

fallet af gamla tider en mjölkvarn varit byggd och tillåten under Yläne gård. För dess obekvämlighet och ringa fall hade kvarnen redan länge stått öde och obrukbar, så att intet kvarnhus mera var tillseendes. På detta ställe hade Creutz år 1682 begynn timer uppföra en sågdam, men då fallet var lågt och det var att frukta att dammen skulle göra de kring träsket boende åboerna skada, hade Creutz med böndernas tillåtelse låtit gräfvimer ett nytt utfallsdike ifrån Pyhäjärvi, ungefär ett halft stenkast från stora strömsutloppet, därifrån vattnet leddes till ett särskildt utlopp och förenade sig med strömmen först nedanför stora fallet. I denna ränna hade Creutz låtit inrätta en sågkvarn med ett blad, som vid tiden för syneförrättningen var i full gång och till hvilken sågstocken hemtades både från Yläne gård och kringliggande trakter.

Utomer genom kungsådran ledde sig vattnet genom fyra grenar och vattenfall. Tre vattenådror gingo till lika många fotkvarnar, som tillhörde Kautua by och den fjerde ådran gick till en välterkvarn, som tillhörde Vahe kronogård. Ett halft stenkast nedanför det förra kom ännu ett vattenfall med en fotkvarn och en gammal sågkvarn. Fotkvarnen var uppbyggd år 1666 af grefve Wittenberg, men stod för tiden öde. Efter detta kom det tredje strömfallet ungefär tre stenkast lägre ner och uti det tvenne fotkvarnar en på hvardera sidan om strömmen, tillhörande den ena bönder i Sorkkis och Kyrkobyn, den andra Lähteenoja säterigård.

Således kvarn vid kvarn. Men det fanns dock plats och vattenkraft mer än nog också för ett järnbruk där den gamla mjöl- och sågkvarnen stodo. Grundläggandet af ett sådant mötte inga svårigheter och städernas affärsmän hade här inga intressen att bevaka såsom senare i Fredriksfors. Tvärtom tycktes Kauttua bönderna, hvilka voro fattiga och bebodde frostömmamer hemman, ha varit nöjda att erhålla arbete och förtjenst å

[illegible]

A. Kaulua bruk.
a. Stångs järns jammar
b. Stora qvarnet
c. Såg.
d. Lilla qvarnet.
e. Mellan qvarnet.
f. Knipfammar.
g. Myningen till Mellan qvarnet.
h. Sjö till Lilla qvarnet.
i. Sjö till Stora qvarnet.
k. Sjö till Knipfammar.
m. Sjö till Skogen.
L. Sjö mynnaden

Atne - Matt -

bruket. Sedermera kommo bönderna nog på andra tankar, då kolningsskyldigheten började bli alltför betungande.

Det var förresten i början icke alls fråga om böndernas kolningsskyldighet, utan påstod sig Creutz kunna skaffa kol till brukets behof från Yläne gårds skogar, därifrån de skulle frambefordras om sommaren med pråmar och vintertiden öfver isen. Stångjärnet skulle tagas från Tykö masugn i Bjerno, därifrån det sjövägen hemtades till brukets lastageplats vid Eura ås mynning och sedan landvägen till Kautua.

I sitt utlåtande till bergskollegium tillstyrkte Starman hammarverkets byggande på det ställe där detsamma ännu i dag står.

På grund af detta utlåtande och emedan »män altijdh för Landetz kultur nyttigt ansedt, att på dhe Finske orterne å beqvemlige ställen brukzbyggnader inrättas — — warder härmedh Landzhöfdingen Högvälborne Hr Lorentz Creutz efterlåtit på förberörda orth och ställe en Fullkomlig Hammarbyggnad att inrätta och förfärdiga låta, skolandes han till ehrsättning af den omkostnad der på användas lærer, ifrån dato uthi hammar-skattens ehrläggande niuta Sex åhrs Frijheet. — — —»

Privilegiibrevet är dateradt Stockholm den 21 juni 1689 och undertecknad af Fabian Wrede, Jacob Bure och Robert Kinninmundt.

Hammarverket blef samma år uppfördt och omfattade en hammare och en härd. I hammarskatt erlades efter frihetsårens utgång 3 $\frac{1}{2}$ Sk $\text{\textit{ö}}$ i enlighet med förordningen af den 2 jan. 1693, hvari föreskrifves ett skeppund för hvarje hundrade.

Den 30 december 1697 erhöll Creutz tillstånd att från sitt egande Kirjakkala bruk flytta en härd till Kautua och samtidigt ökades hammarskatten med ytterligare 3 Sk $\text{\textit{ö}}$. Den årliga tillverkningen utgjorde 650 Sk $\text{\textit{ö}}$. Tackjärnet hämtades från Sverige.

Kautuas grundläggare greve Creutz dog 1698 och bruket öfvertogs af hans son, sedermera öfverstelöjtnanten vid lifdragonerna Claes Creutz, men upptagen som denne var af krigiska värf, kunde han icke egnä mycken tid åt brukets skötsel. Då han år 1700 drog ut i fält, pantsatte och förskref han den 23 juni nämnda år bruket med rusthåll och kvarnar till handlanden Paul Timm i Stockholm mot af denne försträckta 4,000 daler kopparmynt. Till säkerhet för detta lån fick Timm inteckning i Kautua bruk den 20 juni 1701 samt sedermera trenne uppbud 1703.

Det var oroliga tider med krig och örlig, alla arbetsföra män fördes till Karl den tolfte's krig och stora ofreden stod för dörren. Den försigtiga svenska handelsmannen ville icke riskera sina kapitaler i ett finskt, för honom främmande företag. Hammaren stod och något tackjärn hade på tvenne års tid ej anskaffats till bruket. Mest ledo brukets arbetare, hvilka då hade hvarken arbete eller någon inkomst.

En litet bättre tid randades för bruket, sedan Claes Creutz 1706 stupat vid Fraustadt och bruket öfvergått till Timm, som emottog detsamma af sterbhuset som betalning för sin fordran. Samma år meddelades honom däruti immission af landshöfding Jacob Bure.

Följande år kom hammaren och ena härden åter i gång. Smidesdriften var dock äfven därefter obetydlig. Strax då Timm tillträdde bruket, inföll ett dåligt år, och spannmål måste för dyrt pris anskaffas för brukets behof. Under den påstående krigstiden var där brist på arbetsfolk, de närmare belägna skogarna voro genom kolande utödda och den fjärrare boende allmogen var både ovan och ovillig att kola, en olägenhet, som icke ens i senare tider kunnat helt och hållet afhjälpas. Slutligen led bruket af den olägenheten att det icke fanns någon sommarväg till dess lastageplats Raumo, så att allt tackjärn som »med mycken hazard och kostnad» för brukets räkning

hämtades från Sverige till Raumo, först följande vinter kunde transporteras till bruket och först därpå följande vinter såsom stångjärn återtransporteras till Raumo, för att vidare utskeppas till andra sjöstäder. I följd af alla dessa svårigheter befann sig Kautua alt ännu år 1713 »i ett mycket slätt tillstånd», hvarför bruksägaren hos bergskollegium anhöll om 8 à 10 frihetsår från hammarskatt och kontribution. Hans anhållan förordades af bergmästaren, som förmodade »att handelsmannen Timm lär uti detta brukets drivvande upptröttna och nödgas lemna det öde igen, så framt det icke med någon förmohn understödt warder». Den 9 april 1713 beviljade bergskollegium bruket 8 års frihet från hammarskatt från och med 1707 till 1714, samt från kontributionerna från 1707 till 1712 men därefter skulle kontributionerna enligt nya kontributionsplakatet erläggas.

De beviljade förmånerna kunde dock icke befordra brukets uppkomst, emedan stora ofreden med alla dess fasor strax därpå inföll. Allt som fanns borttogs eller förstördes. Lika stora förluster förorsakades därigenom, att all drift afstannade och alla inrättningar förföllo under egarens bortavaro.

Den bild som Kautua efter krigets slut erbjöd var en bild af landets tillstånd öfverhufvud. Af bergmästar Johan Festings relation om järnbrukens i Finland »rätta tillstånd» efter stora ofreden, daterad den 22 nov. 1722, framgår att bruksbyggnaden så till tak som väggar var så förfallen att intet smide kunde förrättas, förrän den blefve alldeles ånyo uppbyggd. Nästan alla järnredskap funnos dock kvar. Bälgarna voro förstörda af väta, emedan taket var söndrigt, rännen, 50 alnar lång, förfallen. Kolhuset var till väggar och tak mycket förfallet, något kol, ungefär 200 läster, fanns dock kvar. Af bruksfolket funnos endast byggmästaren och tre hammarsmeder, hvilka beklagade sig dageligen se döden för dörren af hunger och svält, af orsak att Timm icke lät sig vårda om bruket, mycket mindre om det arma folket. »Om detta ynkeliga hushållet» hade Festing till-

skrifvit Timm, »som intet velat sig att svara hvarken honom eller bokhållaren på dess många skrivelser». — »Men är handlanden Timm så nachlässig och okristlig att han för sin egen och publici nytta frågar hvarken efter bruket eller folket, som likväl på dess inrådande för hans skull till att konservera egendomen vågat både lif och blod i det de kvarblifvit, der likväl andra, som sjelfva suttit vid sina värk, lemnat allt i sticket, hvarför är min underdåniga, ödmjuka bön på det arma folkets vägnar — — det kollegium behagade föreställa handelsman Timm detta omilda och otacksamma handlandet mot det fattiga folket.» Denna föreställning uteblef ej heller, hvilket framgår af bergskollegii protokoll d. 30 april 1725.

Sedan bergmästaren insändt de äskade underrättelserna om de finska brukens tillstånd samt bruksägarena förklarat sig sinnade att åter uppbygga sina ödelagda verk, vidtog bergskollegium slutligen några åtgärder för den ruinerade näringens återupplifvande. Genom bergskollegii öppna resolution af den 1 juni 1725 beviljades Kautua, likasom öfriga bruk i landet, åtta frihetsår ifrån 1724 års början för tionde och hammarskatt, samt andra ordinarie och extraordinarie kronoutsylder. Likaså befriades bruksfolket och arbetarena från kontribution och andra kronoutgifter, utom mantalspenningarna, tills verken så kommo i gång, att de där kunde hafva sin näring och förtjenst.

På Kautua återuppbyggdes stångjärnshammaren år 1724 och den ena hammarhärden år 1725. Följande år uppfördes äfven kolhusen och sågen (med en ram och ett blad, försågande 20 à 30 tolfter bräder om året). Den andra härden uppfördes icke förrän 1730 och ännu år 1732 erfordrades åtskilliga byggnader, förrän bruket kunde anses komplett. Allmogens okunighet i kolning samt motvilja mot denna näringsgren, hvilken den ej ansåg lönande, utgjorde äfven en hufvudsaklig orsak till att bruket efter fredsslutet icke ville repa sig. Sålunda tillverkades år 1725 allenast 27 Skø, 1726 60 Skø, 1727 118

Sk~~ö~~, 1731 165 Sk~~ö~~ och 1732 intill maj månad 72 Sk~~ö~~ stångjärn, hvilket smide på långt när ej motsvarade den efter frihetsårens slut ålagda hammarskatten, 6 Sk~~ö~~ årligen.

På grund af de stora omkostnader Timm hade af brukets iståndsättande och emedan han vid ryssens infall förlorat all den egendom han vid bruket ägde, anhöll han om ytterligare 6 frihetsår från hammarskatten och andra ordinarie och extraordinarie kronoutskylder, hvilket af Kongl. Majest. bifölls den 26 okt. 1732. För afhjälpande af brukets kolbrist vidtogos mångahanda åtgärder, hvarom redogöres i ett sammanhang längre fram.

Såsom nämnts hade Timm redan år 1706 efter föregången värdering blifvit uti Kautua lagligen immitterad och allt sedan dess suttit uti ostörd besittning därpå. Men i början af 1730 talet hade öfverstelöjtnanten Lorentz Creutz's arfvingar börjat göra sina arfsanspråk till Kautua gällande. Af å Kautua förvarade handlingar framgår, att friherrinnan Augusta C. Wachtmeister, gift med en bror till bemalte Creutz, medelst fullmakt, dat. Åkerholm d. 13 augusti 1731, berättigat auditören J. Östman att »föryttra Sterbhusets rätt till hvem helst det vara må, emot en så stor köpeskilling, som åsämjas kan». Genom en den 1 sept. 1731 upprättad förening förklaras och erkännes Paul Timm för ägare af Kautua, sedan han betalat till ryttmästaren baron Georg Hindrich Lybeckers arfvingar femtusen daler kopparmynt. Baron Georg Hindrich Lybecker var måg till ofvannämnda friherrinna Wachtmeister, och hade dels genom arf, dels genom byte och köp blifvit ägare till arvet efter Creutz. Han befullmäktigade äfven Östman den 4 sept. 1729 att »vigilera och drifva» saken mot Timm angående Kautua. Enär bruket år 1706 blifvit värderadt till 10,760 daler kopparmynt, ansåg en senare förmyndare för Lybeckers arfvingar, assessoren Carl Lillienstjerna, den erlagda summan för liten och ingick med Timm, för undvikande af vidlyftiga processer, en förening dat.

Stockholm d. 27 juli 1734, enligt hvilken Timm skulle betala en summa af 7,400 daler i »plåtar och banco». För bruket hade Timm således erlagt in summa 11,400 daler, då den Creutz år 1700 gifna försträckningen inberäknades. Men ännu så sent som år 1760 fingo de Timmska arfvingarna utbetala 1,500 daler för en Barbara Christina Creutz tillhörig arfsdel i Kautua.

Emellertid hade Timm, för att yttermera betrygga sin äganderätt till bruket, ansökt om skatterätt till de rusthåll, på hvilkas mark detta var anlagdt. Enligt Kgl. Maj:ts resolution på allmogens besvär vid 1731 års riksdag skulle de rusthåll i Finland, som under sista kriget lidit svår tunga af rustningens vidmakthållande och under ryska invasionen blifvit ruinerade, till ersättning för deras ånyo upprättande erhålla skattemannarättighet. Sedan Timm med häradsrättens »attestatum» bestyrkt, att rusthållen haft en »betydlig kännning» af ryska invasionen, erhöll han ansökt skatterätt till rusthållen N:o 90 & 91 förmedelst kammarkollegii skattebref af den 16 okt. 1733. Efter att hafva låtit trenne gånger uppbjuda bruket och rusthållen, erhöll han häradsrättens fastebref af den 10 maj 1737. Häri uppgifves köpeskillingen till 11,400 daler.

På grund af hög ålder och måhända äfven tilltagande sjuklighet bortarrenderade Paul Timm år 1739 efter föregången inventering bruket till sin son Parmen Timm på 6 års tid emot ett årligt arrende af 1,500 daler kopparmynt. Det kan vara af intresse att med ledning af inventariet från nämnda år bilda sig en föreställning om, huru bruket på den tid var bebyggdt.

Själftva hammarbyggnaden var gammal med buktiga väggar och ruttna syllar, men förmodades dock ännu en tid vara duglig, rännor och dammar voro i godt stånd, men härdarna för det mesta utbrända. Mangården var belägen på samma plats som den nuvarande. Denna bestod af följande byggnader: norr på gården stod en gammal år 1698 af landshöfdingen

Creutz uppförd byggnad bestående af förstuga, sal, tvänne kamrar bakom salen, kök i förstugan med kammare på sidan och en liten kammare i förstugan. Till förstugan ledde en trappa med tvänne uppgångar. Fönstren voro små och försedda med luckor. Denna byggnad var ganska förfallen, isynnerhet till golf, fönster och lås. Söder om mangården var en år 1738 uppförd byggnad under brädtak, indelt i tvänne kamrar, förstugor, en afplankning till järnkontor samt bagarstuga med vind öfver och afdelningar. Den större kammaren på norra sidan hade spåntadt och paneladt mellantak, dörrbeslagen voro förtenta, fyra fönster med förtenta beslag och röda vindjárn. En del fönster voro försedda med luckor, en annan del med järngaller. På östra sidan var en liten byggnad belägen, indelt i två kamrar, förstuga, kvist och trappa samt vindsrum med förstuga. På norra sidan fanns ännu ett öppet lider för körredskap. Midt på gården stod en ny brunn, samt ett städ för att hugga sönder järn uppå. Omkring det hela ett förfallet plank med en stor mangårdsport i tvänne delar. Ladugården var inrättad för 6 kor och med fårkätta, stallet förfallet. Utom de nu uppräknade fanns en mängd mer eller mindre förfallna uthus.

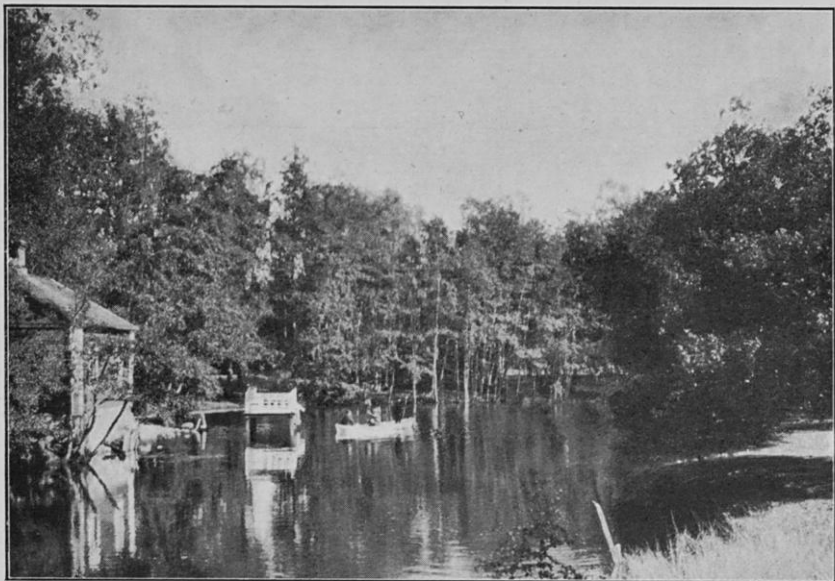
Förteckningen öfver lösegendomen upptager bland annat silfver till ett värde af 414 daler och tenn till 134 daler. Bland silfverpjeserna observeras en förgylld silfverpokal med initialerna *P. M. T.* och *C. B.* 1735, vägande 38 lod, ett dussin silfverskedar vägande 56 lod samt en förgylld silfvertumlare. Bland koppar anträffas naturligtvis den oundvikliga brännvinspannan med hatt och pipor, vägande 1 lispund och 6 skålpund.

Med brukspatronernas bibliotek synes det hafva varit mycket klenst bestådt. Förteckningen upptager endast »Nya Lagboken» och Schrivens och Molleri postilla.

Trenne hästar, »klippare», stodo till patronernas disposition och fyra kor försedde hushållet med mjölk.

Smedernas skuld till bruket var 3,621 daler, hvaraf synes framgå att arbetarens ställning ej var den bästa.

Paul Timm dog den 17 juni 1741 efterlämnande enka, född Maria Magdalena Hilcke samt fem söner och en dotter. En ny inventering och värdering förrättades därefter af berg-

Parti af Kautua å.

mästaren Magnus Linder. I värderingsinstrumentet upptogs Kautua bruk och fastighet till 20,000 daler kopparmynt. Lösörena och inventarierna stego till 41,659 daler.

Enligt arfskiftet tillföll en femtedel af bruket med fastigheterna sonen Parmen, som af sina samarfva bröderna Petter, Abraham, Samuel och sin aflidna bror Johan Pauls barn tillhandlade sig år 1743 de öfriga fyra femtedelarna för en summa af 24,000 daler kopparmynt. Parmen Timm hade också en syster

Margaretha Kristina, gift med landssekreteraren i Umeå, Qvist, men hon var af föräldrarna förklarad arflös.

Knappt hade Parmen Timm hunnit litet upparbeta bruket från dess förfall, då åter krig utbröt, den s. k. lilla ofreden, för-lamande all verksamhet, hämmande all utveckling. Ehuru Kautua icke direkte berördes af kriget, led det dock af dess följder bl. a. därigenom, att intet tackjärn kunde erhållas från Sverige. Efter krigets slut beviljades bruket tre års frihet från kronoutsylder.

Brukets ägor utvidgades under Parmen Timms tid genom köp af Vaanis skatterusthåll i Eura för i fastebrefvet af den 4 oktober 1748 nämnda 4,600 daler. Han ansökte äfven att få lösa till skatte ett antal kronohemman, nämligen Lamppu och Ääri augmentshemman i Kautua by, samt Kerolä och Härkälä i Mestilä by. Skattebref å dessa erhöles den 16 december 1745. Bruksrörelsen utvidgades likaså genom anläggande af en knipp-hammare, hvilken privilegierades den 30 april 1745.

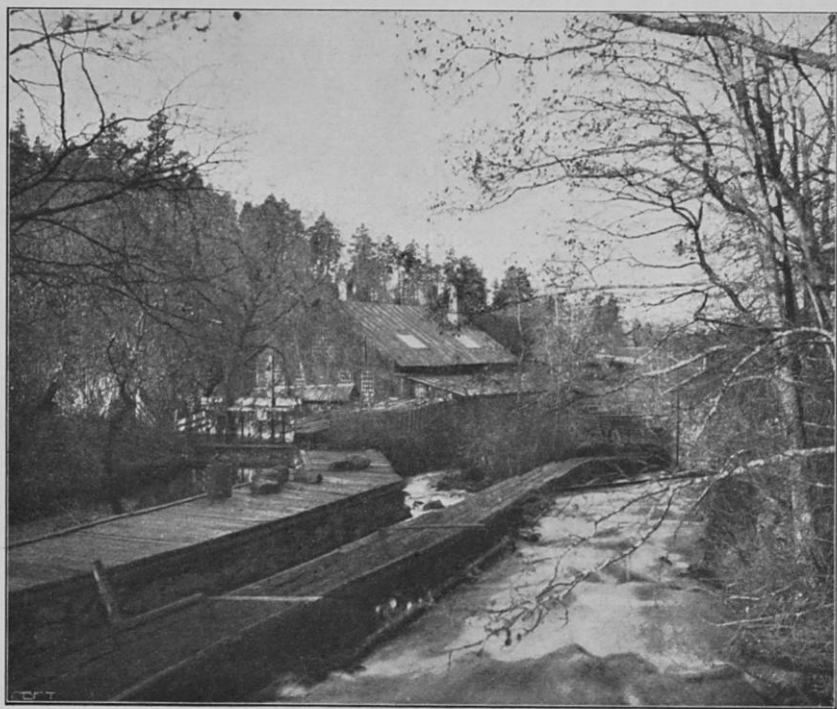
Länge fick dock ej Parmen Timm arbeta på utvidgandet och förkofrandet af bruket, ty han afled redan den 4 maj 1750, efterlämnande enka, född Maria Haartmann, med hvilken han ingått äktenskap den 10 mars 1741, samt tvänne söner och tvänne döttrar. Den unga enkan, som vid mannens död var trettio år gammal, ingick år 1753 nytt äktenskap med auditören sedermera hofrättsrådet Lars Magnus Nordstedt.

Enligt bouppteckningsinstrumentet efterlämnade Timm i Finland en förmögenhet af 123,595 daler kopparmynt, hvaribland Kautua bruk med fastigheter uppskattades till 60,000 daler.

Af det utförliga bouppteckningsinstrumentet kunna vi sluta till att välstånd och komfort rådde i det Timmska hemmet. I sin pudrade peruk och i de långa, till halsen hopknäppta, kulörta (»sjögröna, violetta och grå») rockarna samt i skor och silkesstrumpor, tog sig brukspatronen helt säkert ståtlig ut. Patronessans garderob var ej mindre väl försedd, ty vi finna en svart, en brun och en ljusblå »moire rob», en »triumphants

päls», en »triumphants rob», en grön »rob de rong», af lystring, en violett taftrob samt en massa sidensalopper och hermelinskin.

Bland juvelerna, hvilkas värde steg till 786 daler, fästa vi oss vid ett pärlband bestående af 37 äkta pärlor. Guld och silfver fanns för 2,280 daler, och bland dem många präktiga

Parti af Kautua fors och knippsmedja.

pjäser. Ostindiskt porslin saknades ej heller och ett otal järnbeslagna koffertar innehöllo det rika linneförrådet, upptaget till 1,736 dalers värde. I biblioteket anträffas 23 st. böcker, mest religiösa, historiska och juridiska.

Bland åkdon upptages en täckvagn och en kursläde med björnskinnsfäll. I bränneriet återfinnes brännvinspannan från 1739, men utsliten och söndrig, samt 2 destilleringspannor.

Enligt Timms testamente af den 14 februari 1747 skulle hans enka sitta i orubbadt bo så länge hon ej trädde i annat gifte.

Bruksrörelsen sköttes efter Timms död af en förvaltare Carl Linderberg ända till juni 1753, då enkepatronessan Timm ingick nytt äktenskap med auditören Lars Magnus Nordstedt. Enligt kontrakt af samma år arrenderade Nordstedt bruket på 6 års tid emot 4,000 dalers årligt arrende samt särskilda andra villkor. Då arrendetiden utgick år 1759, utarrenderades bruket och fastigheterna, förutom Vaanis, åt bruksförvaltaren Matias Hageman emot 10,500 dalers årligt arrende. Arrendekontraktet förlängdes sedan emot 15,000 dalers arrende yttermera till juni 1766, då Kautua bruk öfvertogs af sonen Johan Parmen Timm, för att antingen drifvas för arfvingarnas gemensamma räkning eller måhända emot arrende af honom själf, hvilket nu ej kan afgöras, då inga handlingar angående saken stått att finna. Han bodde själf i Kautua och innehade egendomen intill sin död år 1801.

Åtminstone hälften af denna tid var bruksägaren dock genom sjukdom hindrad att mera verksamt öfvervaka brukets skötsel. Han var gift med Christina Charlotta de la Myle, dotter till kaptenen Karl Johan de la Myle. Af hans systrar var en Maria Helena gift med professorn i matematik Martin Johan Wallenius och en annan Agatha Christina med kyrkoherden i Eurajoki doktor Johan Pihlman.

Vi hafva tidigare nämnt, att en stor svårighet för Kautua utgjordes af kolfurneringen, då smidet var grundadt på köpta kol, men allmogen visade sig högst motvillig att härutinnan tillmötesgå bruksägarens önsknningar. Däraf uppstod svårigheter redan i början af brukets tillvaro och striderna och processerna räckte i öfver hundra år ända till år 1862. Då dessa strider höra till Kautuas historia och isynnerhet till därtill hörande skogars historia, må de här skildras i sina hufvuddrag.

I anledning af Paul Timms klagomål öfver att bönderna, som under stora ofreden bl. a. åter vant sig vid svedjande, ehuru sådant på dessa orter redan synes kommit ur bruk, dessutom brände tjära, tillverkade plankor och bräder och på detta sätt sköflande skogen, påbjöd både bergskollegium och kongl. kommissionen af år 1726, att bönderna skulle åläggas att emot skälig ersättning förse bruket med kol. Vederbörande kronobetjening skulle vaka öfver att detta påbud åttlyddes. Enahanda påbud hade utfärdats redan tidigare. Genom resolution af den 5 juni 1727 förbjöds vid vite af 10 daler silfver allmogen i Eura, Kjulo och Säkylä socknar inom två mils omkrets kring bruket att utöfver eget husbehof tillverka tjära, bräder, träkärll m. m. Bönderna tredskade och fingo plikta, då höga vederbörande alltid vakade öfver brukets intressen. Saken drogs inför rikets ständer genom allmogens representanter. Under denna privilegiernas gyllene tid vågade bönderna icke ens anhålla om kolningsskyldighetens afskaffande, utan inskränkte sina fordringar endast därtill, att denna skyldighet måtte fördelas efter hemmanens mantal samt kolpriset höjas. Klagandena fingo nöja sig därmed att priset, 2 daler för lästen, skulle kvarstå, men samtidigt förbjödo dock bruksegarena att höja järnpriset.

Genom länestyrelsens resolution af den 22 juli 1740 stadgades, att bruket skulle årligen erhålla 1,400 läster kol, hvilka lägenheterna emellan fördelades sålunda, att på hvart och ett hemman kom 7—15 läster kol efter ett pris af 2 daler 8 öre à 3 daler lästen. Då likväl endast ungefär hälften af den fastställda kvantiteten i själfva verket levererades till bruket, instämde Timm 1745 de tredskande till tinget. I anseende till de föregående årens krigsoroligheter och svårigheten att erhålla arbetsfolk, ansåg rätten likväl att bönderna icke med afsigt försummat sin skyldighet, hvarföre de sluppo med varning.

Vid 1746—47 års landtdag klagade Eurabönderna åter öfver kolningsskyldigheten, men befanns det efter inhemtade

Utsigt öfver Kautua.

samma genom Åbo Hofrätts dom af 1781 till Kautua bruks fördel och baron Lybeckers anspråk förkastades.

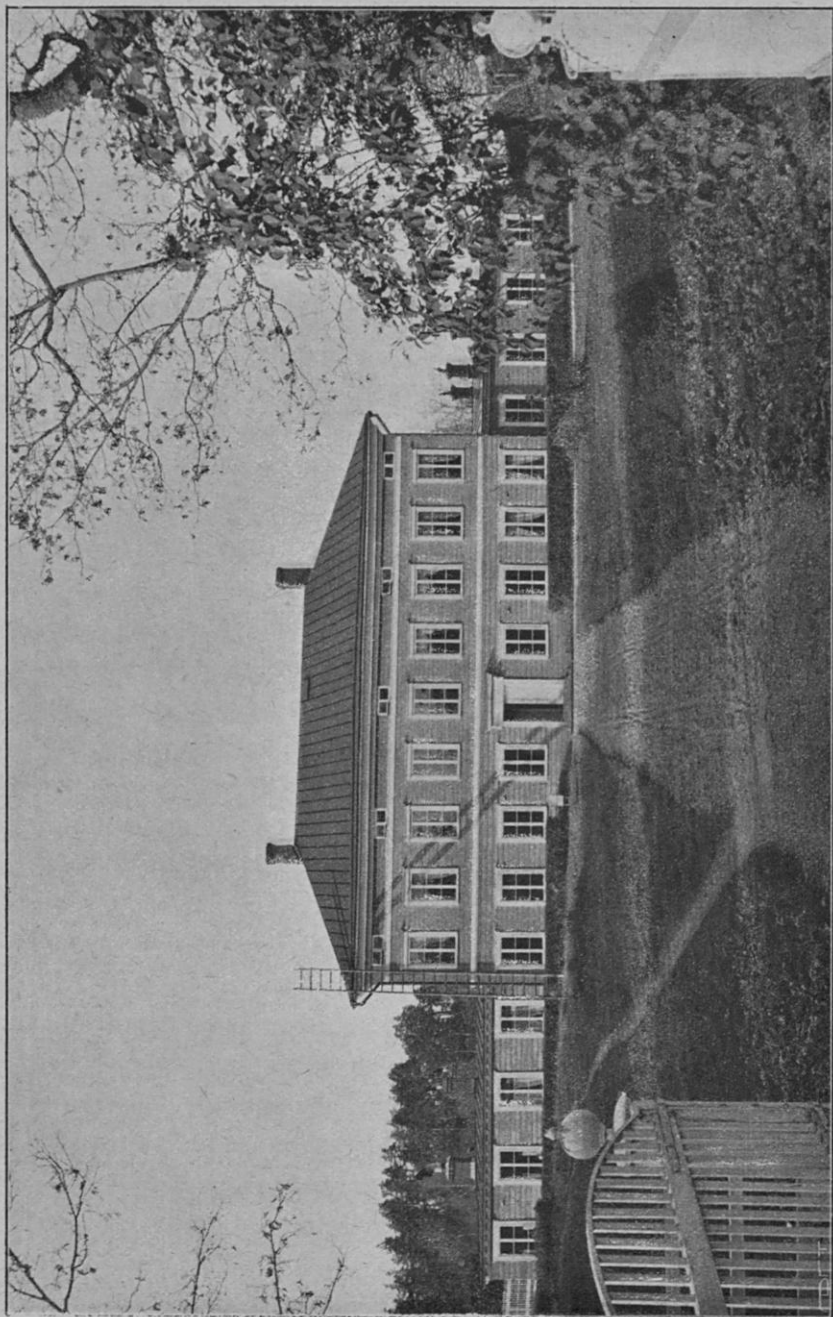
Dessa tider fördes äfven viktiga rättegångar om råer och äganderättsförhållanden. Redan år 1761 förordade landshöfdingen på anhållan af brukets ägare landtmätare att påbörja storskiftet i Kautua och Mestilä byar, men enär omkretsråena voro stridiga och en tvist uppstått emellan Kautua å ena samt Nuorante rusthåll och Eura Kyrkoby å andra sidan angående samfäld äganderätt till en skogsmark öster om Eura å, hvilken tvist år 1778 afgjordes till brukets fördel, kunde storskiftet i Kautua by påbörjas först år 1782. Storskiftet af åker och äng slutfördes år 1783 och fastställdes af ägodelningsrätten år 1784, men med skiftet i skog drog det ut ända till år 1788, emedan fråga uppstått om öfverloppsjordens fränskiljande till kronan. Kammarkollegium, under hvars pröfvning saken dragits, resolverade dock den 7 mars 1787, att Kautua by skulle få bibehålla all dess innehafda skog och mark, utan att därifrån någon ny skatt skulle erläggas. Storskiftet fastställdes sedermera af häradsrätten den 20 mars 1790. Brukets lägenheter i Kautua by erhöilo sålunda, sedan äfven Eura Storäng blifvit skiftad år 1777, sammanlagdt 1,763 hektarer jord.

I Mestilä by, hvarest bruket ägde tvänne skatteköpta kronohemman, Härkälä och Kerola, var samma förhållande med afseende å storskiftes-förrättningen som i Kautua by. Skiftet kunde nämligen icke påbörjas förrän stridigheter angående råer och byn tillhöriga urfjällsängar inom Hinnerjoki bys gränser blifvit afgjorda och fastställda. Först den 8 maj 1793 stadfästes storskiftet af egodelningsrätten. Härvid erhöil Härkälä och Kerola, sedan äfven delningen af urfjällsängarna inom Hinnerjoki by blifvit den 16 sept. 1801 fastställd, tillsammans 1,020 hektarer skattskyldig jord.

Efter långvarig sjukdom dog Johan Parmen Timm den 3 december 1801 efterlämnande enka, fyra döttrar och tvänne

söner. Brukets ekonomi var ej den bästa, skött som den var i många år af endast betjäningen. Därför öfverlämnade sterbhuset skötseln af bruket och dess ekonomi åt häradshöfdingen Anders Henrik Falck, som den 26 mars 1802 ingick äktenskap med Agatha Eleonora Timm. De oerhörda besvär och bekymmer Falck härvid påtog sig finnas lifligt skildrade i hans hustrus efterlämnade »Lefnadsminnen», hvilka vi delvis komma att följa vid beskrifningen af den närmast härpå följande tiden. Egen- domen beskrifves såsom i grund förfallen. Johan Parmen Timms svåger, prosten Pihlman lefde ännu och ville hafva ut sin arfvedel. En svår missväxt drabbade år 1801 större delen af landet medförande stora förluster åt bruken därigenom att bruks- ägarene enligt tidigare kontrakter voro förbundna att förse sina arbetare med råg till lägre pris, medan de själfva nödgades uppköpa rågen för högre pris.

Falck själf insjuknade våren 1803 i häftig feber och blod- störtning. — »O himmel!» utropar i anledning häraf hans hustru i sina anteckningar. »Styrk nu ditt svaga sviktande verk att beskrifva min namnlösa sorg och olycka. Solen tycktes för mig ha mist sitt naturliga sken, jag såg idel natt och mörker för mig; måtte försynen aldrig, aldrig här i lifvet på någon människa utom mig lägga en sådan börda. Ja, himmelen bevare till och med mina fiender, om jag egde sådana, därför. Aldrig trodde jag att jag skulle genomgå en sådan händelse. Likvisst skedde det; man skickade till Åbo efter en ung läkare, som näst All- maktens godhet, som ändå aldrig öfvergifver människosläktet, ehuru han agar, hittade på tjänliga medikamenter, som för det första ej allenast döfvade smärtan, utan ock lindrade den. Hade han nu fått vara i fred, tror jag visst att han ändå snart nog hade öfverstått sin sjukdom. Men oerhörda bekymmer, ledsam- heter och tusen förolämpningar under denna tid gjorde otroliga recidiver; och hvart och ett af dessa voro alltid svårare att häfva än själfva sjukdomen. Ifrån kyndelsmässodagen till påsk

Den gamla karaktärsbyggnaden i Kautua.

var jag ej en enda natt afklädd. Då begynte den sjuke blifva något bättre, men jag var så fränvänd att sofva, att flera veckor gingo till denna öfning.»

»Under denna förskräckliga tid», d. v. s. samma år, nedbrann äfven stångjärnssmedjan, som bland de förfallna byggnaderna var den bästa. Smedjan uppfördes åter och år 1802 påbörjades uppbyggandet af ett tvåvånings corps de logis, hvilket enligt bruksböckerna kostade omkring 2,000 riksdaler. Detta karaktärshus kvarstår än i dag. Likaså uppfördes en ny såg åren 1804—05.

På grund af en förordning af den 15 juni 1803, som tillät utvidgning af stångjärnstillverkningen, ökades smidet äfven å Kautua. Kongl. Maj. tillät nämligen den 29 november 1805 att brukets vid tvänne hårdar innehafvande 700 Sk ℓ smide skulle få ökas med 200 Sk ℓ å köpt tackjärn grundadt nytt smide vid de gamla verkstäderna mot rekognitionsafgift, samt att bruksägarena dessutom skulle tillåtas mot dubbel hammarskatts erläggande anlägga en ny stångjärnshammare med en hård och 450 Sk ℓ årlig tillverkning, hvarigenom hela tillökningen utgjorde 650 Sk ℓ . Privilegiet utfärdades den 3 februari 1806. För de vid den nya hårdan beviljade 450 Sk ℓ smide skulle dubbel hammarskatt jämte bevilning erläggas ifrån 1808 års början, då den nya hammaren och hårdan vid privilegieförlust skulle vara inrättade, men för den därjämte beviljade tillökningen af 200 Sk ℓ vid gamla hårdarna skulle rekognitionsafgiften betalas med 40 skillingar banko för skeppundet. Ifrån denna tid bestod alltså Kautua bruk af två stångjärnshamrar med trenne hårdar och stångjärnssmidet utgjorde 1,350 Sk ℓ . Den nya stångjärnshammaren uppfördes vid öfre forsen 200 alnar ofvanom den gamla och midtemot den tidigare uppbyggda knipphammaren. Utom denna fanns ännu i samma fors tre kvarnar, af hvilka Heikkilä hemman hade del i en. För att blifva ensam ägare till hela forsen ingick Falck år 1804 byte

med innehafvaren af nämnda hemman som skulle erhålla Kautuas hälft i en skattekvarn, belägen i nedre forsen. Andra hälften ägdes af Luistari boställe. Å detta byte erhöles häradsrättens fastebref den 22 april 1806.

Det nya hammarverket hade knappast hunnit börja sin verksamhet, då 1808—09 års krig inbröt, afskärande all sjöfart på Sverige, därifrån tackjärnet skulle hämtas. Smederna måste, oakadt de ej hade arbete, underhållas i väntan på bättre tider. I sina »Lefnadsminnen» fortsätter Agatha Eleonora Falck: »Nu hånglade åter några tunga år fram. Likväl afled salig pappas svåger (prosten Pihlman), en af våra blodiglar, och vi sluppo ändteligen honom; men i stället ville min äldste bror (Johan Parmen) anlägga egen hushållning vid Kautua. I det stället skulle han gifva oss lösen. Han hade redan fått egendomen omhanden och skött den i sex veckors tid, då han ledsnade därvid för de stora utgifterna, bad sin svåger med gråtande tårar taga Kautua åter och gifva honom Vanis, det vi hade fått, om köpet hade stått.» — Efter kriget var Falck sysselsatt med att på allt möjligt sätt iståndsätta bruket och öka dess inkomster. Knipphammaren, som reparerats, nedbrann om våren 1811 och några år senare stångjärnshammaren, hvilka båda genast byggdes ånyo.

År 1811 dogo Falcks svägerskor Katarina Lovisa och Maria Charlotta Timm. Den sistnämnda testamenterade sin löseegendom jemte den henne tillhöriga andelen i fastigheten af sin fasta egendom till sin syster och svåger, såsom »ett veder-måle af den erkänsla, hvaraf detta tacksamma hjerta är intaget för den ömma omvårdnad jag städse åtnjutit, för de tjänster mig blifvit beviste, och den nit hvarmed mitt väl alltid blifvit befodradt af min kära Svåger Häradshöfdingen Anders Henrik Falck, och hans kära hustru min älskade Syster Agatha Eleonora Timm».

Dels genom arf, dels på grund af särskilda afhandlingar och köpebref, träffade den 12 november 1810 och 8 januari 1812 med Johan Parmen Timm, den 8 januari 1812 med Carl Fredrik Timm och enkefru Christina Elisabeth Charlotta Timm samt den 25 april samma år med framlidne hofrättsrådet Lars Magnus Nordstedts dotter Catharina Nordstedt, blefvo hofrättsrådet Falck och hans hustru emot erlagda 73,466 riksdaler 32 skillingar svenska riksgälds sedlar ägare af fem sjettede delar af Kautua bruk och fastigheter.

Falck hade således kommit i besittning af största delen af Kautua bruk med därtill hörande lägenheter. Den återstående delen erhöll han efter sin hustrus död genom giftermål med dennas syster Johanna Carolina Timm.

Fastebref å sina andelar erhöll Falck den 5 mars 1813. Brukets ägor utvidgade han senare genom köp af Tuurila hemman i Mestilä by år 1830 för en köpesumma af 3,190 riksdaler.

Den Timmska släkten hade således på svärdssidan spelat ut sin roll på Kautua. Släkten fortlefver likväl ännu på andra håll i rätt nedstigande led, delvis bland allmogeklassen.

Agatha Eleonora Falcks ättlingar däremot hafva öfverhufvud intagit mera framstående platser i samhället:

Förrän vi fortsätta vår skildring om Falcks verksamhet som ägare af Kautua, skola vi kasta en blick på hans verksamhet på andra områden. Han var född 1772 i Kumpuranta by i Kerimäki socken, där hans fader var kronofogde. Han blef student 1785, studerade juridik och erhöll vicehäradshöfdings titel 1797. I sin hustrus anteckningar skildras han såsom en af Åbo stads intelligentaste och skarpaste unge män, ja, som »hela landets fixstjärna». Kort efter det han gift sig eller år 1802 »fick han accordera sig en jurisdiktion (öfver d. v. Vemo och Nedre Satakunta domsaga) af en liderlig häradshöfding, som hette Sacklén; men igenom ett gement bedrägeri gick han miste om lönen. I 15 år tjänade han således för intet;

och var spannmålen så hög, att den t. o. m. betalades med 18 rd. tunnan». Hans förmåga hade dock blifvit uppmärksammas på annat håll. Efter att en kortare tid år 1814 ha varit t. f. landshöfding i Vasa län, kallades han 1816 till ledamot i senatens justitiedepartement och utnämndes 1820 till chef för finansexpeditionen. Orsaken till att Falck blef så uppmärksammas

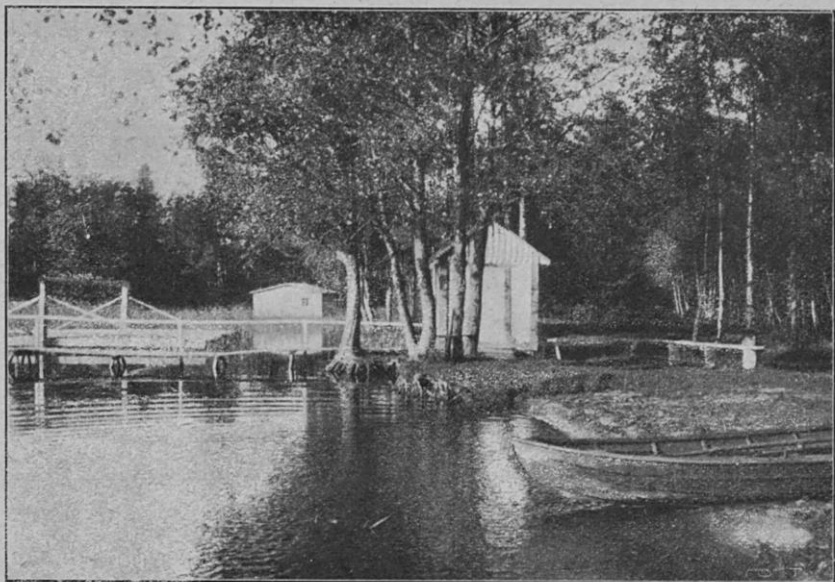

Tornur i Kautua.

och framdragen, var enligt hans hustrus anteckningar den, att embetsverken vid denna tid voro fulla af lycksökare, som ej tänkte på annat än sin egen fördel. »De åto således sig till fördärf och drucko än värre, ända tills de dogo som flugor. Nu började man att tänka på dugligare människor. I så fatala omständigheter och nöd sökte man förtjänsten där den satt uti sin trefliga skugga på landet. Kejsaren lät fråga om ej Falck ville emottaga en tjänst i hans regeringskanselj med bibehåll-

lande af sin ännu lönlösa jurisdiktion.» Falck biföll och flyttade till Åbo med barnen och sin svägerska, medan fru Falck stannade i Kautua, synbarligen ej rätt tillfredställd med sin mans nya ställning, som tillät honom att besöka hemmet endast hvar annan vecka och sedan senaten flyttats till Helsingfors endast några gånger om året.

Senator Falck hade en ansträngd arbetsdag under de år

Vid Pyhäjärvi strand i Kautua.

han tillhörde landets styrelse. Han var dess inflytelserikaste och mäktigaste man och månet viktigt uppdrag anförtröddes honom. Dåvarande generalguvernören, grefve Zakrevskis gunst gjorde honom nästan »allsmäktig». Under koleraepidemin 1831 anbefalldes Falck ensam, med samma makt som senaten eljest ägde och endast under generalguvernörens öfverinseende, vidtagandet af åtgärder för pestens hämmande. Som finansman torde Falck ej varit lyckad. Under furst Menschikoffs tid för-

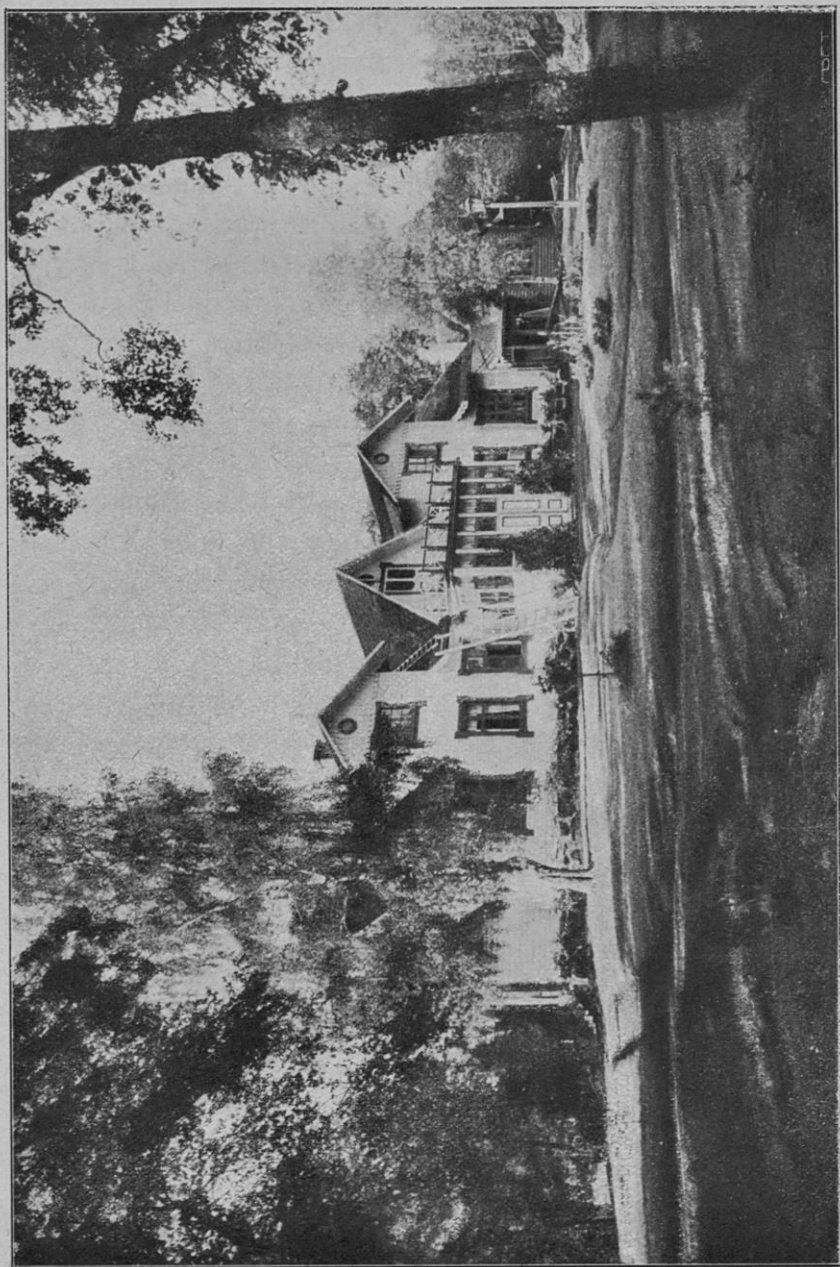
lorade han sitt inflytande och erhöll år 1833 på egen begäran afsked från alla sina embeten. År 1828 tilldelades honom geheimeråds titel och år 1830 upphöjdes han i adligt stånd. Fru Falcks »lefnadsminnen» sluta just vid denna tid, då hennes man återflyttade till Kautua. Hon skrifver därom: »Således är han uti sin skugga åter. Måtte han nu finna sig lika så nöjd som förr; men jag befarar motsatsen, ty en så verksam själ som nu i så många år har varit uti aktivité och är ännu vid sin fulla vigör, huru vore det möjligt att nu på landet kunna förnöta sina dagar.»

Den ömma makan misstog sig. Kautua och Fredriksfors, som Falck denna tid köpte af finska statsverket, gåfvo honom nog sysselsättning. Utom annat fanns det en mängd processer att sköta och den gamla lagmannen var en stridslysten man. I Fredriksfors hade han sin stora kolstrid med Anola. I Kautua var han ofta ute ömsom som klagande ömsom som svarande.

För att rödja ur vägen konkurenter till sina mjölkvarnar väckte Falck år 1808 process emot särskilda lägenhetsinnehafvare i Lähteenoja, Sorkkis och Eura Kyrkoby, hvilka sedan urminnes tider innehade kvarnställen i Kautua nedre fors. Processen afgjordes till Falcks fördel såväl i härads- som lagmansrätten, men Falck ingick emellertid en af Åbo hofrätt den 14 mars 1812 stadfäst förlikning, hvarigenom han afstod till sina motparters framtida evärderliga ägo samma kvarnställen, på villkor, att sistnämnda parter aldrig framdeles skulle emottaga främmande säd till förmalning.

Kort efter det Falck slagit sig ned på Kautua påbörjade särskilda lägenhetsinnehafvare kring Pyhäjärvi en lång och förbittrad strid emot ägaren af Kautua, yrkande på rensning af Kautua forsar, för att få Pyhäjärvis vattenyta sänkt. Redan år 1739 klagade särskilda Säkyläboer, att vattnet i Pyhäjärvi hade stigit och förorsakat dem mycken skada och år 1747 anhöll Parmen Timm om tillstånd att få undanskaffa en sandbank,

som bildat sig vid åns utlopp ur sjön. Striden börjades därmed att lägenhetsinnehafvarena kring Pyhäjärvi den 4 maj 1835 ingåfvo en till landshöfdingen ställd skrift däri de anhöllo, att Falck skulle förpliktas att undanrödja de ofvanför det såkallade nya hammarverket i Kautua fors anbragta fördämningar och andra inrättningar, hvilka vore hinderliga vid uppreprensning och fördjupning af insjöns utlopp i Eura å och uppförts med förbi-seende af de för anläggningen af sagde hammarverk den 3 februari 1806 utfärdade privilegier. Landshöfdingen förvisade saken såsom tvistig till häradsrätten i orten, där sökandene ägde sin talan utföra. Processen fördes vid flere såväl ordinarie som urtima ting och till sakens utredande anställdes syner å stället åren 1838, 1843, 1845, 1846 och 1848, hvarvid skiljaktiga meningar yttrades, ej mindre rörande läget af det nya hammarverket och nämnda inrättnings beskaffenhet samt den för detta värk erforderliga vattentillgången, än beträffande möjligheten att, utan förändring af hammarverket, uppreprensa ån i afseende å vattnets fällande å Pyhäjärvi. Falck förstod att på alla upptänkliga sätt fördröja sakens afgörande och skall han hafva yttrat, att sålänge han lefde ingen fällning skulle ifrågakomma. Detta blef äfven fallet, ty då geheimerådet Falck afled, hade processen ännu ej afgjorts i senaten. Kort därefter föll emellertid senatens utslag, den 10 december 1851, enligt hvilket hofrättens dom fastställdes och bruksägarena förklarades skyldige att undanskaffa alla vid lugnvattnet ofvanför hammarverket uppförda, till vattnets höjande tjänande damminrättningar samt att därstädes i stället inrätta en skurdamm. Klagandena meddelades tillstånd att under vissa iakttagelser utföra ifrågakomna uppreprensningsarbete inom två års tid. Vidare fälldes bruksägarena till böter för att de under stridens hetta uti sina till hofrätten ingifna skrifter inblandat hvad som till saken ej rätteligen hörde äfvensom för ohöfviskt skrifsätt.

Karaktärsbyggnad i Kautua.

Fällningen af Pyhäjärvi företogs år 1852, då öfverste Oscar Falck, en son till geheimerådet, var egare af Kautua. Ända till det sista synes också han hafva spjärnat emot denna fällning. Bland annat lät han kronobetjäningen lägga beslag på det af Säkyläboerna till Kautua släpade trävirket, som skulle användas vid rensningsarbetet. Detta kunde ske, emedan, såsom nämnts, lägenhetsinnehafvare på en omkrets af två mil kring bruket icke ägde rättighet att använda sin skog till annat än husbehovsvirke. Af ett bref till Falck från chefen för ingenjörkåren för väg- och vattenbyggnaderna, sedermera geheimerådet Knut Adolf Ludvig Stjernvall, framgår, att Falck haft för afsikt, att innan rensningsarbetet påbörjats låta rifva dammen, för att därigenom försvåra, om icke omöjliggöra rensningen. Stjernvall uppmanar Falck att vara framsynt i denna sak och icke företaga rifning af dammen, sägande sig vara öfvertygad därom, att fällningen af sjön icke skulle vara bruket till men, utan tvärtom till väsentlig nytta.

Tidigare har redogjorts för de långvariga tvisterna emellan bruket och den kolningsskyldiga allmogen och de i anledning däraf vidtagna åtgärderna. Oaktadt alla öfverhetliga påbud fortfor allmogen att tredska, såväl under geheimerådets som öfverste Falcks tid. Otaliga gånger fick bruksägaren genom kungörelser i kyrkorna påminna bönderna om deras kolningsskyldighet och instämma dem till tinget för oloflig tjärubrännings m. m. År 1815 klagar Falck hos landshöfdingen att de kolningsskyldiga under två års tid företagit sig att leverera kolen så sent på våren att bruket nödgats stå stilla i långa tider. Landshöfdingen resolverade då, att innehafvarene af de lägenheter, som äro anslagna till kolning, vid vite af 5 rubel silfver skulle fullgöra denna skyldighet inom 14 dagar efter det de genom kungörelse i kyrkan blifvit därtill uppmanade. Åren 1837 och 1850 upprepas samma klagan och landshöfdingen höjer vitet till respektive 10 och 15 rubel silfver. I anledning af denna

landshöfdingens sista resolution ingingo åtskilliga af de kolnings-skyldiga med ansökan till H. K. M. därom, att förbudet emot fritt användande af deras skogsalster skulle upphävas. Denna ansökan afslogs af H. K. M. för den gången genom utslag den 9 april 1850, jämte det guvernören i Åbo och Björneborgs län anbefalldes att söka emellan Kautua bruks ägare och förbemälde allmoge åvägabringa vänlig öfverenskommelse för tio år framåt om det pris bruksägaren vore villig betala och allmogen nöjd att emottaga för dess till bruket afstådda skogsprodukter, men om sådan öfverenskommelse ej kunde träffas, borde därom till H. K. M. inberättas. Geheimerådet Falck synes privatim hafva vändt sig till ministerstatssekreteraren Alex. Armfelt i Petersburg och för honom framställt sin sak. Ett bref från grefve Armfelt af 1850 till Falck låter oss förmoda detta. I brefvet meddelar han Falck H. M. K:s utslag samt återsänder tvänne af Falck honom tillställda afskrifter. Likaså synes öfverste Falck i sin tur hafva tillskrifvit ministerstatssekreteraren och anhållit om hans tillgörande för att få saken afgjord till sin fördel. I ett å Kautua förvaradt konceptbref från år 1859, adresserad till Armfelt, vädjar öfversten till »den utmärakta godhet och fördragsamhet Eders Excellence städse visat alla, som haft den lyckan att nalkas Eders Excellences person, och i synnerhet min aflidne fader Geheimerådet Falck i lifstiden — — — bönfällande det vid underdånig föredragning af ofvan förutsedda underdåniga hemställan Eders Excellence ynnestfullt måtte behjarta min betänkliga oförskyldt iråkade ställning — — — samt genom Eders Excellences kraftfulla förord hos H. K. M. förskaffa tillbörlig åtljdnad åt Höga Öfverhetens Bud och befallningar, samt nedslå intrigens genom krokvägar sig banande tillfälle, att upplyfta hufvudet».

Till följd af utslaget af den 9 april 1850 föranstaltade bergstyrelsen sammanträde, emellan bruksägaren och de kolningsskyldiga, men någon öfverenskommelse kunde icke åväga-

bringas. Sedan guvernören härom till H. K. M. inberättat, återupptogs saken till behandling och utslag afkunnades den 1 december 1862. Enligt utslaget pröfvade H. K. M. i nåder rättvist upphäfva och undanrödja vitesförbudet af den 5 juni 1727 och förnyelsen därå den 3 april 1761, hvilka inskränkte de kolnings-skyldiga lägenhetsinnehafvarenes eljest lagliga rätt att använda sina skogar, samt tillerkänna lägenhetsinnehafvarena lika fri dispositionsrätt öfver deras skogar som landets öfriga jordägare i allmänhet åtnjuta, likväl med skyldighet för dem att så länge bruket hålles i gång ansvara för de 1,420 läster kol, hvartill bruket såsom redan anförts, är för sådant ändamål berättigadt, och hvilket belopp kommer att vid skeende reglering af vederbörande bärgmästare fördelas samt af guvernören fastställas.

Geheimerådet Falck, som egt och förvaltat Kautua under en tid af ett halft århundrade, dog den 30 november 1851. Han efterlämnade tre söner och två döttrar af förra giftet. Hans första hustru Agatha Eleonora Timm hade dött 1837 och följande år ingick Falck, såsom redan nämnts, nytt äktenskap med Johanna Karolina Timm. Af sönerne dog den äldsta, protokoll-sekreteraren Viktor Napoleon Falck ogift samma år som fadren. Kautua jämte Fredriksfors öfvergick nu till sönerne lagmannen Paul Emil Falck och öfversten Oscar Falck, sedan dessa tillöst sig systrarnas, Alexandra och Maria Louise Falcks andelar *).

*) Om dessa fruntimmer ger Anders Ramsay i sina memoarer »Från barnåar till silfverhår» följande träffande karaktäristik: »Jag måste här omnämna de bägge fröknarna Alexandra och Marie Louise Falck, döttrar till den på sin tid så mäktige senatsordföranden, finanschefen, geheimerådet Falck, efter sin i Piikis belägna egendom kallade Storgårdsfröknarna. Den äldre af dem, Alexandra, benämndes vanligen Storgårdsherrn. Klädd i manlig dräkt, höga stöflar och påk i handen, kraftig och storväxt, litet mustascherad, vandrade hon myndig och manhaftig omkring på fälten, i hagarna och skogen, såg efter godset och utdelade med bjudande och ljudande stämma sina befallningar. System Maria Louise, det mest kvinnligt kvinnliga man kan tänka sig, klen med pipig och gnällande röst, skötte däremot köket och

Men redan år 1855 upplöstes bolaget och delades egendomarna dem emellan så, att Paul Emil Falck fick Fredriksfors och Oscar Falck Kautua.

Öfversten Oscar Falck föddes den 10 februari 1807 på Kautua. Han blef student i Åbo 1824. Fänrik vid 1:sta finska skarpskyttebataljonen 1828 transporterades han påföljande år till Lifgardets finska skarpskyttebataljon. Underlöjtnant år 1830 bivistade han polska fälttåget 1831 och erhöll medaljen för Warschaus bestormning; kapten 1838; öfverstelöjtnant 1842; chef för finska grenadier skarpskyttebataljonen 1846; afsked med öfverstegrad 1850. Oscar Falck ingick äktenskap med friherrinnan Johanna Charlotta Mellin år 1847 och hade med henne två söner och fyra döttrar.

Den relaterade sjöfällningen samt kolningsprocesserna torde vara de viktigaste händelserna under öfverste Falcks tid, hvilken utgick år 1866, då han den 9 januari afled. Bruket öfvergick nu till hans enka och barn, men skötseln var öfverlämnad i främmande förvaltares händer, och dessa brydde sig icke alltid om huruvida bruket lämnade ägarena vinst eller förlust. Om

bordet och allt hvad till den inre ekonomin hörde. I förmåga att prata har väl knappt någon kunnat öfverträffa dem, ty deras munnar gingo som ett perpetuum mobile, skramlande och slamrande utan afbrott, så att de knappt hörde hvad andra sade eller lämnade någon tillfälle att säga ett ord med.

Ehuru fröken Marie Louise var af en så kvinligt vek natur, skall hon likväl genom sin större intelligens och med begagnande af fruntimrens medfödda fina mjukhet vetat att i en sådan grad tillskansa sig det verkliga våldet, att alla, om än för andra omärkbart, lydde hennes vilja och själfva den myndiga Alexandra måste underkasta sig den.

De bägge damerna utmärkte sig genom en stor och säregen djurvänlighet. På deras egendom Storgård slaktades eller aflifvades ej de större kreaturen, i synnerhet icke om de voro favoriter. När djuren blifvit så gamla, att de förlorat sina tänder och därför ej mer kunde förtära fodret, matades de med grötar och annat, tills de afledo i en naturlig död. Och detta skedde långt innan någon djurskyddsförening ännu var påtänkt.»

en af dem berätta ännu levande personer, att han afsigtligen vanskötte egendomen, för att sedan då arfvingarna, till följd af att bruket allt mera skuldbelastades, blefve tvungna att försälja detsamma, själf komma i besittning af egendomen. Stångjärnsmedjan torde för det mesta hafva stått, då bruksägarene ej hade medel att köpa kol. Därtill fördes ett högt och dyrbart lif å Kautua, som i synnerhet om somrarna öppnade sina gästfria dörrar på vid gafvel.

Familjen Falck torde år 1874 ha flyttat till Åbo och därmed var Falckska tiden å Kautua till ända. Men än i dag fortlefver minnet af geheimerådet och öfversten bland det äldre folket och många äro de historier, som det har att berätta om dessa på sin tid mäktiga herrar.

XIII.

KAUTUA UNDER AHLSTÖM.

Köpet af Kautua afgöres af det vackra vädret. — Ett anonymt bref. — Kaunissaari ångsåg bygges år 1874. — Kautua under Wilhelm Ahlström.

Då Ahlström skulle köpa Kautua, var han ännu under resan dit tveksam, huruvida han skulle uppgöra affären eller icke. Det är rätt betecknande för mannens lätttrörliga temperament, att frågan slutligen afgjordes — af det vackra vädret. Under resan och vid ankomsten till stället var himmelen mulen och sinnet nedstämdt. »Jag köper icke!» Men då solen om morgonen lyste och kastade sitt sken öfver forsens skum och förgylde de sekelgamla furornas kronor i parken, utropade han för sig själf: »Jag köper det ändå!» — och så blef Kautua hans.

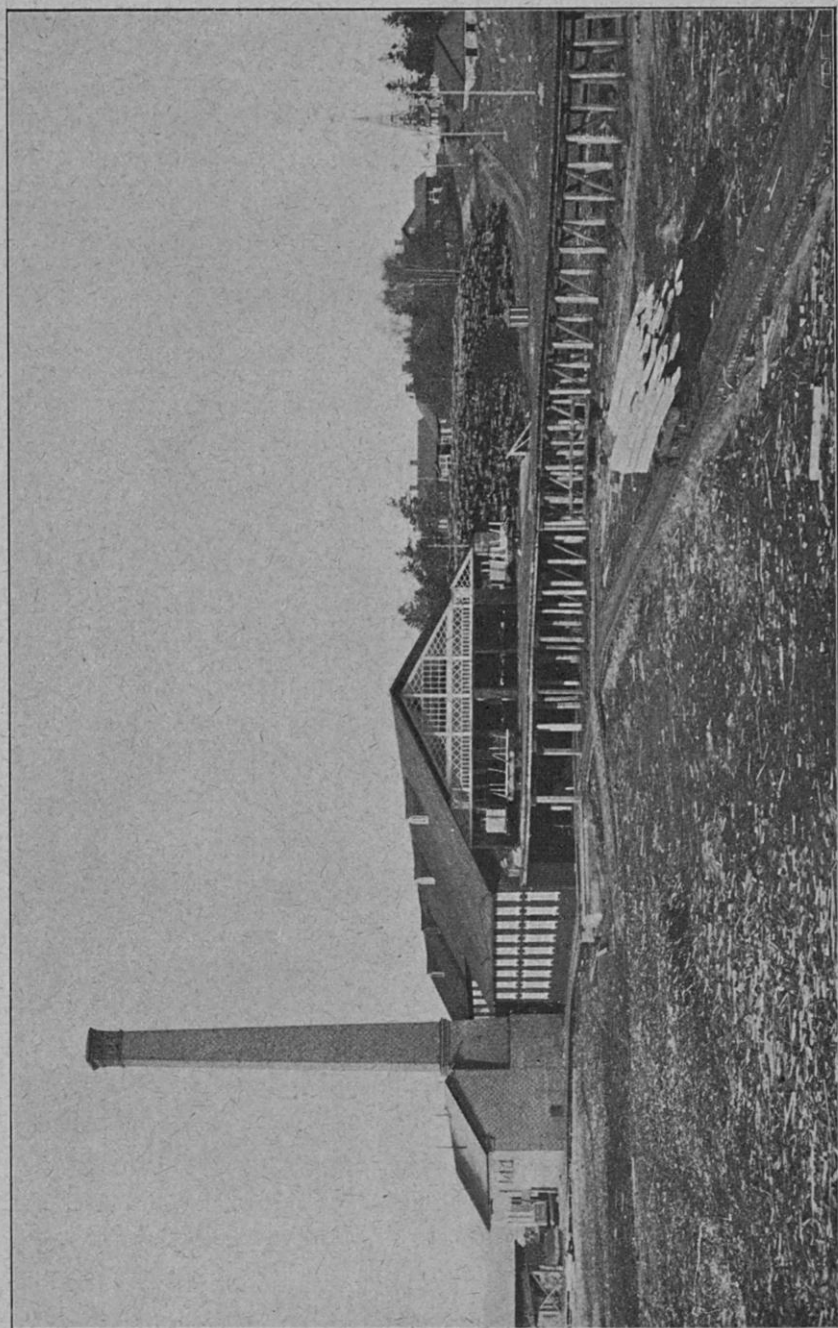
Naturligtvis var det dock icke uteslutande en tillfällig stämning som afgjorde saken. Därtill fanns nog också andra mera reella skäl. Det var just då som Stuartarne ville börda Norrmark och ifall detta skett, hade Ahlström varit tvungen att återflytta till Långfors. Därtill hade han dock ingen lust. »Han ville icke till ett torp, då han redan bott på en gård.»

Hufvudorsaken torde dock varit den, att Ahlström ville utvidga sin affär och därtill erbjödo Kautuas egna och den omgifvande traktens goda skogar jämte den bekväma flottleden ett utmärkt tillfälle. Och att Ahlströms kalkyler voro riktiga, därom vittnar den grafiska bilaga som visar, huru affären med Kaunissaari ångsåg, där Kautuastocken försågades, gestaltade sig.

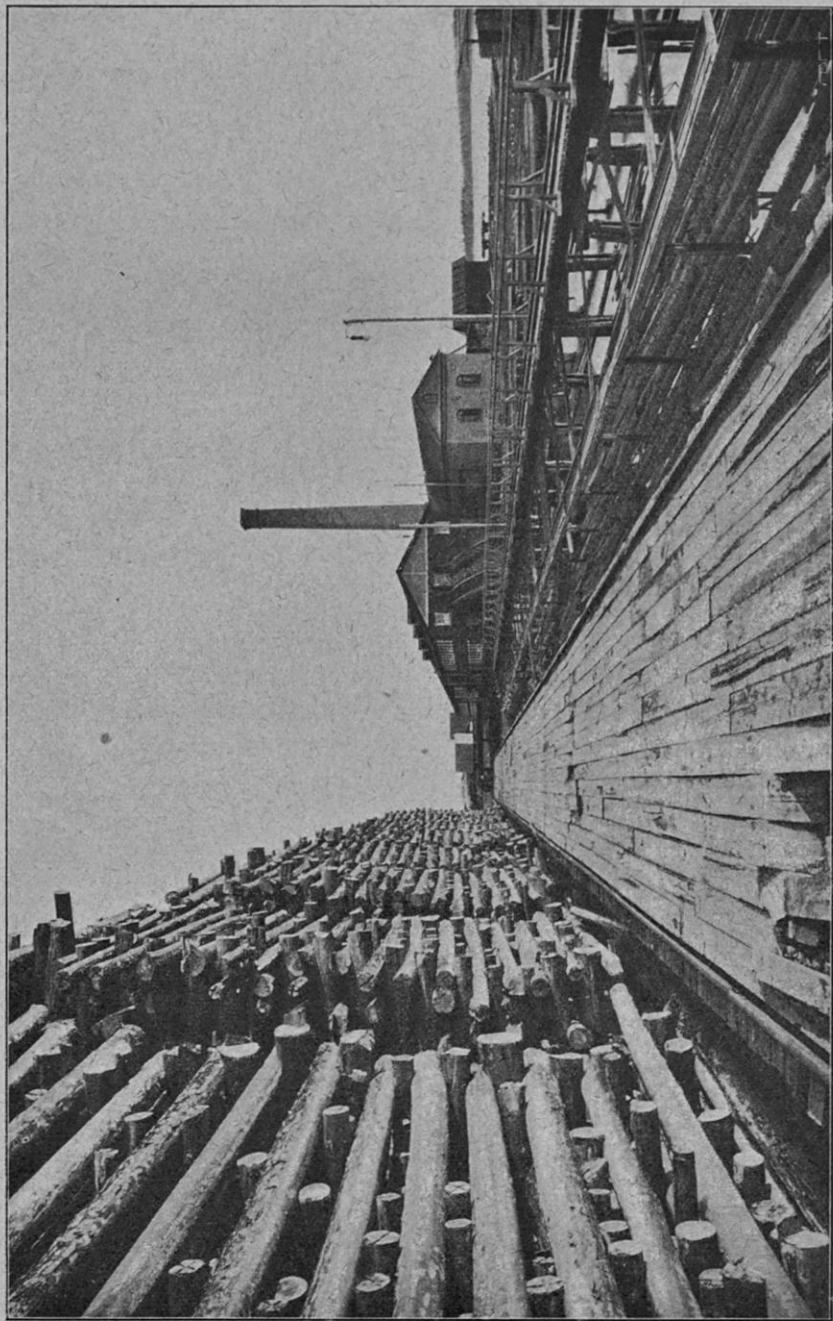
Köpebrevet undertecknades den 24 mars 1873. Det under-tecknades utom af Ahlström af enkefru Charlotta Falck å egna och hennes omyndiga barns Bernhards, Agnes' och Elviras vägnar, äfvensom af Hanna, Ebba och Oskar Falck. I köpet ingick utom bruket med alla inventarier, sågen, kvarnarne och alla till dem hörande inrättningar, äfvensom ladugården och hästarna, samt arrenderättigheten till en lastageplats i Raumo stad. De till bruket hörande lägenheterna voro följande: skattehemmanen Lamppu $\frac{3}{8}$ mantal och Ääri $\frac{3}{8}$ mantal, båda i Kautua by, Tuurila $\frac{1}{12}$ mantal, Kylä-Härkälä $\frac{3}{8}$ mantal, Metsä-Härkälä $\frac{3}{8}$ mantal, Vainio-Kerola $\frac{1}{3}$ mantal och Kylä-Kerola $\frac{1}{3}$ mantal i Mestilä by, samt skatterusthållen Tapola i $\frac{5}{12}$ mantal och Uotila i $\frac{1}{12}$ mantal i Kautua by.

Köpesumman var 380,000 mark, hvaraf för skattehemmanen beräknades 100,000 m. och för rusthållen enahanda belopp, för själfva bruket 165,000 mark och för löseegendomen 15,000 mark. Egendomens värde torde dock uppgått åtminstone till det dubbla, då Ahlström vid detta liksom vid öfriga större köp utan tvifvel följde den af honom ofta uttalade principen, att om man ville göra en god affär, man ej borde betala mer än hälften af det köptas verkliga värde. Några år senare uppskattades Kautua i själfva verket af honom till 700,000 m.

Köpesumman erlades sålunda, att redan i oktober samma år inbetalades 205,000 mark och icke långt därefter 51,000 mark, så att i slutet af år 1874 endast en inteckning å 124,000 mark kvarstod. Likviderandet af så stora summor inom så kort

Kaunissaari ängsäg.

Kaunissaari ångsåg.

tid synes dock ha mött vissa svårigheter, om också trävarukonjunkturerna just då voro goda. I oktober förfrågar sig Ahlström hos J. W. Lillja i Åbo och friherre J. A. von Born i Helsingfors angående möjligheten att erhålla ett 150,000 marks lån. Den kassabrist som Anian Bäckström i sina förut relaterade bref från år 1873 ständigt klagar öfver torde till en icke ringa del ha förorsakats af Kautua köpet, hvartill ännu kommo remontkostnader stigande till närmare ett halft hundratusen mark. Troligen blef ställningen följande år ännu svårare, då trävaruprisen föllo och Ahlström anlagt Kaunissaari ångsåg. Han synes då varit allvarligen betänkt på att afbörda sig en del af sina egendomar och minska sin affär. Den 22 april sänder han till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt Kristiania Morgonblad och London Times en annons, däri han utbjuder till salu både Kautua och Kaunissaari. Då annonsen kort därpå återkallades, innan den hunnit ingå i de tvänne sistnämnda bladen, hade Ahlström således genast ångrat sig. Måhända hade hans vid denna tid mycket dåliga hälsa bidragit till att han ville slippa åtminstone en del af bördan af de allt mera utvidgade affärerna. Då Lillja år 1874 erbjuder honom egendomar och skogar, svarar Ahlström, att »som han redan lagt sig till så många egendomar, han ej mera vill lägga sten på bördan».

Men om Ahlströms ställning under denna tid verkligen var svår, så gjorde hans afvundsmän sitt till för att om möjligt förvärra densamma. En af dem, hvem han sedan må ha varit, försökte på ett mycket elakt och illistigt sätt skada hans kredit i utlandet. Bland ankomna bref finnes bevaradt ett till G. F. Neame & C:o i London den 26 november 1874 från Björneborg afsändt sålydande bref: »Inlåten Eder ej i affärer med A. Ahlström *utan full säkerhet*. Ställningen ej länge hållbar. Ahlsrtöm är sin sons förmyndare. Dessa medel 150,000 mark utgå med förmånsrätt framför alla. Komma sedan inteckningarna m. m.

Oprioriterade få intet. Sen upp i tid! Anonym varning ej alltid att förakta.

X.»

Anslaget lyckades dock icke. Det anonyma brevet tillsändes Ahlström »som ett bevis på det förtroende vi hafva för H. H.»

Neames agent i Åbo, genom hvilken brevet sändes till Ahlström, hade redan förut med anledning af samma sak den 13 april 1874 skrivit till honom: »Om jag skulle fästat synnerligt afseende vid de onda rykten, som om H. H. voro i omlopp när jag hitkom, så skulle jag icke dragit i betänkande att på egen bekostnad göra en så kort resa som till Björneborg, men just därför att jag ej ansåg dem trovärdiga brydde jag mig ej om att taga något steg för att öfvertyga mig personligen om, huru sakerna stodo, utan skref blott till Björneborg för att få veta anledningen till dessa rykten. Ej heller har jag med en rad därom underrättat Neames, som ej heller frågat mig om H. H:s ställning sedan jag var i London. Då jag äfven från andra håll erhållit konfirmation på H. H:s egna uppgifter, så bryr jag mig ej om att göra en onödig resa till Björneborg och hoppas jag H. H. ej misstycker, att jag försökt få reda på rätta förhållandet, emedan jag nu är i bättre tillfälle att kunna vederlägga de om H. H:s ställning förklenande rykten.»

Så snart Ahlström den 1 juli 1873 emottagit Kautua, lät han där vidtaga en mängd reparationer. Till en början hade han för afsigt att ombygga den gamla förfallna sågen, men afstod därifrån nästan genast, och öfverflyttade Kautua försågingen till Kaunissaari. Vattensågen å Kautua sågade endast till husbehof och går den allt ännu i samma takt, likt en gammal styfbent gångare, som rör sig i hemkörslor, medan den snabbfotade Kaunissaari springaren rusar i väg medhinnande på en dag lika mycket som den förre på ett helt år.

Å järnverken däremot företogos omfattande reparationer. Likasom å Norrmark omändrades det gamla tysksmidet till Franche-Comté-smide med tvenne härdar och två stångjärns-hammare. Samtidigt inrättades också en modern trecylindrig blåsmaskin. Dessa omändringar voro alla af behovet påkallade, då järnåtgången då var mycket stor. Den nya smedjan blef färdig i slutet af år 1874. Detta år köptes för brukets behof 3,823 skeppund tackjärn för 97,413 mark och hemtades detta till största delen från Sverige och endast till en ringa del från Tyko och Fredriksfors; år 1877 köptes 2,308 skeppund tackjärn för 44,176 mark. Smidesbeloppet var år 1872 1,365 skeppund och bruttoinkomsten 90,004 m., år 1875 resp. 2,223 skeppund och 107,129 m., 1876 2,064 skepp. och 96,281 m. och år 1877 1,816 skeppund och 83,976 m.

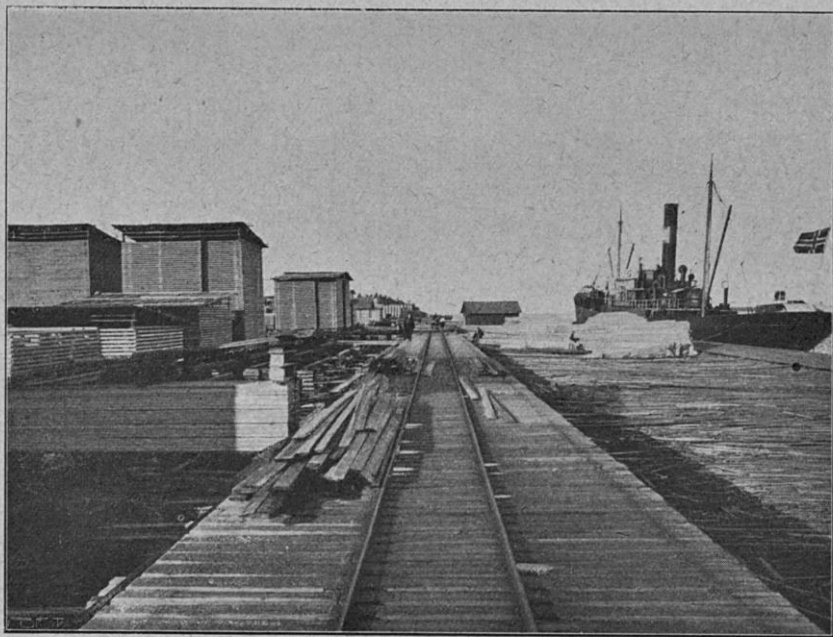
Om jordbruket å Kautua må följande siffror anföras. År 1871 skördades 188 tunnor råg, 89 t. korn och 329 t. hafre; hö bergades 12,590 lispund; ladugården, bestående af 29 kor, var utarrenderad för 25 m. stycket med brukets föda. År 1873, då skörden första gången tillföll Ahlström, var denna 239 t. råg, 77 t. korn och 361 t. hafre.

Kautua affären var dock till allra största delen baserad på trävaror. Genast efter sitt tillträde lät Ahlström afverka skog, mest köpskogar, hvilka skulle sågas å Kautua. Men då samtidigt tillfälle erbjöds att anlägga en ångsåg vid Euraåns utlopp, flötades all stock till Kaunissaari.

Kaunissaari-såg är såtillvida märkelig i firman Ahlströms utvecklingshistoria att den är firmans första *ångsåg*, om Storsands år 1872 grundlagda nya ångsåg, af hvilken Ahlström egde en tredjedel tillsammans med handlandena G. Wentzel och A. Rohde, icke tages med i beräkningen.

Sågen uppfördes på en plats, som redan tidigare utsetts till plats för en ångsåg. Handlanden K. E. Francke från Sverige hade nämligen år 1872 af ägaren af Vuojoki egendom,

bergsrådet Lars Magnus Björkenheim arrenderat en del af Iso-Kaunissaari holme jämte Verkkari udde för anläggandet af arbetarebostäder för en arrendesumma af 3,000 mark om året. Arrenderättigheten transporterades den 24 november 1873 på Räfsö ångsågsaktiebolag, som dock afstod från planen att bygga sågen och koncentrerade sin verksamhet å Räfsö. Bolaget

Kaunissaari lastageplats.

öfverlät därför den 9 maj 1874 arrendekontraktet till Ahlström. Redan tidigare eller i januari samma år synes Ahlström ha beslutit att anlägga en ångsåg någonstades i Kaunissaaritrakten och i februari sände han bröderna Bäckström till stället för att utse lämplig plats för en sådan. Anläggandet af såg invid hafsstrand var också en alldeles nödvändig sak, ty utan en sådan hade Kautua förlorat en stor del af sin betygelse.

Redan i februari finna vi Anian Bäckström på resa i olika trakter af Sverige med uppdrag att köpa maskineri till sågen. Han gör mycket noga reda för sina observationer och föreslår bl. a. inrättandet också af ett stäfverk. Maskineriet beställdes å Köpings mekaniska verkstad och kostade 32,178 m. I slutet af år 1877 var sågen färdig uppsatt. Utom af ett maskineri af 30 hästkrafter bestod sågen af två enkla ramar, en dubbel cirkelsåg och tre stäfsågar. Med byggnader och allt kostade sågen 141,118 m. 51 p.

Knappt hade sågen i mars 1877 kommit i gång, innan förvaltaren Ivar Lindström rapporterar att sågen gått sönder. Först efter en månad var maskineriet åter repareradt och sågade första veckan circa 1,300 stockar och andra veckan 2,500 st. Under en månads tid hade den nya sågen uppslukat 10,314 stockar och spytt ut 173 $\frac{1}{2}$ standert plankor och bräder. Under de närmast därpå följande åren sågades å Kaunissaari ungefär 1,500 standert årligen.

Kaunissaari var genast från början en god och inbringande affär, då sågen nästan utan all konkurrens kunde erhålla material från en vidsträckt nejd med bekväm flottled och då den samma hade ett säkert ryggstöd i ägarens egna skogar. Det hade sålunda varit en dålig affär, ifall Kautua och Kaunissaari funnit köpare t. o. m. för det begärda priset 1,100,000 m. Kaunissaari har en utmärkt hamn, där ända till 16 fot djupgående fartyg kunna lasta invid kaijen, hvarifrån de sedan längs en nästan rak farled utlöpa i hafvet.

I detta sammanhang må ännu nämnas några ord om Kautuas senare öden. Ahlströms son af första giftet August Wilhelm Ahlström hade år 1877 gift sig med enkefru Louise Poussadoux från Paris. Hans innestående arfslott efter modern steg till 400,000 m. och erhöll han nu för detta pris Kautua med alla tillhörigheter utom den stock som till 10 tums tjock-

lek fanns i skogarna och som Ahlström förbehöll sig till afverkning under sju års tid.

Ehuru Kautua sålunda öfvergick till en ny ägare, torde Antti Ahlström dock ha varit den som hade uppsigt öfver det hela, då Wilhelm Ahlström för det mesta vistades utrikes.

Under Wilhelm Ahlströms tid fördes tvänne processer berörande brukets rättigheter. Under geheimerådet Falcks tid har redan omnämnts en år 1812 fastställd förlikning emellan denne och innehafvarene af en kvarn uti Kautua nedra fors, enligt hvilken kvarnägarene förbundo sig att ej emottaga främmande säd till förmalning. Nu hade samma kvarnägare uppfört en ny kvarn på den förras plats, men med flera par stenar, och främmande mald emottogs till förmalning. Enär Ahlström ansåg detta tilltag stridande emot ofta nämnda förlikning, ansökte han om kvarnens stängande. Process härom fortgick en tid, tills Ahlström med sina vederparter ingick en den 1 maj 1880 af senaten fastställd förlikning. Enligt denna förlikning skulle kvarnägarene genast och för evärdelig tid få besitta och underhålla sin kvarn, emot det att de för sin del afstodo från en af dem emot Ahlström påbörjad tvist angående Kautua tullvattenkvarn i öfra forsen.

Den andra prosessen rörde skiftet af fiskevattnet i Pyhäjärvi, hvilket skifte förrättades år 1883, därvid vattnet tillföll Kautua och Heikkilä hemman samt Luistari boställe med utslutande af lägenheterna i Sorkis och Kyrkobyn. I anledning däraf väckte år 1887 särskilda lägenhetsinnehafvare i sistnämnda byar en rättegång, hvilken fördes vid särskilda häradsting och i Åbo hofrätt, som afkunnade slutlig dom i målet den 18 juni 1889, fastställande det år 1883 förrättade skiftet.

Under Wilhelm Ahlströms tid förändrades år 1880 den gamla enramiga husbehofssågen till en tvåramig. Likaså inrättades ett mejeri, hvilket äfven drifves af vattenkraft.

Wilhelm Ahlström dog 1888 uti Amiens i Frankrike. Af den aflidnes enka och minderåriga dotter Andrée Louise köpte Antti Ahlström Kautua vid å stället förrättad frivillig auktion den 24 september 1889 för en summa af 400,000 m. och blef sålunda än en gång ägare af Kautua.

Man skulle ha tyckt — och så resonnerar man ofta under studiet af den Ahlströmska affärens utveckling — att han åtminstone nu, då han först underlagt sig Norrmark och kort därefter köpt Kautua samt uppbyggt Kaunissaari, hade fått tillräckligt svängrum för sitt verksamhetsbegär, man hade tyckt att den »skog- och järnrike Anders» med så mycket större skäl bort unna sig en liten hvila, som hans hälsa allt fortfarande var vacklande. De nyss öfverståndna svårigheterna hade, så tycker man, bort afhålla honom från nya företag. Så resonnerar hans biograf och så tänkte också hans samtida, då de hörde att han år 1877 tillhandlat sig ett nytt bruk och nya egendomar. »Ahlström har blifvit galen!» — skola de ha utropat, då det blef bekant att han blifvit ägare af Fredriksfors' bruk och att han betalat för detsamma närmare en miljon mark. Men Ahlström hade åter endast gjort — en god affär.

FREDRIKSFORS' HISTORIA.

Fredriksfors förhistoria. — Anolas och Leinebergs ägare af Kurckska, Finckeska och Lillienstedtska släakterna 1544—1768. — Berndt Johan Hastfehr grundlägger Fredriksfors bruk 1770. — Hastfehr säljer sina besittningar till assessor Jonas Beckman 1781. — Beckmanska tiden 1781—1817. — Beckman utvidgar bruket och egorna. — Fredriksfors under finska kronan 1817—1830. — Anders Henrik och Paul Emil Falck ägare af Fredriksfors 1870—1858; kolstriden med Anola. — Lönegrenska tiden 1858—1870. — Det s. k. „Svenska bolaget“ köper Fredriksfors af grefve Creutz 1872 och säljer detsamma till Ahlström 1877.

I nnan vi öfvergå till skildringen af Fredriksfors' bruks och Leinebergs m. fl. hemmans införlifvande med Ahlströms öfriga besittningar, skola vi i enlighet med vår plan redogöra för deras tidigare öden. Ehuru Fredriksfors' lika litet som de af Ahlström förvärfvade andra brukens och egendomarnas förhistoria direkt berör hans lifsgärning, är densamma dock egnad att sin mån belysa hans verksamhet. Det är nämligen upplysande att se, huru ortens ekonomiska utveckling steg för steg förberedes för det gynsamma resultat, hvilket ernåddes först då

de ifrågavarande besittningarna slutligen kommo i Ahlströms hand. Naturligtvis hade ju både Kautua och Norrmark samt i synnerhet Fredriksfors också förut »burit sig», men till slut hade de dock dels genom egarenes oförmåga dels till följd af dåliga tider och andra öfvervinnerliga svårigheter skuldsatts och in-tecknats för så ansefliga summor, att de antingen gingo under klubban eller försåldes under sitt värde. Jordbruket hade under olika tider nog lämnat mer eller mindre god afkastning, men några lysande resultat tyckes det dock aldrig kunnat frambringa. Järnhandteringen å Fredriksfors gaf öfverhufvud en klen vinst, då brukets kommunikationer voro dåliga och tillgången till råmaterial, malm och kol, dels svår dels knapp. Endast med tillhjälp af sina privilegier och på bekostnad af jordbruket kunde järnhandteringen under tidernas lopp någorlunda trivas, utan att dock någonsin uppnå någon högre blomstring. Först sedan trävaruindustrin riktigt fått luft under vingarna och nya förhållanden framkallat en ny man, som visste begagna sig af dem, begynte en ny tid randas för dessa besittningar. Men om också det utmärkta tillstånd, hvori dessa nu befinna sig och hvilket de på grund af Ahlströms traditioner allt fortfarande torde bibehålla, till stor del måste räknas Ahlström till förtjänst — ty hvad skulle väl ha hindrat en Falck, en Lönegren eller det »svenska bolaget» att draga nytta af dåvarande fördelaktiga trävarukonjunkturer — så må det dock ihågkommas att Ahlström i alla fall byggde på sina föregångares arbete. För att nu hålla oss endast till Fredriksfors, så var det ju dessa föregångare, hvilka drogo tillsammans de särskilda lägenheterna, öppnade råarna, dikade åkrarna, uppsamlade vattnen för bruket i reservoarer, byggde smedjor, smält- och masugnar, uppförde mejerier, fähus och stall samt framför allt vårdade egendomen tillhöriga gamla skogar och skapade en mängd nya sådana. Såsom utvidgare af skogsområdet bör i synnerhet assessor Jonas Beckman ihågkommas. Rättvisa och billighet fordra således, att också

Ahlströms föregångare få sin plats i den kedja, hvars olika delar denna beskrifning vill sammanlänka.

Liksom Norrmarks och Kautuas gå äfven Fredriksfors' annaler långt tillbaka i tiden. Då Fredriksfors' historia ända intill början af 1800-talet är gemensam med Anolas, kunna vi icke underlåta att i det följande beröra också Anola och dess ofta ryktbara ägare.

Anola allodialsäteri nämnes i gamla handlingar första gången i sammanhang med egendomens förste kände ägare Peter Olofsson *). Peter Olofsson, som lefde omkring år 1480, var son till Alissa Henriksdotter Horn, fru till Kankais; Anolas första kända ägare tillhörde sålunda på mödernet den sedermera så ryktbara Hornska släkten. Peter Olofsson dog barnlös, troligen vid unga år, och öfvergick Anola då till hans moder. Denna innehade egendomen endast en kortare tid och sålde densamma eller egentligen fyra hemman i en by med detta namn den 17 januari 1488, med sin mans Magnus Nilssons och sin brors Klas Henrikssons samtycke, till »välborne Laurens Jonsson, Rådman i Åbo» **), till ett pris af 40 mark svenskt mynt. Efter Laurens Jonsson synes Anola en kortare tid ha varit i Djekne-släktens ego. Några medlemmar af denna släkt ha gjort sig kända för sina stora donationer till kyrkan. Åtminstone ägdes Anola senare af Peter Andersson Djekn hvilken skänkte egendomen såsom belöning för trogen tjänst åt en viss Johan Säck.

Från denne Säck öfvergick Anola till Kurckska släkten, hvilken sedan i flera led innehade egendomen. Säck sålde Anola till Jöns Eriksson Kurck, herre till Lauko, år 1542, hvilken erhöll fastebref därå år 1550.

*) Nedanstående uppgifter angående Anola och Fredriksfors stöda sig delvis på herr Niilo Avellans manuskript.

**) Lagus: Finska adelns gods och ätter.

Jöns Knutsson, herre till Lauko och Anola, var född 1503 och dog före år 1583. Han var, i likhet med sin far, lagman i Österbotten och Satakunta. Jöns Knutsson nämnes år 1570 såsom ägare af Kero frälsehemman i Suolisto by, hvilket sedan i egenskap af rå- och rörshemman såsom evärdeligt frälse följde med Anola intill år 1813, då det förenades med Fredriksfors.

Jöns Knutsson hade tvenne söner, Axel och Knut, af hvilka den förre erhöll Anola och den senare Lauko.

Då Anola genom Axel Kurck och under den tid denne var där bosatt erhåller historisk betydelse, må här nämnas några ord om ställets ryktbara ägare.

Axel Kurck, herre till Anola, född år 1555, kallas år 1581 löjtnant och år 1583 ryttmästare. 1587 utnämndes han till domare i Öfra Satakunta och år 1590 till domare i Vehmo härad. År 1593 erhöll han fullmakt att vara konungens befallningshafvande i Finland. När klubbekriget utbröt rycktes han med i dess hvirfvel. Bönderna hoppades kunna förmå honom att blifva anförare för upproret och en afdelning klubbemän drog öfver Ulfby till Åbo. Kurck sällade sig dock icke till bönderna, utan ryckte emot dem och slog dem i närheten af Anola i december 1596. Följande år deltog han i Klas Flemmings österbottniska fälttåg, hvarigenom bondeupproret kufvades. Axel Kurck tyckes ha varit en krigarnatur, som utan betänkande gjorde sin pligt och icke befattade sig med politik. Genom sin börd och sin ställning som en af landets förnämste män framträder han dock i alla tidens händelser. Under kampen emellan konung Sigismund och hertig Karl slöt han sig till den förre och blef af honom utnämnd till förste befälhafvare i Finland. Ehuru Kurck snart insåg, att Sigismunds löften ej voro att lita på, vidtog han dock alla nödiga åtgärder emot hertigen, men blef fullständigt slagen vid Marttila år 1599. Kvarlevorna af hans här flydde till Viborg, hvilket eröfrades. Axel Kurck tillfångatogs och dömdes till döden i Åbo, men benådades och

sändes till Stockholm. Där fördes han tillsammans med Arvid Stålarb tvänne särskilda gånger till stupstocken utan att domen dock blef verkställd. Slutligen benådad, återfick Kurck sin frihet jämte sina egendomar år 1602 och var år 1609 med i kriget emot Ryssland. Sina sista lefnadsår intill sin död år 1640 tillbragte Axel Kurck, bruten till hälsa och krafter — i följd af den tortyr han underkastats af hertigen — på Anola. Han ligger begravnen i Ulfby kyrka, som han under lifstiden ihågkommit med donationer. Å hans grafsten skådas än i dag en i full järnrustning klädd riddare med yfvigt skägg, svärd vid sidan och armarna lagda i kors öfver bröstet. I kyrkan förvaras också hans harnesk, hjälm och pansarskjorta.

Axel Kurck dog barnlös och hans betydliga förmögenhet gick i arf till hans brorsson Jöns Knutsson. Denna (f. 1590) var en lika ryktbar man som farbrodern. Han var fint bildad och mycket berest. År 1625 utnämndes han till befallningshafvande öfver Åbo slott och län och år 1627 till befallningshafvande öfver Viborgs slott och län. Under sin vistelse i Åbo var han äfven president i Åbo hofrätt såsom den förste finne på denna plats. Han älskade och befrämjade vetenskaperna och uppträdde äfven själf som historisk och juridisk författare. Som lagtolkare var han skicklig och samvetsgrann, hvarjemte han var mäktig finska språket. Han var ovanligt rik och ägde förutom Anola äfven Lauko och Kjulo gårdar samt flere egendomar i Sverige. I sitt privata lif älskade presidenten Kurck i likhet med tidens andra magnater lyx och glans, så attaman i Åbo sade sig gå till »hofvet», då man begaf till slottet. Då Jöns Knutsson dog, hölls öfver honom i egenskap af vetenskapernas gynnare ett minnestal å Åbo akademis vägnar. — Under Jöns Knutssons tid förenades Leinebergs frälsehemman jämte flere andra därmed förenade lägenheter med Anola.

Jöns Kurck var tre gånger gift. Efter hans död år 1652 delades hans egendomar emellan hans barn. Anola tillföll då

dottern Katharina Elisabeth, som var gift med öfverste Axel Posse, född år 1627. Enligt Lagus *) skulle denna egendom tillfallit dottern Barbro, som var gift med en af trettioåriga krigets hjältar riksrådet Gustaf Evertsson Horn. Detta synes dock herr Avellan föga sannolikt. I alla fall voro Katharina Elisabeth Kurck och dennes man Axel Posse åtminstone år 1662, då den senare dog d. v. s. tio år efter egendomens delning, i besittning af Anola, hvilket därefter i långa tider innehades af enkan. Denna synes dock icke ha varit vuxen uppgiften att sköta de vidsträckta possessionerna, eftersom hon var tvungen upptaga ett banklån, för hvars återgåldande det pantsatta Anola efter hennes död å offentlig auktion den 12 juni 1706 för en summa af 14,000 daler kopparmynt försålles till borgmästaren i Stockholm, sedermera kammarrådet Olof Törnflycht. I egenskap af gammalt frälse berördes hvarken Anola eller det därunder lydande Kero af reduktionen, hvilken inföll under Katharina Elisabeth Kurcks tid. Däremot torde Leinebergs frälsehemman jämte öfriga till Fredriksfors hörande lägenheter återgått till kronan, men öfverlämnades sednare år 1708 till lagman Erik Bosin i ersättning för af honom frångånget gammalt frälse och försålles af denne redan samma år till borgmästaren Törnflycht, i hvars hand Anola och Leineberg sålunda återförenades, för att därefter i mer än ett århundrade förblifva i samma ägares värjo.

Olof Törnflycht som var en förmögen affärsman, dog år 1773. Han efterlämnade en dotter Margaretha, som var gift med riksrådet grefve Johan Lillienstedt.

Lillienstedt, som skref sig »grefve och friherre till Anola», ökar äfven han raden af de bemärkte män, hvilka varit ägare af Anola och Leineberg. Han var född i Björneborg (1655) och hette, innan han blef adlad, Paulinus. Han var statsman

*) Finska adelns gods och ätter.

och skald. Fadern, Paulus Sigfridi Raumannus (eller Raumo-Finlandus), var en lärdt man, kyrkoherde i Mouhijärvi. Vid Åbo akademi gjorde sig sonen snart känd genom sin rika begåfning. Adertonårig uppträdde han inför akademins medlemmar och gynnare med ett latinskt tal öfver vårens fågning. Från Åbo öfverflyttade han till Uppsala. Också här uppträdde han som talare och skald, bland annat med en latinsk dikt på hexameter, hvilken förhärligade Finland och finnarne. Han lämnade likväl snart sånggudinnorna och blef tjänsteman först i kammarkollegium och sedan vid statskontoret. Adlad år 1690 erhöll han en rad diplomatiska uppdrag, af hvilka det viktigaste var mäklandet af freden i Nystad. År 1727 upphöjdes Lillienstedt i grefligt stånd och dog år 1732 i Pommern.

Af grefve Johan Lilliensteds arfvingar såldes Anola den 29 juli 1768 till majoren Johan Hastfehr, som var ägare af det närbelägna allodialsäteriet Sonnäs. Efter Johan Hastfehrs död tillföll Anola sonen, öfverste Berndt Johan Hastfehr.

Då under Berndt Johan Hastfehr en ny tid randas för Anola och Leineberg och då egendomskomplexerna under hans och hans efterträdares tid erhålla sin slutliga afrundning, skola vi, innan vi gå vidare, kasta en blick på andra till nuvarande Fredriksfors hörande lägenheters historia.

Utom Anola allodialsäteri, om 2 mantal, och Leinebergs frälsehemman om $\frac{1}{3}$ mantal, ägde Hastfehr följande lägenheter: uti Suolisto by Grannila säterirustholl, om 1 mantal med 8 torp, Sollakåla sågkvarn och en klädes- och vadmalsvalk; Kero eller Kerola frälsehemman samt Mikkola skatterusthåll med under rusthållet köpta tvänne augmentshemman; i Härpö by tvenne Greula och tvänne Lambola skattehemman; i Sastmola socken Knuusi skattehemman; i Hvittisbofjärd tvänne Knuutila frälsehemman med ett obebodt torp samt Sandö och Björnö holmar med hvar sin åbo*).

*) Köpebrevet emellan Hastfehr och Beckman 1781.

Å *Leinebergs* frälsehemman var redan år 1642 uppförd en husbehofssåg och en vattenkvarn. Kort därefter nämnes hemmanet i handlingarna såsom Jöns Kurcks frälse och det följde sedan, såsom ofvanför nämnts, med Anola ända intill reduktionen, då detsamma torde ha indragits till kronan. Genom landshöfdingens bref af den 16 maj 1708 tillföll Leineberg jemte åtskilliga andra hemman lagman Erik Bosin, hvilken redan samma år försålde dem till Olof Törnflycht, hvarefter Leineberg öfver ett sekel följde med Anola *).

Grannila säterirusthåll torde redan 1540 tillhört Klas Andersson Vestgöthe, herre till Viksgård och Koskis. Denne man, som var en af hertig Johans ifrigaste anhängare, — hans hustru Karin hade varit hertigens frilla — afrättades på Erik XIV:s befallning år 1563. Grannila öfvergick då till hertig Johans gunstling Olof Svart, som var fogde bl. a. öfver Raumo gård. Olof Svart lefde ännu år 1575. Han var gift med Ingeborg Larsdotter Broke, enka efter Nils Michelsson, herre till Liesniemi. Deras son Matts Olofsson Svart, som dog år 1598 ägde äfven han Grannila. Efter honom ägdes Grannila af hans måg Klas Andersson Skalm, herre till Storgård, som dog år 1639. Grannila öfvergick nu till Skalms enka Karin Svart (död 1676) och dennas öfriga arfvingar, från hvilka säteriet troligen genom köp öfvergick till Erik Nilsson Ehnesköld, landshöfding i Södra-Finland. Då Grannila var gammalt frälse, berördes det icke af reduktionen, utan stannade i den Ehnesköldska familjens ego. År 1750 tillhörde Grannila hofrättsrådet Carl Cedeström, som för 7,300 daler kopparmynt pantsatte detsamma till handlanden i Björneborg Carl Indebetou, hvilken åter sålde Grannila till Berndt Johan Hastfehr.

Kero frälsehemman följde, såsom ofvanföre nämnts, oafbrutet med Anola och kom slutligen äfven det i Berndt Johan Hastfehres ägo.

*) Hr Niilo Avellans manuskript.

Den tredje lägenheten i Suolisto var *Mikkola* skatterusthåll. Jungfru Kerstin Jönsdotter hade gifvit hemmanet till Nådendals kloster, »för sin provent», hvilken gåfva stadfästades den 1 mars 1456 af hennes moder Ingeborg, Jöns Arnikassons enka, samt Kerstins begge systrar Margaretha och Karin. Vid Gustaf I:s reduktion blef Mikkola frångeset klostret och förklarades för konungens arf och eget. År 1570 gafs det i pant för ett lån till Märta Stensdotter Ille, fru till Porkkala, som var gift med Gustaf Fincke, herre till Sonnäs, samt öfvergick därefter som säkerhet för samma lån till deras son Götrick Fincke. Gustaf och Götrick Fincke, far och son, hvilka hvardera jämte Sonnäs ägde Mikkola rusthåll, ha sin plats i Finlands historia såsom befrämjare af nyodlingar i Savolax. Gustaf Fincke blef år 1547 ståthållare i Savolax och kvarstod såsom sådan i tolf års tid. Om honom har sagts, att han var begifven på slem vinning och att han riktade sig bl. a. genom mutor. Att han var en förmögen man, framgår bl. a. däraf, att hans enka kunde låna penningar åt konungen. Götrick Fincke var från år 1583 aslottsherre i Nyslott och ståthållare i Savolax samt innehad dessa embeten i sexton år. Han var en godhjärtad och mycket försigtig herre, som åtnjöt stort förtroende bland landskapets befolkning. Ett vackert minne har han lämnat efter sig genom den mildhet, hvarmed han efter klubbekriget sökte lindra allmogens lidanden. Han blef riksråd 1602 och dog 1617, samt blef begrafven i Ulfby kyrka. Äfven han var en förmögen man och icke heller han fri från girighet. Götrik Finckes enda arvinge var hans dotter Margaretha, som blef gift med Evert Karlsson Horn, fader till den tidigare nämnde Gustaf Evertsson Horn. Mikkola tillföll sålunda nu den Hornska släkten.

Evert Horn är en af de utmärktaste män vår historia känner. Född 1581 egnade han sig redan tidigt åt krigareyrket och tilldrog sig genom sin tapperhet och sina ovanliga krigaregenskaper Karl IX:s uppmärksamhet. År 1605 följde

han med konungen på dennes tåg till Liffland och uppbådade följande år, efter det olyckliga slaget vid Kirckholm, 1,000 man från Finland, med hvilka han tågade till Pernova. Följande år var han närvarande vid Karl IX:s kröning och bar då tillsammans med den unga prinsen Gustaf Adolf Finlands baner. Sin egentliga ryktbarhet vann han i kriget mot Ryssland, där han utförde de mest lysande hjältebragder. Han stupade vid belägringen af Pihkova 1615. Försmående sina officerares råd hade han ifört sig sin anföraredrägt och blef nu lätt igenkännelig ett mål för fiendens eld. Älskad af hög och låg beklagades hans bortgång af hela hären och icke minst af Gustaf II Adolf, som var närvarande vid bisättningen i Kankais. Senare öfverflyttades den dödes stoft till Tavastska krafkoret i Åbo domkyrka, där en gravvård af marmor samt en glasmålning med Gustaf Adolf stående vid Horns sida tala till hans minne. Tvärt emot sin tids råa krigarseder var Evert Horn mild mot de besegrade, och tog kvinnor och barn i beskydd.

Efter Evert Horns död tillföll Mikkola hans son Gustaf Evertsson Horn, som var gift med Barbro Kurck och som Lagus förmodar en tid ha varit ägare också af Anola. Under reduktionen återgick Mikkola, likasom Leineberg, till kronan och förvandlades till militieboställe under Rehbinders regemente samt sednare till skatterusthåll. Såsom sådant ägdes det först af rådman Nils Larsson, öfvergick omkring år 1720 till bergsrådet Anders Strömmer, hvilken tillhandlat sig äfven Sonnäs och följde sedan fortfarande med denna egendom under Strömmers arfvingar riksrådet Carl Hermelin, Johan Hastfehr och Berndt Johan Hastfehr *).

Den Hastfehrska släkten var af tyskt ursprung och kom öfver till Sverige från Estland. Af släktens medlemmar erhöll Johan Hastfehr svensk medborgarerrätt och upphöjdes i adligt

*) Hr Niilo Avellans manuskript.

stånd år 1731. Han var först 1754—60 öfverste vid Jämtlands regemente och förflyttades sedan till Björneborgs regemente. Han var gift med Margaretha Elisabeth Stackelberg, dotter till karolinen fältmarskalken B. O. Stackelberg. Johan Hastfehr dog 1769 å Sonnäs.

Johan Hastfehr och hans hustru testamenterade alla sina egendomar till sonen Berndt Johan Hastfehr under det villkor, att efter fadrens död enkan finge åtnjuta alla inkomster från Sonnäs och att sonen, »utom den skuld för hvilken Sonnäs gods stod till Riksens ständers bank, borde betala till sin syster, majoren och baron Arvid Hastfehrs fru friherrinnan Ottiliana Hedvig Hastfehr och till sin aflidne systers friherrinnan Margaretha Magdalena Hastfehrs elfva års gamla dotter Margaretha Hedvig Enesköld hvardera femton tusen daler pappersmynt, icke såsom arf utan såsom gåfva».

Berndt Johan Hastfehr har äfven han sin om ock föga ärorika plats i Finlands historia. Han föddes 1737, tjänade först som fänrik och sedan som major vid Jämtlands regemente samt öfverflyttades i likhet med fadern till Finland, där han avancerade till major vid Björneborgs och därefter år 1776 till öfverstelöjtnant vid Åbo läns regemente. Genom slöseri och oförsigtiga affärsföretag råkade han i sådant trångmål, att han år 1775 af fruktan för bysättning var tvungen att rymma ur landet.

Möjligt är att han redan då ansattes af de holländska kreditorer, hvilka sedermera tvingade honom att sälja sina gods. Från detta trångmål räddades han dock för tillfället af konung Gustaf III, som därjämte ökade hans inkomster genom att befordra honom till öfverstelöjtnant samt sednare till chef för Savolax-brigaden.

Hastfehr äger en särskild betydelse i Fredriksfors' historia därigenom, att det var han, som grundlade järnbruket. Redan år 1762 hade brukspatron Nils Kock med ständernas bifall erhållit tillstånd att å plats som han framdeles finge bestämma

och efter det undersökning å stället verkstälts, uppföra ett järnbruk med ämnesshammare. Utan att begagna sig häraf sålde Kock privilegiet till bruksägaren Johan Cahman, som i sin tur sålde detsamma till Hastfehr. I en den 5 februari 1770 till bergskollegium inlämnad ansökning anhöll Hastfehr om tillstånd att få uppföra bruket å sitt ägande Leinebergs frälsehemmans mark.

Bergskollegium förordnade bergmästaren Magnus Linder att »i vederbörande sakegares närvaro undersöka byggnings-sättet, vattentillgången och skogsfångsten med flere erforderligheter för denna sökta ämnes- och järnmanufakturinrättning». På den utsatta dagen, den 22 oktober 1771 infunno sig å Leinebergs hemman utom Hastfehr borgmästaren Lars Sacklén och handlanden Nils Gottleben, Petter Bergén och Henrik Wadén som representanter för Björneborgs stad, prosten i Ulsby Mikael Lebell, kaptenen Odert Johan Gripenberg från Haistila, fänriken Berndt Wilhelm Hästesko, landtmäteri-ingenjören Johan Åhman, ryttmästaren Johan Gustaf Gripenberg, skrivaren Gustaf Tocklin och en samling af Ulsby tingslags allmoge.

Representanterna för Björneborgs stad, som hade kommit tillstådes för att bevaka stadens intressen, motsatte sig brukets uppförande på skäl, som belysa tidens protektionistiska åskådningssätt. »Då staden hade sin handel af skogstillverkningen utaf omliggande allmoge, och detta ställe ej vore beläget mera än $1\frac{3}{4}$ mil från Björneborgs stad, så skulle staden — enligt borgmästaren Sackléns förmodande — därigenom komma mycket att lida i sin handel och rörelse, i händelse de omliggande krono- och skatteskogarna skulle användas till detta verks förnödenheter. Ty förmodade borgmästaren att skogarna af sagda egendomar hvarken nu eller framdeles måge till detta verks förnödenheter anslås och underläggas och förmente han sig äga så mycket mera fog till detta andragande som de flesta Hastfehr tillhöriga frälsehemman vore uti stora byalag och ej

ännu hunnits genom storskifte utbrytas, så att han därigenom äfven kunde söka tillfälle att afverka de i byalagen samfalta krono- och skatteskogar. Gottleben, Bergén och Wadén tillade härvid att Hastfehr och dess efterträdare ej framdeles måtte tillåtas tillhandla sig några krono- och skatteegendomar.»

Häröfver utlät sig Hastfehr, att »som han enligt den nu tillstädesvarande och uppvista skogskartan, upprättad år 1769 af ingenjör Åhman, å Suolisto säteri och tvänne frälsehemman samt ett skatterusthåll med Leinebergs frälsehemman, bestående tillsammans af $2 \frac{11}{12}$ mantal och utgörande deras skogsvidd 5,001 tunnland, samt likaledes å Anola bestående af $3 \frac{2}{3}$ mantal och egande omkring 6,000 tunnland skog, ägde tillräckligt tillgång på timmer och storväxta trän, så förmodade han att denna skog, som sträckte sig i söder från Leineberg till Anola till $1 \frac{1}{4}$ mil i längden och $\frac{3}{4}$ mil i bredden, skulle vara mer än tillräcklig för de tillämnade verkens behof, så att han ej skulle behöfva uppgifva till kol sina öfriga frälselägenheter, som i flere byalag voro belägna i samfällighet med krono- och skattelägenheter. Han trodde dock att då hans frälsehemmans ägor blifvit vederbörligen utbrutna, ingen torde kunna förneka honom att nyttja sina frälsehemmans skogar, ifall de mot förmodan skulle behöfvas till vattenverket.»

Fänriken Berndt Wilhelm Hästesko förbehöll sig att hans innehafvande boställes skog ej måtte till detta verk nyttjas och samma förbehåll gjordes i till syneförrättaren inkommet bref af majoren och riddaren Berndt Johan Enesköld. Åboerna från Levanpelto, som varit i tvekan att ett bruk skulle anläggas å deras mark, protesterade emot dess anläggande därstädes på den grund att Hastfehr ej ägde flere än tvänne frälsehemman i Levanpelto, men föreslogo att verket måtte anläggas vid Leineberg, som ägde alla requisita därtill. Levanpeltoboerna yrkade dock att en kungsådra skulle hållas öppen vid Leinebergs kvarn, utan att dock kunna bevisa att de hade någon

laglig rätt till ett sådant yrkande. Ett likadant villkor gjordes också af Karlsmarks-boerna, men vid efterseende befanns det, att ej heller vid deras egna nedanom Leineberg byggda kvarnar någon den minsta kanal lämnats öppen. Vid företagen mätning befanns att fallet vid Leinebergs kvarn var $2\frac{3}{4}$ aln.

Då allt detta var utredt, anhöll Hastfehr, att honom måtte tillåtas inrätta en ämneshammare med en härd å det ställe som vid Leinebergs kvarnfors nu utsedt var, och än vidare nobilitera samma järn med en knip- och manufakturhammare nedanom sagde fors samt därvid nyttja tvenne härdar med fyra ässjor i hvarje härd till utsmide af bult- och bandjärn, smärre sorter fyrkant, hästskor, söm, skyfflar, spadar, spiksorter och flere husbehofs svartsmiden, varande han sinnad nämna detta verk »Fredriksfors».

I syneprotokollet förordade bergmästar Linder Hastfehrrs ansökan på de skäl denne anförde. Genom resolution af den 1 februari 1771 biföll också bergskollegium till ansökningen. Det årliga änessmidet å bruket skulle ej få öfverstiga 345 skeppund, inberäknadt 15 %:s frälsefrihet. Tackjärnet skulle köpas ifrån Nora, Nordberg och Westerbergslagen. Från erläggande af hammarskatt beviljades 9 års frihet börjande från år 1771. Efter frihetsårens utgång skulle i skatt erläggas 3 skeppund årligen. Egaren förbjöds vid vite af 1,000 daler silfvermynt att försälja stångjärn på platsen. Bruket kallades *Fredriksfors* *).

Några år senare anhöll Hastfehr att från Bränninge bruk i Södermanland till Fredriksfors få öfverflytta 1 skeppunds hammar-skatt med åtföljande smides- och köpetackjärnsrättighet. Kongl. Majestät förklarade dock en sådan anhållan betänkelig. Men då Hastfehr i anledning af afslaget anhöll att utom ämnesjärn

*) I *Satakunta* museum i B:borg finnes en silfvermatsked med följande inskrift: »Denne sked är skiänkt af Baron B. I. Hastfehr till Annola åt bonden Johan Johanson för des oförtrutna möda och arbete vid Fredriksfors bruks anläggning år 1771.»

också få från bruket försälja stångjärn, lämnades honom »i anseende till förekomna särskilda omständigheter» — d. v. s. troligen hans penningeknipa — tillstånd till öfverflyttandet af hammarskatten, dock på det villkor att det, »ej måtte lända till prejudikat för andra att sig derpå beropa». Till följd af nämnda smidesöfverflyttning anhöll nu Hastfehr att från Stockholms tackjärnsvåg få upphandla 101 skeppund tackjärn jemte 15 skeppunds tillverkning för frälserättigheten. Den förstnämnda ansökningen bifölls den 11 juli 1774, men som ingen frälserättighet åtföljde det smide som nu ifrån Bränninge bruk blifvit flyttadt, så kunde de tillika begärda 15 skeppund tackjärn ej beviljas. Enligt bergskollegii resolution af den 12 december 1777 utvidgades brukets inrättningar med en hjälphärd för att underlätta smidet särdeles vid tillverkandet af hammare och städ. Denna utvidgning motiverades af bergskollegium därmed, att bruket var vida aflägset ifrån andra bärgverk och att det ägde tillräcklig skogstillgång, men ett smalt vattendrag, som ofta hindrade verkets drift, hvarigenom det blef omöjligt att så snart som fordrades erhålla hammare och städ, när de förra blifvit förlorade, då tvänne härdar på stället ej voro att till gå. I denna resolution säges vidare, att alla de egendomar, Anola, Leineberg, Suolisto m. fl., hvarifrån Fredriksfors försågs med kol, arbete och körslor, må detsamma såsom därifrån oskiljaktiga underläggas.

Något år därefter anmälde Hastfehr hos bergskollegium att hans smiden ej hade tillräcklig åtgång så länge han hade rätt att tillverka endast af de i privilegiebrevet uppräknade sorterna, hvarför han anhöll att icke allenast få utsmida en del eller 200 skeppund af det beviljade smidesquantum, stort 345 skeppund, till allehanda sorters plåtar, utan ock inrätta en plåthammare med sina eldstäder framför hammardammen till den vid verket i gång varande knipsmedjan. Tillika anhöll Hastfehr, att då å hans egor funnes en ansenlig tillgång på

myrmalm samt därjämte någon anledning gäfves på bärgmalm, få uppbygga tvänne små s. k. myrugnar nedanför gamla hamnardammen. Alla dessa ansökningar biföllos den 14 november 1781 och den nya plåthammarinrättningen uppfördes 2 $\frac{1}{2}$ verst nedanom Fredriksfors och kallades *Fredriksberg*; myrmalmsugnarna erhöilo 9 års skattefrihet från år 1782.

Ugnarna blefvö dock icke uppförda af Hastfehr och hans bana såsom bruksägare och järnförädlare afslutades med denna ansökan. Redan samma år var han nämligen tvungen att till gäldande af sina skulder försälja såväl sina gods som sina bruksanläggningar. Om hans verksamhet på andra områden må nämnas, att han, efter att af konungen år 1781 ha utnämnts till chef för Savolax brigaden, förde befälet i Savolax, då Gustaf III började kriget emot Ryssland. Hans rapport att ryssarna skulle gjort ett anfall öfver gränsen vid Vuolteensalmi i Puumala föranledde krigsförklaringen. Det har dock påståtts, att några till ryssar förklädde savolaxiska bönder på Hastfehrs befallning utfört detta anfall. Hastfehr begynte i juli 1788 belägra Nyslott, men då Anjalamännen meddelat honom sina planer, upphäfde han belägringen, drog sig tillbaka från staden och började underhandla med ryssarna och Sprengtporten, förklarande sig villig att befrämja de finska sjelfständighetsplanerna. År 1790 dömdes han till döden för landsförräderi, men benådades troligen till följd af delaktighet i konungens intrig att få kriget förklaradt. Han vistades sedan hos sina släktingar i Skåne, men begaf sig snart till utlandet, först till Köpenhamn, sedan till London och slutligen till Ryssland, där han blef öfverste och år 1809 dog i hvita Ryssland. Hastfehr var en äfventyrare, lismare och lycksökare. — Han var gift med Fredrika Brigitta Bonde, dotter till riksrådet grefve Gustaf Bonde.

Hastfehr torde icke, åtminstone personligen, synnerligen mycket ha befattat sig med sina lägenheters skötsel och brukets drift. De sista åren företrädde han af friherre Arvid Hastfehr.

Om dennes åtgöranden vittna tvänne afhandlingar. Den ena är ett emellan honom och några Inderö byamän uppgjordt aftal angående upplåtande af Hakkiluoto vid Sandudden till lastageplats för bruket. Genom den andra afhandlingen förbinder sig Arvid Hastfehr att åt bonden Thomas Thomasson Äijä i Koskis by utbetala ett lispund järn årligen såsom ersättning för den skada en i Joutsijärvi träsk uppförd dam åstadkom å en Äijä hemman tillhörig äng Ahmasjoki, och afsäger sig Äijä nu och för evärdeliga tider all klagan angående denna dam. Häraf synes, att det redan då, år 1780, fanns en dam vid Joutsijärvi för kvarhållande af vatten för brukets behof. Dammen gaf dock sedermera anledning till allehanda tvistigheter mellan bruket och bönderna.

Den största af de fordringsägare, för hvilkas tillfredsställande Hastfehr var tvungen att sälja Anola och Fredriksfors jämte sina öfriga besittningar, var en holländsk hypothecksbank, som utgaf lån emot fastigheter i Sveriges rike. Från denna bank, som sköttes af Christian van Orsay & Söhne i Amsterdam, hade Hastfehr år 1773 erhållit 22,000 riksdaler holländsk courant emot $6\frac{1}{2}$ procents ränta. Lånet sköttes af Hastfehr så illa, att därå år 1781 var oguldet, förutom hela kapitalet, 4,866 rd. i räntor. Dessutom var Hastfehr skyldig ett annat med Orsay & Söhne samarbetande holländskt hus Barth 30,865 rd. eller in summa 57,731 riksdaler holländskt d. v. s. 50,516 riksdaler svenskt mynt. Lånen hade förmedlats af ofvannämnda banks agent i Stockholm assessor Jonas Beckman. För denna skuld öfvergingo Anola och Fredriksfors med alla till dem hörande hemman och inrättningar i den holländska bankens ägo, för hvars räkning, ehuru i Beckmans namn, de inköptes den 24 november 1781. Sålunda blef Beckman ägare af lägenheterna endast till namnet ända till år 1791, då de af honom själf öfvertogos.

Den köpeskilling, för hvilken Hastfehr sålde sina gods och anläggningar, utgjorde 55,555 riksdaler specie. Sedan skulden blifvit afdragen från denna summa, hade Hastfehr ännu kunnat räkna sig till godo 5,039 riksdaler, men då köparen icke ville ingå på någon afhandling om kontant penningeutgift, ingicks emellan Hastfehr och Beckman den öfverenskommelse, att den förre för den resterande summa skulle få räkna sig tillgodo två års inkomst från de försålda egendomarna, dock emot skyldighet att på egen bekostnad låta iståndsätta den plåthammare och de två myrugnar, å hvilka han några dagar innan köpekontraktet undertecknades erhållit vederbörligt privilegium. Men som Hastfehr var i behof af pengar, ingick han i sammanhang härmed med Beckman en aversionshandel därom, att han i ett för allt på vinst och förlust för de begge åren genast skulle erhålla 4,000 rd.

Innan vi följa assessor Beckman i hans trettioåriga verksamhet som förvaltare af och ägare till Fredriksfors, torde det icke vara utan sitt intresse att kasta en blick på de Hastfehrska egendomarna och inrättningarna, deras skötsel och inkomster m. m., i synnerhet som en mängd uppgifter härom äro tillgängliga i arkivet å Norrmark.

Innan Hastfehr sålde sina gods lät han till ledning för köparen beskrifva och värdera dem. Beskrifningen utfördes af en viss Johan Hedblad med ledning dels af jordeböckerna, dels af egna iakttagelser, dels ock enligt af Hastfehr meddelade uppgifter. Ehuru ifrågavarande uppgifter också beröra lägenheter, hvilka icke tillhöra Ahlströmska firman, och ehuru särskildt Anola senare afskiljdes från Fredriksfors, intaga vi här i sin helhet beskrifningen angående de Hastfehrska egendomarna, då densamma synes vara egnad att gifva en föreställning om en dåtida gods- och bruksägares ekonomi.

Anola gård — så börjar beskrifningen — är belägen vid Kumo elf, 13 mil från Åbo, $1\frac{3}{4}$ mil från Björneborg, i en

vacker situation, och eger en anseelig, ny och vacker byggnad. Karaktärsbyggnaden är af tvänne våningar, hvaraf den nedre innehåller 8 rum med 2 förstugor, den öfre äfven 8 rum, samt 2 garderober i en förstuga under brutet trätak. Fyra hvälfda källare äro under denna byggning.

Nere på gården finnes en flygel bestående i ena ändan af tvänne till visthus tjänliga bodar och ett bryggehus, som ock är apterad till bagarstuga, hvarifrån å ena sidan är dörr till mjölkammareu samt på andra sidan till få- och fårhuset, som sedermera har gång ut åt bakgården. Vinden, som är afdelt, utgör på ena ändan torkvind med en mangelkammare och på den andra höskulle. Ut i förenämnda bagarstuga eller brygghus är en brunn med pumpvärk, som gör denna annars mycket goda och bekväma inrättning ännu fördelaktigare.

Söder på gården är en lika flygel bestående i ena ändan af fyra oinredda rum; den andra af ett stort och vackert stall med vagnshus, hvari är brunn och en stallkammare. Bägge dessa flyglar äro under likadant tak som karaktärsbyggningen.

Bakom nedre flygeln är en byggnad, bestående af fem rum, som bebos af ena landbonden; bakom södra flygeln är kryddgården.

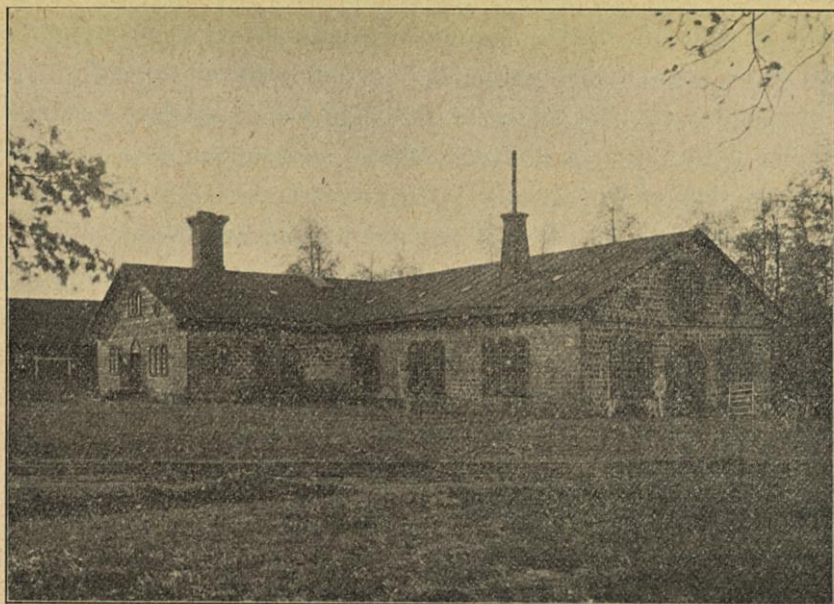
Gårdsplanen, som är stor och jämn, är med plankvärk stängd.

Midt emot själfva herrgårdsbyggnaden å något afstånd är en landbobyggnad för tvänne landbönder, i godt stånd.

Väster om själfva karaktärshuset i Kumo älf, som löper vid pass 200 å 250 steg nedanom och gör en smalare ådra åt gårdssidan, är Kyrkholmen belägen. Dit är en ny bro öfver ån. Denna holme, öfver hvilken synes byar, åkerfält och ängar på åns höga stränder och skog, utgör en ibland de angenämasse belägenheter. På gårdens andra tre sidor äro åkrar, ängar och skog rundt omkring.

Å Grannila säteri i Suolisto by, beläget en mil från Anola, bestod åbyggnaden endast af ett boningshus med fyra rum och förstuga samt ett par bodar; för öfrigt landbohus. Hela denna by innehöll detta säteri, Mikkola rusthåll och Kero frälsehemman. Säteriet sköttes af tvenne landbönder.

Fredriksfors bruk är anlagdt, säges det vidare i relationen,

Fredriksfors' stångjärnsmedja.

å fjerdedels frälsehemmanet Leinebergs ägor, på ett af naturen väl danadt ställe, österut från Anola, $1\frac{1}{3}$ mil från Björneborg om vintern, men $2\frac{1}{2}$ mil sommarvägen.

Bruket var mycket reguliert bygd, således redan då som nu, då det hela ger intrycket af en i sin begynnelse stadd stad. Inspektorsbyggnaden, bestående af fem rum och förstuga, uppbyggd för tio år tillbaka, var i godt stånd. Därtill hörande bodor, lador, fähus och stall voro försvarliga; en del af dem voro upp-

HELSINGFORS
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ
1905

ANTTI AHLSTRÖM

HANS LIF OCH VERKSAMHET

AF

JUHANI AHO

HELSINGFORS 1905

Senssuurin hyväksymä, Helsingissä 28 p:nä Syysk. 1905.

förda senare än hufvudbyggnaden. Boningsrum och tillräckliga uthus funnos för sex stångjärnssmeder, två knipsmeder, byggmästare och fem dagkarlar.

Stångjärnshammaren med tvänne härdar strax nedanom bruksgården i väster var till byggnaden väl inrättad, men gick verket med underfall. Dammen var 70 alnar lång, byggd af trä, med tvänne kistor, i godt stånd. Rännan 82 alnar lång och 3 alnar bred, borde nästa år ombyggas.

Spikhammaren, belägen ungefärligen 400 alnar öster ut från inspektorsgården — där sågen nu står — var väl byggd och inrättad, däruti var en skorsten med tvänne ässjor, en räckhammare, och tvänne spikhammare, hade tvänne hjul; det stora eller hammarhjulet drefs med bröstfall och bälghjulet med öfverfall. Dammen, 60 alnar lång, borde nybyggas, hvartill virke redan var framfördt. Rännan var $21\frac{1}{4}$ aln lång och i godt stånd. Här var ett försvarligt kolhus på stolpar, tudelt för knipsmederna.

Mjölkvärnen med ett par stenar och hjul var nyligen uppbyggd, till nyttjande för bruksfolket, gaf $1\frac{1}{2}$ —3 tunnor i tull.

Tvänne kolhus, byggda af resvirke, voro väl inrättade och för icke länge sedan uppförda. Ett värkhus var äfven nyligen uppsatt af resvirke. En ny spannmålsbod och tvänne järnbodar voro här uppbyggda.

Än vidare framgår af relationen, att bruket hade sin lastageplats vid Sonnäs $1\frac{1}{4}$ mil från bruket, dit stångjärnet släpades med godsets dragare och därifrån det sedan fraktades med pråmar till Sandudden $1\frac{3}{8}$ mil. Tackjärn återhämtades därifrån så framt det inte transporterades vintertiden. För detta ändamål var en holme arrenderad för en riksdaler och på holmen en tackjärnsbod uppbyggd.

Om vattendraget anföres att en hålldam var nyligen anlagd vid Joutsijärvi $1\frac{1}{2}$ mil från bruket, af timmer med kistor

och ett litet hus ofvanpå med lås för luckorna. Dammens längd var 37 alnar, bredden 9 alnar och höjden $4\frac{1}{2}$ alnar. Grundluckorna för denna damm sägas icke vara i behof att pådragas innan medio Julii, emedan till den tiden annat vatten underhölle bruket. Dammarna voro tvänne till antalet, icke särdeles kostsamma att underhålla; och var det nödigt att för hufvuddammens bestånd i framtiden därtill söka allmogens be-
gifvande och häradsrättens stadfästelse.

Till Fredriksfors bruk hörde äfven ett sågverk, Norra sågen kallad, för 20 år sedan anlagdt nära Hamnholmen i Sastmola ungefärligen 600 alnar från lastageplatsen. Sågen hade Hastfehr år 1773 tillhandlat sig. Den räntade till kronan mellan 5 och 6 rd. På fem års tid från år 1776 till och med

Följande tabell gifver en öfversigt af inkomsterna år 1781:

	Mantal	Summa skatt			Råg		Korn		Hafre		Ärter		Lin		Oxar	Slagtröt	Får	Smör	
		Rd	s.	r.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	Tr.	kp.	L $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	st.	st.	st.	L $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Anola med tillhörigheter . .	—	957	32	4	156	—	48	8	18	16	—	24	2	5	2 $\frac{1}{2}$	7 $\frac{1}{3}$	32	41	2 $\frac{1}{2}$
Fredriksfors bruk med tillhörigheter . .	—	816	4	4	122	10	27	15	4	5	—	—	—	—	5	8 $\frac{1}{2}$	20	59	10
Hvittisbroffjärds norra såg med tillhörigheter .	—	196	38	4	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8	—
	—	1,970	27	—	280	10	77	23	22	21	—	24	2	5	7 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{5}{6}$	52	108	12 $\frac{1}{2}$

år 1780 sågades inalles 1,291 1/2 tolfter diverse bräder, som med alla ömkostnader efter en uppvisad förteckning kostat 707 rd., hvilket gjorde per tolt 9 rd. 26 sk. Vid försäljningen af varan hade erhållits sammanräknadt 1,422 rd. När ömkostnaderna afgått, blef öfverskottet 715 rd., som gjorde under 5 år en årlig reveny af 143 rd. Vattentillgången vid sågen var ganska liten, så att verket ej kunde drifvas mer än höst och vår, men troddes med ringa kostnad delvis kunna genom rensning och gräfning ifrån det ofvanför liggande så kallade Oxjärvi upphjälpas. Som det icke fanns något privilegium på stockköp för denna såg, vore det nödigt att sådant utverka för dess framtida bestånd.

Räntorna från de Hastfehrska egendomarna voro år 1776 endast 923 rd., men beräknades år 1781 till 2,483 rd.

Oxar	Hästar	Man folk	Hunnla	Strömming	Små fisk	Salt braxen	Talg	Torra gäddor	Lingarn	4 alns bräder	9 alns bräder	Tjära	Svin	Kol för betaln.	Rantekol	Dagar för bruket	Räntedagsv.	Penningskatt	Ull			
			L $\frac{R}{H}$	Tr.	Tr.	Tr.	L $\frac{R}{H}$	L $\frac{R}{H}$	L $\frac{R}{H}$	Tolft	Tolft	Tr.	st.	Läst	Läst	st.	st.	r.	s.	Rd.	L $\frac{R}{H}$	L $\frac{R}{H}$
34	56	66	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108	1,314	5	18	107	10	2
27	54	48	1	—	—	—	4	—	1	10	10	2	2	30	204	40	1,192	10	38	79	4	1
—	6	5	—	1	1 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	37	146	—	—
61	116	119	1	1	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{3}{4}$	4	16	1	10	10	2	2	30	558	238	2,446	3	36	333	14	3

För landtmannaprodukter erhöles den tiden följande priser:

1 t. råg 2 rd. 16 sk. — 1 t. korn 2: —. 1 t. hafra 1: 05. —
 1 t. ärter 2: 16. — 1 oxe 6: —. 1 ko 3: 32. — 1 får —: 24. —
 1 svin 2: — 1 L \mathcal{E} smör 1: 08. — 1 L \mathcal{E} talg 1: 08. — 1 L \mathcal{E} ull
 2: 10. — 1 L \mathcal{E} lin —: 40. — 1 L \mathcal{E} färsk fisk —: 08. — 1 L \mathcal{E} torra
 gäddor —: 18. — 1 t. strömming 3: —. 100 st. kräftor —: 02.
 — 1 tolft 7 alns bräder —: 32. — 1 dito golf bräder —: 40. —
 1 famn björkved —: 06.

En oxe var sålunda nästan dubbelt så mycket värd som en ko, ett svin endast litet mindre värd än en ko, talgen stod i samma pris som smöret och trävarorna voro mycket billiga.

På egendomarna funnos: å säterierna 9 halftorpare, å skattehemmanen lika många och å frälsehemmanen 33; dessutom funnos 4 skattebönder, 6 skattbetalande torpare samt 17 kol- och dagsverkstorp; smeder och byggmästare funnos 13 hushåll, inalles sålunda 84 hushåll, hvilka betjänade bruket med körslor och arbeten.

1 skeppund stångjern kostade i tillverkning och umgälder 5 rd. 17 sk. 4 rst. och såldes vanligen för 7 rd. 24 sk. Svartsmidet kostade skeppundet 11 rd. 15 sk. 8 rst. och inbringade 12 rd. 22 sk. År 1779 utsmiddes å Fredriksfors 606 skepp. och år 1780 668 skepp. stång- och ämnesjärn.

Bruket och egendomarna värderades af Hastfehr till 54,988 rd. Det pris han för dem erhöil var sålunda litet större än värderingssunman.

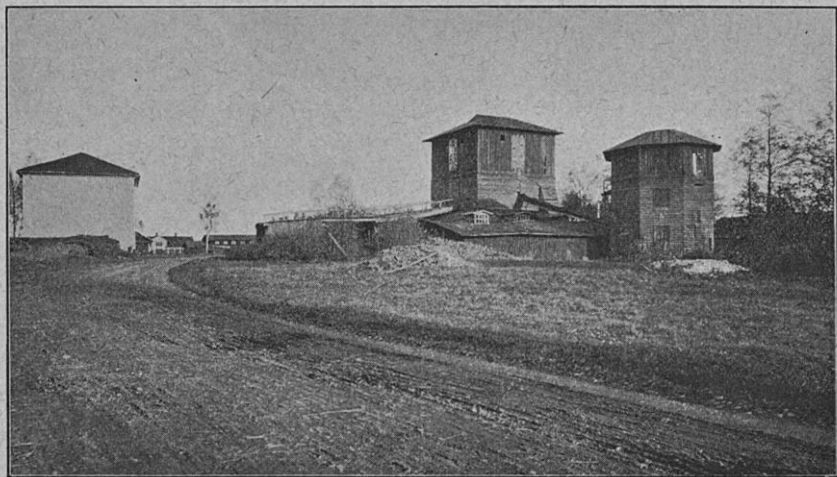
Till en början sköttes egendomarna, såsom redan nämnts, af Beckman för de holländska köparenes räkning, men synas inkomsterna de första åren ha varit så små, att de icke ens betäckte ombudsmannens resekostnader, hvilka t. ex. år 1782 stego till 224 rd., hvarför denne var tvungen att påföra dem sina principaler. Bruksförvaltaren Johan Moberg var en otrogen tjänare och afsattes innan kort, sedan han erkänt sig hafva

undandolt och ur brukets räkenskaper bortlämnat järn m. m. för 125 rd. *)

Småningom synas dock brukets affärer ha förbättrats. År 1784 påföras resekostnaderna icke mera holländarene utan bruket. Sedan Beckman tagit ledningen af bruket i sin hand, begynte han förbättra och utvidga detsamma, hvarför han också, ehuru bosatt i Sverige, långa tider vistades å Fredriksfors. Så uppbyggde han de tvänne myrugnar, å hvilka Hastfehr erhållit privilegium. Dessa ugnar visade sig dock icke motsvara sitt ändamål. Oaktadt malmen ansågs vara af god beskaffenhet, blef tillverkningen dock ojäm och felaktig. Beckman öfvergaf dock icke hoppet att kunna tillgodogöra sig den malm han redan anskaffat. Dessutom hade han utverkat sig rättighet till upptagande af malm ur Sääksjärvi uti Hvittis socken samt genom köp erhållit en fjerdedel i Kalkunmäki järnmalmsfält uti Kisko socken af Nylands län. Han anhöll därför att i stället för myr-

*) Bland Fredriksforska papperen finnes en sålydande angifvelseskrift af smeden Lars Holmström: »Om jag tordes fråga Herr Patron om det tackjern som ligger på vägen 19 mil från bruket, om det kunde vara möjligt att Herr Patron ville vara så god och låta sina egna bönder göra en resa efter det jernet på vinter före. Det är beklageligt att vi ej får jern till att arbeta på, det är oss en stor skada att vi blifva i stor gäld och skuld. och Herr Patron till stor skada att hammaren ej får gå, ty herr Inspektorn Moberg hnshållar alltför illa i allting och nu bryr han sig om ingenting, han lät frysa ned i isen nästan 100 Sk. tackjern vid Gammelby i höstas, så att vi äro utan arbete, om vi ej får jern till oss af det som är på vägen, om det komme på något sätt. Om jag tordes beklaga i hvad hat jag är hos Mober för sanningen som jag betygar, att han på allt möjligt sätt bjuder till att dräpa mig och förfära och fördärfa på allt illostigt sätt för det jag har varit på Patrons sida och med det jag kom honom på skam medan jag talade sanning, men ej så mycket som jag bordt ha talat mera som vi alla viste med honom men för hans hotande vi ej tordes säga huru det stod till, ty nu får jag uppbära allt hat som han öfver att han skall aflytta; men Gud gifve vi finge en rättvis man i stället, annars måste vi taga till flykten alla.»

ugnarna få uppbygga en masugn vid bruksströmmen, där en mjölkvarn då befann sig, utan någon förändring i dambyggnaderna. I ansökningen anmäler Beckman tillika att han hade mer än tillräckligt kolfång ifrån de säteri- och hemmanslägenheter, hvilka vid brukets anläggning blifvit undersökta och uppskattade, hvarförutom han under senaste år tillhandlat sig och underlagt bruket åtskilliga hemman, hvilkas skogar kunde åstadkomma en betydlig årlig kolning.

Gammalt spannmålsmagasin och gamla masugnsbyggnader å Fredriksfors.

Masugnsprivilegiet med 9 frihetsår erhöles den 19 april 1784. Masugnen blef dock färdig först år 1787.

I sin ansökning hade Beckman, såsom ofvan nämnts, anmält sig hafva med bruket införlifvat flere nya hemman. Då järntillverkningen till följd af ökad koltillgång utvidgades, visade det sig att, då endast en plåtsmideshård var anlagd, det privilegierade kvantum af 200 skepp. plåtar icke hann tillverkas. Beckman anhöll därför och erhöles den 21 december 1791 tillåtelse att uppföra en andra plåthård, så att plåtverket nu kom

att bestå af en hammare med tvänne värmningshårdar. Bruksägaren förbjöds vid vite af 10 rd. för hvarje skeppund att nyttja hårdarne till nedsmältande af tackjärn; om förbudet andra gången öfverträdades, komme vitet att fördubblas och tredje gången skulle bruksägaren gå sina rättigheter förlustig.

Sedan Beckman i tio års tid skött bruket för andras räkning, fann han affären så lönande, att han år 1791 af den holländska banken tillhandlade sig Fredriksfors' bruk med därtill hörande egendomar. Den 11 februari undertecknades köpebrevet. Köpesumman utgjorde 40,000 rd. för egendomarna och bruket »med allt hvad därtill underlyder och ligger eller lagligen tillvinnas kan, i våto och torro, närby och fjärran, intet undantaget». Kontant betalning erlades dock icke, utan undertecknade Beckman tvänne på Christian van Orsay & Söhne ställda reverser, hvardera lydande å 20,000 rd. med 3 procents ränta. Den årliga afbetalningen å kapitalet var 675 rd.

Beckman egde äfven ett annat bruk, ett litet manufakturverk, Mariefors i Vestergötland, där den årliga stångjärnstillverkningen steg till 200 skepp. och svartsmidet till 150 skepp., och dit tackjärnet togs från Nora. Då mycken besparing å bruksdriften kunde vinnas, om Mariefors-smidet öfverflyttades till Fredriksberg, där dessutom kol och arbete voro billigare, anhöll Beckman år 1794 att få verkställa denna öfverflyttning, förbehållande sig dock att, ifall hela det sammanlagda smidet icke kunde medhinnas, honom då måtte vara öppet lämnadt, att efter föregången anmälan få återupptaga de Mariefors tillhörande verkstäderna, som genom öfverflyttningen kunde varda nedlagda.

I anledning häraf förrättades undersökning å Fredriksfors och uppträdde åter såsom vid brukets grundläggning bl. a. Björneborgs stads representanter, protesterande emot öfverflyttningen. Borgmästaren Carl Mörtengren befarade att som den tillämnade öfverflyttningen måste medföra ett större behof af